

OLLI JAKONEN
EMMI LAHTINEN

TAIDE, KULTTUURI JA HYVINVOINTI

HALLITUSOHJELMAN
KULTTUURIN
KÄRKIHANKEEN
ARVIOINTI:
PROSENTTITAITEEN
PERIAATTEEN
LAAJENTAMINEN
YHTEISTYÖSSÄ
SOSIAALI- JA
TERVEYDENHUOLLON
KANSSA

Cuporen verkkojulkaisuja 53
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2019
Ulkoasu ja taitto: Tiina Paju
ISBN 978-952-7200-36-0 (pdf)
ISSN 1796-9263 (pdf)

TAIDE, KULTTUURI JA HYVINVOINTI

HALLITUSOHJELMAN KULTTUURIN
KÄRKIHANKEEN ARVIOINTI:
PROSENTTITAITEEN PERIAATTEEN
LAAJENTAMINEN YHTEISTYÖSSÄ
SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON
KANSSA

OLLI JAKONEN
EMMI LAHTINEN

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	6
Summary	10
Sammandrag	14
Esipuhe	18
Johdanto	20
Arvioinnin lähtökohdat	23
Kärkihankkeen tausta ja aiemmat kehittämistoimet	23
Arvioinnin viitekehys ja suuntaviivat	34
Arviointikysymykset	39
Arvioinnin aineistot	39
Kehityshankkeet	40
Kärkihankkeen arviointi	44
Kärkihankkeen tavoitteet	44
Toimeenpano	54
Poikkihallinnollisuus	57
Toiminta- ja rahoitusmallit	63
Kärkihankkeen tuloksia	75
Tulosten monitasoisuus ja keskeneräisyys	75
Kärkihankkeen merkitys ja toimijakentän aktivoituminen	80
Taiteen ja kulttuurin tarjonnan lisääminen	84
Juurtumisen edellytykset	85
Kehittämiskohteita ja jatkotutkimuksen aiheita	88
Rahoitusmallit	88
Yhteistyö eri tasoilla ja monihallinnollisuus	88
Hankekehittäminen ja juurtuminen	90
Taide- ja kulttuurikentän osaaminen	92
Arviointitiedon hyödyntäminen	92
Taiteen ja kulttuurin vaikuttavuus sote-palveluissa	95
Lähteet	98

Liite 1. Hankekortit ja kehityshankkeiden tekstit	101
Amusa Suomi Oy: Taidekori	102
Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä: Jakkara	109
Etelä-Savon maakuntaliitto: Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon	110
Helsingin Diakonissalaitos: Art@HDL	117
Helsingin kaupunki: Kulttuurisen vanhustyön kansallinen Aili-verkosto	124
Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom:	
Kulttuuripolku senioreille	133
Kainuun Liitto: Kulttuurihyvinvointisuunnitelma	139
Keski-Suomen liitto: KultaSote	140
Kulttuurikeskus PiiPoo: %Taidetta	143
Lahden kaupunki: Vuoksi	156
Lapin sairaanhoitopiiri: Taide tavoittaa	165
Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä: Kulttuurisote	172
Sairaalaklovnit: Läsnaoloklovneria	176
Tampereen kaupunki: Kulttuuri ankkurina	184

Kuvioluettelo

KUVIO 1.	<i>Kärkihankkeen toimeenpano ja Cuporen toteuttaman arvioinnin kohde</i>	35
KUVIO 2.	<i>Kärkihankkeen arvioinnin looginen malli</i>	37
KUVIO 3.	<i>Eri hallinnonalojen tavoitteet ja diskurssit</i>	60
KUVIO 4.	<i>Kärkihankkeen lyhyen ja pitkän aikavälin tuloksia</i>	77

Taulukkoluetelo

TAULUKKO 1.	<i>Arvioinnin aineistot</i>	40
TAULUKKO 2.	<i>Kehityshankkeet</i>	41
TAULUKKO 3.	<i>Kärkihankkeen hakukierrokset</i>	43
TAULUKKO 4.	<i>Kärkihankkeen toimeenpanon suunnitelma</i>	44
TAULUKKO 5.	<i>Kärkihankkeen tavoitteet</i>	46
TAULUKKO 6.	<i>Valtion talousarvioiden tavoitteet kärkihankkeelle vuosina 2017–2019 ja toteutuman arviointi</i>	78

TIIVISTELMÄ

Tausta ja tavoitteet

Hallitusohjelmaan (Juha Sipilän hallitus, hallitusohjelma *Ratkaisujen Suomi*, 2015) kirjatus kulttuurin kärkihankkeen tavoitteena oli ”tuoda kulttuuri osaksi lasten arkea, vahvistaa lasten ja nuorten luovuutta sekä lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta”. Yksi kärkihankkeen toimenpiteistä määriteltiin ”prosenttitaiteen periaatteen laajentamiseksi yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa”.

Toimenpide toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) sekä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) poikkihallinnollisena yhteistyönä. Tässä raportissa prosenttiperiaatteen laajentamisen toimenpidettä kutsutaan nimellä ”kärkihanke”. Kärkihanketta ohjasi OKM:n asettama asiantuntijaryhmä, ja kulttuurin kärkihankkeen kokonaisuudelle osoitetusta 10 miljoonasta tälle toimenpiteelle varattiin 2 miljoonan euron rahoitus kolmivuotiskaudelle 2016–2018 OKM:n budjettiin.

Prosenttitaiteen periaatteen laajentamisen kärkihanke sisälsi kaksi linjaa: 14 kehityshanketta ja 7 kokeilua. Kehittämishankkeiden tarkoitus oli kehittää olemassa olevia hyviä käytäntöjä tai etsiä uusia toimintatapoja. Kokeilujen kautta toivottiin lisää tietoa hyvien käytäntöjen mukaisten mallien sovellettavuudesta. Lisäksi haluttiin testata uusia toiminta- ja/tai rahoitusmalleja. Valtionavustukset kehityshankkeille jakoi OKM:n alainen asiantuntijavirasto Taiteen edistämiskeskus (Taike). Kokeilut rahoitettiin erikseen OKM:stä.

Kärkihankkeen tavoite oli lisätä ja vakiinnuttaa taiteen ja kulttuurin tarjontaa sekä käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Taide- ja kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveyssektorin välillä on ollut jo vuosia yhteistyötä, mutta laajempaa vakiintumista rakenteiden tai rahoituksen osalta ei ole saavutettu, vaikka asia on edistynyt 2010-luvulla poikkihallinnollisten toimenpiteiden ansiosta. Kärkihankkeen pitkän aikavälin tavoite olikin mahdollistaa taiteen ja kulttuurin rahoitus myös sote-sektorin käyttötalousmenoista.

Kärkihankkeessa yhdistettiin toisiinsa prosenttitaiteen periaate ja taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminta (Taiku-toiminta). Prosenttitaiteen periaate on suositus toteuttaa osalla rakennushankkeen määrärahasta taidehankkeita rakennuksessa ympäristössä, kuten esimerkiksi asuinalueilla, kouluissa ja julkisilla paikoilla. Tätä ns. prosenttiperiaatetta on Suomessa edistetty 1930-luvulta lähtien. Taiku-toiminnan taustalla on vuosia jatkunut työ taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden ja hyvinvointivaikutusten edistämiseksi. Aiemmista toimista voidaan mainita muun muassa Arts in Hospital- ja Terveystta Kulttuurista -verkostot 1990-luvulla, taiteen lisääntynyt soveltava käyttö 2000-luvulla sekä poikkihallinnollinen *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma* (2010–2014).

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore seurasi kärkihankkeen toteutusta OKM:n toimeksiannosta vuosina 2016–2018. Arviointi toteutettiin prosessiarvioinnina. Sen perusideana on tarkastella toimintaa, jonka kautta pyrkimyksiä toteutetaan. Arvioinnissa keskityttiin erityisesti tavoitteisiin ja toimeenpanoon sekä vuoden 2018 loppuun mennessä saavutettuihin tuloksiin. Keskeisenä tarkastelun kohteena olivat lisäksi kehityshankkeet. Cuporen arviointi ei koske kokeiluja, jotka arvioitiin erikseen. OKM:n ja Taiken toiveiden mukaisesti arvioinnilla keskityttiin selvittämään erityisesti toiminnan vakiintumista: millä edellytyksillä taide- ja kulttuuritoiminta sekä -palvelut voisivat vakiintua osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä ja rakenteita.

Toimeenpano

Sosiaali- ja terveystalvet eroavat toisistaan järjestämistapojen ja tavoitteiden osalta, ja myös taiteen ja kulttuurin käyttö ja kohdentaminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä on monimuotoista. Kärkihankkeen tavoitteissa painottuivat niin yksilötason vaikutusten tuottaminen (hyvinvointivaikutukset), toimintatapojen kehittäminen (esim. yhteistyö ja menetelmät) kuin rakenteelliset muutokset (esim. verkostot ja rahoitusmallit). Kärkihankkeen lähtökohtana oli kokeileminen ja hyvien käytäntöjen testaaminen, ei niinkään yhden selkeästi määritellyn tavoitteen edistäminen.

Kärkihankke oli OKM:n ja STM:n poikkihallinnollinen hanke, jossa päästiin hyvään keskusteluyhteyteen ja yhteisiin näkemyksiin toiminnan tavoitteista. Toimeenpano olisi kuitenkin hyötynyt keskeisten käsitteiden tarkemmasta määrittelystä ja tavoitteiden selkeyttämisestä. STM ei osallistunut kärkihankkeen rahoittamiseen, ja tässä mielessä kärkihankke profiloitui vahvemmin taide- ja kulttuurisektorin edistämäksi politiikaksi kuin poikkihallinnolliseksi toiminnaksi. Jos tavoite on kytkeä taide ja kulttuuri STM:n hallinnonalan toimintaan, STM:n tulisi ottaa asiassa isompi suunnittelu- ja koordinaatio- ja rahoitusvastuu.

Kulttuuritoimintoja, niiden saavutettavuutta ja niihin osallistumista kehitetään valtionhallinnossa monin eri tavoin. Taidetta ja kulttuuria ja niihin liittyviä vaikutuksia tulkitaan eri ministeriöissä painottuneesti näiden omien painopisteiden näkökulmasta. Toimijasta tai hallinnonalasta riippuen kärkihankkeen tavoitteiden kärkenä korostuivat esimerkiksi taiteilijoiden toimeentulomahdollisuuksien edistäminen, hyvinvointivaikutusten lisääminen ja kulttuurin roolin kasvattaminen osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Poikkihallinnollisen dialogin ja yhteistyön lisääminen on välttämätöntä yhteisten näkemysten saavuttamiseksi – dialogisuutta tarvitaan lisää ministeriöiden sisällä ja niiden välillä. Tarvitaan laajempaa tietoa siitä, millainen yleinen ymmärrys ja suhtautuminen OKM:n ja STM:n hallinnonaloilla on taiteesta ja kulttuurista osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Kentän tasolla yhteistyö taide-, kulttuuri- ja sote-sektorin toimijoiden välillä oli aktiivista, mutta

ruohonjuuritasolla tapahtuva monihallinnollinen kehitystyö ei vielä näy samanlaisena aktiivisuutena valtion hallinnossa.

Vaikuttavuuden kannalta eri tasot läpäisevillä verkostoilla on suuri merkitys hanketyössä. Kehityshankkeiden kannustaminen yhteistyöhön kärkihankkeessa onnistui. Yhteiskehittämisestä hyötyivät eniten hankkeet, joiden toiminnan tavoite ja kohde olivat samankaltaisia.

Tulokset

Kärkihankkeen myötävaikutuksella saavutettiin monenlaisia tuloksia. Myös se, että tavoitteet oli kirjattu hallitusohjelmaan, antoi toiminnalle erityistä painoarvoa. Kärkihanke vaikutti asenteisiin, aktivoi toimijakenttää, synnytti uusia verkostoja ja lisäsi toiminnan näkyvyyttä. Yhteistyö ja dialogi sote- sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden välillä kasvoi ja vahvistui eri puolilla Suomea, mikä edisti taiteen ja kulttuurin merkityksen ymmärrystä ja kysyntää sote-sektorilla.

Kehityshankkeissa havaittiin useita hyötyjä taide- ja kulttuuritoiminnan tarjoamisesta osana sosiaali- ja terveyspalveluita. Tarjonnan lisäämisen kautta tavoitettiin muun muassa uusia kohderyhmiä, tuotiin taide ja kulttuuri lähemmäksi asiakkaita, vaikutettiin koettuun hyvinvointiin, tuotiin marginaaliryhmiä enemmän esille sekä annettiin ääni sote-palveluiden asiakkaiden omille kokemuksille. Kärkihankkeen tuloksiksi voidaan nähdä myös kehityshankkeiden ja kokeilujen kautta kertynyt tieto toiminnan vakiintumisen edellytyksistä ja esteistä. Ne koskevat useimmiten toiminnan vakiinnuttamista paikallisesti ja organisaatiossa.

Kärkihankkeen keskeinen tavoite oli kehittää uusia rahoitusmalleja sekä saada sote-sektorin osallistumaan taiteen ja kulttuurin rahoitukseen. Kulttuuripolitiikan näkökulmasta on vaikea arvioida täsmällisesti tavoitteen realistisuutta, toteuttamismahdollisuuksia, -edellytyksiä tai keinoja. Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitus on Suomessa monikanavainen. Taiteen ja kulttuurin rahoituksen siirtyminen sosiaali- ja terveydenhuollon käyttötalousmenoihin tai toiminnan laajamittainen juurtuminen eivät toteutuneet kärkihankkeen aikana, mutta edellytyksiä asian edistymiselle luotiin.

Rahoitusmallien rakentaminen osoittautui kärkihankkeen aikana hankalaksi useasta syystä. Niistä keskeisimpiä olivat kehityshankkeiden lyhyt toteutusaika, maakunta- ja sote-uudistuksen epävarmuus ja peruuntuminen, sote-kustannusten kaa-vaillut säästötavoitteet ja rahoituksen niukkuus. Lisäksi juurtumista vaikeuttivat epäselvyys kehitettävästä rahoitusmallista sekä suhteellisten vähillä kulttuurisektorin resursseilla toimivien kehityshankkeiden vaikeus vaikuttaa sosiaali- ja terveyssektorin rahoituskysymyksiin. Tavoitteisiin kirjattua pitkän aikavälin tavoitetta saada ”taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut” vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja

terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaan voi ja kannattaa arvioida vasta myöhemmin.

Toteutettaessa poikkialueellisia hankkeita ja edistettäessä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita on arvioinnin perusteella kiinnitettävä jatkossa erityistä huomiota seuraaviin osa-alueisiin:

- Rahoitus- ja vastuukysymykset sekä toiminnan koordinaatio (esim. OKM:ssä, STM:ssä ja kunnissa).
- Monialueellisuus ja yhteistyö julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä.
- Tavoitteiden ja juurtumisen edellytysten selkeyttäminen.
- Taide- ja kulttuurikentän osaamisen vahvistaminen sote-kentällä toimimiseen.
- Arviointi- ja tutkimustiedon tuottaminen ja hyödyntäminen.

SUMMARY

Evaluation of the Government Key Project: Access to art and culture will be facilitated

Background and objectives

The key project for culture inscribed in the Government Programme (Strategic Programme of Prime Minister Juha Sipilä's Government, *Finland, a land of solutions*, 2015) aims to make culture a part of children's everyday lives, to enhance the creativity of children and young people and to improve the accessibility of arts and culture. One of the measures defined in the project was to expand the percent-for-art principle in cooperation with the social welfare and healthcare sector.

The measure was implemented through cross-administrative collaboration between the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health. In this report the measure for expanding the percent-for-art principle is referred to as "key project". The key project was coordinated by an expert group appointed by the Ministry of Education and Culture. 10 million euros were allocated to the Ministry of Education and Culture for all the Government Programme key projects of culture. 2 million euros of the 10 million were allocated to the key project in question for the three-year term 2016–2018.

The key project on expanding percent-for-art principle was carried out in two dimensions: 14 development projects and 7 experiments. The purpose of the development projects was to develop existing good practices or to seek out new models of action. The experiments were hoped to increase information on the applicability of models based on good practices and to test new operating and/or funding models. The state subsidies to the development project were distributed by Arts Promotion Centre Finland (Taike), which operates under the supervision of the Ministry of Education and Culture. The experiments were separately funded by the ministry.

The key project aimed to increase and establish the supply and use of arts and culture as part of the social welfare and healthcare sector services. The two sectors have been cooperating for years, but haven't managed to create a broader system in terms of structures or funding, although progress has been recently made thanks to the cross-administrative actions undertaken in the 2010s. The long-term goal of the project was in fact to enable the funding of arts and culture as part of the operating budgets of the social welfare and healthcare sector.

Percent-for-art principle and arts and health services were consolidated in the action plan. The recommendation regarding the percent-for-art principle means that a portion of construction budgets is used to realise art projects in the built environment: e.g. residential districts, schools and public spaces. The rule has been promoted in Finland since the 1930s. The arts and health services are backed by many years of work to enhance access to arts and culture and their wellbeing effects. It has

included, for example, the Arts in Hospital and Culture for Health networks in the 1990s, the increased applied use of arts in the 2000s and the cross-administrative *Art and Culture for Wellbeing programme* (2010–2014).

The Ministry of Education and Culture commissioned the Centre for Cultural Policy Research Cupore to follow up on the implementation of the key project in 2016–2018. The evaluation was carried out as a process evaluation. The main idea was to examine the activities through which the objectives were being realized. The evaluation focused especially on the goals and implementation as well as the outcomes achieved by the end of 2018. Another central interest of the evaluation were the development projects themselves. The Cupore evaluation did not include the experiments, which were evaluated separately. As requested by the OKM and Arts Promotion Centre Finland, the evaluation paid special attention to the degree to which the activities have become established: what kind of conditions are required for arts and cultural activities and services to become embedded in the practices and structures of the social welfare and healthcare sector.

Implementation

There are notable differences in Finland's social welfare and healthcare services when it comes to their organization and goals, as well as in the ways in which culture is used and focused on in the promotion of wellbeing and health. Efforts to apply arts in the promotion of wellbeing and health can be categorized into preventive work and enhancing inclusion, care work and rehabilitation, and medical science and psychiatry.

The goals of the key project emphasize both the production of impacts at individual level (welfare impacts), the development of practices (e.g. cooperation and methods) and structural changes (e.g. networks and funding models). The starting point of the key project were experimentation and testing of good practices rather than the promotion of any specific, clearly defined goal.

The key project was a cross-administrative undertaking for the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health, and it succeeded at creating a good channel for discussion and a shared perception of the goals of the activities. The practical implementation would have benefited from a more specific definition of the concepts and goals. The Ministry of Social Affairs and Health did not take part in the funding of the key project, and in this sense the project was more strongly profiled as a policy promoted by the cultural sector than as cross-administrative action. If the objective were to connect arts and culture to the Ministry of Social Affairs and Health administrative sector, the ministry would need to assume more responsibility of the planning, coordination and funding.

Cultural activities, their accessibility and inclusiveness, are framed in various ways in the state administration. Arts and culture, and the related impacts, are interpreted in the different ministries based on the emphases of their own mandates. In

the key project depending on the actor or the sector, emphasis was placed on, for example, enhancing the income opportunities of artists, increasing the wellbeing effects of arts and culture, and building up the role of culture in social welfare and healthcare services. Increased cross-sectoral dialogue and cooperation is crucial for the achievement of shared visions – more dialogue is needed within and between the ministries. More extensive information is needed on what the general understanding and attitudes are like in the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health administrative sectors with regard to the potential of arts and culture in promoting health and wellbeing. At practical level, the cooperation between actors in the two sectors has been active, but the cross-sectoral cooperation at grassroots level is still not reflected as a similar level of activeness in state administration.

In terms of impact, networks that cut across the different levels play a significant part in the project cooperation. The key project was successful at stimulating cooperation between the different development projects. The cooperation was especially useful to projects that shared similar goals and targets in their activities.

Outcomes

The key project helped to achieve many different kinds of outcomes. The fact that the objectives had been entered in the government programme also gave the activities a special emphasis. The key project influenced attitudes, activated actors, gave birth to new networks and increased the visibility of the activities. The cooperation and dialogue between actors in the social welfare and healthcare sector and the arts and cultural sector increased and gained momentum in different parts of Finland, which in turn enhanced the understanding of and demand for arts and culture in the social welfare and healthcare sector.

The development projects discovered many benefits from offering arts and cultural activities as part of social welfare and healthcare services. For example, through the increase in supply, new target groups were reached, arts and culture were brought closer to the customers, there were impacts on people's subjective wellbeing, marginal groups were brought better into focus and the individual experiences of customers of social welfare and healthcare services came to be heard. The new knowledge on the conditions and obstacles for embedding activities that was gained through the development projects and experiments can also be regarded as an outcome of the key project. This mostly concerned the embedding of activities at local and organisation level.

One central goal of the key project was to develop new funding models and encourage the social welfare and healthcare sector to take part in the funding of arts and culture. From a cultural policy viewpoint, it is difficult to assess the viability of the goal or its development potential and the necessary preconditions and methods. In Finland the social welfare and healthcare sector relies on multi-channel funding.

The objectives of moving the funding of arts and culture to the operating budgets in the social welfare and healthcare sector or embedding the activities on a large scale were not realized during the key project, but conditions were however created for progress in the area.

The construction of funding models was proven difficult throughout the project for several reasons. The central challenges came from the short duration of the projects, uncertainty regarding the planned (and cancelled) reform in the regional government and social welfare and healthcare system, the foreseen saving targets for social welfare and healthcare services, and scarcity of funding. The embedding was also hindered by ambiguities regarding the funding model to be developed and the incapacity of development projects operating with the relatively small resources of the cultural sector to influence funding issues in the social welfare and healthcare sector. The long-term goal of embedding arts and health services into the structures and wellbeing monitoring of the social welfare and healthcare sector can only and should be evaluated later.

When cross-sectoral projects are implemented and access to arts and culture is facilitated as part of social welfare and healthcare services, attention should, based on this evaluation, be paid especially to the following aspects:

- Coordination of issues pertaining to funding and responsibility (e.g. Ministry of Education and Culture, Ministry of Social Affairs and Health and municipalities).
- Multi-administrative approach and cooperation among the public, private and third sector.
- Clarification of goals and preconditions for embedment.
- Building up competencies in the field of arts and culture to operate in the field of social welfare and healthcare.
- Production and utilization of evaluation and research data.

MORE INFORMATION:

Finland, a land of solutions. Strategic Programme of Prime Minister Juha Sipilä's Government (2015) https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_EN_YHDISTETTY_netti.pdf/8d2e1a66-e24a-4073-8303-ee3127fbfcac/Ratkaisujen+Suomi_EN_YHDISTETTY_netti.pdf

Ministry of Education and Culture: Expanding the percent for art scheme, <https://minedu.fi/en/expansion-of-the-percent-for-art-scheme>

The Handbook of the Percent for Art Principle in Finland <https://prosenttiperiaate.fi/the-handbook-of-the-percent-for-art-principle-in-finland/>

Taikusydan: Arts and culture for health and well-being in Finland, <https://taikusydan.turkuamk.fi/english/arts-for-well-being/>

SAMMANDRAG

Utvärdering av regeringsprogrammets spetsprojekt om konst och kultur: Konst och kultur görs tillgängligare

Bakgrund och målsättningar

Spetsprojektet om konst och kultur som var inskrivet i regeringsprogrammet (Juha Sipiläs regering, regeringsprogrammet *Lösningar för Finland*, 2015) hade som målsättning att ”göra kulturen till en del av barnens vardag, förstärka barns och ungdomars kreativitet samt att göra konsten och kulturen tillgängligare”. En av åtgärderna som definierades i spetsprojektet var att procentprincipen ska ”utvidgas i samarbete med social- och hälsovården”.

Åtgärden genomfördes som ett tväradministrativt samarbete mellan utbildnings- och kulturministeriet (UKM) samt social- och hälsovårdsministeriet (SHM). I den här rapporten kallas åtgärden att bygga ut principen om en procent till konsten för ett ”spetsprojekt”. Spetsprojektet leddes av en expertgrupp utsedd av UKM och för åtgärden reserverades ett anslag på 2 miljoner euro för treårsperioden 2016–2018 i UKM:s budget av de 10 miljoner som allokaterats spetsprojektet om konst och kultur som helhet.

Spetsprojektet för utvidgande av procentprincipen inom konst innehöll två riktlinjer: 14 utvecklingsprojekt och 7 försök. Meningen med utvecklingsprojekten var att utveckla befintlig god praxis och söka nya verksamhetsätt. Genom försöken ville man få mer kunskap om tillämpligheten av modellerna som följer god praxis. Man ville också prova på nya verksamhets- och/eller finansieringsmodeller. De statliga stöden till utvecklingsprojekten utdelades av expertämbetsverket Centret för konstfrämjande (Taike) som verkar under UKM. Försöken finansierades skilt av UKM.

Spetsprojektets målsättning var att utöka och befästa utbudet och användningen av konst och kultur som en del av social- och hälsovårdstjänsterna. Samarbete mellan konst- och kultur- samt social- och hälsovårdssektorn har funnits redan i flera år, men man har inte uppnått en bredare etablering av strukturerna eller finansieringen, även om de tväradministrativa åtgärderna under 2010-talet främjat saken. Spetsprojektets långsiktiga målsättning var också att möjliggöra finansiering av konst och kultur även ur social- och hälsovårdssektorns driftsekonomiska resurser.

I spetsprojektet kombinerades procentprincipen och Konst och kultur ger välfärd-verksamhet (Taiku-verksamhet). Principen om procentkonst är en rekommendation att med hjälp av en del av byggprojektets anslag förverkliga konstprojekt i den byggda miljön, som till exempel bostadsområden, skolor och offentliga platser.

Den här så kallade procentprincipen har främjats i Finland sedan 1930-talet. I bakgrunden av Taiku-verksamheten har man i flera år arbetat för att främja konstens och kulturens tillgänglighet och effekter på välmående. Av tidigare åtgärder kan

man till exempel nämna Arts in Hospital- och Kultur ger hälsa-nätverken på 1990-talet, den ökande tillämpningen av konst på 2000-talet och det tväradministrativa åtgärdsprogrammet *Konst och kultur ger välfärd* (2010–2014).

Det kulturpolitiska forskningscentret Cupore följde upp spetsprojektets genomförande på uppdrag av UKM under åren 2016–2018. Utvärderingen genomfördes som en processutvärdering. Grundidén är att granska den verksamhet via vilken målen skall uppnås. I utvärderingen koncentrerade man sig speciellt på målsättningar och genomförandet samt de resultat som uppnåtts vid slutet av 2018. Även utvecklingsprojekten var centrala för granskningen. Cupores utvärdering gäller inte försöksprojekten, dessa utvärderades skilt. Enligt UKM och Taikes önskemål koncentrerades utvärderingen på att speciellt undersöka etablerandet av verksamheten: med vilka förutsättningarna kunde man etablera konst- och kulturverksamhet samt -tjänster som en del av social- och hälsovårdens praxis och strukturer.

Genomförande

Social- och hälsovårdstjänsterna skiljer sig från varandra när det kommer till organiseringssätt och målsättningar. Även konstens och kulturens användning och fokusering i främjandet av hälsa och välmående är mångsidigt. Anpassandet av konsten i främjandet av hälsa och välmående kan delas in i förebyggande arbete och främjande av delaktighet, i vårdarbete och rehabilitering samt inom medicin och psykiatri.

Spetsprojektets målsättningar betonar både skapandet av effekter på individnivå (effekter på välmående), utveckling av verksamhetssätt (t.ex. samarbete och metoder) samt strukturella förändringar (t.ex. nätverk och finansieringsmodeller). Spetsprojektets utgångspunkt var försök och prövning av god praxis, inte främjandet av en klart definierad målsättning.

Spetsprojektet var ett tväradministrativt projekt mellan UKM och STM, under vilken man uppnådde en bra dialog och enighet om verksamhetens målsättningar. Genomförandet skulle ändå ha gynnats av en klarare definiering av de centrala begreppen och ett förtydligande av målsättningarna. STM deltog inte i finansieringen av spetsprojektet, och därför profilerades spetsprojektet mera som en politik som konst- och kultursektorn främjade än som en tväradministrativ verksamhet. Ifall målsättningen är att koppla ihop konsten och kulturen i STM:s förvaltningsgrens verksamhet, skulle STM behöva ta ett större ansvar för planeringen-, koordineringen och finansieringen.

Kulturverksamheten samt tillgängligheten till och deltagandet i kulturverksamhet ramas in på många sätt i statsförvaltningen. Konsten, kulturen och deras effekter tolkas ur de olika ministeriernas egna tyngdpunkters synvinklar. Beroende på aktören eller förvaltningsområdet betonas spetsprojektets målsättningar till exempel på främjandet av konstnärernas utkomstmöjligheter, ökande av effekter på välmående

och utökandet av kulturens roll som en del av social- och hälsovårdstjänsterna. Den tväradministrativa dialogen och utökandet av samarbetet är nödvändig för att uppnå enighet – det behövs mera dialog mellan och inom ministerierna. Det behövs en bredare kunskap om hurudan den allmänna förståelsen och inställningen till konst och kultur är inom UKM:s och STM:s förvaltningsområden som en del av främjandet av hälsa och välmående. Ute på fältet är samarbetet aktivt mellan aktörer i konst-, kultur-, samt social- och hälsovårdssektorn, men det tväradministrativa utvecklingsarbetet på gräsrotsnivån syns ännu inte som likadan aktivitet i statsförvaltningen.

När det kommer till effektivitet har de nätverk som når flera olika nivåer en stor betydelse för projektarbetet. Uppmuntrandet till samarbete inom utvecklingsprojekten i spetsprojektet lyckades. De projekt vars verksamhetsmålsättningar och mål var liknande gynnades mest av medskapandet.

Resultat

Med spetsprojektets bidragande effekter uppnådde man många olika resultat. Att målsättningarna inskrivits i regeringsprogrammet gav verksamheten en speciell vikt. Spetsprojektet påverkade attityder, aktiverade aktörfältet, skapade nya nätverk och ökade verksamhetens synlighet. Samarbetet och dialogen mellan aktörer inom social- och hälsovård samt konst- och kultur växte och blev starkare på olika håll i Finland, vilket främjade förståelsen av konstens och kulturens betydelse och efterfrågan i social- och hälsovårdssektorn.

Man upptäckte flera olika fördelar med att erbjuda konst- och kulturverksamhet som en del av social- och hälsovårdstjänsterna i spetsprojektet. Genom att utöka utbudet nådde man bland annat nya målgrupper, förde konsten och kulturen närmare kunderna, påverkade upplevelsen av välmående, förde tydligare fram marginalgrupper samt gav en röst till social- och hälsovårdstjänsternas kunder och deras egna erfarenheter. Till spetsprojektets resultat kan även räknas den information som samlats genom utvecklingsprojekten och försöken om verksamhetens förutsättningar och hinder. De rör oftast verksamhetens förankring lokalt och på en organisationsnivå.

Spetsprojektets centrala målsättning var att utveckla nya finansieringsmodeller samt att få social- och hälsovårdssektorn att delta i finansieringen av konst och kultur. Ur kulturpolitikens synvinkel är det svårt att exakt utvärdera målsättningens realism, genomföringsmöjligheter, -förutsättningar och -sätt. Social- och hälsovårdens finansiering i Finland är flerkanalbaserad. Ändringen av konstens och kulturens finansiering till att bli en del av social- och hälsovårdens driftsekonomi och verksamhetens bredare etablering förverkligades inte under spetsprojektet, men förutsättningarna skapades för att främja dessa ärenden.

Att bygga finansieringsmodeller under spetsprojektet visade sig svårt på grund av flera orsaker. De viktigaste orsakerna var spetsprojektets korta tidsperiod,

social- och hälsovårdsreformens osäkerhet och upphävande, social- och hälsovårdsutgifternas planerade besparingsmål och den begränsade finansieringen. Utöver det försvårades etableringen av osäkerheten gällande finansieringsmodellens utvecklande samt de relativt små resurser utvecklingsprojekten hade och svårigheten de hade att påverka social- och hälsovårdssektorns finansieringsfrågor. Den långsiktiga målsättningen att etablera ”konst- och kulturbaserade välmåendetjänster” som en del av social- och hälsovårdstjänstens strukturer och uppföljningen av välmående går och lönar sig att utvärdera senare.

När man genomför tväradministrativa projekt och främjar konstens och kulturens tillgänglighet som en del av social- och hälsovårdstjänsterna bör man på basis av utvärderingen i fortsättningen ägna uppmärksamhet åt följande delområden:

- Finansierings- och ansvarsfrågor samt verksamhetens koordinering (UKM, SHM och kommuner).
- Tväradministration och samarbete mellan den offentliga, privata och tredje sektorn.
- Att förtydliga målsättningar samt förutsättningar för etablering.
- Att förstärka kunnandet inom konst- och kulturfältet för att kunna verka på social- och hälsovårdsfältet.
- Produktion och utnyttjande av utvärderings- och forskningsmaterial.

MERA INFORMATION:

Lösningar för Finland. Strategiskt program för statsminister Juha Sipiläs regering (2015) https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_RUOTSI_YHDISTETTY_netti.pdf

Undervisnings- och kulturministeriet: Procentprincipen utvidgas
<https://minedu.fi/sv/procentkonst>

Handbok om enprocentsprincipen i Finland
<https://prosenttiperiaate.fi/handbok-om-enprocentsprincipen-i-finland/>

Taikusydan: Välfärd av konst och kultur
<https://taikusydan.turkuamk.fi/svenska/valfard-av-konst-och-kultur/>

ALUKSI

Vuoden 2015 eduskuntavaalien jälkeen hallitusneuvottelujen tuloksena syntyi pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen hallitusohjelma *Ratkaisujen Suomi*. Hallitusohjelman tavoitteet oli jaettu kärkihankkeiksi – kulttuurin kärkihankkeen tavoite oli ”tuoda kulttuuri osaksi lasten arkea, vahvistaa lasten ja nuorten luovuutta sekä lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta”. Käsillä oleva arviointiraportti tarkastelee yhtä kulttuurin kärkihankkeen toimenpidettä, joka tähtäsi taiteen ja kulttuurin tarjonnan ja käytön lisäämiseen osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

Kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutuksia on tarkasteltu ja edistetty valtiotodistuksen toimesta aina 1970-luvulta lähtien. Taiteen hyvää tekevät vaikutukset ja kulttuurin vaikutus elämän rikastuttajana on ollut yleisesti tunnettua tätä ennenkin. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden lisääminen edellyttää, että kaikilla ihmisillä elämäntilanteesta riippumatta on mahdollisuus nauttia taiteesta ja kulttuurista. Tähän päästään vasta, kun taide ja kulttuuri saadaan juurrutettua osaksi myös sosiaali- ja terveyssektorin palveluita. Sipilän hallitusohjelman toimenpidettä toteutettiin erilaisissa kehityshankkeissa, joissa eri sektorit rakensivat yhteistyötä, kehittivät erilaisia toiminta- ja rahoitusmalleja sekä palkkasivat taiteilijoita työskentelemään osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore seurasi kulttuurin kärkihankkeen toteutusta opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta vuosien 2016–2018 aikana. Arviointi toteutettiin prosessiarviointina. Arvioinnissa keskityttiin erityisesti hallitusohjelmassa ja OKM:ssä asetettuihin tavoitteisiin ja toimeenpanoon sekä vuoden 2018 loppuun mennessä saavutettuihin tuloksiin. Yhtenä tarkastelun kohteena olivat eri vuosina rahoitetut kehityshankkeet. Arvioinnilla keskityttiin selvittämään erityisesti toiminnan vakiintumista: millä edellytyksillä taide- ja kulttuuritoiminta sekä -palvelut voisivat vakiintua osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä ja rakenteita. Tähän arviointiraporttiin on koottu prosessiarvioinnin menetelmän kuvaus sekä kehityshankkeissa saadut kokemukset ja kehittämiskelpoiset toiminta- ja rahoitusmallit.

Tämä arviointiraportti on syntynyt kärkihankkeen toiminnan ohessa, toimeenpanoa sekä kehityshankkeiden toimenpiteitä ja saatuja tuloksia seuraten. Cuporen tutkijat haastattelivat hanketoimijoita toiminnan alussa ja loppuvaiheessa. Kuten arviointiraportissa kuvataan, toimintaa on ollut kehittämässä laaja joukko sekä taiteen ja kulttuurin että sosiaali- ja terveydenhuoltoalan toimijoita. Lisäksi toimintaa on ohjannut ja kehittänyt joukko asiantuntijoita sekä OKM:n, STM:n ja Taiken virkamiehiä. Hankkeen toimijoiden moniäänisyys on ollut merkittävä, mutta yhtä

merkittävää on ollut kaikkien alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden yhteinen tahto kehittää malleja ja rakenteita, jolla taide- ja kulttuuritoiminta juurtuisi pysyväksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalaa – kaikkien kansalaisten eduksi, kulttuurin saavutettavuuden lisäämiseksi. Cuporen tutkijoiden puolesta haluan lämpimästi kiittää yhteistyökumppaneita ja hanketoimijoita miellyttävästä ja hedelmällisestä yhteistyöstä.

Helsingissä 1.4.2019

Marjo Mäenpää

johtaja

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus, Cupore

JOHDANTO

Syksyllä 2015 Juha Sipilän hallitus päätti julkisen talouden suunnitelmassa kohdentaa kertaluonteisesti miljardi euroa erilaisiin kärkihankkeisiin vuosille 2016–2018.¹ Hallitusohjelma *Ratkaisujen Suomi* (2015)² sisälsi yhden taiteen ja kulttuurin toimialaa koskevan kärkihankkeen: *Osaamisen ja koulutuksen kärkihanke 4: Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.*

Kyseisen kärkihankkeen toinen toimenpide oli prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi. Toimenpiteestä käytetään tässä raportissa jatkossa nimitystä kärkihanke. Kolmivuotisella kärkihankkeella pyrittiin vaikuttamaan taiteen ja kulttuuripalvelujen juurtumiseen osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Hallitusohjelman mukaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Hallitusohjelman kirjauksen toimeenpanosta vastannut opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) kuvasi kärkihankkeen³ tavoitteita, sisältöjä ja perusteluja seuraavasti:

Kolmivuotisella kärkihankkeella tuodaan kulttuuri lähemmäs jokaista suomalaista edistämällä julkisissa tiloissa ja laitoksissa esillä olevaa taidetta. Hankkeella pyritään lisäämään eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa ja käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä, esimerkiksi sairaaloissa, vanhustenhuollossa ja lastensuojelussa. Aiemmin lähinnä rakenushankkeissa sovellettua prosenttiperiaatetta on tarkoitus laajentaa siten, että taidehankinnat koskisivat nykyistä laajemmin myös muita taiteen muotoja kuin visuaalista taidetta. Sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannuksista varattaisiin osuus taide- ja kulttuuripalveluiden hankintaan tai taide- ja kulttuurilähtöisen hoito- ja asiakastyön kehittämiseen. Taide ja taiteen osallistava käyttö lisää tutkitusti ihmisten hyvinvointia, nopeuttaa toipumista ja ehkäisee syrjäytymistä. Siten se pitkällä tähtäimellä voi myös vähentää sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Kärkihankkeen toteutuksessa sovelletaan kokeilukulttuuria eli uusien toimintatapojen etsimistä ja testausta kokeilujen avulla.⁴

Kärkihanke linjattiin hallitusohjelmassa toukokuussa 2015, ja sen suunnittelu aloitettiin samana vuonna OKM:ssä. Kärkihanke oli lähtökohtaisesti

1 Ks. Valtioneuvosto: julkisen talouden suunnitelma 2016-2019, s. 19. [http://valtioneuvosto.fi/documents/10623/307577/Julkisen+talouden+suunnitelma+2016-2019+\(28.9.2015\)/80c7b9d6-688b-4717-a46b-7e54979b7369](http://valtioneuvosto.fi/documents/10623/307577/Julkisen+talouden+suunnitelma+2016-2019+(28.9.2015)/80c7b9d6-688b-4717-a46b-7e54979b7369) (katsottu 15.3.2019)

2 Hallitusohjelma: https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf (katsottu 28.12.2018).

3 OKM: Prosenttitaide. <https://minedu.fi/prosenttitaide>

4 OKM:n tiedote 23.2.2016. Poistunut netistä mutta saatavissa tutkijoilta.

poikkihallinnollinen ja se toteutettiin yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kanssa. Hankkeen toteutusta ohjasi OKM:n kokoama ja vetämä asiantuntijaryhmä.⁵ Kärkihankkeessa oli kaksi päälinjaa: kehityshankkeet ja kokeilut. Kehittämishankkeiden tarkoitus oli kehittää olemassa olevia hyviä käytäntöjä tai etsiä uusia toimintatapoja. Kokeilujen kautta toivottiin lisää tietoa hyvien käytäntöjen mukaisten mallien sovellettavuudesta. Lisäksi haluttiin testata uusia toiminta- ja/ tai rahoitusmalleja. Kehityshankkeiden haku- ja avustusprosessista vastasi Taiteen edistämiskeskus (Taike). Kokeilut puolestaan rahoitettiin suoraan OKM:stä, ja ne myös arvioitiin erikseen.

OKM tilasi kärkihankkeen arvioinnin Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporelta keväällä 2016, jolloin kärkihankkeen toimeenpano oli jo aloitettu.⁶ Samana keväänä Cupore osallistui kokouksiin, joissa kärkihankkeen suuntaviivoja pohdittiin yhdessä OKM:n ja Taiken kanssa.⁷ Aiemmin kulttuuritoiminnan kytkeminen osaksi tavoitteellista hyvinvointi- ja terveystyötä on toteutunut Suomessa vain osittain, useimmiten lyhytaikaisten projektien myötä.⁸ OKM:n ja Taiken toiveiden mukaisesti arvioinnilla lähdettiin selvittämään erityisesti toiminnan vakiintumista: millä edellytyksillä taide- ja kulttuuritoiminta sekä -palvelut voisivat vakiintua osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä ja rakenteita. Arvioinnin lähtökohtana oli kärkihankkeen toteuttamisen tukeminen.

Cupore toteutti kärkihankkeen seurannan ja arvioinnin vuosina 2016–2018.⁹ Arvioinnin toteuttivat tutkijat Olli Jakonen ja Emmi Lahtinen (syksystä 2017 alkaen). Projektipäällikkö Jutta Virolainen osallistui arviointiin kesään 2017 asti. Cuporen tutkimusryhmässä olivat mukana lisäksi erikoistutkija Sari Karttunen ja johtaja Marjo Mäenpää.

Raportin kulku ja rakenne

Raportissa esitellään aluksi arvioinnin lähtökohdat: viitekehys, toiminnan historia, arvioinnin aineistot sekä arviointikysymykset. Lisäksi käydään läpi valtionavustuksen saaneet kehityshankkeet, jotka olivat arvioinnin keskeinen kohde. Seuraavaksi siirytään itse arviointiin. Osiossa kuvataan ja arvioidaan kärkihankkeen eri osa-alueita

5 Asiantuntijaryhmän tehtävä oli ohjata prosenttiperiaatteen laajentamista koskevan toimenpiteen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. <https://minedu.fi/asiantuntijaryhma>

6 Esimerkiksi ensimmäinen Taiken valtionavustushaku kehityshankkeille oli avattu jo maaliskuussa 2016.

7 Kokoukset 29.4. ja 25.5.2016.

8 Liikanen 2010, 38.

9 Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeeseen sisältyi myös lasten ja nuorten kulttuuritoimintaa sekä taiteen perusopetusta koskevan toimenpiteen, jota Cupore ei arvioi. Arviointi ei myöskään koske kokeiluja, jotka arvioi Ramboll oy. Ks. <https://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-625-6> (katsottu 8.4.2019).

aina tavoitteista konkreettisiin toiminta- ja rahoitusmalleihin. Tämän jälkeen vedetään yhteen vuoden 2019 alkuun mennessä aikaansaatuja tuloksia. Lopuksi analysoidaan, mitä jäi toistaiseksi vielä saavuttamatta ja mitä tulisi kehittää, jotta tavoitetaan päästäisiin. Samalla nostetaan esiin keskeisiä jatkotutkimuksen aiheita.

Raportin lopussa tehdään lähikatsaus kehityshankkeisiin (Liite 1). Kustakin¹⁰ kehityshankkeesta koottiin arvioinnin aikana hankekortti, jossa esitetään tiiviisti hankkeen lähtökohta ja tavoitteet sekä odotetut ja saavutetut tulokset. Liitteenä on lisäksi kehityshankkeiden itse tuottamia tekstejä, joissa hanketoimijat vapaasti kuvaavat hankkeiden toimintaa ja tuloksia. Raportin loppuosassa yhdistyy siten arvioitsijoiden näkökulma sekä hanketoimijoiden oma ääni. Hankekortit ja -tekstit syventävät monin osin raportissa käsiteltäviä teemoja.

¹⁰ Hankekortit on koottu 10 ensimmäisestä vuosina 2016 ja 2017 aloittaneista kehityshankkeista. Vuonna 2018 aloittaneista 4 viimeisestä kehityshankkeesta ei ole koottu hankekorttia hankkeiden lyhyen keston vuoksi. Hankekorttien aineistona on käytetty dokumentti-, haastattelu- ja kyselyaineistoja.

ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT

Kärkihankkeen taustalla on pitkä ja monipolvinen historia. Kulttuuripolitiikan tavoitteilla, keinoilla ja aiemmilla kehittämistoimilla asiaa on edistetty jo useiden vuosien ajan. Tällaista kehitystyötä ovat esimerkiksi taiteen soveltavaa käyttöä ja hyvinvointivaikutuksia korostavat tavoitteet kulttuuripolitiikassa, *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma 2010–2014* sekä prosenttiperiaatteen toimintamalli, jota OKM ja Taike ovat edistäneet vuodesta 2011 lähtien.¹¹ Lisäksi Taike on toteuttanut *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelmaa* vuodesta 2015.¹²

Taiteella ja kulttuurilla on useissa tutkimuksissa todettu olevan merkitystä ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja terveyteen, ja ne tarjoavat myös mahdollisuuden osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen.¹³ Siten niiden saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen on paitsi kulttuuripoliittinen myös sosiaali- ja terveystieteellinen kysymys. STM:n vastuulla on esimerkiksi omalta osaltaan osallisuuden edistäminen.¹⁴ STM:n alainen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) puolestaan korostaa kulttuuripalveluiden saatavuuden parantamista, yksinäisyyden vähentämistä ja yhteisöllisyyden lisäämistä eräänä välineenä terveys- ja hyvinvointierojen kaventamisessa.¹⁵

Kärkihankkeen tausta ja aiemmat kehittämistoimet

Taide ja kulttuuri hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä

Sosiaali- ja terveyssektorin¹⁶ sekä taide- ja kulttuurisektorin välillä on ollut Suomessa jo pitkään yhteistyötä. Taiteen ja kulttuurin kytkeminen osaksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyötä on tähän mennessä tapahtunut erityisesti suhteellisen lyhytikäisten projektien muodossa. Hanna-Liisa Liikanen totesi vuonna 2003 seuraavasti: ”Taide- ja kulttuuritoiminnan integroiminen suomalaisen sosiaali- ja

11 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen noususta suomalaisen kulttuuripolitiikan tavoitteisiin ks. Häyrynen 2015 sekä OKM 2017a; Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma ks. Liikanen 2010; toimintaohjelman loppuraportti ks. STM 2015; Prosenttiperiaatteen edistämisestä ks. OKM 2017b. Taikusydän: Taiteesta hyvinvointia. <https://taikusydan.turkuamk.fi/info/taiteesta-hyvinvointia/>

12 Ks. <https://www.taike.fi/fi/taidetoimii> (katsottu 8.4.2019)

13 Ks. esimerkiksi ArtsEqual-hankkeen ratkaisukortti 2: taide- ja kulttuuripalvelut tulee sisällyttää osaksi sote-reformia. http://www.artsequal.fi/fi/stn_ratkaisukortit

14 Ks. STM: Osallisuuden edistäminen. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen> Eliza Kraatari (2017) on tutkimuksessaan tarkastellut sitä, kuinka kulttuuritoimintaa ja -toimintoja kehystetään eri ministeriöiden dokumenteissa, STM:n osuudesta ks. Kraatari 2017, 19–21.

15 THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/tyoikaiset>

16 Jatkossa käytetään lyhyitä nimityksiä sote, sote-sektori tai sote-palvelut.

terveydenhuollon palveluihin ei ole toteutunut. Esimerkkejä erillisistä projekteista ja kehittämishankkeista löytyy, mutta ne ovat ajallisesti ja paikallisesti rajattuja.¹⁷

Simo Häyrysen mukaan kulttuuripolitiikan piirissä käydyt pohdinnat taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointia ja sosiaalisia suhteita vahvistavista vaikutuksista voidaan ajoittaa jo 1970-luvulle. Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin keinoin sekä painotukset taiteen soveltavaan käyttöön ovat 1990-luvun myötä systematisoituneet. Nykyisen toiminnan voidaan nähdä muodostavan oman hyötysektorinsa ja kulttuuripolitiikan instrumentaalisen päämäärän.¹⁸ Esimerkiksi taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelmatyö nosti 2000-luvun alussa esiin taiteen soveltavan käytön monilla yhteiskunnan osa-alueilla: taide ymmärrettiin taloudellisena, alueellisena ja paikallisena vahvistajana, osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä koulumaailmaa.¹⁹ Yhä enemmän korostetaan, kuinka kulttuuripanostukset vaikuttavat muihin yhteiskunnan tavoitteisiin, kuten elinkeinoelämän kehitykseen ja työpaikkoihin, kotouttamiseen ja osallistamiseen, terveyteen, oppimiseen ja luovuuteen.²⁰

Valtionhallinnossa on yleisesti jo 1990-luvulta asti siirretty poliittisen päätöksenteon painopistettä panoksista tuotoksiin. Tähän kytkeytyy esimerkiksi vaikuttavuuden painottuminen kulttuuripolitiikassa.

Marja-Liisa Honkasalon mukaan taiteen, kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin suhteet kytkeytyvät monenlaisiin länsimaisiin yhteiskuntia sekä kansalaisten asemaa koskeviin muutoksiin ja kehityskulkuihin. Yksilön vastuun omasta hyvinvoinnista ja terveydestä edellytetään kasvavan. Lisäksi hyvinvointivaltion julkiseen sosiaali- ja terveystoimeen pohjautuva palvelurakenne muuttuu ja terveyden ja hyvinvoinnin sosiaalinen eriarvoisuus syvenee. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden sekä taiteilijoiden työnkuvat ovat muutoksessa. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset on normatiivisesti kytketty osaksi keskustelua yksilön oikeuksista sekä yhteisöllisyyden ja osallisuuden kasvattamisesta taide- ja kulttuuritoimintojen avulla. Taiteen katsotaan olevan kaikille kuuluvaa yhteistä hyvää.²¹ Terveiden ja hyvinvoinnin edistämisen yleisenä taustana on pitkä kehityskulku, jossa kansainvälisiä ajatuksia ja näkemyksiä on omaksuttu Suomeen. Liikanen kirjoitti *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmassa* vuonna 2010 seuraavasti:

Terveiden edistäminen on kehittynyt terveyskasvatuksen ideologiasta, terveystiedon välittämisestä, elintapoja, käyttäytymistä ja lääketieteellisiä ongelmia korostavasta toiminnasta koskemaan laajemmin myös yhteiskuntapolitiikkaa, rakenteellisia ja yhteisöllisiä kysymyksiä. [...] Terveiden ja

17 Liikanen 2003, tiivistelmä.

18 Häyrynen 2015, 103–107. Ks. myös OKM 2017a.

19 Liikanen 2010, 30–31.

20 Kangas 2015, 61.

21 STM 2015, 35.

*hyvinvoinnin edistämisen käsitteitä käytetään usein rinnakkain kuvaamaan ilmiön laaja-alaisuutta. Terveiden edistäminen voidaan myös sisällyttää osaksi hyvinvoinnin edistämistä. Hyvinvoinnin edistäminen voidaan määritellä toiminnaksi, jonka seurauksena yhteiskunnan tai yhteisön hyvinvointi paranee, minkä seurauksena ihmisen kokemus omasta hyvinvoinnista kasvaa.*²²

Nykyiset näkemykset hyvinvoinnin määrittelemisestä ja mittaamisesta liittyvät oleellisesti myös laajempaan poliittiseen ja poliittisen hallinnan muutokseen, jota on käsitteellistetty siirtymäksi hyvinvointivaltiollisesta ajattelutavasta kohti uusliberaalia kilpailuvaltiota.²³ Hyvinvointivaltioon ja sen laajenemiseen liittyvät ajatusmallit ovat muuttuneet Suomessa parinkymmenen viime vuoden ajan siten, että hyvinvointivaltiolliset pyrkimykset ovat kietoutuneet yhteen uusliberalistisen ajattelutavan kanssa. Luottamus rakenteiden keskeisyyteen hyvinvoinnin tuottajana ja mahdollistajana on vähentynyt yksilöiden kokemuksen ja vastuiden painottamisen korostuessa. Samalla on tapahtunut muutos siinä, missä kontekstissa hyvinvoinnin ideat määritellään. Näin myös ajatukset hyvinvoinnista ovat muuttuneet objektiivisen hyvinvoinnin painottamisesta kohti subjektiivista näkemystä. Yksilöille ja yhteisöille säilytetään aiempaa voimakkaammin vastuuta oman hyvinvointinsa tuottamisesta. Tähän kehitykseen ovat kytkeytyneet diskursiiviset muutokset, jotka ilmenevät Saarisen ym. mukaan ”itsensä kehittämisen, luovuuden ja elämänhallinnan velvoitteena [...] yksilöitä ohjataan parantamaan sekä omaa ja läheistensä että lopulta myös koko kansakunnan hyvinvointia, terveyttä ja onnellisuutta.”²⁴

Julkishallinnon perustehtäväksi voidaan ymmärtää huolen pitämistä kansalaisten hyvinvoinnista. Myös kulttuuripolitiikan argumentoidaan edistävän yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Hyvinvoinnista tavoitteena puhutaan kuitenkin Niemen ym. mukaan liian epämääräisesti. Poliitiikan ja tieteen parissa ei ole olemassa yhdenlaista ymmärrystä siitä, mitä hyvinvointi on ja miten sitä pitäisi mitata. Hyvinvoinnin edistämistä ja tutkimusta voidaan lähestyä ainakin viidestä eri näkökulmasta, joista jokaisella on tärkeä roolinsa kokonaisnäkemysten muodostumisessa: lääketieteellisestä, psykologisesta, sosiaalisesta, taloustieteellisestä ja filosofisesta näkökulmasta.²⁵

Aiemmat kansalliset hankkeet ja politiikkaohjelmat

Suomalainen hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikka on muotoutunut yhteydessä kansainvälisiin keskusteluihin ja kehityskulkuihin. Jo 1960-luvulla huomio kiinnittyi

22 Liikanen 2010, 38.

23 Esim. Kantola & Kananen 2013.

24 Saarinen ym. 2014, 606–607. Tämä ei tarkoita, etteikö esim. väestötason objektiivisen hyvinvoinnin tarkasteluun esimerkiksi tilastojen avulla kiinnitettäisi paljonkin huomiota. Saarisen ym. mukaan nykyinen ajattelu korostaa sitä, että yksilöiden hyvinvointi on tärkeää esimerkiksi kansakunnan kilpailukyvyyn kannalta.

25 Niemi ym. 2017, 166; 168.

kansainvälisellä tasolla siihen, että ihmisillä ei ollut tasa-arvoisia mahdollisuuksia osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan. Erityisesti 1970-luvulta lähtien rakennettiin myös Suomessa kulttuurisektorille julkista palvelujärjestelmää osana kehittyvää hyvinvointivaltiota.²⁶

Kulttuurista hyvinvointia -toiminnan kansallisen tason kehittämistyön eräänä lähtökohtana voidaan nähdä YK:n ja UNESCO:n maailman kulttuurikehityksen vuosikymmenen (1988–1997) myötä kansainvälisenä aloitteena syntynyt ja myös Suomeen 1990-luvulla levinnyt *Arts in Hospital* -hanke. Suomessa toimintaa edisti Terveyttä kulttuurista -työryhmä. Opetusministeriö vahvisti Suomen osallistuvan *Arts in Hospital* -aloitteeseen vuonna 1992 ja työryhmän vetovastuu siirtyi ensin Kuntaliittoon ja tämän jälkeen vuonna 1997 Taiteen keskustoimikuntaan (TKT, nykyinen Taike).²⁷

Matti Vanhasen I hallitus (2003) otti käyttöön ns. hallituksen politiikkaohjelmat. Se oli uusi verkostojohtamisen ajatukseen perustava ohjelmajohtamisen toimintamalli, joka perustui Paavo Lipposen II hallituksen käynnistämään valtion keskushallinnon uudistushankkeeseen. Politiikkaohjelmalla tarkoitettiin hallitusohjelmaan sisältyvien laajojen useampia ministeriöitä koskevien tehtäväkokonaisuuksien valmistelua.²⁸ Kahden hallituskauden ja politiikkaohjelmista käydyn kriittisen keskustelun jälkeen niistä luovuttiin vuoden 2011 hallitusohjelmassa.²⁹

Valtioneuvosto antoi 2007 periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta, jonka yhteydessä hyväksyttiin *Terveysten edistämisen politiikkaohjelma* (2007–2011). Poikkihallinnollisilla politiikkaohjelmilla pyrittiin kokoamaan eri hallinnonalojen ja eri toimijoiden toimenpiteitä hallituksen priorisoimien tavoitteiden saavuttamiseksi. Asiakirjan mukaan politiikkaohjelmien toteutuminen vaatisi ”yhteen sovitettuja ja samaan päämäärään tähtäviä ratkaisuja eri tahoilla tapahtuvassa valmistelussa”. Taide- ja kulttuuritoimintaa korostettiin strategia-asiakirjassa terveyden edistämisen politiikkaohjelman osatekijänä seuraavasti:

Useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että taiteella ja kulttuuritoiminnalla on monin eri tavoin vaikutusta ihmisen hyvinvointiin läpi koko elämän. Ihmisten aktiivinen kulttuuritoiminta ja taideharrastukset edistävät myös yhteisöllisyyden kokemusta. Harrastuksissa syntyvät verkostot parantavat elämänhallintaa. Käynnistetään eri hallinnonalojen yhteistyönä kulttuurin terveydellisten ja hyvinvointivaikutusten edistämishanke.³⁰

26 Kangas 2015, 9.

27 Liikanen 2003.

28 Ks. esimerkiksi Eerola, P. (2005). *Verkostojohtamisen mahdollisuudet valtioneuvostossa: Politiikkaohjelmien ja hallituksen strategia-asiakirjamenettelyn toimivuus hallitusohjelman toteuttamisessa*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

29 Ks. lisää politiikkaohjelmista erityisesti kulttuuripolitiikan näkökulmasta Kangas & Pirnes 2015, 38–40.

30 VNK 2007, 36.

Tätä kirjausta seuraten käynnistettiin poikkihallinnollisen kulttuurin hyvinvointivaikutusten toimintaohjelman valmistelu vuosille 2010–2014. Nimi muutettiin myöhemmin *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia* -ohjelmaksi. Ohjelmatyön lähtöpisteenä toimi keväällä 2008 järjestetty pyöreän pöydän keskustelutilaisuus, joka kokosi yhteen asiantuntijoita eri hallinnon- ja toimialoilta. Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin kutsui syyskuussa 2008 toimintaohjelman valmistelua varten selvittäjäksi VTT Hanna-Liisa Liikasen ja hänen tuekseen laajapohjaisen asiantuntijaryhmän.

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan (Taiku-toiminta) myötä on laadittu runsaasti toimenpide-ehdotuksia ja suosituksia asian edistämiseksi, toimeenpanemiseksi ja vastuiden jakamiseksi.³¹ Terveiden edistämistä painotettiin toimenpide-ehdotuksessa poikkihallinnollisena kokonaisuutena, jota voitaisiin toimeenpanna ”esimerkiksi hyvällä ympäristö- ja liikennesuunnittelulla, rakentamalla turvallisia kevyen liikenteen väyliä, lähiliikuntapaikkoja ja lenkkipolkuja, terveellisellä ravitsemuksella, panostamalla työhyvinvointiin sekä vahvistamalla yhteisöllisyyttä sosiaali- ja kulttuuripalveluilla sekä yhteistyöllä kansalaisjärjestöjen kanssa”.³²

On hyvä huomata, että mainittu toimintaohjelma oli laaja-alaisempi kuin tässä raportissa käsiteltävä kärkihanke. Kyseisen toimintaohjelman strategiset painopistealueet jakautuvat kolmeen teemaan:

1. Kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä.
2. Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.
3. Työhyvinvoinnin tukeminen taiteen ja kulttuurin keinoin.

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ohjelman loppuraportissa vuonna 2015 linjattiin useita jatkotoimia tuleville vuosille, esimerkiksi ennaltaehkäisevän taide- ja kulttuuritoiminnan huomioiminen tulevissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa. Useita jatkotoimia onkin toteutettu ja edistetty. STM:n julkaisemassa loppuraportissa kuvattiin myös toimintaohjelman aikaansaannoksia. Toimintaohjelman voimassaoloaikana näkemys taide- ja kulttuuripalvelujen merkityksestä kunta-laisten hyvinvoinnin kannalta laajentui. Monen kunnan strategiassa asia huomioidaan tavalla tai toisella, ja myös kuntien hyvinvointikertomukset peilaavat nykyisin kuntalaisten hyvinvointia myös taide- ja kulttuuripalvelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveystalouden järjestäjätahojen tietoisuus toiminnan vaikuttavuudesta lisääntyi ja samalla hyvien tuotteistettujen palvelujen kysyntä kasvoi. ”Taiteen ja kulttuurin hyvinvointipalvelujen” projektimaisesta toteuttamisesta siirryttiin toimintaohjelman aikana kohti vakiintunutta toimintaa, mutta ”hyvinvointipalveluiden” saaminen itsestään selväksi osaksi rakenteita nähtiin vaativan vielä paljon työtä.³³

31 Liikanen 2010; STM 2015.

32 Liikanen 2010, 26.

33 STM 2015, 10.

Edellä kuvattu, lähes kymmenen vuotta kestänyt valtionhallinnon edistämä taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminta onkin ollut myös kuntatasolla erittäin tärkeää. Esimerkiksi STM:n loppuraportin ja monien tätä arviointiraporttia varten haastateltujen hanketoimijoiden mukaan merkittävä osa kuntatason toimista olisi voinut jäädä tekemättä ilman Taiku-toimintaa. Haastattelussa eräs kärkihanke-toimija totesi: ”...kun se kulttuuriohjelma [Liikanen 2010] valmistui, niin kyllähän sillä oli valtavan iso merkitys koko tähän kenttään [...] varmaan tätä kärkihanketta ei olisi tullut ilman sitä.”

Nykyinen kärkihanke voidaan näin ollen nähdä vuosia tehdyn kehitystyön jatkoksi, joka ei noussut hallitusohjelmaan tyhjästä. Erilaisia strategioita, linjauksia ja suosituksia on tehty paljon, mutta resurssit ja koordinaatiovastuut eivät ole aina seuranneet mukana³⁴. Ilkka Heiskanen, Pertti Ahonen ja Lasse Oulasvirta analysoivat taiteen ja kulttuurin rahoitusta sekä ohjausta käsitelleessä raportissaan vuonna 2005 seuraavasti: ”Strateginen suunnittelu on tuottanut runsaasti erillisiä suunnitelmia, selvityksiä ja strategiapapereita taiteen ja kulttuurin eri osa-alueille, mutta niiden toteuttaminen on resurssipuutteesta johtuen ollut sekä hidasta että heikkoa.”³⁵

Tutkimus- ja selvityshankkeita kulttuuriosallistumisen lisäämiseksi

Monissa tutkimus- ja selvitystöissä on päädytty erilaisiin suosituksiin kulttuuriosallistumisen edistämiseksi, taide- ja kulttuuri- sekä sote-sektorin yhteistyön lisäämiseksi ja hyvinvointivaikutuksiin tähtäävän toiminnan vakiinnuttamiseksi. Seuraavassa esitetään muutamia kärkihankkeen kannalta keskeisiä poimintoja aiemmista tutkimus- ja selvityshankkeista.

Taiteen edistämiskeskuksessa kartoitettiin vuonna 2014, millaisia hyviä käytäntöjä sekä toiminta- ja rahoitusmalleja eri puolilla Suomea on syntynyt taiteen ammattilaisten työllistymiseksi vanhustyössä ja miten nämä mallit ovat jatkuneet hankkeiden jälkeen. Sekä taiteen ja kulttuurin että sosiaali- ja terveystieteiden kentiltä oli kantautunut huolta siitä, etteivät hankkeiden tulokset juurro osaksi toimintaa, eivätkä hyvät käytännöt leviä valtakunnalliseen tietoisuuteen. *Rakenteita ratkomassa*-selvitys³⁶ keskittyi 2010-luvulla toteutuneisiin kulttuurisen vanhustyön hankkeisiin ja toimenpiteisiin. Selvityksessä keskityttiin toiminnan keskeisiin vaikutuksiin ja kehitettyihin toimintamalleihin. Erityisesti painotettiin toimintaa, jolla on ollut jatkuvuutta kokeilujakson jälkeen ja jonka taloudellinen pohja on muuallakin kuin hankerahoituksessa ja apurahoissa.

Alueellisessa selvityksessä *Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuri-toimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla*³⁷ todet-

34 ks. myös Kraatari 2017.

35 Heiskanen ym. 2005, 47.

36 Rosenlöf 2014.

37 Jumppanen & Suutari 2013.

tiin hankkeiden olevan riittämätön ratkaisu vakiinnuttamiseen. Vaikka selvityksen mukaan taide- kulttuuritoimijoiden ja sosiaali- ja terveysalan toimijoiden yhteishankkeilla voidaan synnyttää vuoropuhelua ja kokeilla uusia asioita, eivät hankkeet ole yksinomainen ratkaisu yhteistyön lisäämiseen. Selvityksen mukaan eri tahoilta esiin nouseva viesti on, että nykyisellään hanketoiminta ei kykene riittävästi vakiinnuttamaan toimintamalleja ja että yhteistyön edistäminen vaatii pitkäkestoisempaa sitoutumista ja pysyvämpiä panostuksia.

OKM:n tukema kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishanke *KUULLTO* toteutettiin vuosina 2012–2015 toimintakokeiluna.³⁸ Siinä oli mukana 22 kokeilua 44 kunnassa. Kokeilut tuottivat uutta tietoa siitä, miten kuntien asukkaiden osallistumista taide- ja kulttuuritoimintaan voitiin lisätä. Toimintakokeilun aikana puhuttiin paljon kuntien hallintosektorien välisen yhteistyön ongelmista, jotka estivät tai ainakin vähensivät perusteltua yhteistyötä. Yksi toimintakokeilujen ehdotus asiaan oli, että kansalliset eri sektoriministeriöiden hallinnot omilla esimerkeillään ohjaisivat kuntia sektoreiden väliseen yhteistyöhön. Loppuraportissa annettiin laaja kulttuuripolitiikan keinovalikoima kulttuuriin osallistumisen lisäämiseksi. Keinoissa olivat mukana seuraavat STM:tä ja kuntien sote-sektoria koskevat ehdotukset:³⁹

- Sosiaali- ja terveysministeriön tulisi edistää taide- ja kulttuuripalveluiden käyttöä sosiaali- ja terveyshuollossa. Sosiaali- ja terveysministeriö voisi korvamerkitä tai velvoittaa kuntien sosiaali- ja terveyssektoreita käyttämään rahoitusta kulttuuriin ja taiteeseen.
- Ministeriöiden tulisi organisoida tutkimukseen pohjaavaa koulutusta sote-sektorin henkilöstölle, niin johtajille kuin ruohonjuuritason työntekijöille toimijoiden sitouttamiseksi.
- Taiteilijoiden työskentely tulisi mahdollistaa laitoksissa. Lisäksi esimerkiksi sairaalataiteen saaminen sekä kuntien että itsehallintoalueiden normitetuksi toiminnaksi edistäisi taiteen soveltavaa käyttöä ja kulttuurin saavutettavuutta ratkaisevasti.
- Koulutusyksikköjen (korkeakoulut ja täydennyskoulutukset) olisi käynnistettävä alan koulutus sekä taiteilijakoulutuksena että kulttuuri- ja sosiaali-terveysalan koulutuksina.
- Ministeriöitten olisi perustettava sektoreitten välinen yhteistyöryhmä hoitamaan yllä olevien asioiden kehittämistä ja informointia sovelluksista (toimintamallit, rahoitus, koulutusasiat, johtaminen).

38 Kangas 2015.

39 Kangas 2015, 58.

Taiku-toiminnan ja prosenttiperiaatteen yhdistyminen kärkihankkeeksi

Vuoden 2015 hallitusohjelma liitti yhteen, ainakin retorisesti, kaksi taiteeseen ja kulttuuriin liittyvää pitkäaikaista toimenpidettä – Taiku-toiminnan ja prosenttiperiaatteen. Rakentamisen prosenttiperiaatetta on edistetty jo 1930-luvulta asti. On kuitenkin muistettava, että periaate ei ole kattavasti tai valtakunnallisesti voimassa. Prosenttiperiaatteella tarkoitetaan periaatteellista päätöstä käyttää osa rakennushankkeen määrärahasta taiteeseen. 2000-luvun aikana prosenttiperiaatteen malli on laajentunut koskemaan myös muita tapoja suunnitella ja yhdistää taidetta rakennushankkeisiin. Uusin prosenttiperiaatteen nousu on lähtenyt liikkeelle vuoden 2011 hallitusohjelmasta. Ohjelmaan kirjattiin yhtenä kulttuuripolitiikan tavoitteena ”edistetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen -periaatetta”. OKM alkoi vuonna 2014 rahoittaa *Prosentti taiteelle* -hanketta. Osana kehitystyötä Taikelle on osoitettu vuodesta 2014 lähtien määräraha käytettäväksi valtionavustuksena uusien prosenttiperiaatteen mukaisten hankkeiden käynnistämiseen.⁴⁰

Sinänsä kärkihankkeen tavoite laajennetusta prosenttiperiaatteesta ei ollut sisällöllisesti uusi, vaan jo Liikasen vuonna 2010 julkaistun toimenpideohjelman ehdotuksissa yhdistettiin rakentamisen prosenttiperiaatetta ja hoitoyksiköiden käyttökustannuksia laitos- ja hoitoympäristön monipuoliseksi kehittämiseksi. Vastuuta hoiksi listattiin muun muassa STM ja kunnat. Voidaan arvioida, että useat Liikasen toimenpideohjelmassa esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat olleet kehittämiskohdeena myös kärkihankkeessa. Ainakin seuraavia ehdotuksia on edistetty myös nykyisen kärkihankkeen kehityshankkeissa:

- Kehitetään alueellisia yhteistyömalleja ja strategioita kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi.
- Kunnissa asetetaan strategisia tavoitteita terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi myös kulttuurin ja taiteen keinoin ja tavoitteet kirjataan osaksi kuntien strategioita.
- Tuetaan kulttuurin, luovien alojen ja hyvinvointialojen yhteisen yritystoiminnan ja palvelukonseptien kehittämistä.
- Taide- ja kulttuurilaitoksia sekä muita kulttuurialan toimijoita kannustetaan pitkäjänteiseen ja järjestelmälliseen yleisöyhteistyöhön sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköiden, muiden laitosten, koulujen sekä työpaikkojen kanssa.
- Kunnat ja muut rakennuttajatahot varaavat hoito- ja laitosympäristön viihtyisyyden lisäämiseksi prosentin rakentamis- tai peruskorjauskustannuksista taidehankintoihin. Hoitoyksiköiden käyttökustannuksiin varataan vuotuinen määräraha, jolla voidaan edistää kulttuuritoimintaa, yhteisöllisyyttä ja luoda kodinomaisuutta hoitoympäristöön asiakkaiden ja henkilökunnan yhteisten toiveiden pohjalta.

40 Ks. Taiteen prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma. <http://www.taike.fi/fi/prosenttiperiaate>

- Kulttuuritoimintaa ja taidelähtöisiä menetelmiä integroidaan osaksi lastensuojelua, nuoriso- ja sosiaalityötä, vanhuspalveluja, terveydenhuoltoa, kuntoutuspalveluja, koulujen opetusta sekä maahanmuuttajien kotouttamista. Menetelmiä hyödynnetään ja kehitetään syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä osallisuuden ja työhyvinvoinnin lisäämiseksi.⁴¹

Keskustan kulttuuriohjelmalinjaus kärkihankkeena

Liikasen raportin eräänä toiveena esitettiin terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kulttuurin keinoin kirjattavaksi tulevaan hallitusohjelmaan.⁴² Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa 2011 ei suoraan edistetty Taiku-toimintaa, mutta ohjelman kulttuuripolitiikkaosiossa linjattiin seuraavasti: ”Hallitus kehittää kulttuurisen moninaisuuden tunnistavaa kulttuuripolitiikkaa, jossa kulttuuri on kaikkien kansalaisten tavoitettavissa ja erityistoimilla parannetaan osallisuutta kulttuuriin nyt ulkopuolelle jäävissä ryhmissä. [...] Edistetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen-periaatetta.”⁴³

Keskustapuolueen vuonna 2015 julkaiseman kulttuurilinjauksen otsikko oli *Kärkitavoitteena luovuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen yhteiskunnassa*.⁴⁴ Linjaus korosti vahvasti sinänsä jo vanhaa ideaa taiteesta ja kulttuurista kaikki politiikan alat läpäisevänä. Keskustassa nähtiin, että taiteen ja kulttuurin resurssit tulisi huomioida ”tulevaisuudessa enemmän monihallinnollisesti eli etsiä julkista rahoitusta myös muiden kuin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta”. Näkemys monihallinnollisesta rahoituksesta on keskeinen myös kärkihankkeessa.

Keskustan kulttuurilinjaus kokosi yhteen aiempina vuosina tehtyä työtä ja sen tavoitteita. Kulttuurilinjauksen tietyistä kohdista muodostuikin Sipilän hallitusohjelman taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihankkeen ydin: taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saatavuuden parantaminen sekä taiteen hyvinvointivaikutusten edistäminen prosenttiperiaatetta laajentamalla. Tämä osoittaa, kuinka puolueiden kulttuuripoliittiset linjaukset voivat siirtyä konkreettisiksi politiikkaohjelmiksi – tässä tapauksessa lähestulkoon sinällään puolueohjelman kirjauksen mukaisesti. Toisaalta puolueiden ohjelmat eivät synny tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa hallinnon ja yhteiskunnan kanssa. Keskusta linjasi mainitussa ohjelmassaan seuraavasti, painottaen taiteen ja kulttuurin laajaa, erityisesti talouteen ja hyvinvointiin kytkeytyvää yhteiskunnallista merkitystä sekä sektorirajat ylittävän yhteistyön keskeistä roolia asian edistämisessä:

41 Liikanen 2010. Toimenpide-ehdotuksia annettiin kaikkiaan 18.

42 Liikanen 2010, 21.

43 Ks. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81ffc20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a/Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf> (katsottu 8.4.2019)

44 Ks. Suomen Keskustan kulttuurilinjaus maaliskuulta 2015: <https://www.keskusta.fi/loader.aspx?id=72339f67-62a3-4219-817d-724839046d54> (katsottu 8.4.2019)

Taiteen ns. prosenttiperiaate tulee ulottaa koskemaan sellaisia julkisia palveluita, joissa taiteen ja kulttuurin terveyttä edistävillä vaikutuksilla on tutkitusti päästy hyviin tuloksiin. Tällaisesta toiminnasta hyvänä esimerkkinä toimii ikääntyneiden ja laitoshoidossa olevien parissa tehtävä taidetyö. [...] Käynnistetään hyvinvoinnin kansallinen kärkihanke. Lasketaan liikkumattomuudesta sekä mielenterveysongelmista aiheutuvien sosiaali- ja terveysmenojen kustannukset sekä ryhdytään toimeen miljardiluokan ongelmien korjaamiseksi. Kulttuuri ja liikunta on tuotava osaksi yhteiskunnallista päätöksentekoa yli perinteisen sektori- ja hallintorajojen. [...] Kulttuurilla ja liikunnalla on myös huimat taloudelliset mahdollisuudet. Alenevien sosiaali- ja terveydenhuolto-kustannusten lisäksi hyvinvointialat voivat tuoda maahamme talouskasvua ja tuhansia uusia työpaikkoja.

Peruspalveluiden arviointi 2015 ja 2017: taide ja kulttuuri osana hyvinvoinnin edistämistä

Kärkihankkeen suunnitteluvaiheessa kuntien peruspalveluiden arvioinnin tuottamaan tietopohjaa oli tarkoitus mahdollisuuksien mukaan hyödyntää myös kärkihankkeen arvioinnin taustatietona. Cupore on ollut vuodesta 2011 mukana tekemässä peruspalvelujen alueellisen saatavuuden arviointia taide- ja kulttuuripalvelujen osalta.

Vuoden 2015 arvioinnissa tarkasteltiin taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluja sosiaali- ja terveydenhuollossa.⁴⁵ Peruspalveluiden arvioinnin erityisteemana olivat hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen mukaisesti sekä prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen että lasten ja nuorten kulttuuritoiminta. Joka viides vastaaja (yhteensä vajaat 40 kuntaa) arvioi, että käytännöt taiteen ja kulttuurin sovelta-vaan käyttöön sosiaali- ja terveydenhuollossa olivat kunnassa vakiintuneita. Näkemys taide- ja kulttuuripalvelujen merkityksestä kuntalaisten hyvinvoinnille strategisella tasolla oli laajentunut kunnissa.

Palvelujen moninaiset tuotantotavat vaikeuttivat arvioita toiminnasta koituvista kustannuksista sekä siitä, kuinka usein taide- ja hyvinvointipalveluja tarjotaan sosiaali- ja terveydenhuollossa. Myöskään yleisen taide- ja kulttuuripalvelun sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan ero ei aina ollut vastaajille selvä.

Peruspalveluiden arviointi tuotti tietoa taiteen ja kulttuurin käytöstä kuntien sote-palveluissa. Tässä arvioitavaa kärkihanketta ei kuitenkaan kohdistettu niin, että olisi esimerkiksi pyritty lisäämään taiteen ja kulttuurin tarjontaa niiden kuntien

⁴⁵ Peruspalveluiden arviointi 2015 pohjautui kuntien kulttuurivastaavien tietoihin taiteen ja kulttuurin tarjonnasta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tarkkaa tietoa palveluiden käytöstä ja rahoituksesta sote-sektorilla ei tätä kautta saatu.

sote-palveluissa, joissa peruspalveluiden arvioinnin mukaan tarjonta oli vähäistä tai olematonta.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (1326/2010) mukaan kunnan on seurattava asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia, niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä on raportoitava valtuustolle vuosittain, minkä lisäksi valtuustolle on kerran valtuustokaudessa valmisteltava laajempi hyvinvointikertomus.

Vuoden 2017 Manner-Suomen kuntien kulttuurivastaaville kohdennettuun peruspalvelujen arvioinnin kyselyyn vastanneista kunnista enemmistö mainitsi kulttuurin kunnan viimeisimmässä hyvinvointikertomuksessa. Useimmiten (65 %) kulttuuri mainittiin muiden osioiden yhteydessä. Kulttuurilla oli kokonaan oma osionsa hyvinvointikertomuksessa kahdeksassa prosentissa kunnista. Prosenttiosuuksissa ei ollut huomattavaa eroa eri kuntatyyppien välillä.

Kunnilta kysyttiin erikseen taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalveluiden mainitsemisesta kunnan viimeisimmässä hyvinvointikertomuksessa. Taide- ja kulttuurilähtöisillä hyvinvointipalveluilla tarkoitettiin niitä palveluja, joilla on julkaistua terveyttä ja hyvinvointia edistävä tavoite. Palveluilla ei tarkoitettu taide-terapiaa. Taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut mainittiin muiden osioiden yhteydessä 46 prosentissa kyselyyn vastanneista kunnista. Taide- ja kulttuurilähtöisille hyvinvointipalveluille oli oma osionsa kaikkiaan neljässä prosentissa kyselyyn vastanneista kunnista. Taide- ja hyvinvointilähtöiset kulttuuripalvelut mainittiin kunnan viimeisimmässä hyvinvointikertomuksessa useammin kaupunkimaisissa (71 %) kuin taajaan asutuissa (54 %) tai maaseutumaisissa (40 %) kunnissa.⁴⁶

46 Peruspalveluiden arviointi 2017. Kulttuuri kuntien strategioissa, suunnitelmissa ja vastaavissa vuonna 2017. Kyselyaineisto. N=190 kuntaa.

Arvioinnin viitekehys ja suuntaviivat

Prosessiarviointi

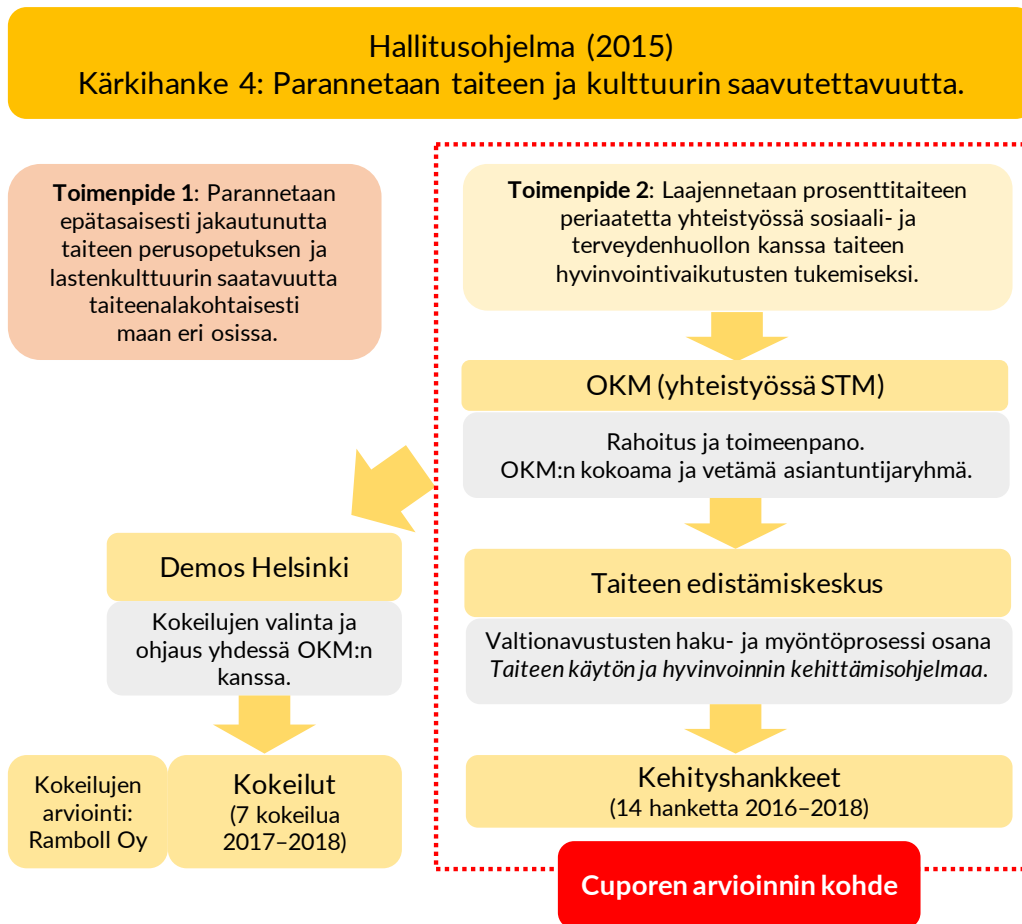
OKM:n kanssa käytyjen keskustelujen ja arvioitsijoiden oman harkinnan pohjalta arvioinnissa päädyttiin sekä seuraamaan että tukemaan kärkihankkeen toteuttamista. Tällaisesta arvioinnista käytetään nimitystä prosessiarviointi. Prosessiarvioinnin (erotuksena jälkikäteisistä vaikutusten arvioinneista) tehtäviksi voidaan ymmärtää toiminnan päämäärien selkiyttäminen sekä informaation kerääminen hankkeen prosesseista, toteutuksesta, ongelmista ja edistymisestä. Tällaisissa arvioinneissa keskitytään erityisesti tavoitteisiin, vaihtoehtoihin toiminnan suuntiin, suunnitelmiin ja toimeenpanoon sekä välituloksiin.⁴⁷ Riitta Seppänen-Järvelä tiivistää kehittämissuunnitelmien arvioinnin tärkeyden seuraavalla tavalla:

Kun projektien onnistumista tai epäonnistumista on tutkittu, on havaittu, että tärkein syy liittyy siihen, kuinka itse kehittämistoiminta tai interventio on toteutettu. Tällöin ongelmat ovat usein liittyneet johtamiseen, vuorovaikutukseen ja viestintään. Nämä havainnot ovat vahvistaneet käsitystä, että arvioinnin tulisi suuntautua projektin aikaiseen toimintaan ja auttaa sen parantamisessa. On ymmärrettävää, ettei hankkeen lopussa tuotettua arviointitietoa enää voida käyttää jo kuljetun tien ohjaamiseen. Tarvitaan siis tietoa kehittämissuunnitelmien aikana, jotta sitä voidaan käyttää hankkeen ohjaamiseen ja toiminnan parantamiseen.⁴⁸

Cuporen arvioinnissa tarkastellaan politiikkaprosessin keskeisiä vaiheita: tavoitteiden määrittämistä, toteuttamisvastuiden jakamista, koordinaatiota, politiikkainstrumenttien valintaa sekä yleisesti toimeenpanoa (kuvio 1). Kärkihankerahoitusta saaneita kehityshankkeita oli yhteensä 14, ja ne olivat keskeinen osa kärkihankkeen toimeenpanoa. Hankkeiden tehtävänä oli luoda edellytyksiä asenteiden muutokselle, yhteistyölle, toimintatapojen ja rahoitusmallien kehittämiselle sekä rakenteelliselle juurtumiselle. Arvioinnissa huomioidaan yksittäisissä hankkeissa kehitetyt ja kokeillut toimintatavat ja rahoitusmallit. Kehityshankkeiden tarkastelussa painotetaan erityisesti sitä, kuinka niiden toteuttamat toimet edistivät kärkihankkeen tavoitteiden toteutumista. Kehityshankkeet esitellään taulukossa 2 sivulla 41.

47 Esim. Seppänen-Järvelä 2004; Stufflebeam & Shinkfield 2014.

48 Seppänen-Järvelä 2004, 21.



KUVIO 1. Kärkihankkeen toimeenpano ja Cuporen toteuttaman arvioinnin kohde

Kehityshankkeiden osallistamiseksi tiedonkeruuseen ja -jakamiseen arviointiin sisällytettiin osallistavan arvioinnin piirteitä.⁴⁹ Tavoitteena oli, että kehityshankkeissa työskentelevät pääsisivät arvioinnin aikana tarkastelemaan ja refleктоimaan hankkeiden toimintaa sekä koko kärkihankkeen etenemistä. Samalla heille annettiin mahdollisuus vaikuttaa toiminnan kulkuun.

Osallistavaa arviointia voidaan pitää yleiskäsitteenä, joka liitetään monenlaisiin arviointeihin. Eräs periaatteista on demokraattisuus, joka näkyy arvioinnin käytännössä siten, että asianosaiset voivat olla itse kehittämässä heitä koskevia asioita. Osallistavan arvioinnin periaatteita voidaan toteuttaa esimerkiksi aineiston keruiden ja menetelmien valintojen avulla. Voidaan valita menetelmiä, jotka edistävät eri toimijoiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Tietoa voidaan koota esimerkiksi kyselyin tai haastatteluin, joita voidaan edelleen prosessoida dialogisissa

49 Esim. Kivipelto 2008.

tilanteissa tai fokusryhmissä.⁵⁰ Tällaisia menetelmiä käytettiin myös Cuporen arvioinnissa. Osallistavaan arviointiin kuuluu, että tieto kulkee mahdollisimman hyvin kaikille tahoille. Arviointiin osallistumisen hyödyiksi kehityshankkeille ja sidosryhmille voidaan nähdä esimerkiksi⁵¹:

- uudet näkökulmat ja tieto kaikille osapuolille,
- kokemusten jakaminen ja ymmärrys muiden osapuolten näkemyksistä puolin ja toisin, eli toimenpide oppimisprosessina,
- mahdollisuus vaikuttaa, ei ainoastaan toteuttaa ennalta-asetettuja päämääriä, sekä
- kokemus kärkihankkeesta yhteisenä asiana.

Prosessiarviointia ja toimeenpanotutkimusta koskevassa kirjallisuudessa⁵² kuvataan erilaisia julkisten politiikkaohjelmien toteutukseen ja lopputuloksiin vaikuttavia yleisiä tekijöitä, joita hyödynnettiin Cuporen toteuttaman prosessiarvioinnin jäsentävänä taustana:

- toimeenpanon historiallinen tausta (esim. Taiku-toiminta),
- toimeenpanon suunnittelu (esim. käsitteiden ja tavoitteiden selkeys),
- käytetyt instrumentit (esim. valtionavustukset),
- toimeenpanon järjestäminen ja vastuut (toteuttajat valtionhallinnon tasolta alaspäin, monihallinnollisuus),
- toimeenpanon kohteet (esim. kehityshankkeet ja niiden toimintaympäristö),
- muut (julkis-)hallinnon interventiot ja hallinnon toimijat (esim. maakunta- sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus),
- asiaan kytkeytyvät verkostot (esim. Taikusydän⁵³) ja laajempi viitekehys.

Looginen viitekehys

Kärkihankkeen arvioinnin apuvälineenä käytetään loogista viitekehystä⁵⁴ (kuvio 2). Loogista viitekehystä käytetään yleisesti erilaisten hankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen sekä niiden arvioinnin apuna. Viitekehyksessä lähdetään liikkeelle ongelmasta ja päämäärästä sekä niiden ratkaisemiseen ja edistämiseen varatuista resursseista. Loogisen viitekehysten avulla on mahdollista yleisesti selvittää ja kuvata erilaisten ohjelmien ja hankkeiden toimintaa, prosesseja, tuotoksia ja vaikutuksia sekä eri elementtien välisiä kytkentöjä ja vaikutussuhteita. Mallin avulla voidaan myös

50 Kivipelto 2008, 24.

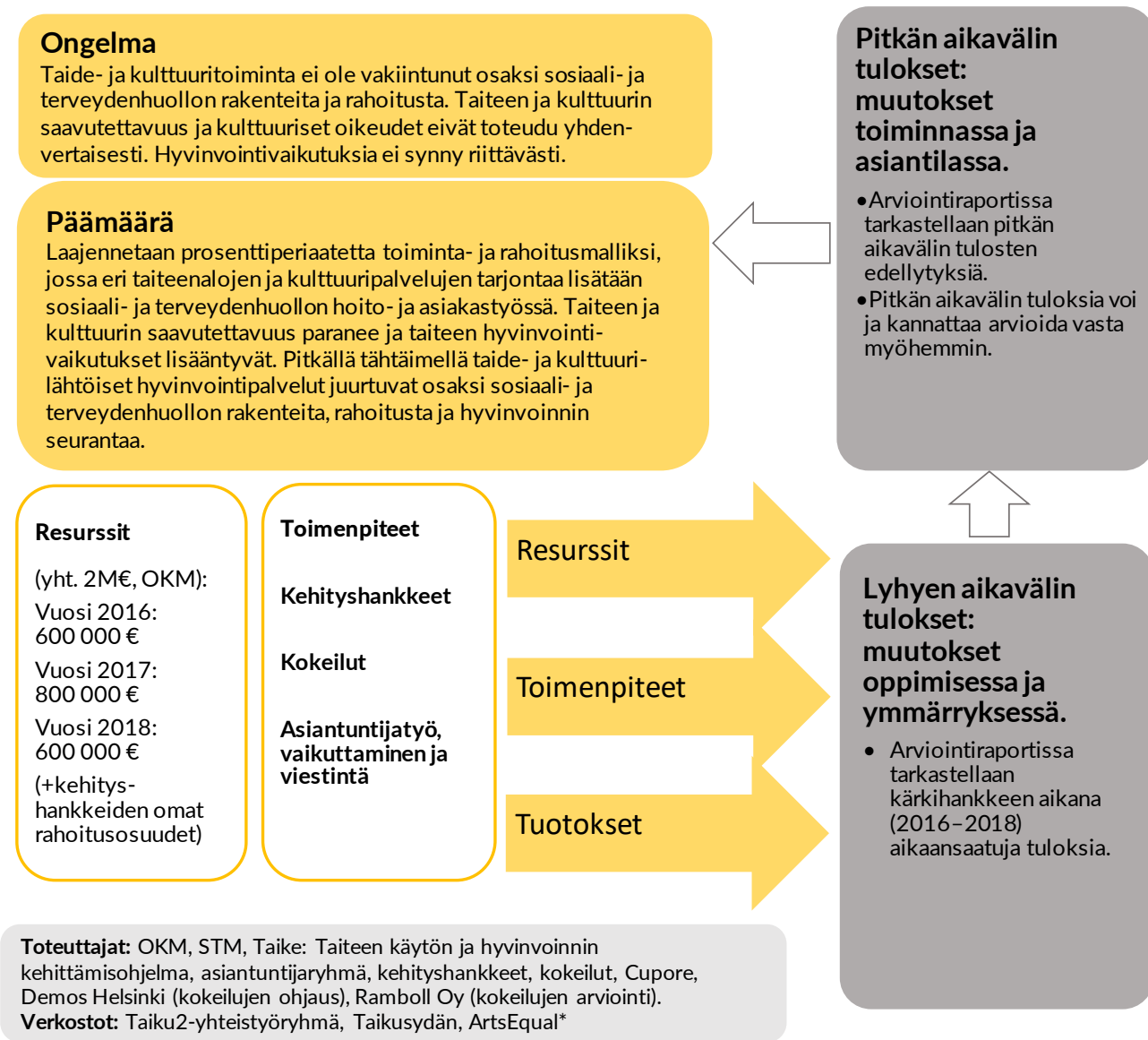
51 Ks. esim. Dahler-Larsen 2005; Chouinard 2013.

52 Esim. Vedung 1997; Hupe & Hill 2016.

53 Taikusydän: <https://taikusydan.turkuamk.fi/>

54 Ks. esim. Rajahonka 2013.

kuvata ja kertoa ulkopuolisille, miten toimintaa toteutetaan ja millaisia tuloksia toiminnalla on tarkoitus saada aikaan. Cuporen arvioinnissa loogista viitekehystä käytetään sekä koko kärkihankkeen että yksittäisten kehityshankkeiden arvioinnin apuna.



*www.artsequal.fi

KUVIO 2. Kärkihankkeen arvioinnin looginen malli

Loogisen mallin mukaista vaikutusketjulähestymistapaa on toisaalta kritisoitu siitä, että vaikutusketjussa panosten nähdään johtavan suoraviivaisesti tuotoksiin, ja sitä kautta tuloksiin ja vaikutuksiin. Todellisuudessa vaikutusketjuissa on monimutkaisia syklejä eikä aina ole mahdollista sanoa, mikä on syy ja mikä on seuraus. Usein myös monet organisaatiot yhdistävät voimansa vaikutusten aikaansaamiseksi. Näin

toimittiin myös kärkihankkeessa niin valtionhallinnossa (OKM/STM/Taike) kuin kentällä (kehityshankkeiden sektorirajat ylittävä yhteistyö). Onkin alettu puhua vaikutusverkkoista tai -verkostoista. Tämä näkökulma korostaa myös sitä, että vaikuttavuudesta ei voi puhua vain yhden organisaation vaikuttavuutena, koska vaikuttavuus luodaan kumppanuuksien kautta. Verkostonäkökulma huomioidaan myös tässä raportissa keskusteltaessa kehityshankkeiden ja kärkihankkeen aikaansaannoksista.

Arvioinnin rajaaminen ja valinnat

Vaikuttavuuden arvioinnin metodologiset peruskysymykset liittyvät vaikutusketjun mallintamiseen, tulosten mittaamiseen sekä kausaliteetin tarkasteluun.⁵⁵ Tässä raportissa ei ole kyse varsinaisesta vaikuttavuuden arvioinnista. Vaikuttavuuden arvioinnissa on pystyttävä arvioimaan niin toiminnan (esimerkiksi hankkeen) alkutilannetta ja tavoitteita, prosessia kuin lopputilannetta.⁵⁶ Kärkihankkeen arvioinnissa näin ei pystytty toimimaan. Selkeää, yhdenmukaista muutostavoitetta ei ollut, eikä arviointi ulottunut kärkihankkeen jälkeiseen aikaan lopullisten vaikutusten tarkastelemiseksi.

Taiteen, kulttuurin ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminnan vakiintuminen sekä yhteistyön muotojen ja rahoitusjärjestelyjen kehittäminen lisäävät taiteen ja kulttuurin saatavuutta sekä voivat edistää myös taiteen ja kulttuurin aikaansaamia erilaisia vaikutuksia. Siksi hyvinvointivaikutusten toteutumista on mielekästä tarkastella vasta toiminnan laajentumisen ja vakiintumisen myötä esimerkiksi koe- ja vertailuasetelmina tai kokemuksellisen vaikuttavuuden tutkimuksena. Hyvinvointivaikutusten lisääminen mainittiin kärkihankkeen tavoitteissa, mutta arvioinnin toteuttajat eivät nähneet niitä arvioinnin keskeiseksi kohteeksi. Ensinnäkään kaikki kehityshankkeet eivät tähdänneet toiminnassaan suoraan asiakkaisiin kohdistuviin vaikutuksiin. Toiseksi, hyvinvointivaikutusten arvioinnista tulee mielekkäämpää vasta laajemman vakiintumisen myötä. Kolmanneksi, Cuporen arviointiresurssit eivät olisi riittäneet toteuttamaan projektia, jossa arvioitaisiin sekä yksilötason hyvinvointivaikutuksia että kärkihankkeen muita tuloksia. Hyvinvointivaikutusten tarkastelu edellyttäisi myös moniammatillista arviointiyhteistyötä.

Arvioinnissa tuodaan kuitenkin esiin kehityshankkeiden näkemyksiä ja havaintoja taide- ja kulttuuritoiminnan vaikutuksista sekä yleisemmin taiteen ja kulttuurin merkityksestä sote-palveluissa. Pekka Kettusen mukaan usein juuri ruohonjuuritason työntekijöillä on näkemyksiä siitä, millaisia tuloksia saadaan aikaan ja miten palvelut toimivat kunkin asiakasryhmän kohdalla. Sinänsä vaikuttavuuden

55 Kettunen 2016, 12.

56 Vaikutusten arviointi on perinteisesti määrällistä ja niiden mittaamiseksi olisi käytössä oltava indikaattori(t) toivotun lopputuloksen todentamiseksi. Jos halutaan todentaa, millaista muutosta ja vaikuttavuutta jonkin hankkeen toimenpiteet ovat tuottaneet, tarvitaan tietoja myös tilanteesta ennen tehtyjä toimenpiteitä.

arvioinnin kytkeminen arkityöhön tai yleiskuvan saaminen palvelun toimivuudesta ei ole helppoa.⁵⁷

Arviointikysymykset

Arviointikysymykset luotiin kärkihankkeen tavoitteiden sekä OKM:n ja Taiken kanssa käytyjen keskustelujen perusteella. Prosessiarvioinnin luonteeseen kuuluu kysymysten muotoileminen tarvittaessa uudelleen matkan varrella. Arviointiraportissa vastataan seuraaviin syksyn 2018 aikana lopullisen muodon saaneisiin arviointikysymyksiin:

1. Millaisia edellytyksiä kärkihanke loi (pitkän tähtäimen) tavoitteelle juurruttaa taidetta ja kulttuuria osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa?
 - Kuinka kärkihankkeen toimeenpano eteni? Mitkä asiat toimeenpanossa tukivat tavoitteiden saavuttamista ja missä puolestaan on kehitettävää?
 - Miten kehityshankkeissa lisättiin eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä?
 - Miten kärkihanke onnistui tavoitteessaan laajentaa prosenttiperiaatetta uudeksi toiminta- ja rahoitusmalliksi? Millaisia toimintatapoja ja malleja kokeiltiin?
 - Millaisia tuloksia saatiin aikaan? Mitä yllättäviä asioita havaittiin?
2. Mitkä tekijät ovat keskeisiä toiminnan ja rahoituksen vakiintumisen kannalta?
3. Mitä asetettuja tavoitteita ei saavutettu? Missä on vielä kehitettävää ja mihin tulisi keskittyä tulevaisuudessa?

Arvioinnin aineistot

Tämä arviointi on ensisijaisesti laadullinen. Arvioinnin keskeisimmän aineiston muodostavat kehityshanketoimijoiden haastattelut. Hankehaastatteluita toteutettiin yhteensä 19.⁵⁸ Haastatteluilla kartoitettiin hanketoimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millaista merkitystä ja vaikutusta kärkihankkeella on ollut. Ne ovat tärkeitä viitteitä myös kärkihankkeen tuloksista. Hanketapaamiset olivat puolestaan tärkeitä tilaisuuksia kerätyn aineiston jakamiseen ja prosessoimiseen. Kaiken kaikkiaan arvioinnissa haastateltiin yhteensä 39 henkilöä, joista valtaosa oli kehityshanketoimijoita ja osa muita alan asiantuntijoita. Arvioinnissa hyödynnetään arvioinnin aikana kerättyjä aineistoja⁵⁹, joka on merkitty taulukkoon 1.

57 Kettunen 2018, 182.

58 *Kulttuurisote* oli kuuden maakunnan yhteishanke, jonka kaikki osahankkeet haastateltiin. Näin ollen tutkittavien hankkeiden määrä oli yhteensä 19.

59 Aineistosta puuttuvat kehityshankkeiden loppuraportoinnit valtionavustusten käytöstä, koska niitä ei vielä ollut käytettävissä arviointia tehdessä.

TAULUKKO I. *Arvioinnin aineistot*

Haastattelut	<ul style="list-style-type: none"> • Kehityshankkeet: vuosina 2016–2017 avustusta saaneiden hankkeiden alkua- ja loppuhaastattelut, vuonna 2018 avustuksen saaneiden hankkeiden osalta vain loppuhaastattelut. • Muiden asiantuntijoiden haastattelut: virkamiehet ja muut asiantuntijat kulttuuri- ja sote-aloilta.
Kyselyt	<ul style="list-style-type: none"> • Välikysely hankkeille syksyllä 2017. • Kysely hankkeille toukokuussa 2018. • Kysely asiantuntijaryhmälle syksyllä 2018.
Havainnointi	<ul style="list-style-type: none"> • Arviointipäiväkirjan pitäminen vuodesta 2016 alkaen, osallistuminen tapahtumiin, seminaareihin ja kokouksiin (esim. asiantuntijaryhmä), Facebook-ryhmän seuraaminen (kärkihankkeiden keskustelu).
Tapaamiset	<ul style="list-style-type: none"> • Taikessa pidetyt hanketapaamiset vuosina 2017 ja 2018, Tampereella pidetty hanketapaaminen toukokuussa 2018.
Määrällinen aineisto	<ul style="list-style-type: none"> • Määrällinen data: valtionavustusrekisteri ja hankkeiden ilmoittamat määrälliset tiedot (esim. henkilötyökuukaudet, kokonaisrahoitus, sote-sektorin rahoitusosuus, yhteistyökumppaneiden määrä jne).
Dokumentit ja kirjallinen aineisto	<ul style="list-style-type: none"> • Dokumentit (esittelymuistiot, hakuilmoitukset, hankehakemukset) sekä muu olemassa oleva kirjallinen aineisto.

Kehityshankkeet

Valtionavustuksia kehityshanketoimintaan haettiin Taikesta yhteensä 8,6 miljoonaa euroa ja jaettiin 1,1 miljoonaa euroa. Summissa ei ole mukana rahoitusta, joka jaettiin syksyllä 2017 jo avustusta saaneille kehityshankkeille niiden loppuunsaattamiseksi. Selvyyden vuoksi arvioinnissa ovat mukana vain kolme kaikille hakijoille avointa avustuskierrosta. Valtionavustusten hakujen ja myöntöjen kokonaisuuden tarkastelu osoittaa, että avustuksen hakijoita oli runsaasti suhteessa saajiin, vaikka hakijoiden määrä putosikin huomattavasti toisella ja kolmannella kierrokselta. Tähän vaikuttivat muun muassa valtionavustuksille eri hakukierroksilla asetetut erilaiset tavoitteet ja kriteerit. Asialla oli vaikutusta myös siihen, millaiset toimijat avustuksia hakivat.

Taiken hakuilmoitukset kohdistettiin siten, että ensimmäisellä (kevät 2016) ja toisella (syksy 2016) avustuskierroksella erityisavustus oli tarkoitettu erityisesti ”sosiaali- ja terveyspalveluja tuottaville oikeuskelpoisille yhteisöille, kuten kunnille, kuntayhtymille, järjestöille, yrityksille, säätiöille ja muille toimijoille”. Hakijana saattoi olla myös kulttuuri- tai taidealan yhteisö, ”jos toiminta on suunniteltu ja se toteutetaan yhdessä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa ja toiminnan juurtumisen edellytykset täyttyvät”. Kolmannella hakukierroksella (syksy 2017) taide- ja

kulttuuritoimijat rajattiin pois hakijoiden joukosta, ja erityisavustus kohdennettiin ”sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille, maakuntien liitoille ja kuntayhtymille”.⁶⁰

Avustusta saaneet kehityshankkeet toteutettiin keskenään hyvin erilaisissa organisaatioissa. Mukana oli taide-, kulttuuri- ja sote-toimijoita, kuntia ja maakuntia (taulukko 2). Sekä taide- ja kulttuuri- että sote-kenttä ovat toimijoiltaan kirjavia ja monimuotoisia. Taide- ja kulttuurikenttä koostuu esimerkiksi sekä julkisen sektorin, yksityisen sektorin että kolmannen sektorin toimijoista. Kehityshankkeita toteuttaneet taide- ja kulttuuritoimijat olivat yhdistyksiä, osa julkista sektoria tai yrityksiä. Myös sote-toimijat olivat keskenään erilaisia: mukana oli muun muassa sosiaalialan osaamiskeskus, sairaanhoitopiiri ja kuntayhtymiä. Valtionavustuksen saaneet hankkeet toimivat lisäksi monialaisessa yhteistyössä erilaisten toimijoiden kanssa.

TAULUKKO 2. Kehityshankkeet

Toteuttaja	Hankkeen nimi	Valtion-avustus € (haettu määrä €)	Lyhyt kuvaus (Taiken avustuspäätöksen mukaan)
1. KIERROS			
(Päätökset 2016 / kohdennus: sosiaali- ja terveysala, kulttuuri- ja taideala yhteistyössä soten kanssa)			
Kulttuurikeskus PiiPoon kannatusyhdistys ry	%Taidetta	155 000 (175 000)	Neljäntoista sote- ja kulttuurialan toimijan yhteishanke, joka kehittää toimijoiden mahdollisuuksia juurruttaa kulttuuritoimintaa kiinteäksi osaksi SOTE-palvelurakenteita.
Helsingin kaupunki	Kulttuurisen vanhustyön kansallinen verkosto	110 000 (138 000)	Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kansallinen verkostohanke 13 kunnan kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa.
Lahden kaupunki (myöhemmin Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä)	VUOKSI	50 000 (50 000)	Taiteilijat osana kuntarakenteita taide- ja kulttuuripalveluiden ankkuroimiseksi osaksi Lahden kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa.
Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy SOCOM	Kulttuuripolku senioreille	45 000 (71 100)	Palvelurakenteen luominen taide- ja kulttuuritoimijoiden ja ikäihmisten kohtaamiselle ja ratkaisujen etsiminen niihin kriittisiin kohtiin, jotka estävät taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveyssektorille.
Lapin Sairaanhoidopiirin kuntayhtymä	Taide tavoittaa	40 000 (60 000)	Sairaanhoidopiirin malli taiteen saavutettavuuden parantamiseksi ja taidetoiminnan juurruttamiseksi osaksi Lapin sairaanhoidopiirin eri yksiköitä.

60 Hakuilmoitukset saatavissa raportin kirjoittajilta.

2. KIERROS

(Päätökset 2017 / kohdennus: sosiaali- ja terveysala, kulttuuri- ja taideala yhteistyössä soten kanssa)

Tampereen kaupunki	Kulttuuri ankkurina	100 000 (185 000)	Mallin luominen kulttuuri- ja taidetoimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimijoiden yhteistyön ja palveluintegraation toteuttamiseen.
Sairaalaklovnit ry	Läsnaolokloveria	90 000 (104 000)	Läsnaolokloveria-työmuodon kehittäminen ja juurruttaminen osaksi lasten leikkaustointia yliopistollisissa sairaaloissa (HYKS, TAYS, TYKS).
Etelä-Savon maakuntaliitto	Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon	80 000 (108 000)	Kulttuurisen hyvinvointityön suunnitelmallinen edistäminen ja sen juurruttaminen osaksi uuden Etelä-Savon maakunnan ja kuntien toimintoja.
Amusa Suomi Oy	TaideKori	80 000 (80 000)	Taidepalvelujen ostoprosessin koordinointiin ja rahoitusmallien testaukseen ostajana toimivan sote-sektorin näkökulmasta.
Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö	Taiteen hyvinvointivaikutusten juurruttaminen	50 000 (58 000)	Taiteen hyvinvointivaikutusten juurruttaminen sosiaali- ja terveydenhuollon monisairaiden ja sosiaalisesti moniongelmaisten asiakkaiden arkeen.

3. KIERROS

(Päätökset 2018 / kohdennus: sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat, maakuntien liitot ja kuntayhtymät)

Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä	Kulttuurisote	180 000 (310 000)	Rakennetaan kulttuurihyvinvointitoimintamallit kuuteen maakuntaan osaksi tulevaa sotea.
Kainuun Liitto	Kulttuurihyvinvointisuunnitelma	40 000 (85 000)	Kainuun alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen.
Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä	Jakkara	40 000 (85 000)	Taiteen ja kulttuurin vahvistaminen Etelä-Karjalan alueen hyvinvointityössä.
Keski-Suomen liitto	KultaSote	40 000 (85 000)	Kulttuurihyvinvointitoimenpiteiden toteuttamisen varmistaminen uuden maakunnan suunnittelussa ja toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa sekä toiminnan laajentaminen myös niille alueille, joissa sitä ei vielä ole.

Vain 11 prosenttia kaikista hakijoista (yhteensä 131 hakijaa/14 saajaa) sai kärkihankeavustusta vuosina 2016–2018 (taulukko 3). Ensimmäisellä avustuskierroksella avustusta sai vain 6 prosenttia kaikista hakijoista. Näin ollen valittujen kehityshankkeiden joukko on vain pieni osa aiheen parissa työskentelevistä tahoista. Rahoittajan valita kehityshankkeet oli suuri, mikä on kuitenkin normaalia harkinnanvaraisten valtionavustusten kohdalla. Voidaan kuitenkin kysyä, olisiko valintaan tarvittu mukaan myös esimerkiksi sote-alan osaamista, sillä suuri osa hakemuksista tuli muilta kuin taide- ja kulttuurialan toimijoilta.

Merkillepantavaa on, että kehityshankkeissa oli mukana kohtuullisen paljon myös sote-sektorilta tulevaa rahoitusta. Ensimmäisellä ja toisella avustuskierroksella valtionavustus saattoi kattaa enintään 75 prosenttia hankkeen kokonaiskuluista. Kolmannella kierroksella ehtona oli, että avustus sai kattaa enintään 85 prosenttia hankkeen kokonaiskuluista. Sote-sektorilta tuleva rahoitus oli hanketoimijoiden omarahoitusosuutta tai yhteistyökumppanien rahoitusosuutta. Esimerkiksi ensimmäisen hakukierroksen viidessä kehityshankkeessa oli yhteensä lähes 200 000 euroa rahoitusta sosiaali- ja terveyssektorin toimijoilta (suoraa rahoitusta, työpanosta tms). Summa oli noin 50 prosenttia avustuskierroksella myönnetyn valtionavustuksen kokonaissummasta. Yhteensä 14 kehityshankkeessa sote-puolelta tulevaa rahoitusta oli yli 300 000 euroa, mikä on lähes 30 prosenttia jaetun valtionavustuksen määrästä.

TAULUKKO 3. *Kärkihankkeen hakukierrokset*

Avustuskierros	Hakijat, lkm	Haettu avustus, €	Saajat, lkm (osuus hakijoista %)	Myönnetty avustus, € (osuus haetusta summasta %)	Sote-sektorin rahoitus kehityshankkeissa, € (sote-rahoituksen osuus suhteessa valtionavustukseen %)
1. kierros (päätökset 2016)	79	4 478 359	5 (6 %)	400 000 (9 %)	195 675 (49 %)
2. kierros (päätökset 2017)	35	2 772 434	5 (14 %)	400 000 (14 %)	75 349 (19 %)
3. kierros (päätökset 2018)	17	1 340 858	4 (24 %)	300 000 (22 %)	31 764 (11 %)*
Yhteensä	131	8 591 651	14 (11 %)	1 100 000 (13 %)	302 788 (28 %)

* Yhden hankkeen osalta tietoa sote-sektorin rahoitusosuudesta ei ole.

KÄRKIHANKKEEN ARVIOINTI

Kärkihankkeen tavoitteet

Kuten edellä osoitettiin, kärkihankkeessa yhdistyi kaksi aiempaa kulttuuripolitiikan kehittämistoimenpidettä: taiteen prosenttiperiaate ja Taiku-toimintaa. Tämä näkyi myös kärkihankkeen tavoitteissa.

Ennen arvioinnin aloittamista Cupore kävi OKM:n ja Taiken kanssa selventäviä keskusteluja kärkihankkeen tavoitteista ja odotetuista tuloksista. Keskustelujen pohjalta laadittiin taulukossa 4 esitetty koonti, jonka avulla arviointia jäsenneltiin. Taulukkoon on koottu kärkihankkeen toiminnan suunnitelma sellaisena kuin asiaa hahmotettiin vuoden 2016 kevään aikana. Taulukkoon on kuvattu toiminnan vaiheet: tarpeet, toimenpiteet, toimeenpanijat, toimintaympäristö, odotetut tulokset ja mahdolliset esteet. Taulukosta käy ilmi, että keväällä 2016 eri käsitteiden käyttö oli vielä hyvin kirjavaa.

TAULUKKO 4. Kärkihankkeen toimeenpanon suunnitelma

Toiminnan vaiheet Kärkihankkeen toimeenpanon suunnitelma loogisen mallin mukaisesti

Tarve	Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tuottavan toiminnan ja palveluiden juurruttaminen sote-rakenteisiin.
Ratkaistava(t) ongelma(t)	<ul style="list-style-type: none"> Taide ja kulttuuri eivät ole riittävän saavutettavia kaikille. Hyvinvointivaikutuksia ei synny riittävästi. Toiminta ei ole juurtunut (pysyvän) rahoituksen puuttumisen vuoksi.
Vaikuttamisen kohde	Erityisesti sote-sektori ja -palveluita tuottavat tahot.
Resurssit	Valtionavustus, toimijoiden oma rahoitusosuus.
Toimeenpanijat ja yhteistyötahot	OKM, STM ja Taike. Valtionavustusten saajat: taide- ja kulttuuriyhteisöt ja -palveluiden tuottajat (yhteistyössä sote-sektorin kanssa), myös sosiaali- ja terveystalvolutta tuottavat yhteisöt. Yhteistyötahot: esim. Taikusydän (verkostot ja tiedonjako) ja ArtsEqual (tutkimus).
Toimintaympäristö	Erityisesti sote-sektori.
Pitkän aikavälin tavoite	Taide- ja kulttuuritoiminta ja -palvelut sekä taiteeseen ja kulttuuriin pohjautuvat hyvinvointipalvelut juurtuvat osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta, jolloin taiteen ja kulttuurin saavutettavuus paranee ja taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset edistyvät.

<p>Lyhyemmän aikavälin tavoitteet, joilla saavutetaan (oletettavasti) pitkän aikavälin tavoite</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sovelletaan prosenttiperiaatetta nykyistä laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa: a) taidemuotojen laajentuminen, b) soveltaminen käyttötalousmenoissa. • Tuotetaan tietoa toimivasta rahoitusmallista. • Eri toimijoiden aktivoituminen edistämään asiaa. • Haasteiden ja ongelmien tunnistaminen, niiden käsittely ja ongelmaratkaisu. • Sektorirajat ylittävä yhteistyö. • Osallistuminen sote-uudistuksen valmisteluun (esimerkiksi kirjaukset valmisteluasiakirjoihin).
<p>Keinot ja toimenpiteet</p>	<p>Kehittämishankkeet, kokeilut, vaikuttaminen eri tahoilla, sote-toimijoiden aktivointi.</p>
<p>Lyhyen aikavälin odotetut tulokset</p>	<p>Erityisesti määrällistä: esim. osallistuneiden asiakkaiden määrät, toimijoiden yhteenliittymät, työllistyneet taiteilijat.</p>
<p>Pitkän aikavälin odotetut tulokset</p>	<p>Käsitys ja tieto rahoitusmall(e)ista, erilaisten mallien ja toimintatapojen leviäminen uusille alueille, toiminta- ja rahoitusmallien kehittyminen ja juurtuminen rakenteisiin, taiteen prosenttiperiaatteen laajeneminen.</p>
<p>Mahdollisia ja oletettuja esteitä</p>	<p>Taloudelliset ja muut vastaavat esteet, toiminnan organisoinnin esteet, hallinnon toimintatavat, kunnan sisäisen yhteistyön esteet (sote/kulttuurisektori), sosiaaliset esteet, arvoihin ja asenteisiin liittyvät esteet (esim. erilaiset toimintakulttuurit), lainsäädännölliset esteet, osaamiseen liittyvät esteet (palveluiden ostajat ja tuottajat).</p>

Hallitusohjelmassa, OKM:n julkaisuissa ja Taiken valtionavustushakuilmoituksissa ilmaistaan kärkihankkeelle useita erilaisia ja eritasoisia tavoitteita (taulukko 5).⁶¹ Lisäksi tavoitteita voidaan tarkastella vuosittain valtion talousarvioesityksissä asetettujen päämäärien mukaisesti. On huomioitava, että taide- ja kulttuuritoiminnan vakiinnuttaminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa oli pitkän tähtyksen tavoite, joten kärkihankkeen onnistumista ei tässä raportissa arvioida ainoastaan tämän tavoitteen saavuttamisen näkökulmasta. Huomionarvioista on myös, että hallitusohjelman tavoitteita voi lukea sekä perinteisen että laajennetun prosenttiperiaatteen edistämisenä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan erotella ainakin kaksi toisistaan eroavaa osa-aluetta: ehkäisevä ja ennakoiva työ ja osallisuuden edistäminen sekä hoito- ja hoivatyö ja kuntoutuminen.⁶² Taiteen ja kulttuurin käytön ja soveltamisen alue hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on siten monimuotoinen. Tätä ei kuitenkaan eritelty kärkihankkeen tavoitteissa tai

61 Hallitusohjelma Ratkaisujen Suomi (2015); OKM: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen & ministeriön muut esitykset kärkihankkeesta 2016–2017; Taiken valtionavustushakuilmoitukset ja esittelymuistiot.

62 Ks. esim. Liikanen 2010, 27. Lisäksi voidaan eritellä vielä kolmanneksi osa-alueeksi kulttuurin keinot lääketieteessä ja psykiatriassa.

toimeenpanossa. Tavoitteissa painotettiin niin yksilötason vaikutusten tuottamista (hyvinvointivaikutukset), toimintatapojen kehittymistä (esim. yhteistyö ja menetelmät) kuin myös rakenteellisia muutoksia (verkot ja rahoitusmallit).

Kaiken kaikkiaan minusta tällaisen projektin suunnittelun ongelma on, ja yleisestikin, että niissä on liian heikosti mietitty tavoitteet ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi, ja että [...] voitaisiin arvioida [...] onko saavutettu sitä, mitä on haettu. On pikkuisen sellaista jäsentymätöntä tavoitteenasettelua tässäkin kärkihankkeessa [...] Ei ole ehkä itsellekään aina ihan selvää, mitä tällä oikeasti tavoitellaan. Mitkä ovat tavoitteita ja mitkä ovat visioita? [Asiantuntijahaastattelu]

TAULUKKO 5. Kärkihankkeen tavoitteet

Hallitusohjelma (2015)

Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta

Tunnistetaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet aiempaa paremmin. Tuodaan kulttuuri lähemmäs jokaista suomalaista edistämällä julkisissa tiloissa ja laitoksissa esillä olevaa taidetta. Laajennetaan prosentitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia.

Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä.

Taiteen prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta- ja rahoitusmallia sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollossa nykyistä laajemmin, myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa. Tarkoituksena on luoda nykyisen rakennushankkeisiin kytkeytyvän prosenttiperiaatteen rinnalle uusi toimintatapa, jolla voidaan sujuvoittaa taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden hankintaa sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Sen piirissä olisivat visuaalisten taiteiden lisäksi myös muut taiteenalat ja kulttuuri laajemminkin.

Pitkän tähtäyksen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa.

Kehityshankkeissa tuetaan toimijoita hyvien käytäntöjen levittämiseen tai uusien toimintatapojen kehittämiseen ja toteuttamiseen.

Taiteen edistämiskeskus

(kehityshankkeille suunnattujen valtionavustusten hakuilmoitusten tavoitteet)

I. kierros (kevät 2016):

- Lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.
- Kehittää taide- ja kulttuurilähtöisiä osallistavia menetelmiä.
- Tehostaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä.
- Suunnitelma hyvinvointivaikutusten toteutumisesta hankkeessa.

2. kierros (syksy 2016, päätökset 2017 alussa)

- Synnyttää uusia toiminta- ja rahoitusmalleja.
- Kehittää ja juurruttaa hyväksi todettuja käytäntöjä/toimintatapoja.
- Lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.
- Lisäänsioksi katsotaan, mikäli hanke pystyy ottamaan huomioon tulevan sote- ja maakuntauudistuksen.
- Suunnitelma hyvinvointivaikutusten toteutumisesta hankkeessa.

3. kierros (syksy 2017, päätökset 2018 alussa):

- Mallinnetaan, miten taide -ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut otetaan mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseen tulevaisuudessa.
- Kehittää toimijoiden välistä yhteistyötä.
- Juurruttaa taide- ja kulttuuritoiminta osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja.
- Lisätä taiteen ja kulttuurin saatavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Talousarvioesitykset

(kärkihankkeen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet vuosittain)

- 2017 Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonta ja käyttö lisääntyvät sosiaali- ja terveydenhuollossa.
- 2018 Edellytykset taide- ja kulttuuripalvelujen juurtumiselle osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa paranevat.
- 2019 Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuripalvelutoiminta vakiintuu osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

OKM:n ja Taiken asettamien tavoitteiden lisäksi yksittäisillä kehityshankkeilla oli omia tarkennettuja tavoitteita. Vuonna 2018 rahoituksen saaneet viimeiset neljä hanketta muodostivat tavoitteiltaan yhtenäisemmän joukon kuin aiemmat kymmenen hanketta.

Yleisesti ottaen kärkihanke määriteltiin tavoitteiden (niin suunnitelmissa⁶³ esitettyjen kuin virallisten) osalta erityisesti vaikuttamistyönä sekä hyvien käytäntöjen ja toimintatapojen kehittämisenä. Tällaisia olivat esimerkiksi yhteistyömallien kehittäminen, tiedon tuottaminen ja edellytysten luominen. Kärkihanke ei näin ollen näyttäytynyt kovin tavoitesidonnaiselta ja keinoiltaan selkeästi määritellyltä. Kärkihanketta luonnehti osaltaan sekä hallitusohjelmassa että yleisemmin valtioneuvostossa kehittämisen viitekehykseksi noussut kokeileva kehittäminen ja kokeilukulttuuri. Kokeilukulttuurin vahvistaminen oli yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista.⁶⁴ Kärkihankkeen hankekehittämisen ja kokeiluosion suhde ei ollut alusta alkaen täysin selkiintynyt. Esimerkiksi kokeilujen toteuttajiksi valikoituvat samat organisaatiot, jotka toteuttivat jo kehityshanketoimintaa. Toisaalta voidaan ajatella, että myös kokeilevassa kehittämisessä tavoitteenasettelu voi, ja usein tulisi-kin, olla selkeää ja harkittua.

Tavoitteiden tulkinnanvaraa jäi kehityshanketoimijoille, ja heistä osa koki olevan rahoituksen saajien vastuulla, kuinka Taikessa asetettuja tavoitteita lähdetään tulkitsemaan ja edistämään. STM ei juurikaan osallistunut tavoitteiden asettamiseen

63 Kärkihankkeen suunnitelmissa mahdollisen tuen kohteena esiintyivät kunnat ja kuntayhtymät sekä mahdolliset ”sote-alueet” ja toisaalta esimerkiksi ”toimijat, joille tietyn palvelun toteuttaminen on ulkoistettu”. (Kärkihankkeen suunnitelma 2015). Tämä kertoo suunnitelmapvaiheessa vallinneesta epäselvyydestä sote-uudistuksen suunnan ja hankkeen toteutuksen keinojen suhteen.

64 ks. Vataja & Seppänen-Järvelä 2018; <https://kokeilevasuomi.fi/karkihanke>

tai määrittelemiseen, vaan esimerkiksi valtionavustusten hakuilmoitukset olivat pääosin Taiken (ja OKM:n) vastuulla. Voidaan arvioida, että STM:n olisi hyvä ollut osallistua tavoitteiden asettamiseen ja kärkihankkeen toimeenpanon suunnittelemiseen merkittävästi vahvemmin – suuntautuihan toiminta nimenomaan sote-sektorille. Tällöin hanke olisi ollut suunnitteluvaiheesta alkaen aidosti poikkihallinnollinen.

Jotkut kehityshanketoimijat toivoivat jo heti alussa, että rahoittaja asettaisi yhtenäiset mittarit kärkihankkeen onnistumisen tarkasteluun, eikä esimerkiksi Taiken valtionavustuksiin kytkeytyvien mittareiden, kuten taiteilijoiden työllistämisen koettu soveltuvan kaikkien hankkeiden mittausvälineeksi.

[...] mielestäni sitä ei vielä ymmärretä oikein rahoittajankaan näkökulmasta, että mikä on hallinnollinen, hallintoa kehittävä hanke ja mikä on palveluita kehittävä hanke, kun ne ovat kaksi eri asiaa ja myös [...] ne mittarit on erilaisia näissä hankkeissa [...] kun tuli [Taikelta] ne ensimmäiset mittarit meidän hankkeelle, kuinka monta taiteilijaa työllistetty ja näin edespäin, [sanoin että] tässä vaiheessa tiedän jo, että meidän hankkeen tulokset on nolla näissä kolmessa indikaattorissa, [mutta] se ei tarkoita sitä, että meidän hanke on huono. [Hankehaastattelu]

Kärkihankkeelle asetettujen tavoitteiden mukaista toimintaa olisi voitu ohjata enemmän, hallinnosta kehityshankkeille päin tulevaa koordinaatiota lisätä sekä kehityshankkeiden ja OKM:n ja STM:n kärkihankkeiden välistä keskinäistä yhteistyötä yhteisten tavoitteiden määrittelemiseksi ja tavoittelemiseksi vahvistaa. Taide- ja kulttuurisektorille, esimerkiksi Taikelle, toiminnan vahva ohjaaminen hallinnosta ei perinteisesti ole ollut kovin luontainen ajattelumalli. Kärkihankkeen tapaisten, instrumentaalisis-strategisiin⁶⁵ tavoitteisiin keskittyvien politiikkatoimien kohdalla, joissa toimijoiden odotetaan ratkaisevan isoja tavoitteita, ohjaamista ja neuvontaa on myös kulttuurihallinnossa pohdittava uudella tavalla.

Se ylhäältä alaspäin tuleva, eli esimerkiksi eri kärkihankkeitten keskinäinen integraatio, se puuttuu, ylhäältä alaspäin tulevassa vaikuttavuudessa on puutteita. [...] Mutta ruohonjuuritason vaikuttavuuden, alhaalta ylöspäin vaikuttavuuden [näkökulmasta] hanke on ollut kokonaisuus. [Hankehaastattelu]

Kehittämishankkeiden koordinaatio on ollut hajanaista. Jos vertaa STM:n kärkihankkeisiin, niissä on selkeät yhteneväiset tavoitteet, joiden eteen tehdään työtä alueellisesti. Tässä kärkihankkeessa on ollut vaikea löytää punaista lankaa, joka kokoaisi yhteen keskeneräistä työtä. [Hankehaastattelu]

65 Hankkeet, joissa on kyse tavoitesidonnaisesta, soveltavasta ja kehittämisorientoituneesta toiminnasta.

Erilaisten käsitteiden käyttö aina hallitusohjelman poliittisista kirjauksista Taiken hankerahoituksen hakuilmoituksiin oli runsasta.⁶⁶ Käsitteitä ja tavoitteita – esimerkiksi saavutettavuus⁶⁷, vakiinnuttaminen, juurruttaminen⁶⁸ tai prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen – ei määritelty tai avattu kovinkaan tarkasti. Monet käsitteistä, etenkin prosenttiperiaatteen laajentaminen, osoittautuivat vaikeiksi sekä käsitteinä että tavoitteina, ja olisivat kaivanneet tarkentamista. Lisäksi kärkihankkeen aikana yleistyi käsitteen kulttuurihyvinvointi⁶⁹ (myös kulttuurihyvinvointiala ja kulttuurihyvinvointipalvelut) käyttäminen, mikä sekään ei ole (vielä) valtakunnallisesti ymmärretty tai vakiintunut termi.

Monessakaan kunnassa, nyt en puhu välttämättä [kunnasta x] mutta siis [...] kulttuurihyvinvointihan on täysin termi, jota ei välttämättä ole ymmärretty tai siis sellaista ei ole. Kulttuuri, peruskulttuuri mitä kunta tuottaa, niin se on se kirjasto, mahdollisesti museo ja niin edespäin, työväenopiston kurssit ja niin edespäin. Mutta sellaista kulttuurihyvinvoinnin käsitettä, sitähan ei ole laajasti ymmärretty, että mitä se vois olla ja [mitä olisi] sen eteen tehtävä työ. [Hankehaastattelu]

Ja [on ollut] kauheesti mun mielestä terminologian suhteen sellaista epätasaisuutta [...] mikä on ollut epäselvää, et mitä niillä tarkoitetaan. Niitä [käsitteitä] ei oo määritelty, ja sit voi olla kymmenen [...], mä laskin, siel oli kahdeksan eri määritelmää [...] tai termiä, joita käytettiin ylipäätään vaan tästä samasta aiheesta puhumiseen. [Hankehaastattelu]

Kärkihankkeen tavoitteissa käytettiin myös käsitteitä ”taide- ja kulttuurisisältöinen hyvinvointipalvelu” sekä ”taide- ja kulttuurilähtöinen hyvinvointipalvelu”. Nekin osoittautuivat liian monitulkinnallisiksi, ja asiantuntijaryhmä päätti luopua

66 Ks. myös Taikusydämen käsittepankki: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>

67 Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus merkitsee kaikkien yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia kehittää itseään, käyttää taide- ja kulttuuripalveluja sekä osallistua taide- ja kulttuurielämään, myös itse tekemällä. Ks. Cuporen tietokortti 3: Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa, 2017.

68 Juurruttaminen voidaan ymmärtää esimerkiksi vuorovaikutusprosessina juurrutettavan toiminnan ja juurtumisen kohteen välillä. Juurruttamista voidaan tarkastella eri tasoilla.

69 Taikusydämen käsittepaketissa käsite määritellään seuraavasti: ”Kulttuurihyvinvointi viittaa yksilölliseen tai yhteisöllisesti jaettuun kokemukseen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä siihen. Toisaalta kyseessä on ilmiö, jossa kulttuuri ja taide kantavat tai välittävät erilaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja vaikutuksia. Ytimessä on ihmisen merkityksellinen toiminta taiteen ja kulttuurin parissa, mikä sisältää myös arjen kulttuurisuuden. Kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänkaaren ja ilmenevät omassa taidesuhteessa. Taide ja kulttuuri ymmärretään osana hyvää elämänlaatua ja elinikäistä oppimista: ihminen on kulttuurin kokija ja toimija, jolla on kulttuurisia tarpeita ja oikeuksia. Näiden täyttyminen ja toteutuminen on kulttuurihyvinvointia: jokainen on jollain tavalla kulttuurinen, luova, itseään ilmaiseva ja kommunikoi olento riippumatta iästään, voinnistaan tai elinolosuhteistaan.”

niiden käytöstä vuoden 2018 aikana. Kärkihankkeessa toki tutkittiin ja määriteltiin käsitteitä, mutta yhteiset määritelmät jo hankkeen alussa olisivat voineet selkiyttää toiminnan kohdentamista. Vasta kärkihankkeen loppuvaiheessa asiantuntijaryhmän valmistelemassa ministereiden suosituksessa määriteltiin, mitä sote-palveluissa tarjottava taide ja kulttuuri voi olla. Taidetta ja kulttuuria voidaan käyttää osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa eri tavoin:⁷⁰

- Taide osana elinympäristöä: Rakennushankkeen yhteydessä päätetään rakennukseen tehtävistä taidehankinnoista, esim. sairaalan julkisivuun tai yleisiin tiloihin tulevista teoksista.
- Ohjattu taide- ja kulttuuritoiminta voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että palvelutaloon tulee tanssitaiteilija säännöllisesti järjestämään asukkaille ohjatun tanssihetken tai että yhteisötaiteilija järjestää osallistuvaa toimintaa asukkaille.
- Soveltavan taiteen käyttö spesifisti: Esimerkiksi lastensairaaloissa on käytetty sairaalaklojneja helpottamaan lapsen orientoitumista toimenpiteeseen.
- Omaehtoisen harrastamisen ja osallistumisen tukeminen; Lastenneuvola voi antaa tukea kaipaavalle perheelle kulttuurilähetteen, jota hyödyntämällä perhe voi osallistua esimerkiksi sirkukseen ja tehdä jotain erilaista, mitä perhe yleensä tekisi. Sosiaalihuolto voi antaa perheelle tai yksittäiselle asiakkaalle kulttuuripassin, jota hyödyntäen perhe tai asiakas voi osallistua kulttuuritilaisuuksiin tai omaehtoiseen harrastamiseen. Kulttuuriin osallistumista voidaan tukea myös tarjoamalla tuki osallistumiseen saattajan tai tukihenkilön muodossa.
- Mahdollisuus kokea taidetta eri muodoissaan: Esimerkiksi hoitolaitoksissa vierailevat teatteriesitykset, konsertit, tanssiteokset ja taide-esitykset sekä taiteen kokeminen digitaalisten kanavien välityksellä.

Tavoite parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta tähtäsi kulttuuristen oikeuksien edistämiseen sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä olevien henkilöiden kohdalla. Heidän mahdollisuutensa kokea taidetta ja päästä kulttuuripalvelujen äärelle on usein heikentynyt. Kansalaisten perusoikeudet ja kulttuuriset oikeudet ovat valtion kulttuuripolitiikan tärkeä lähtökohta. Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia. Kulttuurisilla oikeuksilla tarkoitetaan muun muassa oikeutta valita oma kulttuurinsa, oikeutta kulttuurin kehittämiseen ja suojeluun sekä oikeutta osallistua taide- ja kulttuurielämään, niin kokijana kuin tekijänä.⁷¹ Kulttuuristen oikeuksien toteutumista edistetään muun

70 Ministereiden joulukuussa 2018 antama suositus: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161228/Prosenttiperiaatteen%20ok%C3%A4rkihankke-esite.pdf>

71 Koivunen & Marsio 2006.

muassa parantamalla taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Kulttuuriin osallistuminen ja kulttuuriset oikeudet ovat historiallisesti keskeisiä muuttujia suomalaisen kulttuuripolitiikan tavoitteissa.⁷² Ne on kirjattu myös uusimpaan kulttuuripolitiikan strategiaan. OKM:n *Kulttuuripolitiikan strategia 2025*:n vaikuttavuustavoitteiden mukaisesti vuonna 2025 kansalaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat ja kulttuuri on osa kaikkien arkea.⁷³

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus pitää sisällään monia erilaisia osa-alueita eikä tarjonnan lisääminen automaattisesti paranna saavutettavuutta, vaan sitä on edistettävä tietoisesti ja tavoitteellisesti. Kuten Laukkanen ym. toteavat tutkimuksessaan, saavutettavuutta tulisi aina tarkastella kontekstissaan, eikä kulttuurin saavutettavuudessa ole kysymys ainoastaan tarjonnasta. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden lisääminen voi jäädä näennäiseksi, eikä sen ihanne aina automaattisesti kohta käytännön kanssa.⁷⁴ Saavutettavuuden arviointi olisi edellyttänyt sille asetettuja tavoitteita esimerkiksi rahoituspäätöksissä. Tästä syystä saavutettavuuden edistymistä ei tässä raportissa arvioida, vaikka kehityshankkeiden toiminnassa saavutettavuutta edistettiin monin eri tavoin. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa kannattaa laajemmalla mittakaavalla arvioida vasta, kun toiminta on nykyistä valtakunnallisempaa, pitkäkestoisempaa, vakiintuneempaa ja sille on asetettu selkeät tavoitteet.

Alun perin toiminnan vakiinnuttaminen oli OKM:n kärkihankkeelle asetama pitkän tähtäimen tavoite, mutta Taiken toisen ja kolmannen avustuskierroksen hakuilmoituksissa ja esittelymuistioissa juurruttaminen mainitaan hakukriteerinä, myöntöperusteena tai avustuksella toteutettavan toiminnan tavoitteena. Näin juurruttamisesta tuli myös jo kärkihankkeen aikana tavoiteltava tavoite. Taiteen ja kulttuurin juurruttaminen sosiaali- ja terveyspalveluihin ei ole kuitenkaan yksinkertaisen suoraviivainen prosessi, koska hallinnon tasolla palvelujärjestelmät on organisoitu sektorijakoisesti sekä ongelma- ja asiantuntijakeskeisesti. Kehityshanketoimijat kuvasivat haastatteluissa usein organisaatiosella ilmeneviä, juurruttamista estäviä rakenteellisia jäykkyyksiä, kuten järjestelmälähtöisyyttä. Toisaalta useat hanketoimijat olivat alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti mieltäneet juurtumisen pitkän tähtäimen, tulevaisuuden suuntautuvaksi tavoitteeksi. Lisäksi hanketoimijoiden näkemyksistä ilmeni, että juurruttamisella oli lähes yhtä monta määritelmää kuin oli määrittelijöitäkin – näkemyksissä esiintyi paljon vaihtelua siinä, mitä hankkeet lähtivät juurruttamaan ja miten juurruttaminen ymmärrettiin. Juurtumisen todentamista ja mittaamista käsiteltiin hankkeiden kanssa haastatteluissa, mutta osoittautui, että yhtenäisen kriteeristön luominen kärkihankkeen arviointitarpeisiin oli vaikeaa.

Tavoitteenasettelu voidaan ymmärtää myös niin, että kehityshankkeiden kohdalla juurruttaminen tarkoitti pienimuotoisempaa, yksittäisten asioiden juurtumista.

72 Kangas 2015, 9.

73 OKM 2017a.

74 Laukkanen ym. 2017, 14.

OKM:n tavoite oli puolestaan (pitkällä aikavälillä) laajempi, valtakunnallinen toiminnan vakiintuminen. Valtakunnallisen ja kansallisen juurruttamisen näkökulmasta voidaan todeta, että kansallinen tilanne, politiikka ja lainsäädäntö vaikuttavat hankkeiden mahdollisuuksiin juurruttaa kehittämistyön tuloksia. Valtakunnallisen tason juurruttamiseen vaikuttivat negatiivisesti erityisesti sote- ja maakuntauudistuksen hidas eteneminen ja lopulta kaatuminen sekä sosiaali- ja terveystieteiden rahoituksen sekä koordinaation puuttuminen. Toisaalta hankkeiden tehtäviin kuului juurruttaa kehittämistyön tuloksia ensisijaisesti organisaatio-, paikallis- ja aluetasolla sekä mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa myös kehittämisen kohteena olleiden asioiden hoitamiseen kansallisella tasolla.⁷⁵

[...] aineksia on, mutta kaikki valmistelut ovat jumissa ja jäissä, koska ei ole [sote- ja maakunta-] lakeja voimassa. Tällä hetkellä ei voi sanoa varmasti mitään. Tietoisuus on kuitenkin lisääntynyt ja moneen pieneen rakoon on asiaa tungettu. Juurtumisesta en uskalla puhua koko maakunnan osalta. [Hankehaastattelu]

Kun mä tämän hankkeen lopetan, niin se on toki aina tämä perinteinen juurruttamisen kysymys. Mutta ainakin suunnitelma jää, tietoisuus jää eri ihmisille, kokonaisvastuun jääminen on sitten toinen kysymys, jääkö se kokonaisuudessaan jonkun vastuulle. [Hankehaastattelu]

Kärkihankkeen keskeinen tavoite oli laajentaa prosenttiperiaatetta niin, että taidetta ja kulttuuria rahoitettaisiin sote-sektorin käyttötalousmenoista. Kulttuuripolitiikan näkökulmasta on vaikea arvioida täsmällisesti tavoitteen realistisuutta, toteuttamismahdollisuuksia, -edellytyksiä tai keinoja. Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitus on monella tavalla monikanavainen. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa rahoitetaan Suomessa pääasiassa kuudella tavalla: valtion ja kuntien verotuloilla, pakollisilla (lakisääteisillä) ja vapaaehtoisilla vakuutusmaksuilla sekä työnantaja- ja asiakasmaksuilla.⁷⁶ Rahoituksen siirtyminen sosiaali- ja terveydenhuollon käyttötalousmenoihin sekä toiminnan laaja juurtuminen olivat erityisesti monien hanketoimijoiden näkökulmasta kunnianhimoisia toteutettavaksi annetussa ajassa sekä tarjolla olevilla resursseilla ja keinoilla.

Kun [hanke]rahoitus oli kuitenkin pienempi, mitä me oltiin anottu, ja sitten aika on varsin lyhyt, missä pitäisi nyt jotakin saada aikaseksi, niin siihen nähden ehkä Taiken odotukset on, mitä tässä Taike odottaa, että tällä hankkeella saadaan aikaseksi, on ehkä vähän liian suuret. [Hankehaastattelu]

[O]ma tavoite on alusta asti ollut se, että me tulevissa budjeteissa ruvettaisiin näkemään sitten se kulttuuriin varattava määräraha tässä toimintayksiköitten

75 Ks. juurruttamisesta ja sen eri tasoista esim. Peltola & Vuorento 2007.

76 Ks. Seppälä & Pekurinen 2014. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116653/THL_RAP022_2014verkko.pdf

budjeteissa ja silloin myöskin soten johto ymmärtäisi, että se ohjaa myös käyttämään yksiköitten rahoitusta näihin tarpeisiin. Koska kyllähän sen sinne täytyy mennä, toiminnan suunnittelun ja budjetoinnin tasolle. [Hankehaastattelu]

Hallitusohjelman kirjauksen prosenttiperiaatteen laajentamisesta saattoi tulkita myös julkisessa rakentamisessa käytettävän perinteisen prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Hallitusohjelman muotoilu jätti täten tulkinnanvaraa politiikan toimeenpanolle, eikä kehityshanketoimijoille ollut aina selkeää, oliko tarkoitus edistää olemassa olevaa taiteen prosenttiperiaatetta vai luoda uutta laajennettua periaatetta, ja mitkä näiden erot olisivat.⁷⁷ Hankkeiden piirissä pohdittiin esimerkiksi sitä, mihin prosentti (joka perinteisessä periaatteessa tarkoittaa prosenttia rakennuskustannuksista) viittaa ja mistä se rahallisesti otetaan. On huomattava, että kärkihanketta toteuttanut Taiken *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma* ja toisaalta Taiken toimeenpanema *Taiteen prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma* ovat erillisiä kehittämisohjelmia. Kärkihanke olisi oletettavasti hyötynyt näiden ohjelmien yhteistyöstä jo kärkihankkeen suunnitteluvaiheessa. Kehityshanketoimijoiden näkökulmasta prosenttiperiaatteen idean ja käsitteen levittäminen laajempaan tietoisuuteen oli sinällään positiivista, mutta konkreettisenä tavoitteena sen edistäminen oli vaikeahko.

[T]ämä on tullut monelta, jotka on tätä kärkihankerahaa saanut [...] tämä prosenttiperiaatteen laajentamisen käsite ja tavoite, niin aika epämääräinen, et mitä sillä tarkoitetaan [...] se on aiheuttanut aika paljon tällaista [...] esimerkiksi hankkeille, et mitä nyt odotetaan, että pitääkö meidän nyt jotenkin saada luotua joku laajentunut prosenttiperiaate [...] että se on hieno tavoite, mutta onko se ylipäätään mahdollinen ja koska? [Hankehaastattelu]

77 Vuoden 2018 helmikuussa OKM:ssä järjestetyssä asiantuntijaryhmän kokouksessa pohdittiin perinteisen prosenttiperiaatteen ja laajennetun prosenttiperiaatteen käsitteiden suhdetta. Työryhmä kuuli asiasta Taiken prosenttiperiaatteen erityisasiantuntija Henri Terhoa. Laajentamisen idea esitetään usein muodossa sote-sektori + käyttömenot + esittävä taide (vs. rakentaminen + investointi + visuaaliset taiteet). Termi voi aiheuttaa sekaannusta, koska laajentaminen saattaa sekoittaa rakentamiseen liittyvän prosenttiperiaatteen ajatuksen ja toimintatavan levittämiseen. Prosenttiperiaatteen konsepti myös rakentamisen yhteydessä on muutoksessa eri tavoin (esim. yksityiset rahoittajat, rahastomallit, taiteenalojen laajeneminen jne).

Toimeenpano

Politiikan toimeenpanoa koskevassa tutkimuksessa⁷⁸ painotetaan eri osapuolten välisten neuvottelujen merkitystä alettaessa toimeenpanna poliittisiin dokumentteihin (kärkihankkeen tapauksessa hallitusohjelmaan) kirjattuja politiikkatavoitteita. Toimeenpanon aloittaminen vaatii ensin dokumentteihin kirjattujen tavoitteiden tulkintaa, sekä neuvotteluja, usein eri osapuolten kesken.

Kärkihankkeen toimeenpanon suhteellisen pitkä ketju ministeriöstä Taiken kautta kehityshankkeisiin vaikutti yhteisten tavoitteiden määrittelyyn ja kommunikaatioon. Toimeenpanon tarkastelussa ilmeni, että kärkihankkeen suunnitteluun ja koordinaatioon olisi ministeriötasolle tarvittu lisää henkilö- ja/tai aikaresursseja. Jo aiemmin on todettu, että OKM:n kulttuuripolitiikan hallinnolliset resurssit ja henkilökunta ovat yleisesti tehtäväkenttään nähden suppeahkot⁷⁹. Poikkihallinnollinen kärkihankke olisi hyötynyt siitä, että suunnittelu- ja koordinaatiovastuuta olisi ollut nykyistä enemmän myös STM:n puolelta. STM:n sektorin tuntemusta oltaisiin näin voitu tuoda myös mukaan lisää. Tavoitteisiin ja toimeenpanon laajuuteen nähden OKM:n työtaakka oli iso, ja tämän(kin) vuoksi käytännön toimeenpanoa delegoitiin Taicken, vaikka OKM:n omissa kehittämisraporteissa painotetaan strategisesti tärkeiden valtionavustusten, kuten kärkihankkeavustusten, myöntämistä ministeriöstä.⁸⁰ Samalla hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden tulkitsijoiden määrä kasvoi taide- ja kulttuurisektorin, mutta ei STM:n piirissä. Kehityshanketoimijat kokivat, että STM tuli vähitellen näkyvämmäksi toimeenpanossa, kun ministeriön virkamiehet osallistuivat hanketoimijoille järjestettyihin tilaisuuksiin. Etenkin kärkihankkeen alkupuolella STM:n rooli jäi monille hanketoimijoille kuitenkin hämäräksi.

Taike jakoi kärkihankkeen valtionavustukset kehityshankkeille osana *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämishjelmaa*⁸¹. Jo ennen kärkihanketta Taike jakoi vuoden 2016 keväällä valtakunnallisia valtionavustuksia taiteen hyvinvointivaikutusten edistämiseen yhteensä 400 000 euroa 36 toimijalle.⁸² Kyseisten avustusten tarkoitus on muun muassa työllistää ammattitaiteilijoita sekä edesauttaa taide- ja kulttuuritoiminnan vakiintumista yhteiskunnan eri sektoreille, esimerkiksi sosi-aali- ja terveyssektorille. Kärkihankkeen valtionavustukset yhdistyivätkin vahvasti, ainakin symbolisesti, Taiken toteuttamaan valtionavustus- ja kehittämistoimintaan. Kyseinen avustustoiminta on tuottanut suuren määrän hanketoimintaa, ja oletettavasti myös monenlaista vaikuttavuutta, ennen kärkihankkeen kehityshankkeiden

78 Ks. esim. Hupe & Hill 2016, 110.

79 Kangas & Pirnes 2015.

80 Ks. esim. Taiteen ja kulttuurin valtionavustuspolitiikan uudistus (2016). <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75088/okm17.pdf>

81 Ohjelman kuvaus: <http://www.taike.fi/fi/taidetoimii>. Tässä raportissa ei arvioida Taiken ohjelmaa.

82 Ks. Taiken uutinen 10.2.2016: <https://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/864450>

rahoittamista. Olisikin syytä pohtia, miten Taiken kehittämisohjelman sekä muun avustustoiminnan vaikutuksia tarkastellaan kokonaisuutena suhteessa kärkihankkeen toimenpiteisiin.⁸³

Kärkihankkeen kahden miljoonan kokonaisrahoituksesta kehityshankkeille kohdennettiin yhteensä 1,3 miljoonaa euroa.⁸⁴ Kun verrataan haettuja avustussummia myönnettyihin avustussummiin, vain muutama hanke sai yli 80 prosenttia tai enemmän haetusta summasta (taulukko 2, s. 41). Osa hankkeista sai vain alle puolet hakemastaan avustussummasta. Sinänsä avustussumman leikkaantuminen haetusta on yleinen käytäntö. Tämä kuitenkin vaikutti hankkeiden alkuperäisten tavoitteiden toteutukseen, joidenkin hankkeiden kohdalla merkittävästi. Esimerkiksi suunniteltujen pilottien määrää jouduttiin karsimaan ja sote-asiakkaille suunnatun toiminnan laajuutta supistamaan. Hankkeet joutuivat keskittymään tiettyihin osiin alkuperäisestä suunnitelmasta, mitä ei kuitenkaan voida pitää vain negatiivisena seikkana. Toiminnan rajaaminen pakotti hankkeet keskittymään olennaisimmiksi kokemiensa ongelmien ratkaisemiseen.

Joissakin maakunnissa kärkihankeavustusta jaettiin maakuntatasolle/-toimijalle, toisissa ei. Osa hanketoimijoista koki, että (kunta- ja) maakuntatason tukea olisi tarvittu enemmän toiminnan siirtämiseksi rakenteisiin, etenkin kun kärkihanke kytkeytyi vahvasti myös alueuudistuksen kokonaisuuteen. Maakunta- ja sote-uudistukseen vaikuttamisen näkökulmasta kärkihanke olisi hyötynyt vielä vahvemmassa ja yhdenmukaisemmasta kytköksestä maakuntavalmisteluun. Hanketoimija kuvasi asiaa haastattelussa: ”[...] täällä toimitaan hyvin vahvasti maakuntauudistuksen väki erillään ja sote-uudistuksen valmistelijat erillään, eli semmoista luontevaa ja jatkuvaa vuoropuhelua maakuntauudistuksen ja sote-uudistuksen välillä ei ole.” Hankeytön tekemisen ja vaikuttavuuden kannalta eri tasot läpäisevillä verkostoilla on suuri merkitys. Esimerkiksi Pirkanmaalla kärkihankerahaa sai kolme kehityshanketta aina taiteilija- ja tuottajatasolta kaupungin organisaation kautta maakuntatasolle, mikä oli kaikkien Pirkanmaan hanketoimijoiden mielestä vahvuus ja tärkeä edellytys toiminnan ja tavoitteiden toteuttamisen kannalta.

Maakunta kyllä olisi tämmöisten kehittämishankkeiden alustana äärimmäisen hyvä [...] kun se koordinaatio olisi siellä maakuntatasolla ja sitten just se, et pystyttäisiin [toimimaan] niitten kuntien kanssa ja ihan varmasti varsinkin tietysti ne pienemmät kunnat hyötyisi siitä paljon. [Hankehaastattelu]

83 Kärkihankkeen arviointi olisi voitu kytkeä laajempaan arviointihankkeena myös Taiken toteuttamaan ohjelmaan sekä avustustoimintaan. Vaikka OKM tilasi arvioinnin, kärkihanketta toteutettiin keskeisesti Taiken toimesta kehittämisohjelman alla.

84 Kolmen hakukierroksen lisäksi Taike jakoi osalle hankkeista syksyllä 2017 avustusta hankkeiden ”loppuunsaattamiseen”.

Mikä mielestäni on ollut hienoa ja tietty näitä varmaan haluttiin, että siinä on lähes kaikki maakunnat mukana tai selvästi suuri osa maakunnista [...] se on ollut tosi hyvä, että kaikki maakunnat on tehneet yhteistyötä. [Hankehaastattelu]

Erityisesti vuoden 2018 alusta lähtien toimeenpanossa korostui vaikuttaminen sote- ja maakuntauudistukseen ja varsinkin vuoden 2018 alussa aloittaneet kehityshankkeet keskittyivät aiheeseen. Myös osalla aiemmin aloittaneista kehityshankkeista yhteys maakuntavalmisteluun oli läheisempi – joillakin hankkeilla yhteyttä ei ollut lainkaan. Siksi osalle aiemmin aloittaneista hankkeista osallistuminen sote- ja maakuntauudistuksen valmisteluun tuntui vieraalta ja vaikealta, ja johti kärkihankkeen tavoitteiden epäselvyyteen.⁸⁵

Koska silloin kun haettiin sitä [...] rahoitusta, niin minun kuvani ainakin oli se, että me juurrutetaan taidetta ja kulttuuria sote-sektorille. Silleen simplisti. Että tämä on tavoite. Ja nyt me tehdään jotenkin niin kuin maakunta- ja sote-uudistusta ja ollaan lakien kanssa [tekemisissä], ja ne ovat tosi monimutkaisia asioita. [Hankehaastattelu]

Toimeenpanoa hankaloitti osaltaan maakunta- ja sote-uudistuksen viivästyminen alkuperäisestä aikataulustaan.⁸⁶ Kärkihankkeen aikana vallitsi epäselvyyttä siitä, miten uudistukseen tulisi valmistautua, kun ei ollut varmaa tietoa missä muodossa uudistus tulisi toteutumaan. Esimerkiksi maakuntaliittoihin suunniteltuja kulttuuria koskevia rekrytointeja keskeytettiin paikallisesti lainsäädäntötyön viivästyminen vuoksi. Uudistuksen valmistelussa edettiin varsin pitkälle, mutta lopulta uudistuksen toimeenpanon valmistelu lopetettiin 8.3.2019. Pääministeri Juha Sipilä pyysi hallituksensa eroa, minkä vuoksi maakunta- ja sote-uudistuksen jatkovalmisteluun ei ollut edellytyksiä⁸⁷. Kehityshankkeille haasteita aiheutti lisäksi hankkeiden lyhyt toteutus aika suhteessa työn laajuuteen. Sote-valmistelun lykkääntyminen vei lyhytaikaisilta hankkeilta runsaasti tehokasta työaikaa.

Ja etenkin nyt tavallaan tuossa kesän aikana, kun tapahtui se, että lait ei tule voimaan ja uudistus lykkäytyy vuodella, niin tuntuu, että tavallaan se maakunta, uuteen maakuntaan näiden nykyisten käytäntöjen soveltuvuus, tai siitä neuvottelemisen, niin se on kyllä jäänyt aika vähille. [Hankehaastattelu]

85 Jo ensimmäisellä avustuskierroksella (2016) kuitenkin painotettiin Taiken esittelymuistion mukaan hakemuksia, joissa huomioidaan sote-uudistuksen muutostilanne.

86 Ks. maakunta- ja soteuudistuksen sivusto osoitteessa <https://alueuudistus.fi/etusivu>

87 Tiedote 8.3.2019: https://alueuudistus.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10623/sipilan-hallituksen-maakunta-ja-sote-uudistus-ajetaan-hallitusti-alas-tehtya-tyota-voidaan-hyodyntaa

[...] kyllähän meilläkin täällä oli tietysti ajatuksena [...] että meillä on täällä hieno malli ollut jossa on paljon soteen tehtävää kulttuurihyvinvointityötä ja ajatus oli, että me saadaan ikään kuin laajennettua sitä [...] Mutta sitten kun tuleekin laajempi käsitys siitä, että mitä se [sote]uudistus tuo tullessaan [...] se on täysin epärealistista ja ihan muissa sfääreissä olevaa. [Hankehaastattelu]

Kehityshankkeiden kannustaminen yhteistyöhön ja -kehittämiseen oli onnistunutta ja tärkeää. Kehityshankkeiden toiminnassa eri sektoreiden välinen yhteistyö koettiin oleelliseksi. Yhteinen kehittäminen sisälsi muun muassa hanketapaamisia Taikessa, neuvontaa, Facebook-ryhmän yhteydenpitoa ja Skype-kokouksia. Erityisesti vuonna 2018 aloittaneet hankkeet pystyivät hyödyntämään tehokkaasti yhteiskehittämistä hankkeiden samanlaisuuden vuoksi. Toisaalta toimijajoukon erilaisuus sekä toimijoiden erilaiset tavoitteet tekivät yhdessä käsiteltävistä asioista osalle vaikeasti ymmärrettäviä. Voidaan analysoida, että yhteiskehittäminen ja hankkeiden yhteistyö edesauttoi erilaisten vaikutusten syntymistä tiedon ja kokemusten jakamisen sekä uusien ajattelutapojen ja ideoiden siirtymisen kautta.

[...] siitä on tullut semmoista luontevaa ja vaivatonta aloittaa tuollaisia yhteyksiä ja tehdä yhdessä [...] kun ihmiset oivaltaa jotain niin ne ihan aidosti jakaa sitä tietoa ja osaamista. Et ei ole yhtään sellaista kilpailua tai sitä, et halutaan keksii jotain eka, vaan se on niin kuin tosi hyvä ilmapiiri. [Hankehaastattelu]

[...] kun siellä jotkut toimijat on tuttuja keskenään, niin siinä on tullut vähän semmoista ryhmäytymistä heidän kesken verrattuna sitten semmoiset jotka ei ole tuttuja, näin että ehkä siinä on, et on ollut selkeästi semmoiset tietyt [...] kun tietty ryhmä ja sitten on ollut sen ryhmän tietyllä tavalla ulkopuolella olevat. [Hankehaastattelu]

Poikkihallinnollisuus

Ehdotuksessa poikkihallinnolliseksi *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaksi* (2010) todettiin poikkihallinnollisten ohjelmien vähitellen avaavan vakiintuneita hallinnollisia ja toiminnallisia raja-aitoja. Samalla ehdotuksessa todettiin monien toimijoiden yhteisten politiikkaohjelmien ongelmallisesta todellisuudesta seuraavasti: ”Helppoa se ei ole, sillä lait, asetukset, ohjeet, professiot, hallintokulttuurit ja rahoitus ovat säilyneet vuosia tiukasti erillään. Useille hallinnonaloille ulottuvat ohjelmat löytävät vaikeasti kotipesänsä, vastuunkantajan ja rahoittajan.”⁸⁸

88 Liikanen 2010, 46.

Peltola ja Vuorento analysoivat omassa tutkimuksessaan vuonna 2007 ministeriöiden välisen sektorikohtaisen työnjaon sopivan yleisesti ottaen huonosti yhteen kokonaisvaltaisen lähestymistavan ja toimijaverkostojen kehittämisen kanssa, ja vaikeuttavan siksi myös hankekehittämistyön tulosten kansallisen tason juurruttamisesta.⁸⁹ Voidaan nähdä, että kulttuurin suhteen ministeriöt ovat nykyään kuitenkin lähentyneet toisiaan erilaisten kulttuuripoliittisten kysymysten suhteen. Esimerkkeinä voidaan pitää luovan talouden edistämistä sekä taiteen ja kulttuurin osuutta hyvinvoinnin sekä terveyden edistämisessä. Kraatari toteaa kulttuuriosallistumisen teemaa eri hallinnonaloilla selvittäneen tutkimuksensa johtopäätöksissä, kuinka ”kulttuuritoimintoihin osallistumisen ja toimintojen saavutettavuuden lisäämisen tavoite on jokseenkin laajasti, useilla hallinnonaloilla jaettu ja tavoitteeseen suhtaututaan positiivisesti”.⁹⁰ Myös OKM painottaa vuoteen 2025 ulottuvassa kulttuuripolitiikan strategiassa hallinnonalojen välisen yhteistyön tehostamista kulttuuriin liittyvissä asioissa.⁹¹ Strategian mukaan tulisi hyödyntää hallitusohjelman kärkihankkeiden toteuttamisesta saatavia yhteistyökokemuksia.

Hallitusohjelman kärkihanke oli OKM:n ja STM:n poikkihallinnollinen hanke, jossa päästiin hyvään keskusteluyhteyteen ja yhteisiin näkemyksiin toiminnan tavoitteista. Asiantuntijaryhmässä poikkihallinnollinen ja asiantuntijoiden välinen yhteistyö oli onnistunutta ja esimerkiksi vuoden 2018 lopulla julkaistu ministeriöiden suositus oli molempien ministeriöiden yhteinen. Kärkihankkeessa tehty sektorien välinen kehittämistyö (niin hallinnossa kuin kentällä) herätti huomiota myös kansainvälisesti.

Tarvittaisiin kuitenkin lisää tietoa siitä, millainen ymmärrys ja suhtautuminen asian edistämiseen ministeriöissä on yleisesti asiantuntijaryhmän ulkopuolella. Lisäksi yhteistyön syventämisessä on kehittämistä sekä ministeriöissä, maakunnissa, kunnissa että kentällä. Vaikuttaa siltä, että hallintorajat ylittävä toiminta on edelleen usein enemmän aktiivisten yksilöiden varassa kuin suunnitelmallista ja rakenteellista yhteistoimintaa. Kärkihankkeen aikana aloitetut yhteistyöryhmät kuitenkin edistävät hallinnon rajat ylittävää keskustelua. Esimerkiksi *Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä*⁹² rahoitettiin puoliksi OKM:n ja STM:n budjeteista.

Kyllä mun mielestä se olisi ainakin viesti sitten myöskin kentälle, että jos ministeriöt toimii yhteistyössä näitten kulttuurihyvinvointiasioiden edistämisessä, niin silloinhan se on viesti myöskin kentälle, että täälläkin tulisi toimia niin. Et sehän tuntuu hullunkuriselta, et jos ministeriöt edellyttää, että toimitaan

89 Peltola ja Vuorento 2007, 31.

90 Kraatari 2017, 69.

91 OKM 2017a. Samasta teemasta ks. myös Kraatari 2017.

92 Yhteistyöryhmän toimiaika oli 1.1.2016–31.12.2018. Toimiaikaa jatkettiin 31.5.2019 asti. <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM008:00/2017> (katsottu 15.2.2019)

yhteistyössä täällä kentällä, mutta he eivät itse toimi. Eli että älä tee niin kuin minä teen, vaan tee niin kuin minä sanon. Siinähan tulee silloin sellainen viesti. [Hankehaastattelu]

No kyllähän se varmasti se rahoituksen lisääminen vaatii nyt sitten edelleen semmoista asenteiden kasvua tälle asialle, myönteistä kasvua tälle asialle. [Hankehaastattelu]

Kraatarin mukaan kulttuuritoimintoja, niiden saavutettavuutta ja niihin osallistumista kehystetään valtionhallinnossa monin eri tavoin. Taidetta ja kulttuuria ja niihin liittyviä vaikutuksia tulkitaan eri ministeriöissä painottuneesti näiden omien poliittisten painopisteiden näkökulmasta. Vakiintuneina kulttuuripoliittisina tavoitteina kulttuuritoimintoihin osallistuminen, niiden saatavuus ja saavutettavuus tunnustetaan lähinnä OKM:n sisällä. Tämä vahvistaa sitä, että kulttuuripoliittikka nähdään marginaalisena. Tarkoituksenmukaista olisi, että kulttuuriin liittyviä politiikkatoimia tekevät ministeriöt kävisivät yhteiseen keskusteluun opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla.⁹³ Kärkihankkeessa näin toimittiin, mutta näkemyksissä on edelleen eroja.

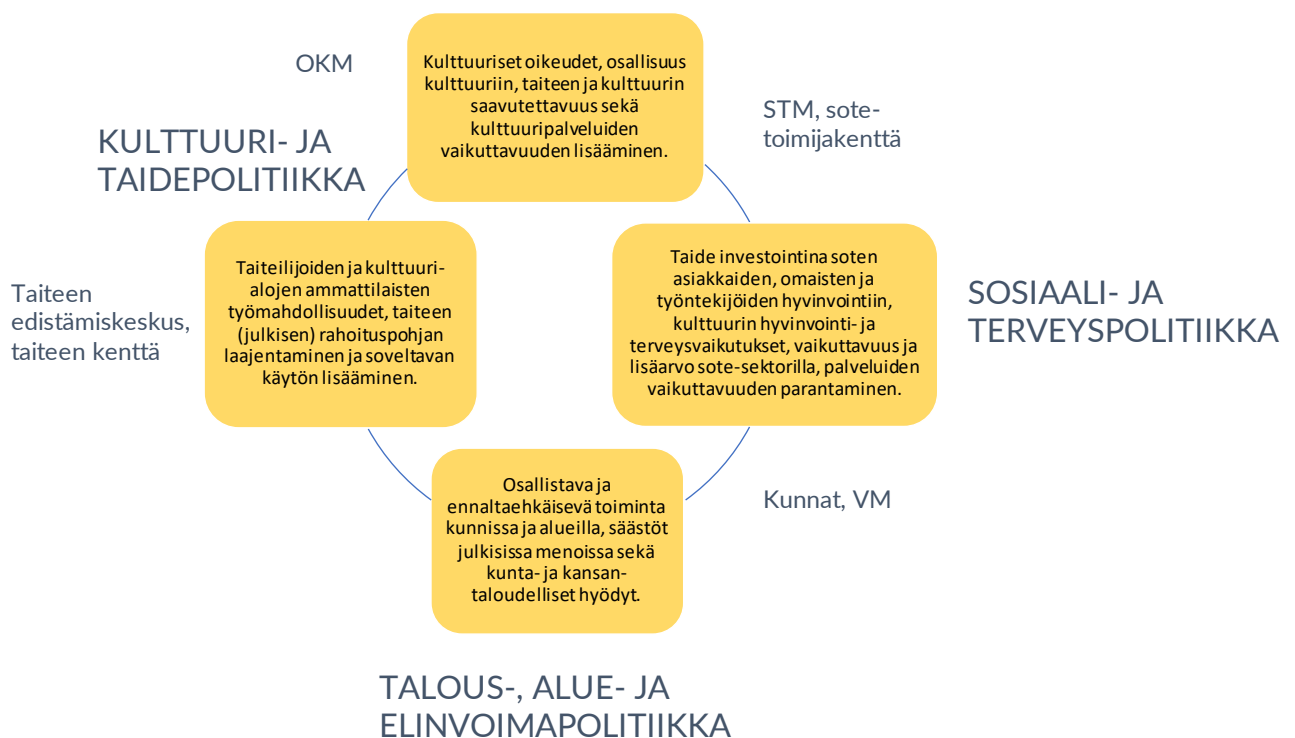
Toimijasta tai hallinnonalasta riippuen kärkihankkeen tavoitteiden kärkenä korostuivat vaihtelevasti esimerkiksi taiteilijoiden työllistäminen ja toimeentulo mahdollisuuksien lisääminen, hyvinvointivaikutusten lisääminen sekä kulttuurin roolin kasvattaminen osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja (kuvio 3). Esimerkiksi Taiken toimiminen rahoittajana ohjasi toimintaa taiteilijan työllistämisen ja taiteen tukemisen suuntaan, mikä puolestaan STM:n näkökulmasta ei ollut toiminnan tavoitteellinen kärki. Taiteilijoiden työllistäminen ei myöskään yleisesti voi olla STM:n näkökulmasta peruste sosiaali- ja terveyssektorin taiteeseen ja kulttuurin kohdistamalle rahoitukselle, vaan hallinnon alalla korostuu se, kuinka taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan edistää hallintosektorin tavoitteita: terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Keskustelu toiminnan perusteluista ja tavoitteista osoittaa poikkihallinnollisen dialogin ja yhteistyön välttämättömyyden yhteisten näkemysten saavuttamiseksi – dialogisuutta tarvitaan lisää ministeriöiden sisällä ja niiden välillä.

Silloin alkuaikana taiteilijat oli kiukkuisiakin, että he haluavat tehdä [hankkeemme] kanssa yhteistyötä ja miten me huomioidaan ammattitaiteilijat [...] ei meillä ollut rahaa taiteilijoitten työllistämiseen, eikä tehdä sen kaltaisia pilotteja tässä, niin se herätti ärtymystä [...] kun se puhe edelleen tulee joissain tapauksissa, että taiteilijoita tässähan työllistetään, niin sitten se vaan osuu huonoon paikkaan [...] oot just saanu sen sotepuolen siihen ja sit se vähän vesittyy se yhteinen puhe, mitä ollaan kehitetty, jos joku tuleekin sanomaan, et itse asiassa tässä onki taiteilijoitten työllistämistä kyse [...] koska

93 Kraatari 2017, 69–71.

heille [sote-sektorille] sitten taas sen asiakkaan hyvinvointi on ykkösasia.
[Hankehaastattelu]

[T]avallaan kyllähän se tulee joissain asiassa esiin tavallaan se (taiteilijuuden) edistäminen, (taiteilijoiden työn) mahdollisuuksien edistäminen. Mutta esimerkiksi [...] me nähdään tämä kulttuurihyvinvoinnin edistäminen hyvin laajana. Ehkä on erilaisia näkemyksiä, mitä Taikella saattaa olla siitä, tai mitä se kulttuurihyvinvointi tai taide ja kulttuuri hoitolaitoksissa on, mutta emmä tiedä, ei sieltä ole tullut kuitenkaan sellaista ohjausta, että tämä meidän laaja näkemys siitä, mitä se kulttuurihyvinvointi on, et [Taike] rupeisi sitä hirveästi suitsimaan, et se ei voi olla näin laaja tämä näkemys. [Hankehaastattelu]



KUVIO 3. Eri hallinnonalojen tavoitteet ja diskurssit

Tavoitteiden edistymisen kannalta rahoittajataholla on merkitystä. STM ei osallistunut kärkihankkeen rahoittamiseen, vaikka tavoite oli saada taide- ja kulttuuritoimintaa myös sote-sektorin rahoittamaksi. Tässä mielessä kärkihanke profiloitui (edelleen) vahvemmin taide- ja kulttuurisektorin edistämäksi politiikaksi kuin täysin poikkihallinnolliseksi toiminnaksi. Kehityshankkeiden selkeä viesti oli, että yksittäisillä taide- ja kulttuurisektorin rahoittamilla hankkeilla on hankala päästä tekemään ainakaan lyhyellä aikavälillä pysyviä muutoksia sote-sektorin rakenteeseen tai vaikuttamaan rahoitusinstrumentteihin. STM:n roolia olisi kaivattu isommaksi

ja kehityshankkeiden yhteyksiä STM:öön ja STM:n omiin kärkihankkeisiin vahvemmiksi. Jos tavoite on kytkeä taide ja kulttuuri STM:n hallinnonalan toimintaan, STM:n tulisi ottaa asiassa isompi rooli ja vastuu. Tässä mielessä Liikasen raportin kymmenen vuoden takaiset huomiot ovat edelleen relevantteja. Raportissa linjattiin STM:n vastuulle muun muassa hoitoyksiköiden kulttuurirahoitusta.⁹⁴ Joissakin kehityshankkeissa koettiin selvää turhautumista siihen, että taidetta ja kulttuuria edelleen ”viedään” sote-sektorille kulttuurisektorin hankerahoituksella.

[...] mun mielestä se ei riitä, että pelkästään Taikessa tehdään, koska se kattaa vaan taiteen kentän ja sitten toki osaaminen kehittyy koko ajan ja ymmärrys vahvistuu. [Jos] siinä olisi vahvempi linkitys ja vahvempi keskustelu soten kentälle, niin se olisi tosi tärkeää. [Hankehaastattelu]

[K]äytännössä jos sanotaan ideaalitalanne niin [toiminnan] rahoitus pitäisi tulla OKM:ltä ja STM:ltä puoliksi. Että puolet rahoista pitäisi saada kyllä STM:ltä [...] koska tätä työtä tehdään [...] ikään kuin sosiaali- ja terveystalouden piirissä olevien ihmisten hyväksi. Ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Ja terveyden edistämiseksi. Mitkä nyt kuitenkin tällä hetkellä on STM:n hallinnon alaisia toimialoja. [Hankehaastattelu]

[...] eli tässä tullaan taas varmaan sen perusasian äärelle, että kun tämä [kärkihanke] on eri ministeriön hanke kuin mihin [sote-sektorille ja -palveluihin] niitä pyritään juurruttamaan niin kyllä mä näkisin, että nämä pitäisi olla STM:n hankkeita, jotka sitten takaisivat oikeasti sen juurtumisen. [Hankehaastattelu]

Kehityshanketoimijoiden näkökulmasta Taiken ja OKM:n välinen suhde tai STM:n rooli kärkihankkeessa eivät olleet täysin selkeitä. Taiken toiminta hankkeiden suuntaan oli aktiivista ja onnistunutta, ja Taiken rooli oli hankkeiden kannalta yleisesti keskeinen. Taiken läänintaiteilijoiden työ nähtiin muutamaa poikkeavaa mielipidettä lukuun ottamatta tärkeäksi: läänintaiteilijat toimivat taustatukena, sparraajina, yhteyshenkilöinä sekä neuvonantajina ja asiantuntijoina. Ministeriöt olivat kärkihankkeen toimeenpanossa vaihtelevammin esillä kehityshanketoimijoiden näkökulmasta. Osa painotti, että OKM voisi näkyä enemmän maakuntien kulttuurisessa kehittämistyössä ja OKM:n tavoitteet maakuntatasolla olla selvempiä. Etenkin maakunnallista kehitystyötä tehneet toimijat kokivat STM:n näkyneen enemmän kuin OKM:n, jonka rooli kulttuurin osalta maakuntauudistuksessa sekä maakuntien kehittämisessä oli jäänyt osittain selkiytymättömäksi.

94 Liikanen 2010, 18.

OKM on haasteellinen organisaatio, kuinka paljon sitten vaikuttaa se, et eihän tämä kulttuurin hyvinvointinäkökulma ole mikään itsestään selvästi hyväksytty. Et siinä on varmasti myös tätä yhteistä ongelmaa, että mikä on taide- ja kulttuuripolitiikan tarkoitus ja mitä varten sitä tehdään, ja tämä on nyt sillä rajalla [...] [Hankehaastattelu]

Mä oon tietysti aika paljon ollutkin niitten STM:n ihmisten kanssa tekemisissä ja heitä on vierailut meidän seminaareissa ja muuta, mutta mun on ainakin täytynyt sanoa, että mä en oo kyllä kokenut sillä tavalla vaan oikeastaan päinvastoin, että siellä [STM:ssä] on hyvinkin aktiivisesti osallistuttu ja monissa vaikka alan seminaareissa on tuntunut, että sieltä on tullut justiin ne parhaat ja asiantuntevimmat kommentit jopa tänne kulttuuripuolelle, ei sieltä OKM:n puolelta. [Hankehaastattelu]

Politiikan toimeenpanossa resurssit ovat keskeinen osa. Nykyisenä ongelmana resurssien poikkihallinnollisuuden näkökulmasta on kehysbudjetoinnin, ministeriöiden budjettiprosessien ja erilaisten tulostulosten sekä tulosohjauksen sektorilogiikka. Valtionavustusten delegointia ja myöntöprosessia kannattaisi pohtia yhä enemmän myös poikkihallinnollisuuden näkökulmasta. On tapauskohtaisesti mietittävä, milloin valtionavustusten jakaminen esimerkiksi Taiteen edistämiskeskuksesta on perusteltua, ja milloin avustukset kannattaa jakaa toimijoille suoraan ministeriöstä. Kärkihankkeen seurannassa havaittiin, että avustusten myöntäminen jonkin hallinnonalan virastosta leimaa avustustoimintaa vahvasti tietyn hallinnonalan ja kyseisen viraston toiminnaksi. Jos avustustoiminta säilytetään ministeriössä, saattaa poikkihallinnollinen yhteistyö toiminnan suunnittelun, tavoitteiden asettamisen ja avustusprosessin eri vaiheiden osalta olla helpompi toteuttaa. Jossain tapauksissa, kun halutaan erityisesti korostaa poikkihallinnollisuutta, kannattaa esimerkiksi avustusten hakuilmoitukset valmistella asianosaisten ministeriöiden keskeisten asiantuntijoiden apua käyttäen. Myös valtionavustushakemukset kannattaa käsitellä samaan tapaan poikkihallinnollisesti, jos avustusten tavoitteet ovat olleet alun perin poikkihallinnollisia ja useilta hallinnonaloilta tulevia. Näin varmistetaan, että rahoitusta hakevien hankkeiden suunnitelmat ovat poikkihallinnollisesti relevantteja ja eri hallinnonalojen tavoitteet ja asiantuntemus näkyvät aina hakuilmoitusten tasolta rahoituspäätöksen saaviin hankkeisiin asti.

Ministeriötason poikkisektoriaaliset työryhmät ovat tärkeitä, ja niiden julkilausumat ja suositukset ovat keskeinen apu siinä, kuinka taide ja kulttuuri pitäisi tulevaisuudessa huomioida sote-uudistuksessa ja tulevissa sote-palveluissa. Haasteeksi muodostuu kuitenkin hanketoiminnan henkilöityminen. Valtakunnallisen tason juurtumisen kannalta tarvitaan ministeriöitä, mutta hanketasolla juurtuminen on enemmän kumppanuuksien luonteja, mikä on henkilösidonnisempaa. Haastatteluissa tuotiin esimerkiksi esille, että OKM:ssä vähintään yhden virkamiehen

osa-alueena voisi olla kulttuurihyvinvointi. Kyse on poikkisektoraalisuuden lisäksi myös tietyn politiikkasektorin sisällä tapahtuvan yhteistyön parantamisesta. Haastattelussa huomautettiin esimerkiksi, että aluetilaisuuksissa, missä oli OKM:n edustus mukana puhumassa maakuntauudistuksesta puhuttiin pelkästään liikunnasta.

Valtionhallinnossa laajapohjainen valmistelu ja komiteatyöskentely on viime vuosikymmeninä hiipunut suppeampien työryhmien, yksittäisten selvityshenkilöiden sekä konsulttitoimeksiantojen tieltä. Työryhmävalmistelua voidaan pitää komiteatyöskentelyä nopeampana ja joustavampana toimintamuotona. Samalla on kysyttävä kuitenkin, miten käy päätöksenteon ja valmistelun tietopohjalle sekä erilaisten uudistushankkeiden laaja-alaiselle, yhteiselle pohtimiselle.⁹⁵ Useat, eri ministeriöiden tilaamat samanaikaiset selvitystyöt voivat pahimmillaan vähentää ministeriöiden välistä yhteistyötä ja yhteisen näkemyksen muodostumista. On pohdittava, kuinka erilaisten työryhmien työ ja suositukset pelaavat yhteen.

Anita Kangas kuvaa paikallisen kulttuuripolitiikan ja kulttuuriolosuhteiden kehittämiseen tähdänneen *KUULTO*-toimintakokeilun raportissa (2015) erilaisten näkökulmien tasapainoilua ja huomioonottamista kulttuuripolitiikan kehittämistoimissa. Kankaan huomio eri näkökulmia yhdistävän laaja-alaisen kehitystyön (esim. komiteoiden) nykyisestä vähäisyydestä on tärkeä myös siinä mielessä, kuinka kärkihanketta lähdettiin toteuttamaan. Kysymys on siitä, miten nykyinen nopeampoinen ja kapea-alaisempi kehittämistyö sovituu yhteen poikkihallinnollisuuden ideaalin kanssa. Kulttuuripoliittiset toimenpiteet tulevat esitetyiksi toimintaohjelmoina ja kunkin vuoden talousarvioesityksinä hallinnon eri tasoilla sekä opetus- ja kulttuuriministerin poliittisina ratkaisuin. Niiden taustalla voi olla asiantuntijaryhmien työskentelyn kautta laadittuja muistioita ja selvityksiä, jotka perustelevat kulttuuripoliittiset toimet usein yhden näkökulman kautta. Sellaiset laajat komiteatyöskentelyt, joissa eri näkökulmia tarkastellaan yhdessä ja ehdotetaan yhteiskunnalliset näkemykset kokoavia laajoja tavoitesuunnitelmia toimenpideohjelmoinen, ovat nykyisin harvinaisia.⁹⁶

Toiminta- ja rahoitusmallit

Kehityshankkeet keskittyivät keskenään hyvinkin erilaiseen toimintaan ja kokeilivat ja kehittivät erilaisia toiminta- ja rahoitusmalleja⁹⁷. Osa toimintamalleista oli uusia, toisissa olemassa olevaa mallia kokeiltiin esimerkiksi uudessa ympäristössä. Hankkeiden toiminta oli monimuotoista ja monet hankkeista keskittyivät useaan eri asiaan. Osa voidaan nähdä enemmän palveluiden, osa puolestaan hallinnon ja

95 Mykkänen 2017, 118–119.

96 Kangas 2015, 9.

97 Ks. myös Taikusydän ja toimintamallit: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/toimintamallit/>

organisaatioiden strategisena kehitystyönä. Hankkeissa keskityttiin enimmäkseen taiteen ja kulttuurin saatavuuden lisäämiseen, taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä sote-toimijoiden välisen yhteistyön edistämiseen, strategiseen työhön, rahoitusmallin kokeilemiseen sekä sote- ja maakuntauudistukseen vaikuttamiseen.

On vaikeaa erotella yksiselitteisesti, mikä oli toimintamallin, mikä rahoitusmallin ja mikä rakenteiden kehittämistä. Moni hankkeista tähtäsi siihen, että tietyille toimintatavalle tulisi tulevaisuudessa rahoitusta tai toiminnan merkitys tunnustettaisiin entistä paremmin. Näin ollen toimintamallit olivat usein tiukasti kytköksissä rahoitusmallin tai rakenteiden kehittämiseen.

Rakenteellinen kehys: peruspalvelurakenteen uudistustyö 2015–2019

Valtiovarainministeriön (VM) joka toinen vuosi julkaiseman *Peruspalveluiden tila*-raportin⁹⁸ (2018) mukaan suomalainen hallinto ja peruspalvelut ovat tulevina vuosina muutoksessa väestön ikärakenteen muuttuessa ja palvelutarpeen kasvaessa. Peruspalveluilla tarkoitetaan raportissa kuntien järjestämis- ja rahoitusvastuulla olevia palveluja, joiden järjestämiseen kunnat saavat valtion rahoitusta. Työnjaon muutos kuntien ja maakuntien välillä tarkoittaa raportin mukaan asiantuntemuksen syvenemisen rinnalla myös tiiviimpää yhteistyötä eri palvelujen välillä. Yhteistyön parantaminen taide- ja kulttuuri- sekä sote-palveluiden välillä on ollut myös kärkihankkeessa keskeinen kehityskohde.

Raportissa painotetaan, kuinka opetus- ja kulttuuripalvelut tulevat olemaan tulevaisuudessa kunnan suurin peruspalvelukokonaisuus. Kunnan rooli kuntalaisten sivistyksellisten lähipalveluiden, kuten varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalveluiden järjestäjänä, kasvaa. Sivistyspalvelut ovat tulevaisuuden kunnan elinvoimaisuuden ja vetovoiman keskeinen menestystekijä. Raportin mukaan jatkossa tarvitaan myös tiedontuotantoa maakuntien ja kuntien yhdyspinnoilla tapahtuvasta toiminnasta, kuten esimerkiksi hyvinvointia ja terveyttä edistävästä liikunnasta ja kulttuurista.

Peruspalveluiden tila-raportissa on oma osionsa myös kulttuuripalveluille. Siinä todetaan, että vaikka kulttuuripalvelujen osuus kunnan taloudesta on pieni, ovat toiminnan vaikutukset merkittäviä. Kulttuuripalvelut ovat osa kansalaisten sivistyksellisiä perusoikeuksia ja ne lisäävät väestön hyvinvointia, parantavat ihmisten elinoloja, elämänlaatua ja terveyttä. Niiden avulla voi olla mahdollista vähentää kustannuksia kunnan muilla sektoreilla, kuten sosiaali- ja terveystoimissa. Lisäksi erityisesti kulttuurin kärkihankkeen suhteen todetaan:

98 VM 2018. Peruspalveluita tarkastellaan raportissa hallintosektoreittain ja järjestelmälähtöisesti, mistä hyvä esimerkki on kirjasto- ja kulttuuripalveluiden käsitteleminen OKM:n hallinnollisen jaon mukaisesti toisistaan erillään. Raportti jäsentee kunkin palvelukokonaisuuden arviointia seuraavien teemojen läpi: saatavuus ja käyttö, laatu, taloudellisuus, tuottavuus, vaikuttavuus.

Kulttuuripalvelujen saavutettavuutta ja siten vaikuttavuutta on pyritty lisäämään pääministeri Juha Sipilän hallituksen taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamisen kärkihankkeissa. Esimerkiksi prosenttiperiaatteen laajentamisen tavoitteena on lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta sekä edistää hyvinvointia lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa ja käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Pitkän tähtäimen tavoite on saada vakiinnutetuksi taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa. Tällä hetkellä sosiaali- ja terveyspalveluihin tai ennaltaehkäiseviin palveluihin integroituja taide- ja kulttuuripalveluja on saatavissa hyvin vaihtelevasti ja saatavuus perustuu usein hankerahoitukseen.

Toimintamallit ja rakenteellinen kehittäminen

Kehityshankkeiden välillä oli eroja muun muassa siinä, kuinka vahvasti hyvinvointivaikutusten tuottamisen ja seuraamisen nähtiin olevan osa hanketoimintaa. Esimerkiksi strategiseen työhön keskittyneissä hankkeissa taide- ja kulttuuritoiminta tai sen tuottamat vaikutukset eivät olleet keskiössä. Toiset taas korostivat keskiössä olevan taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen, ei hallintorakenteiden uudistaminen. Jälkimmäisestä näkökulmasta katsottuna keskeistä olisi siirtyä rahoittamaan itse toimintaa jatkuvan rakenteiden kehittämisen sijaan. Onkin pohdinnan paikka, kuinka paljon rakenteellisesta ja strategisesta kehitystyöstä jää elämään ja hyödynnettäväksi hallituksen sote-uudistuksen kaaduttua.

Päästäs nopeasti siihen tilanteeseen [...] että niitä palveluja tapahtuu, me halutaan että se taide menee niitten ihmisten luo [...] ei me haluta semmosta vuosikausia pyöritellään täällä näitä vaan papereita ja kirjoitellaan, mikä ois järkevää. Koska nyt kuitenkin laitetaan tosi paljon näihin, tähän systeemiin, rakentamiseen ja mallintamiseen, niin se ois kauhea sääli, että meillä jäisi se tilanne, et meillä on semmosia paperilla ihan hyviä rakenteita ja niihin on menny miljoonia euroja, kun sillä samalla rahalla ois saanut ihan järjettömän paljon sitä toimintaa. [Hankehaastattelu]

Jokaisessa kehityshankkeessa luotiin omia hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja taiteen ja kulttuurin kytkemiseksi osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja sote-palveluita.⁹⁹ Valtaosa malleista on paikallisia, mutta näkemykset toimivista malleista ja hyvistä käytännöistä olivat hyvin samankaltaisia. On myös huomiotava, että useiden kehityshankkeiden pohjalla olleissa hankkeissa oli jo aiemmin

99 Hyvistä käytännöistä ja toimintamalleista Taiku-toiminnassa ks. myös Liikanen 2010, 68–72 sekä yleisesti Arnkil ym. 2005.

kehitetty ja testattu käytäntöjä ja toimintamalleja. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla 2015–2018 toteutetussa *Hyvinvointi kuntiin ilman rajoja* -hankkeessa toteutettiin kaikkiaan 28 kunnallista pilottihanketta, joista Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen kärkihanke nosti esiin koko maakuntaan sopivaksi katsottuja malleja.¹⁰⁰ Arvioinnin aikana kehityshankkeista kootut hankekortit löytyvät arviointiraportin lopusta (Liite 1). Korteissa käydään hankekohtaisesti läpi toiminta- ja rahoitusmalleja.

Esimerkkejä kehityshankkeissa kokeilluista ja kehitetyistä valmiista toimintamalleista:

- Kulttuurihyvinvointisuunnitelma.
- Sairaalaklovnien toiminta.
- Kulttuurinen vanhustyö.
- Organisaatiotaiteilija / yhteisöNtaiteilija, taide- ja kulttuurivastaavat sote-toimipisteissä.
- Taide- ja kulttuuritoiminnan vuorovaikutteinen toteuttaminen kulttuuri- ja sote-kumppaneiden välillä.
- Taide- ja kulttuuritoiminta marginaaliryhmien parissa.
- Kaikukortti (mukana välillisesti joissakin kehityshankkeissa).

Esimerkkejä hyviksi koetuista käytännöistä:

- Taide/kulttuuri- ja sote-työparit niin toiminnan toteutuksessa kuin hallinnollisella tasolla.
- Kohdennettu ja ymmärrettävä tiedotus taide- ja kulttuuritoiminnasta niin sote-palveluiden asiakkaille, henkilökunnalle, johtoportaalille kuin omaisille. Ymmärryksen luominen taide- ja kulttuuritoiminnan arvosta ja merkityksestä.
- Vastuiden määrittäminen, esimerkiksi sote-organisaatioissa toimivat kulttuurivastaavat tai yhteyshenkilöt.
- Taide- ja kulttuuriymmärryksen saaminen osaksi henkilökunnan työotetta ja ammattitaitoa, esimerkiksi lisäämällä taide- ja kulttuuritoiminnan näkökulmia osaksi sosiaalialan koulutusta.
- Toiminnan asiakaslähtöisyys.
- Taide- ja kulttuuri- sekä sote-puolen selkeät tavoitteet ja yhteiset määritelmät.
- Sosiaalialan rekrytointikäytäntöjen uudistaminen esimerkiksi siten, että ne mahdollistavat taiteilijoiden palkkaamisen.
- Verkostojen ja dialogin ylläpito.

100 Ks. hankkeen raportti: <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/3ab7d4d8-cd75-476d-bd37-ed7740ebfc9d>

- Taide- ja kulttuuritoiminnan ammattimaisuus, jotta toiminta mielletään terapiasta ja muusta hoitotyöstä erilliseksi.

Yksi kärkihankkeen keskeinen tavoite oli taiteen ja kulttuurin tarjonnan lisääminen. Osa kokeilluista toimintamalleista tähtäsi suoraan tarjonnan lisäämiseen eri väestöryhmille. Osa toimintamalleista oli puolestaan enemmän välillisiä, esimerkiksi yhteistyön kehittämistä taide- ja kulttuuri- sekä sote-puolen välillä. Monet hankkeista tekivät molempia edellä mainittuja. Taide- ja kulttuuritoimintaa sekä rakenteellista ja strategista kehittämistyötä toteutettiin useimmissa hankkeissa yhteistyössä taide- ja kulttuurikentän sekä sote-sektorin toimijoiden kanssa. Näin luotiin edellytyksiä tarjonnan vakiintumiselle.

Kehityshanketoimijoilla oli erilaisia näkemyksiä siitä, miten taide ja kulttuuri määritellään. Toimijoilla, kuten kulttuurisen vanhustyön parissa työskentelevillä, käsitys kulttuurista oli hyvin laaja, kun taas toisilla taide- ja taiteilijalähtöinen. Lähes kaikki haastatellut korostivat, että yhtenäiset termit ja käsitteet olisivat tärkeitä toiminnan valtakunnallisen juurtumisen ja seuraamisen kannalta.

Kun tehdään kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa, niin se saattaa sivuuttaa taiteen, et kun siellä on ollut [esimerkiksi] riksa-ajelu, kun meillä taas ei lasketa sitä, se on meillä perusulkolutoimintaa ja sellaista mielekästä elämää. Meillä [...] on tietynlaiset kärkitavoitteet ihmisten siitä elämän sisällöstä siellä palvelun sisällä. Niin meillä ei laskettaisi taide- ja kulttuuritoiminnaksi sitä, et meillä on eksoottisia ruokia. Tai et meillä leivotaan, se on meillä ihan perustoimintaa, mitä tehdään ihan joka viikko. [Hankehaastattelu]

Hallituskaudella toimeenpantuun sote-palveluiden reformiin lähdettiin erityisesti palveluiden tuotanto-organisaatioiden rakenteet kärkenä¹⁰¹. Rakenteellisessa kehitystyössä voidaan erotella kuntien ja maakuntien sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden roolit. Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen kaaduttua on kyse enemmän spekulatiosta ja tulevaisuuden näkymistä. Kärkihankkeen aikana toteutettu alue- ja sote-uudistus olisi siirtänyt sote-rahoituksen maakunnille. Kuntien tehtävät ja rahoitusvastuut olisivat painottuneet vahvemmin sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden järjestämiseen. Koska kulttuuri olisi jäänyt kuntiin sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä vastaavaksi siirtyessä maakunnille, pohdintaa aiheutti, millä tavoin kulttuurin ja sivistyksen yhteydet soteen säilyvät. Tämä oli yksi asia, johon kehityshankkeet kiinnittivät huomiota ja etsivät ratkaisuja: miten palvelurakennemuutos vaikuttaa siihen, kuinka taide- ja kulttuuripalveluja voidaan hyödyntää osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa jatkossa.

101 Ks. Niemi ym. 2017.

Ja tietysti se, että nyt meillä on eri maakunnissa nämä hyvinvointikertomukset ja Pirkanmaan on tässä ollut tavallaan edelläkävijä, että he teki erittäin ansiokkaan ja laajan kulttuurihyvinvointisuunnitelman ja nyt näitä kulttuurihyvinvointisuunnitelmia on eri laajuudessaan tällä hetkellä toteutumassa eri, muissakin maakunnissa, [maakunnassa x] se tulee olemaan nyt osa sitä hyvinvointikertomusta [...] tällä on myös merkitys [...] että me saadaan tämmöisillä konkreettisesti, siellä tulee kirjattua näitä asioita, niin se tulee myös, niinku esimerkiksi vaikka meidän poliittisten päättäjien tietosuuteen [...]
[Hankehaastattelu]

Etenkin vuonna 2018 valtionavustuksen saaneet neljä hanketta keskittyivät mallintamaan ja integroimaan taide- ja kulttuuritoimintaa osaksi sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä. Hankkeissa edistettiin alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimista, kehitettiin kulttuurista terveyden ja hyvinvoinnin suunnitelmaa osaksi uuden maakunnan sote-ratkaisuja sekä mallinnettiin, miten taide- ja kulttuuritoiminta voi olla mukana sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä. Keskeisessä osassa olivat myös vaikuttamistyö ja tietoisuuden lisääminen asiasta sote-valmistelua tekevien keskuudessa. Esimerkiksi Keski-Suomen liiton *KultaSote – Kulttuurihyvinvointipalvelut osaksi sotea* -hankkeen päämääränä oli varmistaa, että uuden maakunnan suunnittelussa ja erityisesti toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa mahdollistetaan kulttuuristen hyvinvointitoimenpiteiden toteuttaminen. Yhteistyötä sote-valmistelutiimin kanssa tehtiin alusta lähtien.

Rakenteellinen kehittäminen neljässä vuonna 2018 aloittaneessa kehityshankkeessa:

- Asian nostaminen keskusteluun ja esillä pitäminen sote- ja maakuntauudistuksen rinnalla sekä tietoisuuden lisääminen: kuinka taide ja kulttuuri, kulttuuriset oikeudet ja taiteeseen ja kulttuuriin kytkeytyvä hyvinvointi voisivat näkyä maakuntien toiminnassa.
- Yhteistyö maakuntavalmistelun kanssa.
- Nykyisen toiminnan jatkumisen mahdollistaminen myös tulevaisuuden rakenteissa: kuinka varmistetaan, että uudet sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet eivät sulje pois taide- ja kulttuuritoimintaa.
- Kunnan ja maakunnan välisen yhdyspinnan rooli, kuntien kulttuuri-toimien rooli taide- ja kulttuuripalveluiden välittäjänä sekä välikätenä sosiaali- ja terveyspalveluihin. Eräs mahdollinen kulttuuripalveluiden jaottelu (*Kulttuurisote*-hanke: Pirkanmaa¹⁰²): saavutettavat kulttuuripalvelut (yleiset kulttuuripalvelut, päävastuu kunnilla), kohdennetut

102 <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/40fb923a-8af4-4dfd-a881-13327c750f1b>

kulttuuripalvelut (kohderyhmälle viety/räätälöity, vastuunjako kunnan, mahdollisten maakuntien ja muiden tahojen kesken), sote-palvelun osana tarjottavat kulttuuripalvelut (sote-tavoitteet edellä, erityistarpeisiin räätälöity).

- Koonnit, tiedonkeruut, selvitykset, hahmotelmat ja mallit sekä käsitelmäärityt.

Esimerkkejä rakenteellista kehittämistä muissa kehityshankkeissa:

- Julkaisu taiteen menetelmien laatukriteereistä ja eettisistä periaatteista sosiaali- ja terveyspalveluissa.
- Opas sosiaali- ja terveyspalveluissa työskenteleville ja niihin taidepalveluja tarjoaville taiteilijoille.
- Organisaation läpileikkaava arvonaluontiprosessi. Prosessin kautta lisätään organisaation ymmärrystä taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista sote-sektorilla.
- Palvelumuotojen muuttaminen siten, että mahdollistaa taide- ja kulttuuritoiminnan.
- Roolijaon sekoittaminen taidetoiminnan kautta. Työyhteisön valta-asemien tarkastelu lisäsi työntekijöiden ja asiakkaisen tasavertaisuutta.
- Taiteen käyttäminen Lean-koulutuksissa esimiehille sekä muissa koulutuksissa.

Yleisesti ottaen erilaisissa hankkeissa kehitettävien toimintamallien ja hyvien käytäntöjen levittäminen sekä niiden vakiinnuttaminen ovat kuitenkin monimutkaisia toteutettavaksi. Syinä tähän ovat ainakin seuraavat seikat: tulisi tunnistaa jollain tavalla hyvä käytäntö, pystyä soveltamaan sitä eri kontekstiin ja olettaa, että käytäntö on elinkelpoinen myös toisessa kontekstissa tai viitekehyksessä. Hyvän käytännön siirtäminen toiseen yhteyteen edellyttää monimuotoista omaksumista ja oppimisprosessia. Käytännön levittäminen osaksi organisaatioiden normaalia toimintaa vaatii aikaan liittyvän tarkastelun lisäksi kontekstin tarkastelemista. Hyvät käytännöt ovat aina suhteellisia. Niitä ei voi siirtää paikasta toiseen kuin esineitä, vaan ne on ennemminkin luotava paikallisesti.¹⁰³ Kuten myös Liikasen raportissa (2010) todettiin taide- ja kulttuuritoiminnan hyvistä toimintamalleista hyvinvoinnin edistämiseksi: ”Näiden ongelmana on ollut sidonnaisuus aikaan ja paikkaan, jolloin hyvät käytännöt eivät ole juurtuneet ja levinneet laajemmin. Toimintamallien soveltaminen on jäänyt usein kesken hankkeiden loppumisen myötä.”¹⁰⁴

103 Esim. Arnkil ym. 2005.

104 Liikanen 2010, 68.

Ja tämä liittyy mielestäni hanketoimintaan noin yleisesti ottaen, et sitten, silleen karusti sanottuna [rahoitus] myönnetään vuodeksi ja odotetaan jatkuvuutta ja odotetaan aika isojakin asioita ja sen jälkeen sitten todetaan, ett nyt ei ole enempää rahaa, et hoitakaa nämä tavalla tai toisella ja sitten se pitää saada rakenteisiin ja prosenttiperiaatetta, niin ajattelen niin että siinä kohtaa kun taloutta joutuu suunnittelemaan ja miettimään, että mistä se raha löytyy, niin se ei ole ihan niin yksinkertainen [asia]. [Hankehaastattelu]

Rahoitusmallit

Kärkihankkeen tavoite oli laajentaa perinteistä rakentamisen yhteydessä sovellettavaa prosenttiperiaatetta siten, että prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta- ja rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa. On muistettava, että myöskään rakentamisen yhteydessä sovellettava prosenttiperiaate ei ole yleisesti ja yhtenäisesti voimassa kaikkialla Suomessa. Tässä mielessä ”laajentaminen” voi terminä aiheuttaa sekaannusta. Perinteisen prosenttiperiaatteen rahoitusmallit voidaan jaotella seuraavasti:¹⁰⁵

- Taideohjelma (yleissuunnitelma taiteen käytöstä kohteessa, taidekaava, taiteen suunnitelma).
- Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen, kertaluonteinen investointi rakennushankkeen yhteydessä.
- Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa.
- Rahastomalli, jossa taidehankinnat ajoittuvat usealle vuodelle. Rakennuttajilta kerättävä määrätty osa rakennuskustannuksista kerryttää yhteistä rahastoa, josta kustannetaan taidetta. Malli on käytössä joissain aluerakentamisen kohteissa. Malli on yleistymässä ja mahdollistaa myös taide- ja kulttuuripalveluiden hankinnan ja osallistavaa taide- ja kulttuuritoimintaa.

Monihallinnollisen rahoituksen tarvetta on tuotu esiin jo 2000-luvulla. Taiteen keskustoimikunnan silloinen puheenjohtaja Hannu Saha näki vuonna 2008 taiteen soveltavan käytön edistämisen vaativan oman mallinsa sekä koulutuksen että rahoituksen näkökulmista. Sahan mukaan erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön tulisi ymmärtää toiminnan ennaltaehkäisevä luonne kansanterveydelliseltä

105 Tämän jaottelun lähteenä www.prosenttiperiaate.fi

ja syrjäytymistä ehkäisevältä kannalta. Rahoituksen ratkaiseminen on mahdollista vain monihallinnollisesti.¹⁰⁶

On huomattava, että tukea taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistävään toimintaan on vuosien varrella myönnetty myös STM:n hallinnonalalta.¹⁰⁷ Esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen (RAY, nykyisin STEA) avustuslinjaukset vuosille 2011–2015 mahdollistivat myös taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan tukemisen silloin, kun toiminnan sisältöjen ja tavoitteiden päähuomio oli selkeästi terveyden edistämisessä ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistamisessa.¹⁰⁸ Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) yhteydessä toimiva itsenäinen valtionapuviranomainen STEA voi nykyisten linjausten mukaan avustaa toimintaa, jossa kulttuuri ja urheilu toimintakeinoina edistävät erityistä tukea tarvitsevien ihmisten terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia. Avustusta ei voida myöntää sellaiseen kulttuuri- tai urheilutoimintaan, joka kuuluu kuntien tai opetus- ja kulttuuriministeriön tai sen delegoimien virastojen myöntämien avustusten piiriin. Tällaista toimintaa on muun muassa seuratoiminnan kehittäminen.¹⁰⁹

Rahoitusmallien rakentaminen osoittautui kärkihankkeen aikana hankalaksi useasta syystä. Niistä keskeisimpiä olivat kehityshankkeiden lyhyt toteutusaika, sote-uudistuksen takkuaminen, sote-kustannusten säästötavoitteet ja rahoituksen niukkuus, epäselvyys rakennettavasta rahoitusmallista sekä suhteellisten vähillä, taide- ja kulttuurisektorin resursseilla toimivien kehityshankkeiden vaikeus vaikuttaa soten rahoituskysymyksiin. Useat hanketoimijat olivat kuitenkin sitä mieltä, että mitä kiinteämmin taide- ja kulttuuritoiminta tulkitaan osaksi sote-palveluita, sitä todennäköisempää sen rahoittaminen sote-toimijoiden omista budjeteista on. Toivottavana nähtiin myös jonkinlainen valtakunnallinen rahoitusmalli, jota voitaisiin eri paikoissa ja tilanteissa soveltaa tarpeen mukaan.

Jotta asia olisi seurattavissa, niin sitten se täytyy kirjata jollakin tavalla. Ja sitä täytyy seurata, ja silloin me taas tarvitaan se, että meidän täytyy jotenkin pystyä tunnistamaan, että mikä on kulttuuri, missä kaikkialla sitä kulttuuria on käytetty. Että voidaan sanoa, onko sitä vai eikö sitä, onko sitä paljon vai eikö sitä ole, ja tässä on tavallaan tietty ristiriita, että kun me yritetään rahiotuksellisesti sitä sisällyttää tavallaan muihin toimintoihin sisälle olennaiseksi osaksi sen maakunnan tehtävän tekemistä, niin samaan aikaan me kuitenkin tarvitaan nostaa se sieltä erilleen, jotta me voidaan seurata sitä. [Hankehaastattelu]

106 Saha 2008, 16.

107 Ks. STM 2015, 17.

108 STM:n hallinnonalan taiteeseen ja kulttuuriin kohdistetusta rahoituksesta ei ole arvioinnin tekijöiden tiedossa olevia kattavia selvityksiä tai koonteja. Lyhyesti asiaa sivutaan Cuporen julkaisussa *Yhdenvertainen kulttuuri!* (2017).

109 Ks. <https://www.stea.fi/avustusten-haku/linjauksia/kulttuuri-ja-urheilutoiminta> (katsottu 8.4.2019)

[...] rahoitusmallit on sinällään haastava tässä ollut siltä osin, et kun [maakunnan x] säästötavoite on muistaakseni miinus 13 % SOTE-palvelusta, niin tilanteessa tavallaan se, että välillä se prosenttiperiaate kuulostaa tosi naiiviltakin sillain, et ai teillekö pitäisi antaa lisää rahaa, et tavallaan se itse nimi on jollakin tavalla, toimii jopa vastaan. Et se on helpompi syöttää [...] osana toimintatavan muutosta, ja sitä tavallaan ihmisten tarpeiden kohtamista ja asiakaslähtöisyyttä ja tällaisia termejä, jotka ovat maakunnan tavoitteita, hyvinvointierojen kaventamista. Ja sitten löytää se rahoitus näitten toimintojen sisältä kuin että sille tulisi ulkopuolisesti merkittävä rahaa, että sitä ei nähdäkseni ole tulossa [...] vaan enemmänkin se, että me saatat sitä sinne toiminnan sisään toimintatavaksi mahdollisimman monenlaiseen [...] [Hankehaastattelu]

Kehityshankkeissa kokeiltiin erilaisia rahoitustapoja¹¹⁰, joista osa oli käytössä jo ennen hankkeiden alkua. Valtionavustuksen lisäksi useat hankkeet saivat rahoitusta myös sote-sektorilta. Niissä hankkeissa, joissa sote-sektori osallistui taloudellisesti, rahoitus vaihteli 7–50 prosentin välillä hankkeiden kokonaisrahoituksesta. Euromääräisesti sote-rahoitus vaihteli 4 000 ja 90 000 euron välillä. Vuosina 2016–2017 valtionavustuksen saaneessa kymmenessä kehityshankkeessa sote-rahoitusta oli mukana yhteensä noin 270 000 euroa¹¹¹. Sote-rahoitusta kanavoitiin taiteeseen ja kulttuuriin liittyviin kustannuksiin eri tavoin:

- Sote-toimijan omavastuuosuus hankkeen kustannuksista.
- Sote-sektori osallistui taiteilijoiden palkkakustannuksiin ja/tai taide- ja kulttuuritoimintojen rahoittamiseen laskennallisella rahoituksella (esim. työpanos, tilat, materiaalit, matkat) hankkeen kokonaisbudjetista.
- Taiteilijat olivat työsuhteessa sote-toimijaan (taidetta ja taiteilijoiden työtä tuotettiin osana soten peruspalvelua).
- Sote-toimija/-sektori osti taidepalveluja taiteilijoilta tai sosiaali- ja terveyspiiri maksoi taiteilijoiden palkkioita kerta- tai kokeiluluontoisesti.
- Osa taiteilijoiden palkkakustannuksista tai taide- ja kulttuuritoimintojen kustannuksista sisällytettiin sote-toimijan budjettiin. Lopun kuluista maksoivat palvelunkäyttäjät.
- Kulttuuri- ja taidetoimintaa katettiin monikanavarahoituksella, jossa hyödynnettiin esimerkiksi säätiöiden ja yksityishenkilöiden lahjoitus- ja avustusvaroja.

110 Ks. myös Taikusydän ja rahoitus: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/rahoitus/>

111 Tieto koskee vain kymmentä ensimmäistä vuosina 2016–2017 avustuksen saanutta hanketta. Tieto on kerätty vuoden 2017 lopulla.

Kärkihankkeen aikana nousi esille seuraavia keskeisiä seikkoja taide- ja kulttuuritoiminnan rahoituksesta sote-sektorilla:

- Taidetta ja kulttuuria (eri tavoin määriteltynä ja ymmärrettynä) on rahoitettu Suomessa sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä eri tavoin ja eri momenteilta jo aiemmin. Tämän lisäksi toimintaan on kohdistettu ja kohdistetaan hankerahoitusta.
- Sote-sektorin tällä hetkellä taiteeseen ja kulttuuriin kohdistuvan rahoituksen kokonaiskuvaa on vaikeaa saada selville. Rahoitus jakautuu eri paikkoihin/momenteille, ja taiteelle ja kulttuurille ei ole useinkaan erityisesti kohdennettua rahoitusta. Osin syynä tähän on rahoituksen kätkeyminen leikkauksilta.
- Sote-kenttä on laaja ja monimuotoinen ja erilaisilla toimijoilla on erilaisia tavoitteita (esimerkiksi eroteltaessa toisistaan sosiaali- ja terveyspalvelut). Siksi ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista tähdätä yhteen valtakunnalliseen malliin, vaan käyttää erilaisia rahoitustapoja erilaisissa tilanteissa ja eri alueilla.
- On pohdittava, onko realistista luoda taiteelle ja kulttuurille erillisiä kustannuspaikkoja kuntien ja mahdollisesti tulevien maakuntien/alueellisen tason sosiaali- ja terveydenhuollon budjeteissa. Taidetta ja kulttuuria voidaan rahoittaa osana erilaisia toimintoja. Eräs mahdollisuus on rahoituksen kohdistaminen ja jakaminen nykyisten palveluiden sekä rahoituskanavien sisällä uudestaan. Säästöpainneiden takia taide ja kulttuuria on ujutettava sisälle moniin eri paikkoihin ja tehtävänkuviiin.
- Jos taiteeseen ja kulttuuriin kohdennettua rahoitusta ja sen alla toteutettua toimintaa halutaan seurata, täytyy taide ja kulttuuri jollakin tavalla määritellä, tunnistaa ja nostaa esille. On selvennettävä, miten taidetta ja kulttuuria, niihin kohdistettua rahoitusta ja niiden vaikutuksia voidaan seurata, jos taide- ja kulttuurisisällöt ja niiden rahoitus eivät muodosta selkeää omaa kokonaisuuttaan.
- Olemassa olevaa prosenttitaiteen periaatetta on edelleen kehitettävä ja suunnattava mahdollisimman monipuolisen taiteen ja kulttuurin rahoittamiseen ja tarjoamiseen myös sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä oleville ihmisille. Kärkihankkeen aikana kehityshankkeet kokivat kehittävänsä vaihtelevasti perinteisen prosenttiperiaatteen eri rahoitusmalleja. Tulisi pohtia tarkemmin, mikä on kärkihankkeessa edistetyn laajennetun prosenttiperiaatteen ero perinteiseen prosenttiperiaatteen. Perinteisellä periaatteella ei pyritä korvaamaan mitään soten toimintaa sinänsä. Laajennetussa periaatteessa taide- ja kulttuuritoiminnan on ajateltu olevan osa sote-palveluja. Tällöin korostuvat erityisesti toiminnan välineellisyys ja hyödyt. Kuitenkin myös perinteisen

prosenttiperiaatteen käyttöä on perusteltu instrumentalistisilla argumenteilla hyvinvoinnista ja viihtyisyydestä talousvaikutuksiin.

- Kuntatalous on keskeinen osa keskusteltaessa kulttuurin tuesta yleisesti. Kuntien vastuulla kaavaillaan olevan jatkossa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kuntien kulttuuritoiminta.¹¹² Kunnilla on lakisääteinen velvoite järjestää kulttuuritoimintaa. Kuntien tulee uudistetun lain (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019) mukaan edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa.¹¹³

112 Tulevaisuuden ”sivistyskunnassa” sivistyspalvelujen osuus kuntien toimintakuluista tulisi olemaan lähes 60 prosenttia, jos sote siirtyy maakuntien vastuulle. Sivistyskunta-työn tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen ja koulutuksen sekä kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön roolia paitsi sivistyksen niin myös terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/opetus-ja-kulttuuri/sivistyskunnan-roolit-ja-tuki-projekti/tulevaisuuden-sivistyskunta>

113 Laki astui voimaan 1.3.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

KÄRKIHANKKEEN TULOKSIA

Tulosten monitasoisuus ja keskeneräisyys

Kärkihankkeessa toteutettu toiminta on yksi osa kaikesta Suomessa tällä hetkellä tapahtuvasta taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali- ja terveystalouden välisestä yhteistyöstä. Toiminnan kirjo on laaja ja kentällä on paljon eri toimijoita.¹¹⁴ Yksittäiset hankkeet eivät synny ja etene tyhjiössä, vaan ne liittyvät monin tavoin aiemmin toteutettuihin ja meneillään oleviin hankkeisiin ja niiden vaikutuksiin, toteuttajaorganisaatioiden omaan toimintaan, ohjelmapolitiikkaan eri aluetasoilla sekä edunsaajien ja kohderyhmien kulloisiinkin tarpeisiin.¹¹⁵ Suuri osa nyt rahoitetuista kehityshankke-toimijoista on jo pitkään toteuttanut vastaavaa toimintaa ja osa rahoitusta saaneista hankkeista oli käynnissä jo ennen kärkihanketta. Näin ollen muutosta suhteessa kärkihankkeen lähtötilanteeseen tai sitä, mikä on juuri kärkihankerahoituksen ja mikä aiemmin toteutetun toiminnan ja yhteistyön seurausta, on vaikea arvioida. Voidaan puhua eri hankkeiden yhteisvaikutuksesta saavutetuista tuloksista.

Kärkihankkeen tavoitteiden laveuden sekä kehityshankkeiden keskinäisten erojen ja erilaisten lähtötilanteiden vuoksi tuotokset ja tulokset ovat kirjavia ja yhteismitattomia. Hankkeiden erilaisuus mahdollisti kuitenkin monenlaisen kehitystyön toteuttamisen. Kehityshankkeissa toteutettiin sekä konkreettista taidetoimintaa ja taide- ja kulttuuripalveluiden kehittämistä että strategista työtä (esim. suunnitelmien tekeminen ja kirjaaminen), organisaatiokehittämistä ja mallintamista. Myös mukana olevien alueiden välillä oli isoja eroja toiminnan taustan ja historian suhteen – esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa toiminnalla on jo ennestään suhteellisen vahva pohja ja toimijarakenne.

Aikaansaannoksia ei ole mielekästä arvioida puhtaasti tavoitesidonnaisesti, vaan saavutetut tulokset riippuvat myös siitä, kenen näkökulmasta ja miltä tasolta asiaa katsotaan. Kun huomioidaan esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouden laaja ja monimuotoinen kenttä sekä sosiaalipalveluiden ero terveystalouteen, voidaan todeta, että kehittämistoiminnan arvioinnissa tulosten esiin nostaminen ei ole yksinkertaista. Kuten todettua, kärkihankkeessa oli ennemmin kyse kokeilemisesta ja toimintatapojen kehittämisestä kuin varsinaisesti yhteen tavoitteeseen sidotusta toimenpiteestä.

Tavoitteiden toteutumiseen vaikuttivat kärkihankkeen aikana useat tekijät. Eryityisesti sote- ja maakuntauudistuksen tavoitteet ja epäselvä tilanne hankaloivat tavoitteiden saavuttamista. Kärkihankkeen suunnitelmissa (2015 ja 2016) ei vielä ollut täysin selvää, mihin suuntaan alue- ja palvelurakennemuutos kehittyi. Maakuntauudistuksesta päätettiin (marraskuu 2015) vasta, kun kärkihankkeen toimeenpano

114 Ks. esim. Taikusydän – hankkeet: <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/hankkeet/>

115 Ks. Cuporen tutkimus kulttuurihankkeiden ”läikkymisvaikutuksista” (2017). https://ccspillovers.weebly.com/uploads/1/1/8/4/118427712/finland_-_testing_innovative_methods_to_evaluate_cultural_and_creative_spillovers_in_europe_.pdf

oli suunniteltu melko pitkälle. Maakuntien sosiaali- ja terveystalouksissa taiteeseen ja kulttuuriin kohdistettu rahoitus on vielä tässä vaiheessa tulevien vuosien kehityskohde, josta voidaan nyt esittää ainoastaan malleja ja toiveita. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosaa (HYTE-kerroin) oli tarkoitus soveltaa sote-uudistuksen toteutuessa ensimmäisen kerran vuonna 2023.¹¹⁶ Sote-uudistuksen peruuntuminen maaliskuussa 2019 jättää nämäkin arviot kyseenalaisiksi.

Maakunnistahan ei ollut mitään tietoa silloin kun kärkihanke alkoi ja siksi tavoitteet eivät voineet olla kovin selkeät sote/maku-uudistusta ajatellen. Siitä huolimatta yleisellä tasolla ollaan saatu jotakin [aikaan] kylmästi vaan unohtamalla ne tavoitteet. [Asiantuntijahaastattelu.]

Kärkihankkeen tuloksia voi tarkastella yleisellä tasolla lyhyen ja pitkän aikavälin (odotettujen) tulosten kuvaamisella (kuvio 4) sekä valtion talousarvioesityksissä¹¹⁷ kullekin vuodelle asetettujen tavoitteiden toteutumisen kautta (taulukko 6).

116 Maakuntien ja kuntien rahalliset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kannusteet perustuvat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kertoimiin eli ns. HYTE-kertoimiin. Kertoimien perusteella määräytyvät valtionosuudet ovat yleiskatteellista rahoitusta. Kannusteiden lähtökohtana on ollut se, että kunta ja maakunta voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa HYTE-kertoimen mittareihin eli indikaattoreihin. Käytettyjen tietojen tulee olla luotettavia, saatavilla kuntakohtaisesti ja päivittyä vuosittain.

117 <http://budjetti.vm.fi/>

Ongelma

Taide- ja kulttuuritoiminta ei ole vakiintunut osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja rahoitusta. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus ja kulttuuriset oikeudet eivät toteudu yhdenvertaisesti. Hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia ei synny riittävästi.

Päämäärä

Laajennetaan prosenttiperiaatetta toiminta- ja rahoitusmalliksi, jossa eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus paranee ja taiteen hyvinvointivaikutukset lisääntyvät. Pitkällä tähtäimellä taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut juurtuvat osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta.

Tuotokset

Esimerkiksi:

- Kehityshankkeiden tuottama tieto vakiintumisen edellytyksistä.
- Kehityshankkeiden raportit, seminaarit ja muut tuotokset.
- Taide- ja kulttuuritoiminnan lisääminen.
- Luodut sekä jatkokehityt toimintamallit.
- Kehityshankkeissa (paikallisesti) juurrutetut käytännöt.
- Syntynyt yhteistyö ja verkostot.
- Arviointitieto ja kokeiluissa syntynyt tieto.
- Suositukset ja toimenpide-ehdotukset.

Toteuttajat: OKM, STM, Taike: Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma, asiantuntijaryhmä, kehityshankkeet, kokeilut, Cupore, Demos Helsinki (kokeilujen ohjaus), Ramboll Oy (kokeilujen arviointi).

Verkostot: Taiku2-yhteistyöryhmä, Taikusydän, ArtsEqual.

Pitkän aikavälin tulokset: muutokset asiannoissa ja toiminnassa.

- Taiteen ja kulttuurin juurtuminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta sekä rahoitusta, kannustimia ja lainsäädäntöä.
- Hyvien toimintatapoja ja käytäntöjen leviäminen valtakunnallisesti.
- Poikkihallinnollisen yhteistyön ja rahoituksen vakiintuminen.
- Taiteilijoiden työskentelyedellytysten parantuminen.

Kärkihankkeen tuloksia: muutokset oppimisessa ja ymmärryksessä.

- Ongelmakohtien tunnistaminen.
- Toimijoiden aktivoituminen ja kyky ratkaista esteitä.
- Hyvien toimintamallien ja käytäntöjen tunnistaminen.
- Tiedon leviäminen ja muuttuneet käsitykset toiminnasta, asenteisiin vaikuttaminen.
- Ymmärrys toiminnan vaikutuksista soten asiakkaille.

KUVIO 4. Kärkihankkeen lyhyen ja pitkän aikavälin tuloksia

TAULUKKO 6. *Valtion talousarvioiden tavoitteet kärkihankkeelle vuosina 2017–2019 ja toteutuman arviointi*

Kärkihankkeen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet vuosittain

- 2017 TAVOITE: *Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonta ja käyttö lisääntyvät sosiaali- ja terveydenhuollossa.*
- TOTEUTUMA: Taiteen ja kulttuurin tarjontaa ja käyttöä lisättiin sekä suoraan että välillisesti. Useissa kehityshankkeissa toteutettiin taide- ja kulttuuritoimintaa, johon osallistui suuri määrä ihmisiä, niin tekijöinä kuin kokijoina. Toiminnan maantieteellinen kattavuus laajeni maakuntien ja kuntien osalta. Toimijajoukko ja niiden luomat verkostot ovat olleet laajat.
- 2018 TAVOITE: *Edellytykset taide- ja kulttuuripalvelujen juurtumiselle osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa paranevat.*
- TOTEUTUMA: Yhteensä 14 kehityshanketta ja 7 kokeilua edistivät tavoitetta ja tuottivat asiaa koskevaa tietoa (esteet, edistävät tekijät). Edellytyksiä (mm. toiminta- ja rahoitusmalleja) kartoitettiin ja kehitettiin sekä tehtiin rakenteellista kehittämistyötä. Kärkihankkeelle tarjosi toimijakentälle vaikuttamisen mahdollisuuden esimerkiksi sote- ja alueuudistukseen. Paikallisesti saavutettiin toiminnan ja rahoituksen juurtumista, mutta valtakunnallinen vakiintuminen puuttuu. Sote-uudistuksen viivästyminen tuotti epävarmuutta kehitystyössä. Teemaa on nostettu esille valtakunnallisesti osana sote- ja maakuntauudistusta esimerkiksi alueuudistus.fi -sivustolla. Toiminnan edistämässä ja määrittelemässä on edetty kentällä nopeammin kuin mitä sote- ja maakuntauudistus on edennyt.
- 2019 TAVOITE: *Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuripalvelutoiminta vakiintuu osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa.*
- TOTEUTUMA: Vakiintumista on edistetty, mutta asia on vielä kesken. Sote-uudistuksen kaatumisen maaliskuussa 2019 hidastaa tavoitteiden edistymistä. Vuonna 2018 aloittaneiden kehityshankkeiden strateginen kehitystyö oli monin osin kytköksissä maakunta- ja sote-uudistukseen. Vuoden 2019 maaliskuussa Taite ja kulttuurin vakiinnuttaminen osaksi sote-palveluita on kirjattu OKM:n hallitusohjelmatavoitteisiin. Tuleva hallitus ratkaisee, mitä hallitusohjelmaan kirjataan ja miten asioita toimeenpannaan. Taiteen ja kulttuurin integroimista sote-sektorille voidaan kuitenkin jatkaa eri tasoilla ja alueilla hallitusohjelmasta huolimatta.
- Valtiovarainvaltionkunnan mietintö VaVM 28/2018 vp:
- ”Kulttuurin kärkihankkeet päättyvät vuoden 2018 lopussa, mutta on myönteistä, että talousarvioesitykseen sisältyy 1 milj. euron määräraha kärkihankkeissa tehtyjen toimien vakiinnuttamiseksi. Saavutettujen tulosten juurruttaminen on tärkeää, sillä esim. kouluissa käynnistetyn harrastustunti-mallin tulokset ovat olleet erinomaisia.*
- Myös prosenttitaitteen periaatteen laajentaminen sosiaali- ja terveydenhuoltoon on kärkihankkeen myötä edennyt, mutta toiminnan vakiinnuttaminen vaatii vielä jatkotyötä.”¹¹⁸*

118 Valtion talousarvioesitys 2019: 80. Taide ja kulttuuri. <http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2019&lang=fi&maindoc=/2019/aky/aky.xml&opennode=0:1:11:265:697:785>:

Kärkihankkeen arviointi suoritettiin loppuun vuoden 2019 alussa. Toiminnan vaikutuksia ei vielä arvioinnin aikana voitu täysimääräisesti todentaa. Pitkän tähtäyksen tavoitetta saada ”taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut” vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa voi ja kannattaa arvioida vasta myöhemmin.

Erilaiset hankkeet ja toimintaohjelmat voivat tuottaa eri vaiheissaan monenlaisia vaikutuksia. Vaikutukset voivat olla tarkoitettuja tai tarkoittamattomia, odotettuja tai odottamattomia. Vaikutukset voivat kohdentua toiminnan tarkoitettulle kohderyhmälle ja -alueelle (pääasialliset vaikutukset) tai ne voivat toteutua varsinaisen kohteen ulkopuolella (sivuvaikutukset). Tällaisten, usein pitkäaikaisten ja kasaantuvien, vaikutusten unohtaminen arvioinnista antaa toiminnan tuottamista vaikutuksista pahimmassa tapauksessa vajavaisen kuvan. Tavoitelähtöisessä arvioinnissa saattaa jäädä havaitsematta tärkeitä vaikutuksia ja tuloksia, joita ei vielä tavoitteita asetettaessa osattu ennakoida.¹¹⁹ Laajemmin tarkasteltuna vaikuttavuutta ovat myös ohjelman tai hankkeen ei-toivotut vaikutukset tai myönteiset sivuvaikutukset, joita ei alun perin mainita tavoiteltavan.

Kärkihankkeen myötävaikutuksella saavutettiin monenlaisia tuloksia, joista osaa ei ollut kirjattuna alkuperäisenä tavoitteena. Sivuvaikutusten arvioimisesta ei erikseen sovittu toteuttajan kanssa, mutta ne otettiin arvioinnin osa-alueeksi. Tällaisia kärkihankkeen edistämiä vaikutuksia ovat esimerkiksi:

- Keskustelu taiteesta ja kulttuurista perusoikeutena sekä kulttuurihyvinvoinnin käsitteellistäminen ja rakenteellinen tarkastelu.¹²⁰
- Kulttuurin TEA-viisarin kehitystyön aloittaminen vuonna 2018.
- Kaikukortin käytön laajentaminen ja pilotoinnit uusilla alueilla.
- 100 minuuttia kulttuuria viikossa -ajattelun syntyminen ja edistäminen.¹²¹
- Prosentti(periaate)tavoitteen ja kulttuurin sote-kytköksen siirtyminen poliittisten puolueiden ohjelmiin eri muodoissa (esim. Vasemmisto, Vihreät, SDP, lisäksi asiaa edistää OKM:n tulevan hallituskauden hallitusohjelmatavoitteet, jotka sisältävät kulttuurin integroimisen soteen).
- Vaikuttamistyö, esimerkiksi tietokortti ja alisivusto alueuudistus-sivustolle.¹²²
- Kansainvälistä kiinnostusta kärkihankkeen poikkihallinnollista ja tutkimusyhteistyötä kohtaan.

119 Ks. lisää Svensson ym. 2013. On huomioitava, että on erittäin vaikeaa esittää objektiivisen tarkasti, mikä vaikutus voidaan ymmärtää minkäkin toiminnan vaikutukseksi. Sivuvaikutusten arvioinnista ks. myös Dahler-Larsen 2005, 41.

120 Ks. esim. ArtsEqual-toimenpidesuosituksen, Taikusydämen tuottama tieto sekä alueuudistus.fi-sivusto, esim. tietokortti.

121 Ks. esim. vuoden 2019 kampanja: <https://100minuuttiaitaidetta.taike.fi/>

122 <https://alueuudistus.fi/kulttuurihyvinvointi>

Vuoden 2017 lopussa kymmenelle siihen mennessä valtionavustusta saaneelle kehityshankkeelle tehdyssä kyselyssä puolet hankkeista vastasi myöntävästi kysymykseen ”Onko hanke tuottanut tähän mennessä yllättäviä tai ennakoimattomia vaikutuksia, joita ette hankkeen alussa tai suunnitelmassa osanneet odottaa?”. Kehityshankkeiden näkökulmasta yllättäviä vaikutuksia (voidaan puhua myös hanke-toimijoita yllättäneistä asioista) olivat muun muassa sote-toimijoiden innostus ja mielenkiinto taide- ja kulttuuritoimintaa kohtaan, keskustelun ja yhteistyön lisääntyminen, kansainvälisen yhteistyön syntyminen sekä esimerkiksi maakuntaohjelmaan tehdyt kirjaukset, joita ei sinänsä oltu tavoiteltu.

Kyllä se ainakin siis jos ajattelee kansainvälisesti, niin kyllä se on herättänyt meidän KV- ja Pohjoismaisissa yhteistyökumppaneissa tosi suurta kiinnostusta, et meillä on hallitustasolla tällainen ajatus, et se on ihan huikeaa. Jossain Britanniassakin [...] miten teillä voi olla hallitusohjelmassa tällainen, että tähän on ihan mieleöntä, että te olette niin edelläkävijöitä tässä. Ja sitten toisaalta mielestäni se antaa semmoisen vahvan selkänöjan. [Hankehaastattelu]

[...] mä oon positiivisesti yllättynyt, et täällä aletaan tunnistaa tätä ikään kuin... tuntuu, että tän aikana tää ilmapiiri on muuttunut myönteisemmäksi sille asialle, et ylipäätään kulttuurihyvinvointipalvelut voivat olla osana sote-palveluja. [Hankehaastattelu]

Kärkihankkeen merkitys ja toimijakentän aktivoituminen

Kärkihankkeen keskeisin tulos oli symbolinen: kärkihanke antoi asian parissa työskentelevien tahojen toiminnalle merkittävyyttä ja painoarvoa. Haastattelussa eräs hanketoimija totesi kärkihankkeen tuoneen legitimitettä omalle toiminnalle sitomalla pienemmät, alueelliset ja paikalliset hankkeet ja teemat isoihin valtakunnallisiin kokonaisuuksiin. Kärkihankkestatuksen myötä taiteen ja kulttuurin yhteys ja merkitys terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä otettiin eri tavalla vastaan kuin esimerkiksi Taiken ohjelmana. Myös STM:n mukana olo vaikutti siihen, että asia otettiin sosiaali- ja terveydenhuollossa vakavammin vastaan kuin jos kyseessä olisi ollut vain OKM:n kärkihanke. Kärkihankkeella on ollut merkitystä asioiden nostamisessa keskusteluagendalle eri paikoissa. Kärkihankkeen ansiosta toimijakentälle avautui muun muassa vaikuttamisen mahdollisuuksia ja paikkoja sote-uudistukseen, uuteen kuntien kulttuurilakiin sekä kulttuurin TEA-viisariin.

Tämän kaltaiset hankkeet ovat hyvin merkityksellisiä kehittämisen ja yhteisen jakamisen kannalta, että taide- ja kulttuuritoiminnan arvo tunnustetaan ja tunnustetaan. Sen arvo on monille ihmisille, palvelunkäyttäjille, elämän sisältöä ja toivoa luova voima. Se myös monipuolistaa ammattilaisen työtettä ja

yhteisöjen elämää. Valtiovallan painoarvo antaa uskottavuutta ja toivoa toimijoille ja toiminnalle. [Hankehaastattelu]

Ehkä arvostavampi ote [...] muun organisaation taholta meidän kulttuuriyksikön toimintaan on tämän hankkeen myötä syntynyt. Saatan olla väärässä, mutta sillä tavalla itse luen sitä ihmisten reagointia tai olemista siinä tilanteessa. [Hankehaastattelu]

Myös Laukkanen ym. kuvaavat havainnollistavasti omassa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta hoitolaitoksessa käsittelevässä tutkimuksessaan kansallisen tason ohjausvaikutusta kuntatason strategiseen suunnitteluun ja edelleen käytännön toimintaan: ”Laitosten henkilökunnan haastatteluissa tuli esille strategioiden merkitys suunnittelussa ja toteutuksessa. Hallituksen kärkihankkeet kulttuurin saavutettavuuden edistämisestä sosiaali- ja terveystaloudellisuudessa vaikuttivat toiminnan suunnitteluun välillisesti. Kaupunki linjaa strategiansa hallituksen kärkihankkeiden mukaiseksi ja kaupungin edustajien kanssa tehty suunnitelma puolestaan vaikuttaa suoraan hoivalaitosten toimintaan.”¹²³

Kärkihankkeen voi katsoa myös laajentaneen ajattelua siitä, millaista taidetta ja kulttuuria osana sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluja voi olla. Samalla kärkihanke sai pohtimaan, mitä kaikkea ajatus prosentista voisi tarkoittaa ja miten ajatusta prosenttiperiaatteesta voisi laajentaa ja soveltaa. Ajatus prosentista (joko resursseista tai ajasta) koettiin konkreettiseksi ja havainnolliseksi. OKM:n julkaisussa *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi* (2017) todetaan prosenttiperiaatteen laajentamisen olevan osoitus siitä, miten periaatteeseen liittyvät käsitteet muuttuvat ja kehittyvät¹²⁴. Kärkihankkeessa käsitteen käyttö aiheutti myös hämmennystä, mutta vahvisti jossain määrin perinteisen prosenttiperiaatteen tunnettuutta myös sellaisten toimijoiden parissa, joille käsite on ollut entuudestaan vieras. Kehityshanketoiminnan seurauksena perinteistä prosenttiperiaatetta päätettiin käyttää kahdessa tulevassa sairaala- ja lisärakennushankkeessa. Kehityshanketoimijat näkivät tavoitteen prosenttiperiaatteen laajentamisesta kuitenkin ennemmin tulevaisuuden asiana tai välillisesti edistettävänä.

[...] työajastaan [sote-henkilökunta] voisivat käyttää tietyn prosentin asiakkaiden kulttuurihyvinvoinnin vahvistamiseen, niin siinä mielessä se prosenttiperiaate on täällä laajenemassa [...] Tämä on yksi tapa, miten me ollaan sitä prosenttiperiaatetta viety eteenpäin, että se onkin osa työaikaa ja ehkä myös niin se menee lähemmän käytäntöä, asiakkaita. [Hankehaastattelu]

123 Laukkanen 2017, 13.

124 OKM 2017b

Samaan aikaan on huomattava, että kärkihanke oli kokonaisresursseiltaan pieni ja hankemuotoinen, eikä sen laajempaa merkittävyyttä pitäne myöskään liioitella. Kärkihankkeen merkittävyys näyttäytyy hyvin todennäköisesti suuremmalta hankkeessa mukana olleille aktiivisille toimijoille ja muille asian parissa työskenteleville kuin laajemmin valtakunnallisena vaikuttavuutena. Eräs hanketoimija kuvasi haastattelussa, kuinka kärkihanke oli pienellä tasolla hyvinkin näkyvä, mutta samalla ”ei varmastikaan monen näkökulmasta se tärkein kärkihanke” tai asia ”jonka edistäminen koettaisiin elintärkeäksi”.

Kärkihankkeen kenttä pitäisi nyt avata laajemmin. Ollaan vähän sellaisessa vaarassa kuplautua. Siihen varmaan auttaisi verkosto, koulutuskiertue, viestintäkampanja, mukaan meno erilaisiin tilaisuuksiin [...] [Hankehaastattelu]

Vaikka yksittäiset kehityshankkeet olivat resursseiltaan kohtuullisen pieniä¹²⁵, saivat ne siihen nähden paljon aikaan. Kunnissa ja maakunnissa on kärkihankkeen myötä edistetty erilaisia toimintamalleja, kuten kulttuurin ja soten yhteistoimintakuvia, hoivalaitosresidenssityötä ja kulttuurihyvinvointisuunnitelmia. Hankkeet myös tuottivat ja tuottavat erilaisia koonteja ja raportteja. On ehdottoman tärkeää, että kehityshankkeiden tuottamaa tietoa ja omia loppuraportteja hyödynnetään jatkossa ja jatkokehittämisen pohjana.¹²⁶ Haastattelussa eräs kehityshanketoimija ilmaisi asian seuraavasti: ”[K]ärkihankkeen synnyttämää arvoa on sinänsä vaikea todentaa ja mitata. Tärkeää ovat julkaisut kärkihankkeista. Ne voivat tavoittaa uusia kohde-ryhmiä viestinnällisesti.”

[...] tavoite oli jotenkin niin, että kuinka kulttuuripalvelut saadaan osaksi sosi-aali- ja terveydenhuoltoa, niin eihän me vielä ihan siellä olla. Mutta että eihän se nyt ole realistista ajatellakaan, et tällä hankkeella ihan kokonaan siihen oltais vielä päästyäkään [...] Se on järjestäjästä kiinni [kunta/maakunta]. Että mun mielestä tällä hankkeella [...] on saatu paljon aikaan ja suhteutettuna resurssiin ja tähän aikatauluun. [Hankehaastattelu]

[...] nää nyt on kuitenkin ollu verrattain pieniä nää avustukset. Ja tavallaan jos ajattelee sitä panos-tuotossuhdetta, niin kyl me aika nokka pystyssä omia henkseleitämme paukutellaan, et mitenkään tietämättä erityisesti, et mitä muissa hankkeissa on tehty, niin me on saatu aika pirusti aikaan tällä subteel-lisen pienellä rahamäärällä. [Hankehaastattelu]

125 Hankkeiden koko vaihteli välillä 40 000–180 000 euroa.

126 Esim. KulttuuriSote-hankkeen ja osahankkeiden loppuraportit Innokylässä: <https://www.innokyla.fi/web/hanke6864175/etusivu>

Hankkeiden yhteiskehittäminen oli pääosin onnistunutta. Yhteiskehittämisestä hyötyivät etenkin ne hankkeet, jotka suuntautuivat vaikuttamaan maakunta- ja sote-valmisteluun. Nämä hankkeet muodostivat sisällöllisesti yhtenäisen ryhmän, joille keskinäisen kielen ja käsitteiden muodostaminen oli helpompaa. Kärkihankkeen vaikutuksesta yhteistyö ja dialogi sote- sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden välillä kasvoi ja vahvistui eri puolilla Suomea. Esimerkiksi 13 kunnan *Kulttuurisen vanhustyön kansallinen AILI-verkosto* -hanke synnytti kulttuurisen vanhustyönverkoston, jonka osana toimivat sote/kulttuuri-työparit kussakin kunnassa. Kehityshankkeet muodostivat tietoa vaihtavan verkoston, ja myös sote-asiantuntijoiden välille on syntynyt verkostoitumista. Yhteistyön kehitystarpeita ja jatkotoimia kartoitettiin ja selvennettiin.

[...] onnistumisen edellytys, että tässä on semmoisia toimijoita mukana, jotka ihan oikeasti on sitoutuneita tähän asiaan ja sillai elämäntyytöasosesti melkeinpä vois sanoa, että kulttuuripuoleltakin ja sit toisaalta tuolla sote-puolella, että siellä on semmosia robkeita edelläkävijöitä, jotka on niin voimakkaasti ymmärtänyt tän asian merkityksen [...] [Hankehaastattelu]

Kärkihanke aktivoi tavoitteiden mukaisesti toimijakenttää ja lisäsi toiminnan näkyvyyttä, mikä puolestaan voimisti taiteen ja kulttuurin merkityksen ymmärrystä sote-sektorilla. Kehityshankkeissa havaittiin useita hyötyjä taide- ja kulttuuritoiminnan tarjoamisesta osana sosiaali- ja terveyspalveluita. Näitä olivat muun muassa asiakkaiden positiiviset kokemukset omasta jaksamisesta ja elämönhallinnan paranemisesta, sote-henkilökunnan työtyytyväisyyden lisääntyminen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden vaikuttavuuden edistyminen paikallisesti.

Kärkihankkeen aikana tehtiin lisäksi paljon erilaista vaikuttamistyötä, joka lisäsi tietoa ja ymmärrystä taiteen ja kulttuurin käytöstä ja vaikutuksista sosiaali- ja terveyspalveluissa eri toimijoille eripuolella Suomea. Ymmärryksen tasosta tai asenteiden muutoksesta ei ole kuitenkaan riittävän kattavaa tietoa, jotta juurtumista voisi tarkastella sen perusteella.

Tarvitaan valtakunnallinen koulutuskiertue, jossa vakiintuneimmista ja hyväksi osoittautuneista käytännöistä käydään kertomassa ympäri maata. Tarvitaan myös nyt olevaa kärkihanketoimijoiden verkostoa laajempia valtakunnallinen verkosto, johon pääsisivät kaikki, joilla on mielenkiintoa tähän toimintaan. Nythän siellä melkein kaikki ovatkin, mutta varmaan on sellaisiakin toimijoita, jotka toimivat hyvinkin itseohjautuvasti. [Asiantuntijakommentti]

Meille on ikään kuin annettu se tehtävä, että tähän uuteen muuttuvaan tilanteeseen rakennetaan sitä ajattelua, niin mä kyllä tosi usein aloitan nykyään meidän kehittämispalaverit tai mitkä vaan on, että eihän me tätä olla tekemässä sen maakuntauudistuksen takia, tai sote-uudistuksen takia, vaan me ollaan tekemässä sen takia, että me tiedetään, et nämä kulttuuripalvelut tulee kuulua kaikille. [Hankehaastattelu]

Taiteen ja kulttuurin tarjonnan lisääminen

Tarjonnan lisääminen ei ollut kärkihankkeen keskeisin tavoite, mutta taiteen ja kulttuurin lisääminen sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä on asiakkaiden kannalta näkyvin ja merkittävin osa. Haastatteluissa osa hanketoimijoista huomautti, että pohdittaessa ja arvioitaessa vaikutuksia keskitytään usein kokonaisvaikutuksiin ja esimerkiksi suurempiin organisaatiotasolla tapahtuneisiin toimintakulttuurin muutoksiin. Kärkihankkeen yhteydessä on kuitenkin hyvä muistaa myös se, millaista vaikutusta taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisella on yksittäisille sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaille ollut.

Hankkeissa oli useita asiaan liittyviä onnistumisia. Tarjonnan lisäämisen kautta tavoitettiin uusia kohderyhmiä, tuotiin taide ja kulttuuri lähemmäksi asiakkaita, vaikutettiin koettuun hyvinvointiin, tuotiin marginaaliryhmiä enemmän esille sekä annettiin ääni asiakkaiden omille kokemuksille. Taiteenalojen kirjo oli laaja, ja tässä mielessä tavoitteessa lisätä eri taiteenalojen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä onnistuttiin. Tarjontaa lisättiin erityisesti kahden ensimmäisen avustuskerroksen hankkeissa. Taiteen ja kulttuurin tarjonnasta voidaan nostaa esimerkkinä Kulttuurikeskus PiiPoo:n %Taidetta-hanke, jossa toteutettiin yhteensä 3 300 tuntia osallistuja- ja tarvelähtöistä taide- ja kulttuuritoimintaa tanssin, sirkuksen, kuvataiteen, teatterin, sanataiteen, elokuvan ja musiikin keinoin sekä monitaiteisesti eri taiteenlajeja menetelmiä yhdistellen.

Teatteri, tanssi, kehonhuolto, musiikki, valokuvataide jalkautuvat yksiköihimme niin lasten, aikuisten ja ikäihmisten pariin. Mukana on kodittomia, entisiä kodittomia, päihteenkäyttäjiä ynnä muita ihmisiä, joiden ei ole helppo lähteä kulttuuritoimintaan itsenäisesti mukaan. [Hankehaastattelu]

Kärkihankkeessa jäi kuitenkin määrittelemättä, miten taiteen ja kulttuurin tarjonnan lisäämisen ajateltiin johtavan toiminnan juurtumiseen. Hankkeilla oli asiasta omia näkemyksiään, mutta yleisesti kärkihankkeen tavoitteenasettelussa tarjonnan ja saatavuuden lisäämisen yhteys toiminnan vakiintumiseen (sekä rahoitusmallien kehittämiseen) olisi vaatinut lisää pohdintaa.

Juurtumisen edellytykset

OKM:n asettama kärkihankkeen pitkän tähtäimen tavoite oli saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa. Vaikka kyseessä oli alun perin pitkän aikavälin tavoite, tuli juurruttamisesta toimeenpanon myötä myös keskeinen kärkihankkeen aikana edistettävä tavoite. Juurruttamista ei kuitenkaan määritelty, ja sen mittaaminen tai todentaminen on hankalaa yhteisten kriteerien puuttuessa. Vähitellen painotus siirtyi myös yhä vahvemmin sote- ja alueuudistukseen vaikuttamiseen, mikä hankaloitti tavoitteiden hahmottamista. STM:n toimeenpaneman kärkihankkeen ”edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta” arvioinnista (2018) voidaan havaita juurtumisen ja juurruttamisen olevan suuri kysymysmerkki kärkihanketoiminnassa yleisemmin, ei vain kulttuurin kärkihankkeessa.¹²⁷

Juuruttamista voi tarkastella eri tasoilla, joiden kautta myös kärkihankkeessa toteutetun toiminnan juurtumista on mahdollista arvioida: valtakunnallisena juurruttamisena, alueellisen/paikallisen tason juurruttamisena sekä organisaatiotason juurruttamisena.¹²⁸ Kehityshankkeiden toiminnassa juurtuminen tarkoitti yleisesti ottaen erilaisten asioiden vähittäistä edistämistä, ei niinkään yhden kokonaisuuden suoraviivaista juurruttamista. Yleisesti voidaan todeta, että useat hankkeet onnistuivat juurruttamaan ainakin joitain toiminnan osa-alueita. Toiminta- ja/tai rahoitusmalleja saatiin juurrutettua sekä organisaatiotasolla että paikallisesti ja alueellisesti muun muassa sairaanhoitopiirien ja hyvinvointiyhtymien ottaman vastuun myötä. Toiminnan myötä sote-organisaatio esimerkiksi palkkasi taiteilijoita ja osallistuu jatkossa palkkakustannuksiin määrättyllä prosenttiosuudella. Kehityshankkeissa luodut mallit perustuvat usein omistautuneiden henkilöiden pitkäjänteiselle työlle ja asian edistämiseksi vastustavistakin asenteista huolimatta. Monesti rahoituksesta pystyttiin sopimaan yksittäisten henkilöiden suhteiden pohjalta, mikä kertoo toiminnan henkilösidonaisuudesta. Verkostomainen toiminta on kuitenkin edesauttanut paikallisten mallien levittämistä.

[M]ut että monelta tulee se toteamus, että se taide ja kulttuuri on koettu asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta tärkeäksi [...] että se on juurtunut meidän taloon tää taide- ja kulttuuritoiminta ja sitten että vaikka siihen ei olisikaan aina tällaisia täsmärahoituksia, niin sitä kuitenkin tapahtuu, mikä

127 Ks. https://stm.fi/documents/1271139/2979291/Valiraportti+edistetään+terveyttä+ja+hyvinvointia+sekä+vähennetään+eriarvoisuutta+_syyskuu+final.pdf/85039170-9cb3-90e0-7f77-7efa34d4cf24/
 Valiraportti+edistetään+terveyttä+ja+hyvinvointia+sekä+vähennetään+eriarvoisuutta+_syyskuu+final.pdf.pdf

128 Peltola & Vuorento 2007.

*mun mielestä on se merkki siitä, että se tapahtuu sen takia, että sitä halutaan.
[Hankehaastattelu]*

Kärkihankkeen keskeisimpinä tuloksiksi voidaan nähdä hankkeiden ja kokeilujen kautta kertynyt tieto toiminnan vakiintumisen edellytyksistä ja esteistä. Ne koskevat useimmiten toiminnan vakiinnuttamista paikallisesti ja organisaatiotasolla. Toisaalta voidaan ajatella, että kärkihanke on vaikuttanut myös alue- ja kansallisen tason vakiintumisen edellytyksiin: aluetasolla on tehty maakunnallista kehitystyötä ja kansallisella tasolla on puolestaan edistetty ministeriöiden välistä keskustelua sekä yhteistyötä luomalla muun muassa yhteisiä suosituksia. Keskeistä on etenkin hallinnonalojen yhteistyön edistyminen, josta linjattiin OKM:n *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat* -julkaisussa seuraavasti:

Eri hallinnonalat ja niiden toimijat – erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ja niiden hallinnonalat – lisäävät ja tehostavat strategista yhteistyötä taidetta ja kulttuuria koskevissa asioissa. Yhteistyöhankkeet vastuutetaan, niille nimetään ohjausryhmät ja niiden toteutumista seurataan. [...] Taiteen ja kulttuurin alan perusongelmiin (erityisesti taiteilijoiden sosiaaliturva ja toimeentulokysymykset) saadaan toimivat ratkaisut ja taiteen ja kulttuurin yhteiskuntaa hyödyttävät potentiaaliset vaikutukset (hyvinvointi, elinkeinoelämä, talous, ympäristöt) saadaan realisoitua paremmin.¹²⁹

Arvioinnin pohjalta voidaan todeta, että vakiintumista edistäviä tekijöitä, joihin tulisi tulevaisuudessa kiinnittää huomiota ovat esimerkiksi:

Valtakunnallinen taso

- Konkreettinen poikkihallinnollinen yhteistyö ja yhteiskehittäminen (esim. OKM:n ja STM:n yhteyksien vahvistaminen, myös työ- ja elinkeinoministeriön [TEM] rooli esim. työlainsäädännössä koskien taiteilijoita).
- OKM:n ja Taiken välisen kommunikaation parantaminen ja vastuidenjaon selkiyttäminen muun muassa valtiovastuustoiminnassa ja avustusmuotojen delegoinnissa (esim. taiteen ja kulttuurin hyvinvointiavustukset).
- Tutkitun tiedon (aiemmat tutkimukset ja arvoinnit, prosessiarvioinnin tuottama tieto) vahvempi hyödyntäminen toimenpiteiden suunnittelussa ja ohjaamisessa.
- Yleisen yhteiskunnallisen keskustelun lisääminen aiheesta.
- Koulutussisältöjen tarkastelu ja tarkentaminen.

Alueellinen tai paikallinen taso

- Yhteistyö ja tiedonvaihto eri sektoreiden ja eri tasojen (järjestöt, kunta, valtio) toimijoiden välillä.
- Kulttuurihyvinvoinnin toteaminen kuntien strategioissa.
- Maakunnan (tai muu taho, jolla on sote-palveluiden järjestämisen-/tuottamisvastuu) ja kunnan väliset yhdyspinnat ja sopimukset.
- Ymmärryksen lisääminen poliittisesta päätöksenteosta ja vaikuttamisen kanavista.

Organisaatiotaso

- Johdon sitouttaminen, esim. sote-organisaatiossa.
- Selkeä ja kohdistettu tiedotus toiminnasta ja sen tavoitteista sekä henkilökunnalle että asiakkaille.
- Toiminnan lähtökohtana sote-asiakkaiden tarpeet.
- Ymmärryksen lisääminen poliittisesta päätöksenteosta ja vaikuttamisen kanavista.

Kaikilla tasoilla huomioitavat asiat

- Vastuuhenkilöiden nimeäminen, ammattinimikkeiden ja tehtävien määrittäminen.
- Verkostotoiminnan aseman vahvistaminen.
- Yhtenäiset ja selkeät käsitteet, tavoitteet ja keinot. Riittävä aika toiminnan valmisteluun ja tavoitteiden määrittämiseen.
- Hanketoiminnassa juurtumisen ja vastuutahojen pohtiminen riittävän aikaisessa vaiheessa.
- Ajattelutapojen muutos kohti ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia.
- Riittävät resurssit toiminnan toteuttamiseen (aika ja raha).
- Tiedon kerääminen ja tuottaminen, tutkimukset, näyttö toiminnan hyödyistä ja vaikuttavuudesta.
- Toimialakeskeisyydestä luopuminen kohti hybriditoimialoja (lähtökohdista pyrkimys hyvään elämään).
- Sosiaali- ja terveyspalveluiden erojen ja toimijakentän tunnistaminen sekä kehittämistyön fokuoiminen.

KEHITTÄMISKOHTEITA JA JATKOTUTKIMUKSEN AIHEITA

Rahoitusmallit

Useissa *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman* loppuraportin (2015) toimenpide-ehdotuksissa vastuutettiin STM edistämään Taiku-toimintaa. Silti kärkihankkeen pääasiallisena vastuutahona oli taide- ja kulttuurisektori. Voidaan arvioida, että erityisesti STM:n ja yleisesti sote-sektorin piirissä toimintaa ei ole edistetty siten kuin jo Liikasen raportissa vuonna 2010 suositeltiin.¹³⁰ Erityisesti resursointivastuu on edelleen pääosin taide- ja kulttuurisektorilla. Budjettivalmistelun ja -vastuiden siiloitumiseen on monia jo aiemmin raportissa käsiteltyjä, esimerkiksi kehysbudjettiin kytkeytyviä syitä.

Kehittämistoiminnan erilaiset vaikutukset tulevat usein näkyviin kunnolla vasta pitkällä aikavälillä. Tällä hetkellä on mahdollista tarkastella sitä, mitä on juuri nyt vielä saavuttamatta. Vakiintuneita, valtakunnallisia rahoitusmalleja ei ole saatu luotua, eikä prosenttiperiaate ole laajentunut tavoitellulla tavalla. Yksi kärkihankkeen tavoitteista oli, että taidetta ja kulttuuria rahoitettaisiin sosiaali- ja terveystalouden käyttömenoista. On pohdittava, onko taiteelle ja kulttuurille tulevaisuudessa sote-rakenteissa omia rahoitusmalleja, vai kohdistetaanko olemassa olevaa rahoitusta nykyisten palveluiden sisällä luomatta uusia kustannuspaikkoja. Rahoituksen yleinen vähyys, tehokkuusvaatimukset sekä säästötavoitteet voivat olla ristiriidassa pysyvän rahoituksen tavoitteen kanssa, etenkin jos lainsäädäntö, normisto ja kannustimet eivät suoraan velvoita kohdistamaan rahaa taiteeseen ja kulttuuriin.

Taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvoinnin tuottajana tulisi huomioida, kun kuntien ja maakuntien rahoitukseen luodaan kannustinelementtejä. Lainsäädäntöön tai kannustimiin ei ole saatu merkittäviä muutoksia koskien taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta tai kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Muutokset lainsäädäntöön tai kannustimiin eivät olleet kärkihankkeen suorana tavoitteena, mutta niillä on merkitystä rahoituksen määräytymisessä ja toiminnan vakiintumisessa pysyväksi käytännöksi. Esimerkiksi kuntien peruspalveluiden valtionosuuden HYTE-kerroin ei vielä toistaiseksi sisällä kulttuuri-indikaattoreita (vrt. liikunta).

Yhteistyö eri tasoilla ja monihallinnollisuus

Taide- ja kulttuuri- sekä sote-toimijoiden yhteistyötä ja toiminnan ankkuroitumista edistettiin kärkihankkeessa aktiivisesti. Tämä työ on vielä kesken. Asiantilaan

¹³⁰ Ks. esim. Kraatarin (2017) tutkimus erilaisten (poikkihallinnollisten) suositusten toteuttamisen ongelmista.

vaikuttaa osaltaan sote- ja maakuntauudistuksen kaatuminen. Kärkihanketoiminnan tulisi tavoittaa vielä kattavammin suurempi osa sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunnasta, päättäjistä ja johtajista.¹³¹ Taide ja kulttuuri nähdään edelleen sotesta erillisenä toimintana. Asian suhteen on paikallisia ja alueellisia eroja. Huolimatta hallinnonalojen kehittyneestä ja tiivistyneestä yhteistyöstä, hallinnonalojen kielet ovat edelleen erilaisia, eikä keskinäisen ymmärryksen löytyminen ole aina helppoa. Kehityshankkeiden kokemusten perusteella taiteen ja kulttuurin tuominen sote-ympäristöön kuitenkin kannattaa, sillä mitä enemmän sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on kokemuksia asiasta, sitä helpommin asia omaksutaan ja olemassa olevaan tarjontaan tartutaan. Samalla kysyntä kasvaa.

Poikkihallinnollisen työskentelyn myötä pystyttiin muun muassa aloittamaan keskustelu taiteen ja kulttuurin roolista sote-palveluissa osana (tulevaa) palveluiden järjestämusrakennetta. Vaikka poikkihallinnollisuus toimijoiden välillä lisääntyi, kaipa se edelleen vahvistamista. Jatkossa olisi erityisen tärkeää huolehtia syntyneen yhteistyön ja verkostojen säilymisestä, sillä se luo edellytyksiä toiminnan vakiintumiselle.

Poikkihallinnollisuuden tulisi valtionhallinnon tasolla olla vahvempaa ja konkreettisempaa, mikä edellyttää tulevaisuudessa rahoitusvastuun jakamista, tavoitteiden konkretisoimista ja siirtämistä muun muassa tulossopimukseen (Taike, THL, STEA:n avustuspolitiikka) sekä esimerkiksi valtionavustusten suunnittelua ja jakamista molempien hallinnonalojen asiantuntijuutta hyödyntäen. Näin olisi voitu toimia jo kärkihankkeessa. Kärkihankkeen tavoitteissa ja toimeenpanossa ei eroteltu, mitä sote-palvelujen osa-alueista haluttiin erityisesti kehittää ja miten. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat erittäin monimuotoinen kokonaisuus ja soten asiakaskunnalla voi olla hyvin vaihtelevat kulttuuriset tarpeet. Sosiaali- ja terveyspalvelut poikkeavat toisistaan tavoitteiden, lainsäädännöllisen perustan, rahoitus- ja järjestämisvastuiden sekä toimijakentän osalta.¹³² Lisäksi voidaan erottaa edellisistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuut.¹³³

Ymmärrys on se keskeinen asia mitä meidän täytyy mennä eteenpäin, et sitten vasta oikeastaan päästään niihin käytännön seikkoihin pitemmälle, että kun tiedetään mistä puhutaan, niin silloin voidaan viedä niitä asioita tehokkaammin eteenpäin. [Hankehaastattelu]

131 Voidaan esimerkiksi pohtia, millaisena sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjätahot näkevät taiteen ja kulttuurin roolin sosiaali- ja terveyspalveluissa: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaali-ja-terveydenhuollon-jarjestaminen-2018>

132 Ks. esim. <https://stm.fi/sotepalvelut> sekä <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat>

133 <https://stm.fi/hyvinvoinnin-edistaminen>

Toimijoiden roolit pitäisi selkeyttää nyt mitä tässä kentällä on [...] mitä OKM haluaa, mitä STM haluaa, mitä Taike haluaa, ne ovat kuitenkin nämä kärkipelurit tässä. Ja sitten kun mä en tiedä tuosta sote- ja maakuntauudistuksesta, tai et sieltä tulee sitten jotain rooleja tai haluja tai toiveita [...] kuka vastaa mistäkin, kuka sitten osallistuu siihen vastuiden toteuttamiseen, ja ketkä on vaan tukemassa [...] se ei voi olla pelkästään OKM:n vastuulla tämä toiminta. [Hankehaastattelu]

Erityisesti OKM:n henkilöstö- ja koordinoitiresurssit olivat kärkihankkeen suhteen osittain niukat. Tulevaisuudessa täytyy huomioida tarkemmin, kuinka erilaiset hankekoordinaatiotehtävät sovitetaan yhteen perustyötehtävien kanssa ja kuinka poikkihallinnollisten hankkeiden toimeenpanoa todella koordinoidaan yhteistyössä eri hallinnon aloilta. Hieman yleistäen voidaan sanoa, että paikallis- ja aluetasoilla sekä käytännön hanketoiminnassa edistetään monen hallinnonalan tonteille kuuluvaa asiaa, joka ei vielä saa valtionhallinnosta täyttä tukea. Juurtumisen näkökulmasta asian voi esittää niin, että paikallisen tason ja organisaatiotason juurtumisen edistäminen vaatii tuekseen myös valtakunnallisen tason juurtumisen edistymistä, missä puolestaan valtionhallinnolla on keskeinen merkitys.

Vaikuttavuuden kannalta eri sektoreiden yhteiset tavoitteet ja yhteinen kehittäminen voivat olla merkittäviä. Tässä suhteessa olisi ollut järkevää toteuttaa kärkihankkeita kiinteämmässä yhteydessä STM:n kärkihankkeisiin¹³⁴, joiden tavoite oli muun muassa edistää terveyttä ja hyvinvointia sekä vähentää eriarvoisuutta. Näin ne olivat tematiikaltaan hyvin lähellä prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta. Jatkossa tavoitteiden tulisi olla selkeästi rajattuja, poikkihallinnollisia ja linjassa käynnissä oleviin muihin ohjelmiin tai hankkeisiin päällekkäisyyksien välttämiseksi.

Hankekehittäminen ja juurtuminen

Hankkeisiin perustuva kehittämistyö on ollut Suomessa jo 1990-luvulta keskeinen osa yhteiskuntapolitiikkaa. Hankkeistumisen myötä myös vaatimus hankkeiden vaikuttavuudesta, sen seurannasta sekä todentamisesta on tullut osaksi hanketoiminnan arkipäivää, samoin toiveet vakiintumisesta. Sekä aiemman että kärkihankkeen aikana kertyneen tiedon ja kokemusten perusteella uuden, pysyvän rakenteen vakiinnuttaminen hanketoiminnalla on lähtökohtaisesti varsin hankalaa. Peltolan ja Rekolan mukaan kehittämishankkeiden toiminta-ajat ovat usein lyhyitä, eikä muutaman vuoden työltä ole realistista odottaa mullistavia tuloksia ja juurtumista. Monet asiat kehittyvät ja jalostuvat käyttökelpoisiksi vasta pidemmällä aikavälillä. Asiat edistyvät ja muuttuvat laajemmin vasta, kun useammat toimijat tekevät työtä samojen asioiden

134 <https://stm.fi/hankeet/terveys-ja-hyvinvointi>

kanssa.¹³⁵ Hankepohjaisella kehittämisellä on vaikea täysin korvata lakien säätämiseen, pysyvien budjettiresurssien määrittämiseen sekä vaikutusarvioihin perustuvaa yhteiskunnallista kehittämistä, etenkin jos todella tavoitellaan toiminnan juurtumista.

Juurtuminen on vaateena usein, mutta sen toteuttamiseen on todellisuudessa usein liian vähän työkaluja.¹³⁶ On myös tärkeää, että hankkeiden rahoittaja pohtii jo etukäteen, kuinka hankkeissa tuotettava tieto, esimerkiksi loppuraportit, kootaan yhteen paikkaan helposti saataville. Useat kehityshanketoimijat toivat haastatteluissa esiin huolen hankkeissa tuotetun tiedon säilyvyydestä ja jatkokäytöstä. Tiedon tulisi saavuttaa myös ne, jotka eivät olleet mukana kärkihanketoiminnassa. Kun toimiviksi todetut käytännöt ja kokemukset olisivat yleisesti tiedossa, ne auttaisivat myös muita toiminnan suunnittelussa, fokuosoinnissa ja toteutuksessa.

Jatkossa on kiinnitettävä huomiota siihen, millaisia odotuksia ja tavoitteita hanketoiminnalle asetetaan. Yksittäisten toimintamallien vakiinnuttaminen on mahdollista, mutta laajemman ymmärryksen ja muutoksen aikaansaaminen esimerkiksi hallinnollisiin rakenteisiin on vaikeampaa ja aikaa vievämpää. Voidaan esimerkiksi kysyä, miten todennäköistä on, että määräaikaisella, taide- ja kulttuurisektorin myöntämällä hankerahoituksella pystytään saavuttamaan pysyvää muutosta tai synnyttämään uusia rahoitusmalleja sote-rakenteiden sisälle. Kehityshankkeilta tuli myös kritiikkiä hallituskausittaista kärkihanketoimintaa kohtaan: miten edistää jatkuvuutta, kun kärkihankkeet päättyvät hallituskauden myötä.

[...] tulee niin vahva viesti, semmoinen kerrostalon kokoinen viesti kentältä sekä sote-puolelta, että tietysti kulttuuripuolelta, et ennen kaikkea, että tämä tilanne on kestävä, että tämä on hankepohjasta ja me menetetään hirveä määrä osaamista ja hirveä määrää potentiaalia, jos me ei pystytä nopeesti löytää jotain pysyvää rahoitusta. [Hankehaastattelu]

Kehityshanketoiminnan perusteella tärkeää on yleisesti huomioida, että toiminnan olemassaolon, jatkuvuuden ja suunnitelmallisuuden kannalta hankerahoitusta pysyvämpi rahoitus on välttämätöntä. Kehityshankkeeseen sidottu rahoitus ja eri tahojen hankerahoitusosuudet ovat sinänsä eri asia kuin pysyvä rahoitus esimerkiksi käyttötalousmenoista.

Kehityshankkeiden keskinäinen erilaisuus oli vahvuus, ja erilaisten toimijoiden ja hankkeiden rahoittaminen mahdollisti laaja-alaisen kehittämistyön, erilaiset kokeilut ja useisiin asioihin vaikuttamisen. Samaan aikaan rahoituksen jakautuminen laajalle aiheutti pistemäistä toimintaa ja yhdenmukaisten tavoitteiden asettaminen oli vaikeaa. Jatkossa kannattaa pohtia, olisiko hyödyllistä pystyä vertaamaan

135 Peltola & Rekola 2007, 100.

136 Ks. esim. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisema opas kehittämishanketyön juurruttamiseen (Halonon 2017).

sitä, miten sama toiminta onnistuu erilaisissa paikoissa, organisaatioissa ja ympäristöissä. Jo nyt melko vakiintuneita ja yleisiä toimintatapoja kannattaa valtakunnallistaa (esimerkkeinä kulttuurinen vanhustyö, Kaikukortti) ja edistää pysyviksi toimintatavoiksi ja -malleiksi.

Taide- ja kulttuurikentän osaaminen

Taide- ja kulttuurialan toimijoiden markkinointi- ja tuotteistamisosaamista tulee vahvistaa. Taide- ja kulttuuritarjonnan lisääminen osana sote-palveluita edellyttää, että taide- ja kulttuuripalveluita osataan myydä ja markkinoida niitä potentiaalisesti ostaville organisaatioille. Myös yritysmaailmaa ja työterveyspalveluita kannattaa pohtia potentiaalisina ostajina. Toimiminen sote-organisaatioissa tai niiden kanssa edellyttää organisaatioiden toimintakulttuurin ja -logiikan ymmärrystä. Asiaa voidaan edistää muun muassa taide- ja kulttuurialan koulutussisältöjä ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia tarkastelemalla. Taide- ja kulttuurialan työntekijöiden työllistymistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen piiriin voidaan tulevaisuudessa pitää myös eräänä toiminnan vaikuttavuuden mittarina. Jotkut kehittämishankkeet analysoivat, että taiteen kentällä ei tällä hetkellä ole riittävästi tarjontaa, jos soveltavan taiteen kysyntä sote-palveluissa kasvaa. Asiassa on suuria alueellisia eroja maakuntien välillä.

Tulevaisuudessa tulisi lisäksi pohtia, millainen rooli taide- ja kulttuurilaitoksilla on taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden toteutumisesta, myös sote-palvelujen piirissä olevien henkilöiden osalta. OKM:n ohjaus valtiosuusjärjestelmän (VOS) piirissä oleviin taide- ja kulttuurilaitoksiin¹³⁷ on tärkeä huomioida ja kehittää VOS-järjestelmää tarvittaessa myös näiden teemojen osalta. Myös vapaan sivistystyön roolia tulisi tuoda enemmän esiin saavutettavuuden edistämässä. Kärkihankkeen kehityshanketoimijoille vuonna 2018 tehdyn kyselyn¹³⁸ mukaan palveluiden tuottajien välinen yhteistyö koetaan keskeiseksi.

Arviointitiedon hyödyntäminen

Parhaimmillaan toimeenpanon aikana kerättävää arviointitietoa hyödynnetään kehittämistoiminnan parantamiseen ja hankkeen ohjaamiseen. Prosessiarvioinnin onnistuminen vaatii, että tietoa todella hyödynnetään toiminnan muuttamisessa. Seppänen-Järvelän mukaan arvioinnin onnistumista tulisi arvostella erityisesti sen mukaan, kuinka sen tuloksia todella on käytetty ja hyödynnetty.¹³⁹ On huomattava, että arvioinnin kehittävä ote (esim. neuvojen antaminen ja ongelmakohtien osoittaminen) sisältää varauksia. Arviointi ei pysty aina tarjoamaan toteuttamiskelpoisia

137 OKM: valtiosuudet: <https://minedu.fi/valtiosuudet>

138 OKM:n kysely kehityshanketoimijoille toukokuussa 2018.

139 Seppänen-Järvelä 2004, 49.

ratkaisuja, eikä arvioitavaa toimenpidettä välttämättä onnistuta korjaamaan annetuissa puitteissa.¹⁴⁰

Arvioinnin toteuttajat jakoivat tietoa ja raportoivat kärkihankkeen edistymisestä vuosien 2017–2018 aikana useaan otteeseen erilaisissa tapaamisissa. Tietoa jaettiin sekä kehityshankkeiden, asiantuntijaryhmän että hallinnon edustajille. Raportoinnilla pyrittiin esimerkiksi tuomaan asiantuntijaryhmän tietoisuuteen, että kehityshanketoimijat kaipasivat tavoitteiden, käsitteiden ja vastuiden tarkentamista ja selkeyttämistä. Kehityshanketoimijoille välitettiin puolestaan tietoa asiantuntijaryhmän keskusteluista ja kärkihankkeen aikataulusta. Kehityshanketoimijoita myös osallistettiin ministereiden ja asiantuntijaryhmän suositustiedon tuottamiseen.

Arviointitiedon tuottaminen osoittautui myös hankalaksi useasta syystä. Arvioinnin toteuttajien näkökulmasta tiedon tuottamista vaikeutti muun muassa kärkihankkeen kokeileva luonne, tavoitteiden moninaisuus ja toimijajoukon laajuus sekä omistajuuteen liittyvä epäselvyys. Kenelle arviointitietoa oli ensisijassa tarkoitus tuottaa? Myös arviointitiedon käytön suunnittelemattomuus vaikutti asiaan. Miten esimerkiksi suosituksia varten tuotettua tietoa oli tarkoitus hyödyntää? Arviointitiedon käytön suunnitteluun ja kohdentamiseen olisi myös Cuporessa pitänyt käyttää enemmän aikaa. Lisäksi kärkihanke eteni aikataulullisesti siten, että prosessiarviointia ja siihen liittyviä tiedonkeruita oli toisinaan hankala sovittaa yhteen OKM:ssä ja Taikessa tapahtuvan päätöksenteon ja toimeenpanon kanssa.

Varsinkin kärkihankkeen loppua kohden toimeenpano ohjasi voimakkaasti sote- ja maakunta-uudistukseen vaikuttaminen. Kärkihankkeen arviointi toteutettiin kuitenkin vain kulttuuripolitiikan näkökulmasta, vaikka arviointiin olisi tarvittu näkökulmaa ja asiantuntemusta myös sosiaali- ja terveydenhuollon alalta. Tässä mielessä olisi ollut hyvä, jos STM:n rooli arvioinnin ohjauksessa olisi ollut vahvempi.

140 Dahler-Larsen 2005, 41.

Ehdotuksia arviointitiedon parempaan hyödyntämiseen:

- Yhteisen tavoitteen tarkentaminen.
- Vastuiden selkeyttäminen.
 - Kenen alaisuudessa, näkökulmasta ja tarpeista käsin arviointia tehdään?
 - Kenen vastuulla on toimeenpanon tarkastelu ja tarvittaessa korjaaminen arviointitietoa hyödyntäen?
- Suunnitelma arviointitiedon hyödyntämiseen.
 - Millaista arviointitietoa kukin toimija tarvitsee?
 - Mihin tarkoitukseen arviointitietoa tarvitaan?
 - Missä muodossa arviointitietoa tarvitaan?
 - Missä vaiheessa arviointitietoa tarvitaan?
- Aika arviointitietoon perehtymiseen.
- Toimeenpanijan riittävät koordinaatioresurssit.
- Arvioinnin poikkihallinnollinen ohjaus
 - Millaista osaamista tarvitaan arvioitaessa usealle hallinnonalalle meneviä asiakokonaisuuksia?

Kokeiluissa ja kehityshankkeissa oli päällekkäisyyttä niin toiminnan kuin tulosten tasolla. Tämä oli odotettavaa, sillä kehityshankkeiden ja kokeilujen tavoitteet olivat lopulta lähes identtiset ja osa kokeiluihin valituista toimijoista toteutti samaan aikaan myös kehityshanketta. Myös kokeilujen ja kehityshankkeiden arviointien tulokset vahvistavat toisiaan. Jatkossa olisi tärkeää pohtia, mikä on kokeilujen ja kehityshankkeiden ero ja miten niille asetetut tavoitteet eroavat toisistaan.

Myös saman toimenpiteen arvioinnin hajauttamista usealle taholle ja arvioinnin näkökulmaa kannattaa pohtia. Poikkihallinnollisissa hankkeissa olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa arviointi, joka sisältää monialaista- ja hallinnollista osaamista. Yleisesti ottaen monitahoisen hankekehittämistyön toiminnan vaikuttavuusarviointi ei ole helppoa. Vaikuttavuuden arviointi voi olla erityisen vaativaa toimeenpanon ollessa verkostomaista ja koostuessa monimutkaisista toimintaketjuista.¹⁴¹ Kraatari kuvaa asiaa seuraavasti:

”Oman haasteensa tuovat perinteisempien hallintomuotojen purkautuminen horisontaalisemmiksi, osallistavuuteen tähtääviksi ja väliaikaisuuteen perustuviksi toimintatavoiksi sekä hallintoinstituutioiden ja -rakenteiden organisaatiomuutokset. Kun ajatellaan kulttuuritoimijoiden kenttää, jolla julkisen, yksityisen, kolmannen ja neljännen sektorin toimijat usein kytkeytyvät ja lomittuvat toisiinsa, on yhä haasteellisempaa ensinnäkin määritellä toimijarooleja ja toisekseen toteuttaa seuranta- ja vaikuttavuus selvityksiä. Oman

141 Kettunen 2016.

lisänsä kokonaisvyyhtiin tuo se, etteivät hallintorakenteet kokonaan purkaudu vaikkapa verkostoperustaiseksi hallinnaksi, vaan useat hierarkiset ja kontrolloivat rakenteet säilyvät edelleen vahvoina.”¹⁴²

Keväällä 2019 kärkihanketta jatkettiin 300 000 euron jatkorahoituksella. Rahoituksen jakoi Taiteen edistämiskeskus, ja haku kohdennettiin jo aiemmin avustusta saaneille hankkeille. Tuleva hallitus päättää, jatketaanko sote- ja maakunta-uudistamiseen liittyvää työtä, ja se tekee ratkaisut myös tehdyn työn hyödyntämisestä.¹⁴³ Asia on kirjattu OKM:n hallitusohjelmaesityksiin¹⁴⁴ seuraavasti: ”Vakiinnutetaan ja juurrutetaan taiteen ja kulttuurin tarjontaa ja käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut tulee saada vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa. Siksi tulee kohdentaa tukea tähän tähtääviin hankkeisiin sekä jatkaa OKM:n ja STM:n yhteistyötä, mm. luoda pysyvä rakenne koordinaatio- ja yhteyspistetoimintaan.”

Jos asiaa aletaan tulevassa hallitusohjelmassa edistää, on arviointi hyvä kytkeä osaksi toimeenpanoa alusta alkaen monihallinnollisesti ja selkeät mittarit luoden. Pohjana arvioinnille voidaan käyttää esimerkiksi erilaisia jo annettuja suosituksia ja jatkotoimenpiteitä. Laadittaville toimenpiteille on määriteltävä kriteerit, lähtökohdat ja odotetut muutokset, joita vasten toteutumista voidaan arvioida myöhemmin. Lisäksi tulee määritellä tarkemmin, mitä vakiintumisella tarkoitetaan.

Taiteen ja kulttuurin vaikuttavuus sote-palveluissa

Jonna Heliskosken mukaan vaikuttavuus keskipitkänä ja pitkänä yhteiskunnallisena hyötynä syntyy yhteisiin tavoitteisiin tähtäävän yhteisen työn tuloksena.¹⁴⁵ Kärkihankkeen toiminnassa ja tavoitteissa tämä tarkoittaa liiallisesta toimialakeskeisyydestä luopumista. Taiteen ja kulttuurin käyttö hyvinvoinnin edistämässä tulisi nähdä hybriditoimialana, jossa lähtökohtana on pyrkimys turvata kaikille ihmisille hyvä elämä. Taide- ja kulttuuritoiminnan rahoittaminen osana sosiaali- ja terveyspalveluiden normaalia toimintaa vaatii yhteisen ymmärryksen siitä, mitä merkitystä taide- ja kulttuuritoiminnalla osana kokonaisvaltaista hyvinvointia oikeasti on. Ymmärrystä on kärkihankkeen aikana lisätty, mutta sen kehittyminen kaipaa vielä lisätyötä.

Tulevaisuudessa väestön ikääntyessä esimerkiksi yksinäisyys tulee kasvamaan yhä suuremmaksi ongelmaksi. Suomen aikuisväestöstä yksinäiseksi olonsa tuntee yli 400 000 henkilöä. Tutkimusten mukaan yksinäisten ihmisten elinikä on alempi, ja yksinäisyyden tiedetään lisäävän myös henkisen sairastumisen riskiä. Ryhmässä

142 Kraatari 2017, 70.

143 Ks. lisää <https://alueuudistus.fi/etusivu>

144 Dokumentti saatavissa arvioinnin kirjoittajilta.

145 Heliskoski 2018.

toteutettava taide- ja kulttuuritoiminta luo ihmisille mahdollisuuksia kohdata toisiaan, jakaa kokemuksia ja tunteita, sekä pohtia omaan persoonaan liittyviä asioita.¹⁴⁶

Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita täydentävät ja monipuolistavat sote-palveluita sekä lisäävät mahdollisuuksia kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen eri elämäntilanteissa. Taide- ja kulttuuripalveluiden vaikuttavuus voi lisääntyä, kun ne ovat yhtä kattavammin erilaisten väestöryhmien ja uusien yleisöjen saavutettavissa. Myös vastaavasti sote-palveluiden vaikuttavuus voi lisääntyä hyödyntämällä taiteen ja kulttuurin vaikutuksia nykyistä paremmin. Potentiaalisia hyötyjä ovat niin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat kuin sote-organisaatioiden henkilökunta, taiteilijat ja taide- ja kulttuurialan toimijat.

Kärkihankkeen aikana keskusteltiin useaan otteeseen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja niihin perustuvan näytön tarpeellisuudesta.¹⁴⁷ Hyvinvointivaikutusten lisääminen oli yksi kärkihankkeen tavoite. Osa hanketoimijoista koki näytön tarpeelliseksi, jotta taide- ja kulttuuritoiminnan hyödyt olisivat perusteltavissa etenkin rahoituspäätöksiä tekeville. Taiteen vaikutuksia hyvinvointiin ei voida kuitenkaan taata, ja vaikutusten mittaaminen on vaikeaa. Taide ja kulttuuri taipuvat harvoin arvioitaviksi kliinisin lääketieteellisin menetelmin ja kokemukset taiteesta ja kulttuurista ovat usein yksilöllisiä sekä aika- ja paikkasidonnaisia. Kokemusten vaikutuksia voi myös olla vaikea todentaa, etenkin lyhyellä aikavälillä. Samaan aikaan useissa tutkimuksissa on osoitettu, että taiteella ja kulttuurilla on merkitystä ihmisen hyvinvointiin. Kärkihankkeen kokemusten valossa taiteen ja kulttuurin vaikutuksesta hyvinvointiin tarvitaan edelleen lisää kotimaista tutkimusta.

[...] tietojohdamisessa eletään hyvin vahvasti länsimaisen koulukunnan mukaisesti, joka on hyvin kvantitatiivista ja kovaa dataa ja numeroita numeron perään [...] sen arvoa ei osata nähdä, että jos joku toimenpide vaikuttaa ihmiseen tunnetasolla ja edistää sen ihmisen hyvinvointia sillä tavalla, niin se on vähintään yhtä merkittävä kuin ne suoritteiden määrät. Jopa merkittävämpi. [Hankehaastattelu]

[O]sa taiteesta on semmoista mitä ei voida, eihän me voida kunnolla tunnistaa sitä mikä siinä taiteessa on se juttu. Sitten se jää aina jossain määrin hämärään peittoon ja se on ihan hyväkin koska se on erityislaatuista. Mut et mä en pidä sellaisesta dikotomisuudesta mikä tässä nyt vallitsee [...] erilaisiin asioihin tarvitaan erilaisia mittareita ja se ei kyllä taidekenttääkään vie yhtään eteenpäin, että jos kieltäydytään, että me ei ainakaan mitata mitään. [Hankehaastattelu]

146 Ks. ArtsEqual – toimenpidesuositus 2/2016: <http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Taide+torjua+yksin%C3%A4isytt%C3%A4+PDF/f1e88cof-0228-40e2-a4f9-ca99b8d42a2ec>

147 Ks. Esim. Liisa Laitinen (2017): *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua – tutkimuskatsaus*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Lisäksi Sitran ja Taikusydämen tietokortit. Kaikki saatavilla: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/tyokalut/>

Kulttuuripolitiikkaa pyritään toisinaan perustelemaan ja legitimoimaan sen aikaansaamalla hyvinvointi- ja terveyshyödyillä. Asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Häyrynen kiteyttää taiteen ja kulttuurin vaikutusten¹⁴⁸ syy-seuraussuhteiden ja erilaisten vaikutusodotusten kokonaisuuden seuraavasti: ”Ihmisten kulttuuristen kokemistapojen moninaisuuden huomioon ottaen rajatulla kulttuurilla ei voi olla samaa vaikutusta kaikkiin ihmisiin eikä yksiselitteisen sosiaalisen tai terveydellisen hyödyn laskukaava siksi ole mahdollinen [...] Kulttuurin palauttaminen vain sosiaaliterveydellisiin vaikutuksiin vie sen useilla muuttujilla toivottomaan kilpailuasetelmaan esimerkiksi taiteen ja liikunnan välillä.”¹⁴⁹

Tästä syystä kulttuuriosallistumisen mahdollistaminen kaikille sekä kokijoina että tekijöinä on erityisen tärkeää. Näin luodaan pohja myös erilaisten – sosiaalisten, terveydellisten, kulttuuristen ja taloudellisten – vaikutusten synnylle.

148 Sitra on koonnut yhteen näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista: <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-vaikutuksiin/>

149 Häyrynen 2015, 107.

LÄHTEET

- Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko & Arnkil, Robert (2005). ”Hyvien käytäntöjen tutkittavuudesta, siirtyvyydestä ja jatkuvuudesta.” *Yhteiskuntapolitiikka* (70), 639–649.
- Chouinard, Jill Anne (2013). “The Case for Participatory Evaluation in an Era of Accountability”. *American Journal of Evaluation* 34(2), 237–253.
- Dahler-Larsen, Peter (2005). *Vaikuttavuuden arviointi*. Helsinki: Stakes.
- Halonen, Katri (2017). *Juuruttamisen 4 V:tä: viesti, varioi, valtavirtaista, vakiinnuta*. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Heiskanen, Ilkka & Pertti Ahonen & Lasse Oulasvirta (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6.
- Heliskoski, Jonna (2018). ”Vaikuttavuuden mahdollisuudet.” *AVEK*, 2/2018. Helsinki: Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus.
- Hupe, Peter L. & Hill, Michael J. (2015). ‘And the rest is implementation.’ Comparing approaches to what happens in policy processes beyond Great Expectations. *Public Policy and Administration* Vol. 31(2) 103–121.
- Häyrynen, Simo (2015). *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat. Kulttuuri suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jumppanen, Aapo & Suutari, Timo (2013). *Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Kangas, Anita (2015). *Koetellut kulttuuritoiminnot. KUULTO-toimintakokeilun tulokset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:21.
- Kangas, Anita & Pirnes, Esa (2015). “Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus.” Teoksessa Heiskanen, Ilkka & Kangas, Anita & Mitchell, Ritva *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Helsinki: Tietosanoma. 23–108.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2013): Seize the Moment: Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy* 18: 6, 811–826.
- Kettunen, Pekka (2016). *Näkökulmia kulttuuripolitiikan vaikuttavuuteen*. Cuporen työpapereita 1.
- Kettunen, Pekka (2018). ”Vaikuttavuusarvioinnin kytkeminen osaksi johtamista.” *Hallinnon tutkimus* 3/2018.

- Kivipelto, Minna (2008). *Osallistava ja valtaistava arviointi. Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin*. Helsinki: Stakes.
- Koivunen, Hannele & Marsio, Leena (2006). *Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet*. Opetusministeriön julkaisuja 2006:50.
- Kraatari, Eliza (2017). *Suosituksista dialogisiin käytäntöihin. Kulttuuritoiminta dokumenteissa ja asiantuntijoiden tulkinnoissa*. YFI julkaisuja. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Laukkanen, Anu & Colliander, Marjukka & Teikari, Anne (2017). ”Tarvitseva, ulkopuolella, vailla. Kulttuurin saavutettavuuden tulkintoja kulttuuri-, sosiaali-, ja terveysalan henkilöstön puheessa.” *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2017*.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2003). *Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisien hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.
- Mykkänen, Juri (2017). Kuka päättää hyvinvointimallin tulevaisuudesta? Teoksessa Kananen, Johannes (toim.) *Kilpailuvallion kytyssä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Niemi, Petteri; Rautiainen, Antti; Kannasoja, Sirpa; Haapakoski, Kaisa; Pellinen, Jukka & Mäntysaari, Mikko (2017). Hyvinvoinnin teoriat hyvinvoinnin edistämiseksi ja poliittisessa päätöksenteossa. *Hallinnon tutkimus*, 36 (3), 166–181.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017a). *Kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017b). *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi; Ohjausryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:34.
- Peltola, Ulla & Vuorento, Mirkka. 2007. *Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Rosenlöf, Anna-Mari (2014). *Rakenteita ratkomassa*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Saarinen, Arttu & Salmenniemi, Suvi & Keränen, Harri (2014) ”Hyvinvointivaltioista hyvinvoivaan valtioon.

- Hyvinvointi ja kansalaisuus suomalaisessa poliittisessa diskurssissa.” *Yhteiskunta-politiikka* 79 (2014):6.
- Saha, Hannu (2008). “40-vuotiaat taidetoimikunnat kohti uusia haasteita.”
Teoksessa Jokinen, Heikki & Rautiainen, Pauli (toim.) *Taiteen edistämistä varten. Taidetoimikunnat 40 vuotta*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2004). *Prosessiarviointi kehittämissuorituksissa. Opas käytäntöihin*. FinSoc Arviointiraportteja 4/2004. Helsinki: Stakes.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17.
- Stufflebeam, Daniel L. & Coryn, Chris L. S. (2014). *Research Methods for the Social Sciences: Evaluation Theory, Models, and Applications* (2). San Francisco: Jossey-Bass.
- Svensson, Lennart & Brulin, Göran & Jansson, Sven & Sjöberg, Karin (2013) (toim.). *Capturing Effects of projects and programmes*. Lund: Studentlitteratur.
- Valtioneuvoston kanslia (2007). Hallituksen strategia-asiakirja. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2007.
- Valtiovarainministeriö (2018). *Peruspalveluiden tila 2018*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2018:13.
- Vataja, Katri & Seppänen-Järvelä, Riitta (2018). Kokeilut kehittämissuorituksena – mitä uutta ja erilaista? *Hallinnon tutkimus*, 4 / 2018.
- Vedung, Evert (1997). ”Process Evaluation and Implementation Theory”, ch 13, 209–245, in *Public Policy and Program Evaluation*, London: Transaction Publishers.

LIITE 1. HANKEKORTIT JA KEHITYSHANKKEIDEN TEKSTIT

Arvioinnin aikana kaikista kymmenestä vuosina 2016–2017 aloittaneesta kehityshankkeesta kerättiin aineistoa haastattelujen ja kyselyiden avulla. Kerätty aineisto on koottu kunkin hankkeen hankekorttiin. Neljästä vuonna 2018 aloittaneesta hankkeesta ei koottu hankekorttia hankkeiden lyhyen toimiajan vuoksi.

Osa hanketoimijoista esitti toiveen kirjoittaa vapaamuotoisen tekstin hankkeen toteuttamisesta ja kokemuksista. Taustalla oli muun muassa huoli aikaansaatuisten tulosten säilymisestä ja leviämisestä kärkihankkeen päättymisen jälkeen. Arvioinnin toteuttajat pyysivät kaikilta 14 kehityshankkeelta syksyn 2018 aikana tiiviin tekstin omasta hankkeestaan. Tekstin kirjoittaminen oli vapaaehtoista ja sen muodon jokainen sai päättää vapaasti. Valtaosa hanketoimijoista kirjoitti tekstin. Hanketoimijoiden kirjoittamat tekstit toteuttavat osaltaan osallistavan arvioinnin periaatetta äänen antamisesta toimijoille.

Amusa Suomi Oy: Taidekori

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Amusa Suomi Oy

Hanke: TaideKori – Taidepalveluiden kestävä taloudelliset ratkaisut sosiaali- ja terveydenhuollossa

Yhteistyökumppanit

Attendo Itä-Suomi, Turun kaupungin hyvinvointitoimiala, Taiteen edistämisen yhdistys Myrskynsilmä ry ja Pro Soveltavan taiteen tila (Prostt) ry.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 80 000 €, omarahoitusosuus on 34 285 €.
Yhteensä 114 285 €.

Toimijan kuvaus

Amusa Suomi Oy tuottaa Amusa.fi kulttuurin verkkomediaa ja Jakoon.fi -palvelua verkossa. Amusa.fi on monipuolinen kulttuurin verkkomedia, joka uutisoi laajasti suomalaista kulttuuria. Jakoon.fi on palvelu, jossa taiteilijoiden ja kulttuurintekijöiden palveluja voidaan viedä hankinnoista päättävien tietoisuuteen usealla eri tavalla. Jakoon.fi avustaa palveluita tarjoavia toimijoita tuotteistamaan omaa tarjontaansa ostajille sopivaan muotoon.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeella haetaan ratkaisua taide- ja kulttuuripalveluiden hankkimiseen ja ostoprosessiin: miten ostopäätökset syntyvät ja mitkä ovat niihin vaikuttavia tekijöitä. Asiaa tarkastellaan asiakkaan tarpeista ja lähtötilanteesta käsin. Hanke keskittyy erityisesti ostopuoleen ja sivuaa samalla taiteen laatuksymyksiä: ostaja osaa erotella, mitä tarjotaan ja millaisia palveluja hankitaan eri tarpeisiin. Taiteilijoiden toimeentulo on osa hanketta kysynnän ja ostoprosessin kautta, tavoitteena on luoda markkinoita ja siten edistää toimeentuloa.

Hankkeessa pilotoidaan aitoja ostotilanteita ja luodaan taiteen ja kulttuuritoiminnan (vuosi)suunnitelma hankkeessa mukana oleville hoivatyön yksiköille. Keskeisenä ajatuksena on saada kulttuuri osaksi arkea. Samalla syvennetään ostajan tietoutta erilaisista ja eritasoisista taiteen ja kulttuurisista menetelmistä. Tarjontaa tuodaan esiin ja prosessia tuetaan Jakoon.fi:n sähköisellä palvelulla ja samalla kehitetään ostoprosessiin liittyvää tiedon kulkua ja osaamista.

Turun kaupungin hyvinvointitoimialan kanssa testataan monikanavarahoitusta, jossa yhdistyvät (omaisten) omarahoitusosuus, julkinen, hyvinvointisektorin rahoitusosuus ja mahdollinen subventio-osuus. Pilotoinnissa huomioidaan erilaiset organisaatiot, yhtiöittäminen tulevaisuuden sotessa, miten ja miltä budjettimomentilta raha liikkuu, lahjoitukset ja kulttuurisetelit rahoitusmuotoina jne. Rahoitusmallien testaamisessa huomioidaan ns. testamenttivarojen hyödyntäminen.

Hankkeen kohderyhmänä erityisesti vanhuksat ja vanhustyö (yhteistyökumppaneiden vaikutus).

Suunnitellut toimenpiteet:

- Taiteen ostotilanteiden pilotointi
- Monikanavarahoituksen testaus, tiedon tuottaminen
- Kulttuurisen vanhustyön vuosisuunnitelma osana pitkäkestoista yhteistyötä
- Taidetarjonta, konsultaatio ja arviointi
- Ostajien konsultointi, taiteilijoiden mentorointi ja sparraus
- Taidetarjonnan laadun kehittäminen

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Saada aikaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon rakentunut pilotti.
- Synnyttää kysyntää ja ostamista, sekä juurruttaa toimintaa tämän myötä.
- Taiteen ja kulttuurin ostoprosessin ja ansaintalogiikan/rahoituspohjan kehittäminen.
- Taiteentekijöiden ja ostajien yhdistäminen sekä osaamisen kehittäminen.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Sosiaali- ja terveydenhuoltoon pilottialueilla rakentunut toimintatapa, jossa taidepalvelut ovat osa asiakkaan päivittäistä hyvinvointia, ostoprosessit ovat hallittuja ja suunnitelmallisia sekä taidetoiminnan rahoitusmahdollisuudet monikanavaisia. Toimintatapa hyödyntää digitaalisuutta, yhdistää taiteen ja hyvinvoinnin alan toimijat sekä mahdollistaa laadullisen kehittämisen.
- Monien vaikutusten oletetaan näkyvän vasta pitkällä aikavälillä.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taiteen ja kulttuurin tarjonnan eli saatavuuden lisääminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tavoitteena on saada hoitokulttuurin muutos, jonka osana on taidetoimintojen soveltaminen hoitotyön arjen toiminnoissa.

- Hankkeen tavoitteet ovat pysyneet samoina.
- Tavoitteiden toteutumista voivat estää rahoituksen puuttuminen sekä henkilökunnan asenteet tai liian suuri vaihtuvuus, jolloin uudet toimitatavat eivät siirry riittävästi.
- Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan suunnitelmallisia taidetoimintojen ostoja ja soveltamista sote-organisaatioissa.

Odotetut tulokset:

- Taidetoimintojen soveltaminen ja käyttö on suunnitelmallista ja jatkuvaa. Vakiintumista pidetään todennäköisenä.
- Yksiköiden esimiehet ottavat vastuun hankkeessa kehitettyjen toimintojen ja toimintamallien juurruttamisesta tulevaisuudessa. Esimiehet vievät toteutusta eteenpäin oman yksikkönsä henkilökunnan kanssa. Yksikön esimies huolehtii tarvittavan rahoituksen saamisesta.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Kiinnostus taide- ja kulttuuritoimintoihin on kasvanut ja konkreettiseen toimintaan tähtäävä toiminta on saatu liikkeelle.
- Rahoitusta on Turussa haettu perintörahoista ja päätökset joulukuussa.
- Henkilökunnan koulutusta on suunniteltu. Turussa pilottikohteena on Mäntyrinteen Vanhainkoti ja sen henkilökunta on tehnyt vierailuja muiden paikkakuntien vanhainkoteihin benchmarking-mielessä. Pilotin aloittamisessa on ollut viivettä rahoituksen sekä pilottikohteiden henkilöstön työjärjestelyihin liittyvistä aikatauluista johtuvista syistä.
- Saavutettavuutta on lisätty keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, ottamalla asiakkaiden erilaiset valmiudet ottaa vastaan ja osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan huomioon sekä tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus osallistua strategiseen työhön ja päätöksentekoon.
- Hankkeessa tullaan lisäämään taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa eli saatavuutta sosiaali- ja terveystalveissa järjestämällä taidetoimintoja ja kouluttamalla henkilökuntaa soveltamaan niitä omassa työssään. Hoitajat toivoneet erityisesti vuoteen viereen vietäviä taidetoimintojen palveluita ammattilaisten tekemänä ja koulutusta tämän asukasryhmän kanssa toimimiseen.
- Toimintaan ei ole tullut mukaan uusia toimijoita tai yhteistyökumppaneita.
- Toiminnan maantieteellinen kattavuus ei ole laajentunut.
- Läänintaiteilija on ollut neuvonantajana tarvittaessa.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Yllättävää on ollut, että voi olla viivästyksiä ja tuntuu, lähteekö tapahtumaan mitään. Sitten kun jotain lähtee tapahtumaan, niin yhtäkkiä edetään todella vauhdilla ja jopa yli odotusten.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Yhteistyö on laajentunut, hankkeen työryhmä jatkaa TaideKori-teemaryhmänä
- Vastuiden selkeyttäminen, nimetyt henkilöt.
- Hoitajille on järjestetty koulutusta ja toimintoja on otettu käyttöön, halutaan lisää
- Taide- ja kulttuuritoimintaa on ostettu enemmän.
- Taide- ja kulttuuri on luonnollisempi osa pilottikohteiden toimintaa. Taidetta tilataan mm. hoitajien aloitteesta.
- Asukasraati on pystynyt vaikuttamaan taide- ja kulttuurihankintoihin.
- Perintörahojen käyttöä on kokeiltu, prosessia kehitetty ja rahoja suunnattu kulttuurisen työotteen kehittämiseen
- Osittaista käytäntöjen/toimintatapojen juurtumista.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

- Tärkeää on informaation jakaminen henkilöstön kanssa. Soten yksiköissä pitää käydä hanketta läpi niin, että selviää mistä on kysymys (mukana omaisia, potilaita, henkilökuntaa).
- Organisaatioilta vaaditaan sitoutumista. Sitoutumisen tulee olla kaiken läpäisevää.
- Koulutuksen tarjoaminen taide- ja kulttuuritoiminnasta ja ostojen teosta sote-henkilökunnalle, osaamisen lisääminen.
- Työparitoiminta (sote/taide).
- Taide- ja kulttuuritoiminnan ammattimaisuus.
- Jatkuva taidepalveluiden käyttö soten normaalitoiminnoissa.
- Vastuut, nimetyt henkilöt.
- Tarjontaa on, mutta kysyntää pitäisi parantaa.
- Taidepalveluiden tarjonnan ja kysynnän kohtaaminen.
- Palvelutarjonnan hyvä ja aktiivinen esille tuominen, jolla voidaan parantaa kysyntää.

HANKETEKSTI

TaideKori – Taidepalveluiden kestävä taloudelliset ratkaisut sosiaali- ja terveydenhuollossa.

TaideKori -hankkeen tavoitteeksi asetettiin tarkastella ostoprosessia asiakkaan tarpeista ja lähtötilanteesta käsin. Hankkeessa lähdettiin pilotoimaan aitoja ostotilanteita ja luomaan taiteen ja kulttuuritoiminnan suunnitelmallisuutta hankkeessa mukana oleville hoivatyön yksiköille. Samalla tavoitteena oli syventää ostajan tietoutta erilaisista ja -tasoisista taiteen ja kulttuurisista menetelmistä. Pohjana toimi Taiteen edistämisyhdistys Myrskynsilmä ry:n tuottama ja kuratoima taidetarjonta.

Hanketta koordinoi Amusa Suomi Oy ja hankkeen yhteistyökumppaneina olivat Taiteen edistämisen yhdistys Myrskynsilmä ry ja Pro Soveltavan taiteen tila (Prostt) ry. Aiesopimukset tehtiin Turun kaupungin hyvinvointitoimialan ja Attendo Oy Itä-Suomen kanssa. TaideKori -hankkeen projektipäällikkönä toimi Amusa Suomi Oy:n toimitusjohtaja Marja Jähi-Salo ja taiteellisena asiantuntijana tanssitaiteilija Elli Isokoski Myrskynsilmä ry:stä.

Turun hyvinvointitoimiala valitsi kehittämiskohteekseen vanhusten asumispalvelut, joihin kuuluu neljä vanhuspalvelukeskusta ja pilottikohteeksi Mäntyrinteen vanhainkodin. Tavoitteena oli kulttuurisen työotteen ja gerontologisen kuntoutusmallin luominen asumispalveluihin. Tarvetta todettiin olevan erityisesti osallistavasta taidetoiminnasta. Lisäksi tarkasteltiin rahoitusmalleja taidetoimintojen rahoittamiseksi ja haluttiin suunnitelmallisuutta ja koordinaatiota ostettavien taidepalveluiden ja vapaaehtoistoimintojen hallinnoimiseksi.

Hankkeeseen perustettiin työryhmä, jossa oli edustajia Turun hyvinvointitoimialan hallinnosta ja vanhuspalvelukeskuksista sekä kaupungin vapaa-aikatoimialalta. Lisäksi työryhmässä oli Taikusydän yhteyspisteen projektipäällikkö.

Turun kaupungin perintövaroja suunnattiin uudelleen ja vuodesta 2017 lähtien on mahdollista saada rahoitusta kulttuurisiin hyvinvointipalveluihin vanhuksille. Perintövaroista saatiin rahoitusta hoitokulttuurin muutokseen tähtäävään koulutukseen hoitajille Mäntyrinteen vanhainkodissa. Toisella hakukierroksella rahoitusta tuli kaikkien yksiköiden taidetoimintoihin ja ns. pieniin ideoihin, jolloin voidaan toteuttaa asukkaiden kanssa yhdessä syntyneitä ideoita ja myös esim. pieniä retkiä lähelle.

Jotta saatiin pohja taidetoimintojen juurruttamiselle päivittäistoimintoihin ja yhteistyölle ammattitaiteilijoiden kanssa työskentelylle osastoilla, pidettiin Mäntyrinteessä kaksi saman sisältöistä hoitajille suunnattua iltapäivän aloitustilaisuutta. Hoitajien koulutukset seurasivat heti aloitustilaisuuksia. Koulutuksista saatiin rohkeutta ja innostusta toteuttaa omassa työssä opittua. Tanssituokioita, laulamista, musiikin käyttöä ja muita tuokioita on järjestetty koulutusten jälkeen. Lisäksi on yhdellä osastolla porrastettu työaikoja niin, että iltapäiviin jää enemmän aikaa toteuttaa taidetuokioita.

Taidetoiminnot ovat saaneet jatkoa hankkeen jälkeen, kun Mäntyrinteen vanhainkoti on osallistunut #100 minuuttia taidetta -kampanjaan. Mäntyrinteen kokemuksia on lähdetty mallintamaan muihin vanhuspalvelukeskuksiin. TaideKori-hankkeen työryhmä halusi jatkaa edelleen saman nimisenä ja se nimettiin Turun kaupungin Hyvinvoinnin ohjausryhmän Kulttuurihyvinvointityöryhmän alaiseksi teemaryhmäksi.

Attendo Itä-Suomen alueelle perustettiin kaksi uutta taide- ja kulttuuriteemaista hoivakotia vuonna 2017. Mäntyharjulla aloitti toimintansa 42-paikkainen hoivakoti Attendo Mäntyhovi keväällä vuonna 2017 ja Mikkelissä 59-paikkainen hoivakoti Attendo Marsalkanhovi keväällä 2018.

Molemmissa yksiköissä toteutettiin hoitajakoulutukset, jotka pidettiin työ-pajamuotoisina. Lisäksi samanaikaisesti oli residenssityöskentelyä, jossa taiteilija ja Mikkelissä kaksi taiteilijaa työskentelivät asukkaiden kanssa. Residenssityöskentelyssä annettiin opastusta myös hoitajille. Hoitajien palautteen mukaan koulutukset antoivat rohkeutta toteuttaa arjessa luovia toimintoja. Alkavien yksiköiden perustoimintojen vakiinnuttaminen ja asukaspaikkojen täyttyminen hidasti jonkin verran taidetoimintojen koulutusten aloitusta.

Yksiköiden johtajien kanssa käytiin läpi taidetoimintojen suunnittelua ja vuosisuunnitelmaa. Jatkossa keskustelussa on luoda taide- ja kulttuuriteemaisten hoitokoteihin yhteinen runko, johon lisätään paikalliset mahdollisuudet taide- ja kulttuuritoimintaan.

Amusa Suomi Oy tuottaa Jakoon.fi -palvelua. Se on verkossa olevan palvelu, joka yhdistää taiteen ja kulttuurin palvelutarjoajat sekä palveluista kiinnostuneet ja hankinnoista päättävät sekä auttaa taiteilijoita tarjontansa tuotteistamisessa.

Jakoon.fi:ta vietiin eteenpäin vahvimmin Kymenlaaksossa, jossa on aktiivinen Terveyttä kulttuurista -verkosto sekä hankkeiden välisenä yhteistyönä Etelä-Savossa. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin Eksoten ja Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymän Essoten kanssa on sovittu taiteilijoiden tietojen vastaanotosta heidän nettisivuillaan.

Jakoon.fi:n hyödyntäminen taiteilijoiden palveluiden viestimiseksi sote-sektorille hankkeen aikana osoittautui oletettua hitaammaksi. Tilanne parani merkittävästi, kun kärkihankkeet laajenivat kuuden maakunnan Kulttuurisote -hankkeella vuonna 2018. Maakuntiin on syntynyt kulttuurihyvinvointiin liittyvää rakennetta, joka tukee toimintojen tunnettuuden levittämistä ja käyttöönottoa eri sote-yksiköissä ja niitä lähellä olevissa organisaatioissa ja yhteisöissä. Alueverkostot jatkavat syntynyttä yhteistyötä Taikusydän yhteispisteen johdolla. Työ on meneillään Jakoon.fi:n valtakunnallistamiseksi ja tämä tapahtuu maakuntapohjaisesti. Yhteistyö taiteilijajärjestöjen kanssa on seuraava vaihe Jakoon.fi:n levittämisessä.

Taidepalveluiden hankinnoissa on oleellista, että kaikilla ostavan organisaation tasoilla on konkreettinen käsitys palveluiden käytöstä ja mahdollisuuksista.

TaideKori –hankkeen piloteissa melko tiiviillä panostuksella saatiin aikaan muutoksia hoitokulttuuriin ja ymmärrys, mihin palveluja voidaan käyttää ja toiveita esitettiin jatkosta oman työn kehittämiseksi. Haluttiin myös ideoita eri taiteenlajeista ja ehdotuksia valintaa varten.

Kärkihankkeet saivat aikaan kiinnostusta ja huomiota taidepalveluiden mahdollisuuksista hyvinkin erilaisissa sote-sektorin toiminnoissa. Jatkossa tarvitaan taiteen ja kulttuurin palvelutarjoajien pitkäjänteistä aktiivisuutta palveluiden tarjoamiseksi, jotta nouseva kysyntä muuttuu jatkuvaksi toiminnaksi ja uusiksi työmahdollisuuksiksi.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä: Jakkara

Jakkara-hankkeesta ei koottu hankekorttia, koska hanke aloitti toimintansa vasta vuonna 2018. Hankkeesta ei myöskään ole hanketoimijan itsensä kirjoittamaa hanketekstiä.

Etelä-Savon maakuntaliitto: Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Etelä-Savon maakuntaliitto

Hanke: Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon

Yhteistyökumppanit

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote), Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä (Sosteri) ja Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 108 800 €, Etelä-Savon maakuntaliitto 40 000 € ja mukana olevat kunnat 23 200 €. Yhteensä 172 000€. Hankkeessa toteutettiin kuusi pilottia, joissa sote-palvelut olivat mukana omarahoituksellaan.

Toimijan kuvaus

Etelä-Savon maakuntaliitto on aluekehitysviranomainen, joka vastaa oman maakuntansa suunnitelmallisesta kehittämisestä (esim. rahoituksen myöntämisestä erilaisiin hankkeisiin) ja edunvalvonnasta. Maakuntaliitto toimii jäsenkuntiensa yhteisenä tahdonmuodostusväylänä. Maakunnan kehittämislinjaukset määrittellään aluekehityslain mukaan maakuntasuunnitelmassa eli maakuntastrategiassa sekä maakuntakaavassa ja maakuntaohjelmassa.

Hankkeen lähtötilanne

Etelä-Savon maakuntaliitto on koordinoanut aiemmin Hyvinvointialan kumppanuuspöytä-hanketta, jossa rakennettiin Etelä-Savoon hyvinvointialan innovaatio- ja kehittämisrakennetta. Strategisessa- ja ohjelmatyössä maakuntaliitto on huomionnut hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen erityisesti ennaltaehkäisevyyden näkökulmasta. Näissä kulttuuri on kytketty hyvinvointiin mm. osallisuuden kautta. Maakuntaliitto on lisäksi kolmen edeltävän vuoden aikana toteuttanut tämän hankkeen kannalta relevantteja hankkeita.

Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankkeen taustalla on vuoden 2015 keväällä valmistunut Etelä-Savon kulttuurin tulevaisuusohjelma. Ohjelman tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen asemaa osana maakunnan elinkeinoelämää, luoda pysyvä ja tasapuolinen vuorovaikutus toimijoiden keskuuteen, sallia kokeilukulttuuri, mahdollistaa koko maakunnan ja koko vuoden kattava kulttuuritarjonta sekä tuotteistaa

Etelä-Savon vahvuuksia. Hankkeen toiminnan referenssinä pidetään mm. Pirkanmaan toimintaa.

Hankkeen keskeinen lähtökohta on siilomaisuudesta pois pääseminen. Sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä havahduttiin huomaamaan, että hyvinvointitoimintaa on maakunnassa edistetty, mutta omissa siiloissa muista erillään. Maakuntastrategian tavoitteena on yhteistyön lisääminen. Hankkeessa pyritään siihen, että uudessa maakunnassa kulttuuriin ja hyvinvointiin liittyvät asiat ja uudenlaiset toimintatavat tunnistettaisiin entistä paremmin. Tämä edellyttää maakunta- ja sote-uudistusten seuraamista ja niihin vaikuttamista. Ilman hanketta kulttuurin näkökulmaa ei voitaisi pitää yhtä vahvasti esillä kuin mihin hanke antaa mahdollisuuden.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Alkuperäiset tavoitteet:

- Laatia kulttuurinen hyvinvointisuunnitelma elämänkaariperiaatetta noudattaen.
- Toteuttaa kulttuurisiin hyvinvointipalveluihin liittyviä kokeiluja.
- Tehdä näkyväksi kulttuurin ja hyvinvoinnin yhtymäkohtia ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia.
- Hakea yhteistyötapoja ja -muotoja ajankohtaisen sote- ja maakuntauudistuksen ja myös kuntauudistuksen tilanteessa.
- Vakiinnuttaa kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteistyömallit osaksi uuden maakunnan ja kuntien työtä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kulttuurin avulla on maakunnan ja kuntien yhdyspintakysymys eli kuuluu sekä maakunnan että kunnan rooliin ja intresseihin.
- Käydä arvokeskustelua sekä vahvistaa kulttuurimyönteistä asenneilmapiiriä niin sosiaali- ja terveydenhuollon tuottajien, työntekijöiden kuin käyttäjienkin keskuudessa.
- Edistää taiteilijoiden ja kulttuuripalveluiden tuottajien työllistymistä ja uusien työmahdollisuuksien avautumista sosiaali- ja terveydenhuollon parissa.
- Parantaa Etelä-Savon taide- ja kulttuuritoiminnan saavutettavuuden

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Strateginen työ (esim. kulttuurihyvinvointisuunnitelma).

Odotetut tulokset:

- Hyvinvointisuunnitelmatyön edetessä asiat nytkähtävät eteenpäin ohjelman tasolla ja piloteissa vastaavasti konkreettisella tasolla.
- Kuntien hyvinvointikoordinaattoreiden välille kehittyy yhteistyötä.

- Kulttuurista näkökulmaa tuodaan entistä enemmän hyvinvointi- ja sote-alan toimintaan. Aiemmistä hankkeista huolimatta tämä ei ole vielä ollut läpileikkaavana näkökulmana.
- Innostuksen leviäminen siten, että toiminnan edistäminen otettaisiin yhteisenä asiana eikä yksittäisenä hankkeena.
- Pitkän ajan vaikutuksina kulttuurin merkityksen ja roolin odotetaan vahvistuvan niin sote- ja hytepuolella kuin aluekehityksessäkin. Myös verkostoyhteistyön odotetaan vahvistuvan.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Hankkeelle palkattiin hankekoordinaattori.
- Hahmoteltiin kulttuurihyvinvointisuunnitelman rakennetta ja sisältöjä.
- Aloitettiin kuusi pilottikokeilua.
- Koottiin toimijaverkostoja ja sitoutettiin toimijoita toimintaan.
- Toteutettiin mm. taidetiistait ja -torstait Mikkelin keskussairaalassa.
- Pieksämäellä lisättiin Hiekanpään hoivakodissa yhdessä lasten kanssa tehtävää taidetoimintaa.
- Koulutettiin Essoten vanhus- ja vammaispalveluissa työntekijöille taidelähtöisiä menetelmiä.
- Savonlinnassa lastensuojelu jakoi Kaikukorttia.
- Vapaaehtoiset yhteislauluryhmät vierailivat hoivakodeissa Savonlinnan alueella.
- Taiteen saatavuus parantui Juvalla, Hirvensalmella ja Rantasalmella, missä musiikkileikkikoulutoimintaa vietitiin neuvoloihin. Näissä kunnissa ei aiemmin ole ollut saatavilla vastaavaa toimintaa.
- Lisättiin taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuutta keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria on huomioitu sekä asiakkailta on ollut mahdollisuus osallistua strategiaan työhön ja päätöksentekoon.
- Täsmennettiin hankkeen kohderyhmää.
- Tehtiin yhteistyötä läänintaiteilija Arttu Haapalaisen ja Merja Pennasen kanssa.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Strategisen ja maakunnan toimijoita ohjaavan kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen. Työhön osallistui 300 ihmistä ja se lisäsi yhteistyötä erilaisten toimijoiden kesken.

- Eri toimijoiden (mm. maakunnanliitto, ELY, kuntien toimijoita, sote- ja kuntayhtymiä) välille syntyi uutta poikkihallinnollista yhteistyötä, mutta vielä on liian aikaista sanoa, onko se vakiintunut. Hankkeessa pyrittiin ensisijaisesti vakiinnuttamaan eri alojen toimijoiden vuorovaikutusta ja yhdessä tekemistä, myös kustannusten jakamista yhdessä.
- Toteutettiin kuusi pilottia. Yhdessä pilotissa koulutettiin Essoten työntekijöitä kulttuurimenetelmiin. Koulutuksiin osallistui lähemmäs sata Essoteen työntekijää. Osa heistä kouluttautui kulttuurikummeiksi. Toimien kautta Essoten sisään saatiin uudenlaisia toimintatapoja. Essotessa kulttuurikummeille on jatkossa tulossa mahdollisesti lisäksi jatkokoulutautumismahdollisuuksia. Muissakin piloteissa ainakin osa toiminnasta on jäänyt elämään.
- Kulttuuri saatiin mukaan alueelliseen hyvinvointisuunnitelmaan
- Kulttuurihyvinvointisuunnitelman työstämiseen osallistuneista tahoista ja henkilöistä muodostettiin Etelä-Savon kulttuurihyvinvointiverkosto Taikuhyve, joka jatkaa maakunnallisena kulttuurihyvinvoinnin alueverkostona. Taikuhyve on samalla Etelä-Savon Taikusydän-alueverkosto. Etelä-Savon maakuntaliitto vastaa verkoston koordinoinnista.
- Etelä-Savon maakuntaliiton hyvinvoinnista ja kulttuurista vastaavat kehittämisspälliköt ottivat yhteisesti vastuulleen kulttuurihyvinvoinnin koordinaatiotehtävän, ml. Taikuhyve-verkoston koordinoinnin.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Maakuntaohjelmaan kirjattiin ”Etelä-Savo on kulttuurihyvinvoinnin edelläkävijä”. Kyseessä oli uusi ja merkittävä linjaus, jota ei hankkeen alussa tai suunnitelmassa osattu odottaa.

Näkemyksiä juurtumista edistävistä tekijöistä

- Kahden erilaisen kulttuurin (sote ja taide/kulttuuri) kohtaaminen on haastavaa. Molemmissa on omat, usein vakiintuneet toimintatavat, jolloin molemminpuolinen oppiminen on haastavaa. Hankkeen toiminnasta on tulevaisuudessa vastuussa omalta osaltaan maakunta. Usealla taholla on vahvaa tahtoa jatkaa toimintaa, mutta vielä vastuuta ei ole jaettu, eikä asian resursointi ole tiedossa. Tulevaisuuden kannalta on tärkeää pohtia työnjakoa: mitä tehdään maakunta- ja kuntatasolla. On tärkeä varmistaa, ettei tehdä päällekkäistä työtä ja että tietoa jaetaan vastavuoroisesti.
- Hankekoordinaattorin onnistunut rekrytointi on oleellista. Koordinaattori on ratkaisevassa asemassa verkostoitumista edellyttävässä tehtävässä.
- Pilotointien sekä yhdessä opitun ja koetun kautta on pyrittävä synnyttämään luonteva tapa toimia yhdessä.

- Taiteen ja kulttuurin ”vieminen” soteen kannattaa. Mitä enemmän sotessa on kokemuksia taidetoiminnasta, sitä helpommin uuteen toimintaan lähdetään mukaan.
- Toiminnan tulee olla suunnitelmallista. Organisaatioiden sisällä on määriteltävä roolit ja vastuut.
- Toiminnalle ja toimintatavoille on luotava yhteiset määritelmät, jotka luovat yhtenäisyyttä, mutta jättävät tilaa toimijoiden ja toiminnan monimuotoisuudelle. Käsitteiden tulee olla selkeät.
- Toiminnalle on varattava riittävät resurssit (aika ja raha). Rahoituksen tulisi tulla (myös) sote-puolelta. Jo tehdyille työlle tulee taata jatkuvuus.
- Vakiintuneita rutiineja on tarvittaessa pyrittävä purkamaan.
- Eri toimijoille tulee jakaa kohdennettua tietoa siitä, miten jatkuvuus taataan. Esimerkiksi, miten rakenteisiin/rakenteellisiin uudistuksiin voidaan vaikuttaa.
- Hyvä toimintamalli on luoda toiminnan rahoittamiseksi sote- ja kulttuuripuolen yhteinen rahapotti, jolloin molemmat rahoittavat toimintaa. Tämä sitouttaa molempia osapuolia.
- Rahoitusmallien kehittäminen: soten sisällä olevat kulttuuripalvelut voitaisiin rahoittaa yksiköitten käyttömenoista. Kehittämistoiminta (esim. hanketoimintaa, kouluttaminen tai isommat tapahtumat) voitaisiin rahoittaa esim. maakunnallisesta kulttuurihyvinvointirahastosta.
- Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on merkityksellinen väline, joka kannattaa laatia.
- Nimetty työntekijä, jonka työnkuvaan kulttuurihyvinvoinnista vastaamisen maakunnassa kuuluu. Hänen työnsä tueksi tarvitaan verkosto, jossa asiaa voidaan viedä eteenpäin.
- Tietopankki, kuten Taikusydän. Tiedon tulee olla saatavilla selkeänä ja tiiviinä kokonaisuuksina päätöksentekoa varten.
- Ministeriö-/ylemmältä tasolta tarvitaan ohjaavia tai asiaa esillä pitäviä toimia, kuten TEAViisari.

HANKETEKSTI

Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon

Etelä-Savon maakuntaliiton koordinoimassa Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankkeessa edistettiin ja juurrutettiin kulttuurista hyvinvointityötä osaksi maakunnan ja kuntien toimintoja. Hankkeen tavoitteena oli vakiinnuttaa kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteistyömalleja osaksi nykyisen ja mahdollisesti tulevan maakunnan sekä kuntien työtä. Hanke koostui kolmesta toisiaan tukevasta

toimenpidekokonaisuudesta, jotka olivat 1. kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen elämänkaari-periaatteella, 2. konkreettiset kokeilut ja 3. verkostot pysyväksi tavaksi toimia.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma laadittiin osallistavalla prosessilla: kokosimme teematyöryhmiä ja järjestimme kuusi kaikille avointa tapaamista. Suunnitelmaa pyydettiin myös kommentoimaan verkossa. Puolitoistavuotisen prosessin aikana suunnitelman tekemiseen osallistui noin 300 eteläsavolaista.

Etelä-Savossa tehty kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019–2021 on strateginen asiakirja, joka ohjaa maakunnan toimijoita kehittämään kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla olevaa toimintaa. Suunnitelma pyrkii innostamaan ja tarjoamaan eteläsavolaisten toimijoiden hyväksi näkemiä ratkaisuja yhteiseen kulttuurin ja hyvinvoinnin kehittämiseen. Suunnitelma on tarkoitettu kaikille, jotka toiminnassaan pohtivat osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden tai taiteen ja kulttuurin edistämisen kysymyksiä. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma toimeenpanee osaltaan Etelä-Savon maakuntaohjelmaa vuosille 2018–2021. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaan 2019–2021 pääsee tutustumaan Etelä-Savon maakuntaliiton verkkosivuilla <https://www.esavo.fi/kulttuurihyvinvointi>.

Kulttuurihyvinvointipalveluja kehitettiin käytännön tasolla kuudessa eri puolella maakuntaa toteutetussa pilottihankkeessa:

Essoten ArtEssote-hankkeessa tuotiin esittävää taidetta Mikkelin keskussairaalaan. <https://issuu.com/essote/docs/artessote-raportti/4>

Essoten Ilopillereitä ja kulttuurin kipinöitä-hankkeessa käynnistettiin kulttuurikummitoimintaa vanhus- ja vammaispalveluissa. Yhteistyökumppaneina toimivat Etelä-Savon ELY-keskus ja Mikkelin kaupungin kulttuuritoimi. <https://peda.net/hankkeet/eejn/km/2km/12ijkk>

Pieksämäen kaupungin Yhtä rataa -hankkeessa juurrutettiin kulttuuritoimintaa Hiekanpään kampuksella. Yhteistyötä tekivät Pieksämäen kaupungin perusturva, varhaiskasvatus sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut. <https://infogram.com/yhta-rataa-ihmr6gyxmvkz6nl>

Lastenkulttuurikeskus Verson Taideneuvola-hankkeessa tuotiin vauvamuskaritoimintaa Hirvensalmen, Juvan ja Rantasalmen neuvoloihin. <http://www.verso-verkko.fi/default.asp?siteid=Suomi&cid=taideneuvola>

Savonlinnan kaupunki pilotoi Kaikukorttia pienituloisten lapsiperheiden tueksi. Yhteistyökumppaneina toimivat Sosteri/lasten ja nuorten yksikkö sekä perusterveydenhuollon avopalvelut ja Savonlinnan Seudun Kolomonen ry. <https://www.savonlinna.fi/asukas/kulttuuri/kaikukortti>

Linnalan Opisto koulutti Kulttuuria hoivakoteihin -hankkeessa vapaaehtoisia yhteislauluohjaajia <https://infogram.com/kulttuuria-hoivakoteihin-ihnq41x8j5lp23z>

Kuuteen pilottiin osallistui yhteensä 36 sosiaali- ja terveystalveluja tuottavaa yhteisöä ja noin 1000 sosiaali- ja terveystalveluiden asiakasta. Pilotit työllistivät 42 taiteilijaa tai taidepalveluita tuottanutta tahoa. Kaikissa kuudessa pilotissa toiminta jäi jollain tavalla elämään kokeilun jälkeen: kahdessa pilotissa toiminta jatkui

omarahoitteisesti (Savonlinnan Kaikukortti ja Taideneuvola). Neljässä muussa pilotissa toiminnan kehittäminen jatkuu seuraavalla hankerahalla.

Hankkeen aikana perustettiin kaksi uutta verkostomaisesti toimivaa ryhmää, jotka edistävät kulttuuria ja kulttuurihyvinvointia Etelä-Savossa. Syksyllä 2017 perustettiin Kulttuurin tulevaisuuspöytä keskusteluforumiksi kulttuurin ajankohtaisille kysymyksille sekä kulttuurin valmisteluryhmäksi maakuntaudistuksessa. Sen rinnalle perustettiin kulttuurihyvinvointisuunnitelman työstämiseen osallistuneista tahoista ja henkilöistä Etelä-Savon kulttuurihyvinvointiverkosto Taikuhyve, joka jatkaa maakunnallisena kulttuurihyvinvoinnin alueverkostona. Taikuhyve on samalla Etelä-Savon Taikusydän-alueverkosto. Etelä-Savon maakuntaliitto vastaa kummankin verkoston koordinoinnista.

Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hanke lisäsi kulttuurihyvinvointiin liittyvää arvokeskustelua ja vahvisti kulttuurimyönteistä asenneilmapiiriä niin sosiaali- ja terveydenhuollon tuottajien ja työntekijöiden kuin kuntien hyvinvointikoordinaattorien keskuudessa. Hankkeen jälkeen taide ja kulttuuri nähdään maakunnan kunnissa ja sote-kuntayhtymissä selkeämmin yhtenä tärkeänä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä: Seitsemän eteläsavolaisen kunnan hyvinvointiryhmissä pohdittiin oman kunnan kulttuurihyvinvoinnin tilaa, vahvuuksia ja haasteita, ja Etelä-Savon kuntien ja sote-kuntayhtymien päätoimiset hyvinvointikoordinaattorit osallistuivat aktiivisesti hankkeen ohjausryhmään ja kulttuurihyvinvointiverkostotoimintaan. Etelä-Savon alueellisen hyvinvointikertomuksen suunnitelmaosiossa 2018–2020 taide ja kulttuuri huomioidaan monipuolisesti osana arkista aktiivisuutta ja yhdessä tekemistä.

Hanke lisäsi tilapäisesti taiteilijoiden ja kulttuuripalveluiden tuottajien työllistymistä ja uusien työmahdollisuuksien avautumista sosiaali- ja terveydenhuollon parissa. Vakituisten työtehtävien luomiseen on vielä matkaa, vaikka jokainen hanke tekeekin asiaa osaltaan tutummaksi, lisää markkinoita sekä kasvattaa paikallisten taitelijoiden ammattitaitoa. Koska hankkeessa sote-palveluihin työllistyneitä taiteilijoita oli jo kymmeniä, voidaan sanoa, että sote-palveluissa työskentelemisestä on vähitellen tulossa Etelä-Savossakin yksi tapa ja ala, jolla taiteilija voi hankkia elantoa ja jolle taiteilija voi erikoistua.

Hankkeessa tuotiin kulttuurihyvinvointi mukaan myös maakuntaohjelmaan ja tulevan maakuntaorganisaation järjestämissuunnitelmaan. Taikuhyve-verkoston jäsenet ovat mukana uuden maakunnan valmisteluryhmissä ja pyrkivät osaltaan vaikuttamaan siihen, että kulttuurihyvinvointiin varataan resursseja tulevassa koetalousarviossa. Hankkeen osalta tämä työ jäi kesken maakuntaudistuksen viivästyessä.

Hankkeen kolme toimenpidekokonaisuutta tukivat toisiaan hyvin. Kun kulttuurihyvinvointia edistettiin samanaikaisesti niin käytännön kokeiluiden tasolla, strategisella tasolla kuin verkostotyötä vahvistamallaakin, päästiin asiassa aimo harppaus eteenpäin.

Helsingin Diakonissalaitos: Art@HDL

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Helsingin Diakonissalaitos

Hanke: Taiteen hyvinvointivaikutusten juurruttaminen sosiaali- ja terveydenhuollon monisairaiden ja sosiaalisesti moniongelmaisten asiakkaiden arkeen

Yhteistyökumppanit

Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö, Todellisuuden tutkimuskeskus sekä yksittäiset taiteilijat.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 50 000 €, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö 21 428 €. Yhteensä 71 428 €.

Toimijan kuvaus

Helsingin Diakonissalaitos on vaativien erityisryhmien ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten auttamiseen keskittynyt yleishyödyllinen säätiö, joka edistää kansalaistoimintaa ja tuottaa sosiaali- ja terveyspalveluita. Laitoksen yhteiskunnallisessa konsernissa työskentelee tuhat ammattilaista ja yli kaksi tuhatta vapaaehtoista. Diakonissalaitos on työskennellyt yhteiskunnan marginaaleissa elävien kanssa jo 150 vuotta ja taide ja kulttuuri ovat aina olleet osa sen toimintaa. Helsingin Diakonissalaitoksella taide ymmärretään sivistyksellisenä perusoikeutena, joka kuuluu kaikille etniseen taustaan, kansallisuuteen, kykyyn, sosiaaliseen tai taloudelliseen asemaan katsomatta.

Hankkeen lähtötilanne

Helsingin Diakonissalaitoksella on ollut vakiintunutta taidetoimintaa jo 2000-luvun alusta, mutta tarvetta toiminnan levittämiseksi on, erityisesti säätiön ja sen tytäryhtiö Hoiva Oy:n lukuisissa yksiköissä. 2000-luvun alussa laitokselle palkattiin ensimmäinen taiteellinen koordinaattori/taiteilija. Samaan aikaan aloitettiin työparityöskentely taidealan ammattilaisten ja hoitohenkilöstön välillä. Suomen kulttuurirahaston apurahojen tuella Diakonissalaitoksen päihde- ja mielenterveystyöhön on luotu pysyviä taide- ja kulttuuritoiminnan rakenteita. Asiakkaille on annettu mahdollisuus osallistua taiteen ja kulttuurin tekemiseen, minkä myötä katsojista ja kokijoista on tullut tekijöitä. Diakonissalaitoksen mukaan taide on usein monien marginaaliryhmien saavuttamattomissa, minkä vuoksi taidetta tulisi tuoda heidän luokseen ja tuottaa yhdessä heidän kanssaan.

Hankkeen lähtökohtana oli, että taidelaitokset ja yksittäiset taiteilijat jalkautuvat säätiön D-asetuille ja Hoiva Oy:n vanhusten hoivayksiköihin sekä asumis- ja päihdepalveluiden yksiköihin.

Suunnitellut toimenpiteet:

- Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö toteuttaa terveydenhuollon ja sosiaalityön yksiköihin suuntautuvia taideprojekteja ja esitysvierailuja.
- Todellisuuden tutkimuskeskus tuottaa taidetoimintaa yksiköihin yhdessä palvelunkäyttäjien ja henkilökunnan kanssa.
- Yksittäiset taiteilijat jalkautuvat yksiköihin viikoittain.

Yksiköiden työntekijät ja vapaaehtoiset motivoivat palvelunkäyttäjiä ja mahdollistavat toiminnan onnistumisen. Hankkeessa käytettävät taiteen ja kulttuurin alat ja toimintamuodot valitaan yhteistyössä asiakkaiden kanssa.

Aiemman kokemuksen perusteella koetaan tärkeäksi, että taide- ja kulttuuritoimintaa toteuttavat taiteilijat. Tällöin kyse on taiteellisesta työskentelystä, mikä on eri asia kuin taideterapia, jossa henkilöä kohdellaan potilaana.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Tuottaa pitkäjänteistä taide- ja kulttuuritoimintaa.
- Työllistää taiteilijoita.
- Edistää luovien menetelmien kehittämistä ja soveltamista terveys- ja sosiaialialalla.
- Juurruttaa taitelijoiden ja kulttuuritoimijoiden kanssa yhdessä toteutettava taide- ja kulttuuritoiminta osaksi Helsingin Diakonissalaitoksella sosiaali- ja terveystalvija, yhteisön normaalia arkea sekä työntekijöiden tapaa tehdä työtä.
- Rakentaa uudenlaista hoitokulttuuria.
- Palvelunkäyttäjät pääsevät itse osalliseksi taiteen tekemisestä.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taiteen ja kulttuurin tarjonnan eli saatavuuden monipuolistaminen.

Odotetut tulokset:

- Taide- ja kulttuuritoiminta on juurtunut syvemmin Diakonissalaitoksen toimintakulttuuriin.
- Toimintaan on saatu mukaan sote-alan opiskelijoita, minkä myötä hanke tuottaa uutta sisältöä koulutukseensa ja uudistaa ammatillisuuden näkökulmaa.

- Asiakkainen ja työntekijöiden kiinnostus ja aktiivisuus taide- ja kulttuuritoimintaa kohtaan on lisääntynyt.
- Asiakkaiden itsetuntemus, luottamus ja itsearvostus ovat kasvaneet. Osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet (osallisuus päätöksentekoon) sekä valtautuminen (omien voimavarojen tunnistaminen ja muutosten aikaansaaminen yksilö- ja yhteisötasolla) ovat edistyneet. Taide ja kulttuuri voivat tuoda näkyviin yhteiskunnallisesti arkoja, vaiettuja tarinoita.
- Asiakkaiden toimintakyvyn ylläpitäminen on edistynyt, he ovat ottaneet enemmän vastuuta oman arjen haltuunotosta sekä parhaimmillaan ollaan pystytty jopa katkaisemaan syrjäytymiskierre ja edistämään kuntoutumista.
- Työpaikasta on tullut yhteisö, jossa työntekijät ja palvelunkäyttäjät oppivat tuntemaan toisensa uudella tavalla. Erilaisten luovien asioiden yhdessä tekeminen lähentää heitä, syventää ymmärrystä, sekä kasvattaa luottamusta puolin ja toisin. Näin taide mahdollistaa myös työntekijöiden ammatillisen kehittymisen ja kasvun.
- Taiteilijoiden osaaminen ja valmiudet toimia sektorirajat ylittävässä yhteistyössä moninaisten sosiaali- ja terveystalouden toimijoiden kanssa lisääntyvät. Hanke antaa taiteilijoille mahdollisuuden oppia uusia ajattelutapoja ja toimintatapoja, tulla läheisempään yhteyteen syrjäytyneiden ihmisten kanssa ja huomioida ja osallistaa erilaisia yleisöjä.
- Toiminnan vakiintumista pidetään todennäköisenä.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Hankkeessa on lisätty taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa eli saatavuutta sosiaali- ja terveystalouden palveluissa. Taiteenaloista mukana ovat olleet teatteri, tanssi/keuhonhuolto, musiikki ja valokuvataide.
- Toiminnan kohteena ovat olleet niin lapset, aikuiset kuin ikäihmiset. Mukana on ollut myös kodittomia, entisiä kodittomia, päihteenkäyttäjiä ym. ihmisiä, joiden ei ole helppo lähteä taidetoimintaan itsenäisesti.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria sekä tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja strategiseen työhön.
- Yksiköiden toivomuksesta esitystoimintaa on kehitetty eteenpäin teatteri- ja työpajatoiminnaksi, jossa ovat olleet mukana taiteilijat, palvelunkäyttäjät ja työntekijät.
- Työntekijät ovat toimineet taiteilijoiden työparina, esim. minäkuva-omakuva-työpajassa.

- Tanssi- ja kehonhuoltotyöpajoissa on mukana lähihoitajaopiskelijoita ja opettaja Suomen Diakoniaopistolta.
- Bänditoiminta on herättänyt kiinnostusta organisaation työntekijöiden ja asiakkaiden keskuudessa ja toimintaan on käynyt tutustumassa uusia henkilöitä.
- Juurtumisen esteet on ylitetty melko hyvin.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Marginaaliryhmien näkyvyyttä eri yleisöille on lisätty ja marginaaliryhmien ääni on tullut enemmän kuulluksi.
- Toiminnalla on ollut vaikutusta asiakkaiden itsetuntemuksen ja elämänlaadun paranemiseen.
- Asiakkaat ovat päässeet vaikuttamaan toiminnan sisältöihin.
- Diakonissalaitoksen työntekijöiden sitoutuneisuus taide- ja kulttuuri-toimintaa kohtaan on lisääntynyt.
- Taide- ja kulttuuritoiminnan näkyvyys omassa talossa on lisääntynyt.
- Työyhteisössä on pystytty tarkastelemaan ja purkamaan valta-asemia roolien sekoittumisen kautta, mikä on lisännyt tasavertaisuutta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Eri toimipisteiden henkilökunta kuvaillee työhyvinvointinsa lisääntyneen toiminnan myötä ja tuoneen heitä tasa-arvoisempaan asemaan asiakkaiden kanssa.
- Taiteilija-työntekijä-työparityöskentely on vahvistunut. Työparit ovat oppineet toisiltaan ja saaneet uusia näkökulmia omaan työhönsä.
- Näkemys sote-alan opintosisältöjen tärkeydestä on vahvistunut. Taide- ja kulttuuritoiminta on tärkeä juurruttaa jo valmiiksi opiskelijoiden työotteeseen.
- Toimintaan tuli mukaan uusia yhteistyökumppaneita: Suomen Diakoniaopiston Helsingin yksikkö ja lähihoitaja-koulutus.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Diakoniaopiston sitoutuminen ja innostus toimintaan.
- Eri asiakasryhmien ja henkilökunnan sitoutuminen ja halukkuus toiminnan toteuttamiseen ja toteutumiseen.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

Ajatus toiminnan juurtumisesta on ollut hankkeen keskiössä; taiteesta ja kulttuurista tulee tulla osa toimintakulttuuria ja asiakkaiden hyvinvointia, eli ajattelutapa. Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan toiminnan juurtuminen työntekijöiden työotteeseen ja palvelunkäyttäjien elämään sekä yhteistyötä taiteilijoiden kanssa. Juurtuminen on tärkeää,

koska hankerahoitusta ei ole aina tarjolla. Diakonissalaitoksella on jo pysyviä rakenteita, ja osittain taide- ja kulttuuritoiminnan voi katsoa juurtuneen laitoksen käytäntöihin. Haaste on kuitenkin saada taide ja kulttuuri osaksi niitä toimintoja, joihin ne eivät ole perinteisesti kuuluneet. Taide- ja kulttuuritoiminta koetaan Diakonissalaitoksella tärkeäksi, mutta ei yhteisesti koko talossa. Art@HDL-hanke juurrutti taidetta laajasti säätien ja Hoivan yksiköihin niin, että työntekijät yhä enemmän ottivat luovat menetelmät hoito- ja hoivatyössä käyttöön. Joissain toimipisteissä juurtumista on tapahtunut jo pidemmän aikaa kuin toisissa, eli aika ja kokemus vaikuttavat tähän merkittävästi.

Vakiintumisen edellytyksiä:

- Organisaation tulee tunnustaa kulttuurin arvo ja tehdä sen eteen työtä. Toiminnan vakiintumisen edellytyksenä on yhteinen näkemys kulttuuritoiminnan arvosta osana toimintakulttuuria.
- Toiminnan tulee näkyä päätäville tahoille, jotta heille muodostuu ymmärrys toiminnan merkityksestä.
- Henkilökunnan yhteinen tahtotila ja suunnitelmallisuus ovat ensisijaisia tärkeitä, jotta hankerahoituksen loppuessa toiminta jää elämään henkilökunnan kautta.
- Toiminnalle tulee luoda selkeät tavoitteet, mitä ollaan tekemässä ja miksi.
- Toiminnalle tulee varata riittävät resurssit (aika ja raha).
- Työparityöskentely lisää sote- ja taidepuolen yhteistyötä ja toiminnan kehittämistä. Onnistuminen vaatii hyvän yhteyden yksiköiden, taiteilijoiden ja koordinaattoreiden kesken.
- Toimintaa tulee toteuttaa asiakaslähtöisesti ja lähellä asiakkaita.
- Toiminta tulee dokumentoida ja toiminnalle tulee luoda mittarit, joilla voidaan osoittaa taide- ja kulttuuritoiminnasta saadut hyödyt.
- Taiteen ja kulttuurin tulisi olla myös osa henkilökunnan työtettä ja ammattitaitoa. Tästä syystä taide- ja kulttuuritoiminnan näkökulmat tulisi tuoda mukaan sosiaalialan koulutukseen.
- Taide- ja kulttuuritoiminnan ammattimaisuudesta on tärkeää huolehtia alusta asti, jotta asiakkaat kokevat toiminnan tärkeäksi ja voimaannuttavaksi.
- Taiteilijoiden sitoutuneisuus sekä luottamus asiakkaiden ja taiteilijoiden välillä. Toiminnalla ei saa käyttää asiakkaita tai heidän tilannettaan hyväksi (esim. julkisuus). Toiminta edellyttää taiteilijoilta lisäksi pitkäjänteisyyttä ja joustavuutta.

HANKETEKSTI

Art@HDL

Helsingin Diakonissalaitoksella taide ymmärretään sivistyksellisenä perusoikeutena, joka kuuluu kaikille rotuun, kansallisuuteen, kykyyn, sosiaaliseen tai taloudelliseen asemaan katsomatta. Todellisuudessa taide on kuitenkin monien ns. marginaaliryhmien saavuttamattomissa, minkä vuoksi taide-elämyksiä tulisi tuoda suoraan heidän luokseen ja tuottaa yhdessä heidän kanssaan. Taide edistää ihmisten osallisuutta (kuuluminen yhteisöön), vaikuttamismahdollisuuksia (osallisuus päätöksentekoon) sekä valtautumista (omien voimavarojen tunnistaminen ja muutosten aikaansaaminen yksilö- ja yhteisötasolla). Taide ja kulttuuri voivat myös tuoda näkyviin ihmisten yhteiskunnallisesti arkoja, vaiettuja tarinoita.

Art@HDL-hanke pyrki systemaattiseen ja pitkäjänteiseen taide- ja kulttuuri-toimintaan. Tässä suhteessa se erosi tyypillisestä taide- ja kulttuuri-toiminnasta, jota esimerkiksi palvelutaloissa useinkin on tarjolla, nimittäin satunnaisista kulttuuri-esityksistä tai -vierailuista. Art@HDL-hanke juurrutti taidetta laajasti säätiön ja Hoivan yksiköihin niin, että työntekijät yhä enemmän ottivat luovat menetelmät hoito- ja hoivatyössä käyttöön. Helsingin Diakonissalaitos haluaa yhtäältä työllistää taiteilijoita ja toisaalta edistää luovien menetelmien kehittämistä ja soveltamista terveys- ja sosiaalialalla.

Monilla Helsingin Diakonissalaitoksen palvelunkäyttäjillä on paljon osaamista taiteen ja kulttuurin aloilla. Taide tuo vähintäänkin vaihtelua arkeen. Oman osaamisen käyttäminen omaksi ja yhteisön iloksi ja hyödyksi voimaannuttaa. Huomion ja kehujen saaminen motivoi kehittämään itseään lisää ja mahdollistaa kuntoutumisen. Art@HDL-hankkeessa palvelunkäyttäjät eivät ainoastaan saaneet taide-elämyksiä, vaan pääsivät itse osalliseksi taiteen tekemisestä, mikä edesauttaa toimintakyvyn säilymistä, vastuunottoa oman arjen haltuunotosta sekä parhaimmillaan jopa syrjäytymiskiirteen katkeamista ja mahdollisuuksien mukaista kuntoutumista. Osallistuminen tukee yksilön elämänhallintaa ja toimintakykyä, muuttaa heidät passiivisista objekteista aktiivisesti osallistuviksi toimijoiksi ja antaa mahdollisuuden kokea itsensä arvokkaaksi ja yhteiskuntaan kuuluvaksi jäseneksi.

Hankkeen toisena kohderyhmänä olivat säätiön ja Hoivan työntekijät, joiden suhtautumisesta ja toiminnasta taidetoiminnan juurtuminen yksiköihin riippuu. Monilla työntekijöillä on laajaa osaamista kulttuurin eri aloilta. Heillä on ammattilais-, puoliammattilais- tai harrastajataustaa eri taiteenlajeihin. Taiteen tekeminen yhdessä palvelunkäyttäjien, ammattitaiteilijoiden, opiskelijoiden ja vapaaehtoisten kanssa tuo vaihtelua työhön, jolloin jaksaminen ja työssä viihtyminen paranevat. Työpaikka ei enää ole pelkkä työpaikka, vaan siitä tulee yhteisö, jossa työntekijät ja palvelunkäyttäjät oppivat tuntemaan toisensa uudella tavalla. Erilaisten luovien asioiden yhdessä tekeminen lähentää heitä, syventää ymmärrystä, sekä kasvattaa luottamusta

puolin ja toisin. Näin taide mahdollistaa työntekijän ammatillisen kehittymisen ja kasvun.

Art@HDL-hankkeessa ovat olleet mukana musiikkikasvattaja Marika Hyväri-
nen, muusikko Mari Kätkä, valokuvaaja Leena Louhivaara, tanssitaiteilija - koreografi
Maria Saivosalmi, Todellisuuden tutkimuskeskus sekä Kansallisteatterin Kiertue-
näyttämö. Tämä projekti on osoittanut, että taiteilijan läsnäolo yhteisössä voi olla
luonnollista, vaivatonta ja hyvin dialogissa toimivaa henkilökunnan ja palvelun-
käyttäjien kanssa.

Erään toimipisteen henkilökunnan palautteessa todetaan, että kulttuuritoi-
mintaa on pyritty järjestämään siten, että mahdollisimman moni henkilökunnasta
pystyy tasavertaisena jäsenenä osallistumaan kulloinkin tapahtuvaan toimintaan.
Yhteistä kulttuuritoimintaa on pidetty hyvänä ja se on pyritty huomioimaan ryhmä-
suunnitelluissa ja viikkorakenteissa. Eri toimipisteiden henkilökunta myös kuvailee
työhyvinvointinsa lisääntyneen toiminnan myötä ja tuoneen heitä tasa-arvoisempaan
asemaan asiakkaiden kanssa.

”Asiakkaat osallistuvat mielellään luoviin toimintoihin ja osallistujia on usein
paljon silloin. Mm levyraadit ja teatterityöpajat ja esitykset. Ulkopuolisten ohjaajien
yksikköön tulo koetaan hyvänä ja mielekkäänä”

Asiakkaat nähdään myös yhä enenevässä määrin taiteen ja kulttuurin tekijöinä,
ei pelkästään kokijoina.

”On ollut ilo yhdessä osallistua ja tehdä asioita myös siten, että hlökunta ei
ole aina ryhmien ohjausvastuussa. Olemme myös suunnitelleet ryhmiä siten, että
asiakkaat voivat ottaa ohjausvastuuta ryhmistä.”

Suuri osa taiteilijoista kommentoi, että vain tällaiset pitkäkestoiset projektit
mahdollistavat sen tutkimisen, mitä taiteen juurruttaminen on ja miten se voi käy-
tännössä tapahtua.

Esimerkiksi Leena Louhivaara kirjoittaa palautteessaan ”luovien menetelmien
juurruttaminen perusrakenteisiin tulee olla tärkeä missio, kun halutaan asiakas aktii-
viseksi, oman elämänsä parantajaksi.”

Tällä hetkellä tuntuu, että hyvässä alussa ollaan ja tästä voisi jatkaa tiiviimmän
taiteen juurruttamisen hankkeen. On merkillepantavaa, että joissain toimipisteissä
juurtumista on tapahtunut jo pidemmän aikaa kuin toisissa, eli aika ja kokemus vai-
kuttavat tähän merkittävästi. Hyväksi havaittu toimintamalli oli myös Maria Saivosal-
men oivallus kouluttaa hoiva-alalle kouluttautuvia lähihoitajia luovien menetelmien
käyttöön. Tulevaisuuden ammattilaisina luovien menetelmien osaamisesta on heille
taatusti hyötyä ja se voi tuoda lisäarvoa hoitotyöhön.

Helsingin kaupunki: Kulttuurisen vanhustyön kansallinen Aili-verkosto

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Helsingin kaupunki

Hanke: AILI – Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto

Yhteistyökumppanit

Helsinki, Espoo, Vantaa, Pukkila, Turku, Tampere, Seinäjoki, Vaasa, Jyväskylä, Kuopio, Kouvola, Oulu, Rovaniemi (13 kuntaa).

Toteuttamisaika

2016–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 183 000 €, kaupunkien omavastuu 181 021 €. Yhteensä 364 021 €.

Toimijan kuvaus

Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala haluaa tukea kaupunkilaisten henkistä ja fyysistä hyvinvointia, aktiivista kansalaisuutta ja sivistystä. Helsingissä tämä näkyy esimerkiksi Stadin ikäohjelmassa. Aili-hankkeen hanketoimisto on Helsingissä, koska suurin osa muista yhteistyökumppaneista toimii täältä käsin. Lisäksi Helsinki on toiminut aktiivisena kulttuurisen vanhustyön kehittäjänä viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeen toimenpiteet ja tavoitteet rakentuvat 2000-luvulla kunnissa tehdyn kulttuurisen vanhustyön pohjalle. Kulttuurista seniori- ja vanhustyötä tehdään Suomessa monessa kunnassa, ja kuntien kehitysvaiheet ovat erilaisia. Monet selvitykset ovat osoittaneet, että kulttuuriseen seniori- ja vanhustyöhön liittyvät haasteet ovat eri kunnissa ovat yhteiset, turhia resursseja kuluu tiedon ja yhteistyökumppaneiden etsintään sekä hyvien käytäntöjen innovointiin. Tähän hankkeeseen osallistuu myös kuntia, jotka eivät ole aiemmin olleet mukana kulttuurisen vanhustyön verkostoissa.

Hankkeen keskeisenä lähtökohtana on ikäihmisten hyvän elämän vahvistaminen. Kulttuurin ja soten yhteistyössä on tarkkaan rajatut alueet, eikä toimintaa nähdä vielä yhteiseksi asiaksi. Taide ja kulttuuri eivät integroidu osaksi sosiaali- ja terveyssektorin toimintamalleja ilman sitä tukevien rakenteiden ja järjestelmien luomista. Kuntatoimijoiden oman toiminnan kehitystyölle ei ole pysyviä yhteistyö- ja kehitysohjeita tai -verkostoja. Hankkeessa kehitetään verkostomaista toimintamallia. Verkoston tehtävänä on toimia foorumina ja alustana hallinnollisten tukirakenteiden

kehitystyölle, uudenlaisten toimintamallien innovoinnille ja juurruttamiselle sekä eri toimijoiden väliselle yhteistyölle ja tiedonvälitykselle.

Hankkeessa käsitys kulttuurista on laaja. Hankkeessa pohditaan, miten arjen läpileikkaava kulttuuri ja toisaalta korkeakulttuuri (taide) voivat yhdistyä.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Luoda kansallisen kulttuurisen seniori- ja vanhustyönverkostotoiminnan malli.
- Löytää verkostolle pysyvä rahoitus ja mahdollistaa verkoston laajeneminen muihin kaupunkeihin ja kuntiin (pitkän aikavälin tavoite).
- Päästä toiminnassa valtakunnallisesti yhteiselle tasolle (tällä hetkellä erot kuntien välillä suuria).
- Hallintorakenteisiin liittyvä kehitystyö: kulttuurisen vanhustyön hallintomallien ja -muotojen kehitystyö (kunnallinen, alueellinen, kansallinen taso).
- Kulttuuriin liittyvä kirjaaminen ja kulttuuritoiminnan vaikutusten arviointi ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluissa.
- Kulttuurin ammattilaisten aseman selkiyttäminen ja vahvistaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa.
- Kulttuuritoimintaan liittyvän vapaaehtoistoiminnan (erityiskohteena ikääntyneet) kehitys.
- Kulttuurisen vanhustyön käsityksen selventäminen (sisältö, määritelmät, lokalisoidut versiot). Niin ammattitaide, vapaaehtoistyö kuin hoitajien osaaminen kuuluvat kulttuuriseen vanhustyöhön.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimijoiden välisen yhteistyön edistäminen. Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan verkoston toimintamallia.
- Tavoitteet ovat pysyneet ennallaan suhteessa alkutilanteeseen ja hanke on edennyt suunnitellusti.

Odotetut tulokset:

- Suomeen on jäänyt pysyvä kulttuurisen vanhustyön asiantuntijaverkosto. Toiminnan juurtumista pidetään erittäin todennäköisenä. Tiedossanne ei kuitenkaan tällä hetkellä ole, mitkä tahot ottavat vastuun toimintamallin vakiinnuttamisesta tulevaisuudessa tai miten asia resursoidaan.

- Verkosto on vahvistanut rooliaan asiantuntijaverkostona ja pystynyt vaikuttamaan kulttuurisen vanhustyön asemaan valtakunnallisella tasolla.
- Verkosto on tehnyt kulttuurisen vanhustyön merkitystä näkyväksi ja tukenut kulttuurin saavutettavuutta.
- Verkostotoiminnan myötä kulttuurinen vanhustyö on huomioitu sote-uudistuksessa siten, että uudistuksen jälkeen kulttuurista vanhustyötä pidetään osana laadukasta vanhustyötä palveluntarjoajasta huolimatta.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Kunnissa toimivien kulttuurisen vanhustyön asiantuntijoiden välille on perustettu yhteistyö- ja yhteiskehittämisverkosto. Verkosto on järjestänyt viisi yhteistapaamista viidellä eri paikkakunnalla (Helsinki, Vantaa, Tampere, Jyväskylä, Oulu).
- Verkostotoimintaan osallistuvien kunnat ovat nimenneet kunnastaan edustajan sekä sosiaali- ja terveystoimen että kulttuuripalveluiden puolelta. Jokaisen verkostokunnan sisälle on luotu kulttuurin ja soten välille yhteinen työpari, jonka tehtävänä on edistää omassa kunnassaan toteutettavaa kulttuurista vanhustyötä.
- Kuntatoimijat ovat käynnistäneet tai tehostaneet kunnassaan kulttuurin alan toimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimen toimijoiden välistä yhteistyötä esimerkiksi pitämällä kunnassaan kulttuurisen vanhustyön seminaaripäivän, kokoamalla yhteen kunnan kulttuurisen vanhustyön toimijoita sekä suunnittelemalla uusia kulttuurisia sisältöjä ikääntyneille.
- Verkoston alaisuudessa työskentelee neljä kehittämisen alatyöryhmää. Alatyöryhmien toiminnan puitteissa on mm. kartoitettu sekä välitetty tietoa hyvistä toimintamalleista, sparrattu kuntia omassa sisäisessä kulttuurisen vanhustyön kehittämissä sekä selvitetty kulttuurisen vanhustyön rakenteita.
- Hankkeessa on lisätty tietoa taide- ja kulttuuripalveluiden mahdollisuuksista sosiaali- ja terveystoimissa.
- Toiminnan maantieteellinen kattavuus ei ole laajentunut.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria sekä tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja strategiseen työhön. Lisäksi on huomioitu viestinnän sekä taloudellinen, maantieteellinen ja sosiaalinen saavutettavuus.

- Hankkeeseen ei ole tullut mukaan uusia toimijoita tai yhteistyökumppaneita
- Läänintaiteilijan osaaminen on ollut apuna toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä sekä toteuttamisessa.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Ymmärrys kulttuurisesta vanhustyöstä on osanottajien keskuudessa lisääntynyt. Kulttuurisen vanhustyön näkyvyys ja arvostus ovat parantuneet.
- Yhteistyö ja sitoutuminen toimintaan on kasvanut. Verkostotoiminnan myötä vanhusten kulttuuristen oikeuksien edistäminen oman kunnan sisällä tullut yhteiseksi, ja nyt töitä tehdään yhdessä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.
- Kolmessa kunnassa on otettu käyttöön poikkihallinnollinen kulttuurisen vanhustyön kulttuurituottajan tehtävä 50 % soten ja 50 % kulttuurisektorin rahoittamana. Malli on omaksuttu Helsingistä.
- Kulttuuriseen vanhustyöhön on saatu lisää palkattua työvoimaa, esim. tuottaja Vantaalle.
- Yhteistyötä on vakiinnutettu kunnan sisälle, mutta kuntien välisen yhteistyön vakiintumisesta ei ole tietoa (miten esim. käy, jos verkoston koordinaattori puuttuu).
- Lisääntynyt ymmärrys siitä, että kulttuurisessa vanhustyössä saavutettavuudesta huolehtiminen on ensisijaisen tärkeää.
- Hanke on nostanut esiin ajankohtaisia kulttuurisen vanhustyön teemoja, kuten kulttuurikirjaamisen kehittämisen. Tätä yksikään kunta ei voi tehdä yksin, vaan tarvitaan valtakunnan tason päätöksiä. Aili-verkostolle laaditun selvityksen mukaan kunnat yhdessä THL:n kanssa voivat kuitenkin tehdä paljon asian edistämiseksi.
- Vanhustyön yksiköissä työskentelevistä kulttuuriohjaajista on tehty selvitys 13 Aili-kunnassa ja laadittu toimenpide-ehdotukset heidän asemansa edistämiseen.
- Verkosto on toiminut alustana etäkulttuuripalveluja kehittävän Tänään kotona –hankkeen kuntayhteistyölle.
- Monessa asiassa päästiin eteenpäin, mutta samalla on paljon vielä opeteltavaa ja toimintamallien kehittämistä. Kotiin vietävän vapaaehtoistyön toimintamalleista on tehty kooste.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Vanhusten oikeus oman näköiseen elämäänsä ja sen toteutuminen laitos- ja kotihoidossa on erittäin ajankohtainen puheenaihe keväällä 2019.
- Yhteistyö eri toimijoiden välillä on ollut odotettua onnistuneempaa, erityisesti sote-sektorilla ollaan oltu oletettua innostuneempia uusista työtavoista (esim. kuntien kirjaamisen yhdyshenkilöt).
- Sote-uudistukseen, uuteen kuntien kulttuurilakiin, kulttuurin TEA-vii-sareihin yms. liittyen on löytynyt hyviä vaikuttamisen paikkoja, laajalti prosenttiperiaatteen kärkihankkeen ansiosta. Aili edustaa oikeastaan ainoana toimijana nimenomaan vanhusten kulttuuristen oikeuksien puolustamista.
- Virkamiesten innostuminen ja positiivisuus aihetta kohtaan on yllättänyt. Yleisesti ollaan positiivisesti yllättyneitä siitä, kuinka paljon on saatu aikaan ja miten pitkälle päästy monissa asioissa.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

- Tarvitaan konkreettiset rakenteet vanhusten kulttuurisen oikeuksien edistämiseen, vertailukohtana esim. vaiheet, jotka johtivat Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton perustamiseen. Esimerkiksi jokin konkreettinen taho/paikka, jolla on asiaan tarvittavat resurssit. Verkoston rooli voisi olla vertaisverkoston lisäksi edunvalvontaverkosto. Lisäksi tarvitaan välittäjätaho taide- ja kulttuurikentän ja soten välille, myös hallinnon tasolla (joku joka pystyy vaikuttamaan rakenteisiin, toimijat harvoin pystyvät/pääsevät sellaisiin tilanteisiin).
- Verkoston toimintamallin vakiinnuttaminen edellyttää pysyvän yhteistyön luomista kuntien sisälle kunnan kulttuuripuolen toimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimen toimijoiden välille. Yhteistyön vakiinnuttaminen on välttämätöntä, jotta yhteistyö kulttuuripuolen toimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimen toimijoiden välillä pysyy yllä ja vuoropuhelu näiden sektoreiden välillä toimii. Molemminpuolinen ymmärrys toimijoiden työkentästä myötävaikuttaa kulttuurilähtöisten palveluiden roolia osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita.
- Tarvitaan yleistä julkista keskustelua ikäihmisten tarpeista ja kulttuurin roolista sekä kulttuurisen vanhustyön profilin nostamista. Tarvitaan keskustelua siitä, mitä kulttuurinen vanhustyö on ja minkä alla/ yhteydessä vanhusten (kulttuurisista) oikeuksista puhutaan. OKM:n tulisi nostaa esiin kulttuurinen vanhustyö, sillä tällä hetkellä erityisryhmät saavat rahoituksesta huomattavasti suuremman osuuden. Poliitiikan sisällön tulisi muuttua väestön ikääntyessä.

- Kaikkien väestöryhmien kulttuuristen oikeuksien huomioiminen, myös esim. kulttuurin TEA-viisareissa. Ikääntyneet tippuvat monesta pois esim. kunnan tehtävistä. Jos ikääntyneiden asiat menevät vain soteen, ajatellaan heidän asiaansa vain sosiaali- ja terveyspalvelujen kautta. Hyvinvointi ei ole silloin mukana. Samalla väestö ikääntyy ja suuri ongelma tulee olemaan yksinäisyys eikä siihen ei voida puuttua lääkkeillä.
- Asiaa tulee lähestyä oikeasta näkökulmasta: soteen ei voi ”viedä” taidepolitiikan argumentteja taiteilijoiden työllistymisestä. Tarvitaan lisää ymmärrystä siitä, mitä tarkoittaa taide- ja kulttuuritoiminta sotessa.
- Yhteistä keskustelua sanastosta ja termeistä. Suurin osa ikäihmisten kulttuurista (esim. käsityöt) eivät mene taiteen määritelmän alle. Se ei tee niistä kuitenkaan vähemmän merkittävää, vaan päinvastoin erittäin tärkeää vanhuksen oman itseilmaisun säilymisen kannalta. Kulttuurin käsitteen ymmärtäminen kaikkien luovuutta mahdollistavana.
- Kulttuuri- ja sotetyöparit (nimetty ja vastuut jaettu), työparitoiminnan suunnitelmallisuus ja jatkuvuus sekä kahdella toimialalla yhtä aikaa työskentelevät työntekijät.
- Asian vieminen koulutusmielessä eteenpäin valtakunnallisesti. Aloiteetaan RAI-kulttuurikirjaamisen edistämällä ja hoivayksiköiden kulttuuriohjaajien aseman edistämällä.
- Riittävät resurssit verkoston toiminnan toteuttamiseen sekä myös aikaa ja henkilöitä rahoituksen hakemiseen. Verkoston toiminta edellyttää koordinoivaa tahoa/henkilöä.
- Toimijoille (esim. kunnille) ei voi antaa lisää tehtäviä, jos ei ole osoittaa siihen resursseja. Tavoitteiden pitää olla realistiset suhteessa resursseihin.
- Asioiden jakaminen yhdessä muiden kärkihanketoimijoiden kanssa on ollut voimaannuttavaa. On saatu tukea ja voitu paikata toisten osaamista.

HANKETEKSTI

Kuuluminen prosenttiperiaatteen kärkihankkeeseen on hyödyttänyt Ailia

Kolmentoista kunnan verkostona kulttuurisen vanhustyön Aili-verkosto on jo itsessään melko suuri tekijä, kuuluuhan siihen mm. kymmenen suurinta kuntaa. Kuulumisen hallituksen kärkihankkeeseen tuo kuitenkin toiminnalle suurempaa painoarvoa: On esim. paljon helpompaa ottaa yhteyttä THL:n virkamieheen osana kärkihanketta kuin Helsingin kaupungin virkamiehenä. Prosenttiperiaatteen kärkihankkeen omat tilaisuudet ja Facebook-ryhmä ovat mahdollistaneet verkostoitumista eri hankkeiden

toimijoiden välillä. Kehittäjät ovat omissa työtehtävissään usein yksin, mutta samankaltaisia aiheita pohtii moni eri puolilla Suomea. Säännölliset tapaamiset kasvokkain mahdollistavat välittömän ilmapiirin, jossa voidaan sitten toimia sähköiselläkin alustalla tapaamisten välissä.

Sekä Taiken että OKM:n toiminta on mahdollistanut Aili-verkostolle tiedon saantia hallituksen hankkeista, ministeriöiden hankkeista ja muiden hanketoimijoiden toiminnasta. Tilaisuudet, julkaisut ja mahdollisuudet lausuntojen jättämiseen ovat tulleet kiitettävästi tietoomme. Taiken edustajat ovat olleet hyvin tavoitettavissa kysymyksiämme varten, kiitos siitä. Mikäli seuraavalla hallituskaudella kulttuurihyvinvoinnin edistämistä ei tehdä kärkihanke-mallilla, toivoo Aili kuitenkin asiantuntijaryhmän säännöllistä yhteen kokoamista ja vastuuvirkamiesten nimeämistä. Enemmän voisi olla myös hankkeen toteuttajien, isomman joukon tapaamisia, nythän useimmiten koolla olivat hankepäälliköt.

Ailin tärkein tulos on yhdyshenkilöiden nimeämisen tärkeys

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön Aili-verkoston keskeinen havainto on, että kulttuuritoiminnan viemistä vanhusten palveluihin ei kannata suunnitella ilman vastaanottavan sote-toimijan mukana oloa. Kun kunnassa on nostettu strategiatasolla kulttuurin hyvinvointivaikutusten tärkeys, saadaan ylin johto sitoutettua. Tämän jälkeen hankkeita ja uusia toimintamalleja on helpompi esitellä seuraavalle päättäjätasolle. Oleellista on tässä kohtaa nimetä selkeitä sote-sektorin vastuuhenkilöitä. Vaikka nämä henkilöt ovat tunnetusti hyvin kiireisiä, on heidän nimeämisenä keskeistä hankkeen jalkautumiselle. Tämän jälkeen toteuttavan yksikön hoitohenkilökunnan on helpompi saada varmuus hankkeen 'hyväksyttävyydestä' ja viedä sitä käytäntöön.

Ailin supervoima on aililainen

Aili-verkostossa on nimetty edustaja sekä kulttuuri- että sote-puolen vanhusten kanssa työskentelevistä kunnan toimialoista kolmestatoista Suomen kunnasta. Siinä on supervoima, jota moni muu hanke kadehtii. Se mahdollistaa ainutlaatuisia tiedonsaantia kunnan sisältä yli toimialueiden. Esimerkiksi kuntien vanhustenhuollon kirjaamiseen liittyvien RAI-yhdyshenkilöiden selvittäminen ei olisi onnistunut ilman tätä. Ailiin nimetyistä henkilöistä on muodostunut myös kunnan sisällä arvokas yhteydenpitokanava toimialojen välille, jollaista ei aiemmin ole ollut.

Verkoston luoma yhteys

Ailista kysytään helposti: ”Mitä muuta te teette kuin verkostoidutte?”. Tämä antaa ymmärtää, että pelkkä verkostoituminen ei ole arvokasta, vaan pitää olla konkreettisia hankkeita. Kuitenkin juuri verkostoituminen on Ailin ehdottomasti parasta antia. Hyvien ja huonojen käytäntöjen vaihto, tiedot hyvistä tekijöistä, erilaisten julkaisujen jakaminen ja yleensä tieto muissa kunnissa meneillään olevista asioista ovat arvokasta pääomaa, jota ei muilla keinoin saavuteta. Esimerkiksi kun yksi kunta haluaa kehittää vanhusneuvostojensa toimintaa, ei nettihaulla saa selville mikä kunta on tehnyt tätä menestyksellisesti jo pitkään. Verkostosta kysymällä asia selviää helposti.

Poikkeuksellisen raikas verkosto

Monet jäsenet ovat luonnehtineet Ailia poikkeuksellisen raikkaaksi verkostoksi. Tämä syntyy kustakin kunnasta nimettyjen kulttuurin- ja sote-puolen edustajien tuomasta osaamisesta omasta toimialastaan – ja näiden yhdistymisestä vanhusten hyväksi. Ailissa on päästy puhumaan suoraan toiminnan kohteen, vanhusten, asioiden edistämisestä ilman ajatusta oman 'puolen' edustamisesta. Tämä on mahdollistunut kasvokkain tapaamisten avulla, joita Aililla on ollut 3-4 vuosittain. Tapaamisten välillä yhteistyötä on sitten luontevaa hoitaa sähköisillä välineillä, mikä 13 kunnan kesken on välttämätöntä.

Pääsy sote-työntekijöiden omiin koulutuksiin

Olemme saaneet järjestämiimme tilaisuuksiin poikkeuksellisen hyvin osallistujia sosiaali- ja terveystyöpuolen työntekijöistä, yhteensä yli 500. Tätä on pidettävä isona voittona, sillä usein kulttuurin hyvinvointivaikutuksista päädytään puhumaan 'jo uskoviensa' kanssa. Suurin syy tähän on nimettyjen sote-edustajien mukana olo Ailissa. Heidän kauttaan tilaisuudet on saatu aidosti osaksi sote-toimijoiden järjestelmiä ja vuosikalentereita.

”Sote-championit”

Hienoja kulttuurihyvinvoinnin hankkeita on tehty jo pitkän aikaa. Asiakkaat, taiteilijat, rahoittaja ja vastaanottavan organisaation henkilökunta ovat useimmiten tyytyväisiä hankkeiden tuloksiin. Näistä viimeksi mainittujen henkilöiden käyttäminen viestinviejinä on Ailin kokemusten mukaan paljon tehokkaampaa kuin hankkeen muiden toteuttajien esiintymiset – seuraava kehitysvaihe olisivat toki osallistuneiden vanhusten puheenvuorot. Jos jonkun hoivakodin johtaja suosittelee toimintaa, ottaa toinen johtaja sen todennäköisemmin innokkaasti vastaan. Näitä ”sote-championejia” tulisi käyttää paljon enemmän kuin mitä nyt tehdään!

Henkilökunnan työilön ylläpito

Hoiva-alalla vallitsee erityisesti vanhustenhoidossa työvoimapula ja alan vetovoimaisuus on suuri ongelma. Antamalla henkilökunnalle innostavia uusia työmahdollisuuksia ja mahdollistamalla uudenlaisen toimintatapa vanhusten kanssa, voidaan vaikuttaa positiivisesti työn mielekkyyteen – samalla kuin tietysti vanhusten hyvinvointiin. Kulttuurinen vanhustyö tarjoaa lisää osaavia henkilöitä vanhustyön yksiköihin ja uudenlaista positiivista virtaa. Monet kulttuurialan ammattilaiset, kuten kulttuuri-ohjaajat, voivat tehdä omalla erikoisosaamisellaan paljon tehtäviä, joissa terveysalan ammattilaiset eivät ole parhaimmillaan (tilaisuuksien järjestelyt yms.), jolloin näiden aikaa vapautuu hoitotyöhön.

Hoivakotien vanhukset ovat yhä huonokuntoisempia: tietoa taiteilijoille

Taiteilijat ovat jo pitkään tehnyt hankkeita erilaisiin hoivalaitoksiin. Samaan aikaan yhteiskunnassamme vanhuus on pidentynyt ja hyvin vanhojen määrä hoivayksiköissä kasvaa. Kotona asumista suositaan voimakkaasti. Tämä johtaa siihen, että kun taiteilija saa hoivayksikössä ryhmän vanhuksia toimintaansa, ovat vanhukset lähes poikkeuksetta huonokuntoisempia kuin mitä taiteilija olettaa. Tämä ei tarkoita, että he eivät hyötyisi taiteilijan tarjoamista palveluista. Tarvitaan vain hyvä yhteys yksikön henkilökuntaan, jotta toiminta voidaan suunnitella hyödyttämään parhaiten siihen osallistuvia. Yhteyden rakentaminen vaatii asiakkaista koottua tietoa (esim. RAI) ja nimettyjä vastuuhenkilöitä toiminnan joka tasolle.

Täydennyskoulutuksen tarve on suuri

Aili selvitti vuonna 2018 kulttuuriohjaajien tilannetta omissa kunnissaan ja kulttuurikirjaamisen mahdollisuuksia RAI-tietokannan hyödyntämisessä. Tuloksena oli, että kulttuuriohjaajat tarvitsevat lisäkoulutusta jos he siirtyvät perushoitotyöstä ohjaamiseen, menetelmä- ja täydennyskoulutusta ja tilaisuuksia vertaisoppimiseen. Samoin kuntien vanhusten hoivayksiköiden kirjaamisesta vastaavat henkilöt tarvitsevat koulutusta ei-hoidollisten asioiden huomioimiseen, vanhusten omien näkemysten kirjaamiseen ja malleja hyvistä käytännöistä. Taiteilijat tarvitsevat lisäkoulutusta vanhusten kohtaamiseen ja hoivayksiköissä toimimiseen. Lisäksi palvelujen hankintakoulutuksen tarve on polttava sekä kulttuuri- että sote-puolen virkamiehillä. Erilaisten koulutusten järjestäminen on kulttuurisen vanhustyön seuraavia askeleita.

Positiivinen viesti vanhuudesta ja vanhustenhoidosta

Vanhusten oman luovuuden mahdollistaminen ja erilaiset tapahtumat tuovat mahdollisuuden kertoa positiivista viestiä vanhuudesta yleisemmin ja vanhustenhoidosta erityisesti. Tälle on erityisen suurta tarvetta aikana, jolloin vanhustenhoito nähdään medioissa lähinnä epäkohtien kautta. Tämän viestin voimakkaampi eteenpäin viestiminen on Ailin jatkotavoitteita.

Aili kiittää!

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön Aili kiittää saamastaan tuesta, mahdollisuudesta osallistua kärkihankkeeseen ja toivoo jatkoa kulttuuriselle vanhustyölle myös valtakunnan tasolla. Ailin kunnissa me sitä jo innolla teemme!

*Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallisen AILI-verkoston puolesta,
Tuulikki Koskinen
projektipäällikkö*

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom: Kulttuuripolku senioreille

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom

Hanke: Kulttuuripolku senioreille

Yhteistyökumppanit

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden keskusyksikkö Eksote, Lappeenrannan kaupunki - kulttuuritoimi, Parikkalan kunta - kulttuuritoimi.

Toteuttamisaika

2016–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 62 000 €, Eksote n. 10 000 €, Lappeenrannan kaupunki 5 000 €. Yhteensä 77 000 €.

Toimijan kuvaus

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Socom Oy on yksi Suomen yhdestätoista sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Socomin toimialueena ovat Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson maakunnat. Sosiaalialan osaamiskeskusten keskeisenä tavoitteena on toimivan ja pysyvän yhteistyörakenteen luominen sosiaalialan käytännön työn, tutkimus- ja opetustoiminnan sekä kuntien ja muiden palveluntuottajien välille. Osaamiskeskusten tehtävänä on alueellisesti turvata 1) Sosiaalialalla tarvittavan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen; 2) Peruspalvelujen kehittyminen sekä erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen; 3) Sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys; 4) Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen sekä 5) Muiden osaamiskeskustoiminnan tavoitteita palvelevien tehtävien toteutuminen.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeen keskiössä ovat rakenteelliset ja toimintalogiikkaa koskevat kysymykset: Miten taiteilija istuu olemassa olevaan sotelainsäädäntöön ja -rakenteeseen? Miten taiteen alv suhteutuu sote-rakenteeseen? Miten julkisissa hankinnoissa vaadittava kilpailutus toteutetaan? Miten taitelija voi toimia palveluntuottajana sote-palveluissa? Miten taiteilija löytää paikansa soten palveluvalikosta? Hankkeessa tarkastellaan lisäksi monikanavaisia rahoitusmalleja.

Hankkeen toiminta kohdistuu erityisesti ikäihmisiin. Kotona asuvien ikäihmisten määrä on kasvussa, mikä lisää myös palvelujen kysyntää, tarvetta erilaisille sisällöille ja aktivoiville toimille. Hanke kattaa maantieteellisesti

Etelä-Karjalan, mutta hankkeen rakenteelliset mallit on tarkoitettu valtakunnallisiksi. Hankkeessa on mukana alueen taitelijoita, musiikkiopisto, vapaan kentän toimijoita sekä Etelä-Karjalan kulttuurikeskus METKU.

Suunnitellut toimenpiteet:

Palvelujen järjestäjän näkökulmasta

- a. Toiminnan lähtökohtana asiakkaan palvelutarpeen määrittely.
 - Selvitetään monikanavaisia rahoitusmalleja.
 - Miten päivätoiminnan asiakasmaksu jakaantuu eri palveluntuottajatahojen ja hallinnonalojen kesken.
 - Selkiytetään työnjakoa ja roolitusta taiteilijan ja sote-henkilöstön välillä. Tätä tehdään yhdessä johdon ja käytännön työntekijöiden kanssa.
- b. Selvitetään taidepalvelujen hankintamenettelyjä ja niihin mahdollisesti liittyviä koulutustarpeita.

Taiteilijan näkökulmasta

- a. Selvitetään taiteilijan työhön kohdistuvaa verotusta (erityisesti alv) suhteessa sosiaalipalvelujen verotukseen.
- b. arvioidaan rakenteiden ja toimintamallien vaikutusta taitelijoiden työllistymiseen.

Ikäihmisten näkökulmasta

Selvitetään rakenteita, jotka estävät ikäihmisten taiteen saavutettavuutta ja saatavuutta.

- Selvitykseen käytetään aineistona mm. henkilökunnalle järjestettyjä työpajoja ja ikäihmisten esille tuomia osallistumisen esteitä.

Hankkeen taustalla on aikaisempia hankerahalla/ulkoisella rahoituksella tehtyjä hankkeita. Joissakin palvelutaloissa toimintaa on ollut omalla rahalla, mutta hyvin pienessä mittakaavassa.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Luoda palvelurakenne taide- ja kulttuuritoimijoiden ja ikäihmisten kohtaamiselle.
- Saada näkyväksi sellaisia rakenteita, jotka estävät ikäihmisten taiteen saavutettavuutta ja saatavuutta.
- Luoda toiminnasta pysyvää ja mitattavaa.

- Luoda monialainen ja pysyvä verkosto: sosiaali- ja terveyspalvelut, kuntien kulttuuritoimet, taiteen vapaa kenttä, taiteen ja kulttuurin järjestöt. Verkosto vastaa hankekauden päätyttyä toiminnan jatkuvuudesta.
- Vahvistaa kotona asuvien ikäihmisten taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta osana ikäihmisten toiminnallista arkea.
- Soveltaa kouluikäisille suunnattua, jo vakiintunutta Kulttuuripolku-mallia ikäihmisille. Malli mahdollistaa ikäihmisille esim. vierailuja taidelaitoksiin ja vapaan kentän toimintapisteisiin esim. gallerioihin.
- Viedä taiteilijoiden vetämiä osallistavan taiteen työpajoja osaksi ikäihmisten päivätoimintaa.
- Soveltaa mahdollisuuksien mukaan Kaikukorttia ikäihmisille .
- Tehdä yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden, esim. SPR:n Piristäjäpalvelun kanssa (kulttuurikaveritoiminnan paikallinen muoto).
- Rakentaa ikäihmisten päivätoimintaan taide- ja kulttuuripalvelujen rahoitusmalli, joka soveltuu Etelä-Karjalan toimintaympäristöön.
- Tuottaa tietoa taidepalvelujen hankintamenettelystä (huomioidaan uuden sote-lain myötä tulevat uudet rakenteet).
- Selvittää, miten taide saataisiin mukaan sote-rakenteisiin ja esim. ALV-lakiin/rekisteriin (samoin kuin liikunta).
- Tuottaa tietoa taidepalvelujen arvonnisäverotuksen määräytymisestä sekä rakenteiden ja toimintamallien vaikutuksesta taitelijoiden työllistymiseen.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Rakenteellinen muutos: taiteilija löytää paikkansa sotessa ja mallit tulevat selkeiksi.
- Negatiivisten kerrannaisvaikutusten karsiminen.
- Taide ja kulttuuri ovat osa kotona asuvien ikäihmisten toiminnallista arkea ja päivätoiminnan rakenteita. Toiminta on käyttäjälähtöistä ja poikkitaiteellista. Se tarjoaa ikäihmisille kohtaamisia ja kokemuksia taiteen, kulttuurin ja luonnon äärellä. Palvelurakenne mahdollistaa ja edistää taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä ikäihmisten kohtaamisia.
- Kulttuuripolku senioreille-malli on osa ikäihmisten palveluja. Mallia voidaan lähteä jalkauttamaan muihin kuntiin.
- Rahoitusmallien selvitys on toteutettu. Hyväksi todettuja malleja on kokeiltu ja niitä lähdetään edelleen kehittämään.
- On luotu monialainen verkosto: sosiaali- ja terveyspalvelut, kuntien kulttuuritoimet, taiteen vapaa kenttä, taiteen ja kulttuurin järjestöt. Verkoston toiminta turvaa toimintamallin jatkuvuutta ja pysyvyyttä.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Uudenlaisen palvelumallin, toimintatavan tai hyvän käytännön kehittäminen.
- Hankkeen tavoitteet ovat pysyneet ennallaan, mutta hankkeen toteutamisessa on tullut eteen merkittäviä esteitä, jotka ovat vaikuttaneet alkuperäisiin tavoitteisiin: rakenteellinen kehittäminen on hidasta. Ministeriöiden kanssa tehtävä yhteistyö ja konsultaatio takkuaa.

Odotetut tulokset:

- Taiteen laadun kriteeristön ja eettisten periaatteiden määrittely soten näkökulmasta. Määrittelyn toteutumista pidetään todennäköisenä.
- Eksote ottaa vastuun toimintojen vakiinnuttamisesta hankkeen jälkeen. Arvio/pelko on, että vakiinnuttaminen resursoidaan kuitenkin hyvin heikosti.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Taiteilijan työskentely ikäihmisten kuntouttavassa päivätoiminnassa on löytänyt paikkansa, mallintaminen ja mallin kirjoittaminen on kuitenkin vielä kesken.
- Rahoitusmallista on käyty neuvotteluja, mutta mallintaminen on kesken ja vaatii lisäneuvotteluja. Aloitteita on tehty STM:n ja VM:n virkamiehille rakenteellisten pullonkaulojen ratkaisuuksi.
- Esteitä on selvitetty ja löydetty mm. lainsäädännöllisiä esteitä, joihin ei tässä vaiheessa ole mahdollista vaikuttaa.
- On perustettu työryhmä, joka pohtii taiteen eettisiä periaatteita ja laatu-kriteereitä soten näkökulmasta. Työ on edennyt hyvin ja alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti.
- Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa eli saatavuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa on lisätty. Taide on tullut osaksi ikäihmisten kuntouttavaa päivätoimintaa.
- Toiminnan maantieteellinen kattavuus ei ole laajentunut eikä mukaan ole tullut uusia toimijoita.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa sekä ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria.
- Hankkeessa on työllistetty taiteilijoita. Syksystä 2017 alkaen Eksote on maksanut taiteilijoiden palkat kokeiluluontoisesti.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Näkökulmia kulttuurin etiikkaan ja laatuun sosiaali- ja terveystalvissa -työpäpöri.
- Työ, tuote ja taide. Taiteilija töissä SOTEssa ja HYTEssä. Opas sosiaali- ja terveystalvissa työskenteleville ja niihin taidepalveluja tarjoaville taiteilijoille (yhteistyössä TAKU ry:n kanssa).
- Rakenteellisessa tarkastelussa onnistuttiin.
- Rahoitusmallien tarkastelu jäi vähemmälle. ALV-keskustelua käynnistettiin useiden eri hallinnonalojen kanssa (VM, VN, OKM, STM), mutta asian edistymisen edellyttää keskustelun jatkamista, tavoitteiden määrittelyä ja vastuun ottamista eri hallinnonaloilla.
- Päivätoiminnan muotojen tarkastelu ja hinnoittelu ei toteutunut resurssin pienuuden vuoksi. Myös joidenkin toimijoiden sitoutumisen taso asetti haasteita ja vaikeutti asioiden loppuun saattamista.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Soten näkökulman kirkastuminen. Taidetta pyritään integroimaan sote-sektorille, jolloin sote on passiivinen eikä rakenteeltaan ole valmis vastaanottamaan.

Näkemyksiä juurtumisen edellytyksistä

- Hallinnon edustajien kanssa keskusteleminen erittäin tärkeää. Ymmärryksen luominen on tärkeää, samoin aktiivinen verkostotyö ja asiantuntijuus eri tasoilla. Asennemuutostyötä tarvitaan edelleen, etenkin taide- ja kulttuuripuolella.
- Onnistunut ja oikein kohdennettu tiedotus edistää asiaa.
- Uhkana toiminnan henkilösidonaisuus.
- Toimintaan sitoutuminen ja vastuunotto.
- Esteeksi voi muodostua myös teeman monimutkaisuus ja koko kysymyksenasettelu. Asia vaatii aikaa ja paneutumista vaikeisiin asioihin. Rakenteellinen uudistaminen on hidasta. Tarvitaan piilevien rakenteiden selkiyttämistä.
- Taiteilijoiden osaamista ja tuotteistamisvalmiutta on parannettava. Miten valmiita taiteilijat ovat kilpailuun ja kilpailutusprosessiin? Miten saadaan ostaja ja myyjä kohtaamaan? Taiteilijat tarvitsevat täydennyskoulutusta sotessa toimimiseen (taiteilijoilla ei ole välttämättä tietoa kohderyhmistä tai soten palvelutuotannon peruseriaatteista).
- Soten ja taide- ja kulttuurikentän tulisi käydä yhteistä keskustelua laadusta ja etiikasta.
- Kulttuurinen hyvinvointikertomus on tärkeä työkalu. Tarvitaan kulttuurin hyvinvointisuunnittelija.

- Tarvitaan helposti saatavia, helposti luettavia ja ajantasaisia tietopaketteja aiheesta. Tiedon päivittämisen tulee olla jonkun vastuulla. Lisäksi tarvitaan monialaista poikkitieteellistä keskustelua ja tutkimusta.
- Koulutus/opetusmateriaalin päivitys ajan tasalle.
- Osaamiskeskusten entistä parempi hyödyntäminen.
- Alueiden välillä on suuria alueellisia eroja. Pääkaupunkiseutu voi pystyä vastaamaan kysyntään, mutta entä muualla.

Kainuun Liitto: Kulttuurihyvinvointisuunnitelma

Kainuun liiton hankkeesta ei koottu hankekorttia, koska hanke aloitti toimintansa vasta vuonna 2018. Hankkeesta ei myöskään ole hanketoimijan itsensä kirjoittamaa hanketekstiä.

Keski-Suomen liitto: KultaSote

KultaSote-hankkeesta ei koottu hankekorttia, koska hanke aloitti toimintansa vasta vuonna 2018.

HANKETEKSTI

KultaSote – Kulttuurihyvinvointipalvelut osaksi sotea -hanke

Keski-Suomen liiton KultaSote – Kulttuurihyvinvointipalvelut osaksi sotea -hankkeen päämääränä oli varmistaa, että uuden maakunnan suunnittelussa ja erityisesti toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa mahdollistetaan kulttuuristen hyvinvointitoimien toteuttaminen. Tavoite saavutettiin niiltä osin, kuin se oli mahdollista valtakunnallisen sote-valmistelun viivästyttyä. Yhteistyötä sotevalmistelutiimin kanssa tehtiin alusta lähtien: tapaamisissa laajennettiin molempien tahojen ymmärrystä työn alla olevista asioista ja pohdittiin parhaita väyliä saada kulttuurihyvinvointi kirjatuksi sisään rakenteisiin. Yhteinen näkemys kulttuurihyvinvoinnin tärkeydestä osana sote-palveluita oli ratkaiseva tekijä yhteistyön onnistumisen kannalta.

Keskusteluissa nousi esiin viisi keskeistä aihealuetta, jotka tulee huomioida tulevassa maakunnassa kulttuurihyvinvointitoimintaa järjestettäessä:

1. Vaikuttavuuden todentaminen

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten todentaminen tutkimusten kautta toimii perusteluna ja oikeutuksena kulttuurihyvinvointipalveluiden paikalle sote-sektorin palveluvalikoimassa.

2. Sote-palveluntuottajien sitouttaminen

Maakunnan ja sote-palveluntuottajien välisissä sopimuksissa ja toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa määritellään, minkälaista kulttuurihyvinvointitoimintaa palveluntuottajan tulee asiakkailleen järjestää. Kulttuurihyvinvointipalvelut kirjattiin Keski-Suomen maakunnan palveluiden järjestämissuunnitelmaan.

3. Kulttuurihyvinvointitoiminnan koordinointi

Maakunta vastaa kulttuurihyvinvoinnin koordinoinnista. Koordinaatiolla varmistetaan kulttuurihyvinvointitoiminnan asema osana hallinto- ja palvelurakenteita. Tämä toteutuu parhaiten kohdentamalla kahden kulttuurihyvinvointikoordinaattorin työpanos yhtäaikaaisesti palveluiden järjestämiseen ja tuottamiseen siten, että järjestäjän vastuulla on kulttuurihyvinvointitoiminnan rakenteiden kehittäminen ja tuottajan vastuulla toiminnan organisoiminen.

4. Kulttuurihyvinvointitoiminnan kriteerit

Kulttuurihyvinvointitoiminta voidaan jakaa kahteen tasoon:

Taide- ja kulttuuritoiminta

Hoitohenkilökunnan tai ulkopuolisten vapaaehtoisten järjestämää toimintaa, josta ei makseta erillistä palkkaa tai korvausta.

Kulttuurihyvinvointipalvelut

Kulttuurin ammattilaisten toteuttamaa tavoitteellista toimintaa, joka perustuu vuorovaikutukseen ja asiakkaan aktiiviseen toimijuuteen. Sisältää myös esitystoiminnan. Ammatilainen saa työstään suositusten mukaisen korvauksen.

Tulevan maakunnan järjestäjän tehtäväksi jää palvelukohtaisesti päättää, kumpi taso katsotaan eri palveluissa riittäväksi. Taso määritellään järjestämissuunnitelmassa ja tarkennetaan sopimuksissa.

Laatu

Kulttuurihyvinvointitoiminnan tulee olla laadukasta ja kohderyhmän huomioon ottavaa riippumatta siitä, vastaavatko toteutuksesta henkilökunta, vapaaehtoiset vai ammatilaiset.

Tasapuolisuus

Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen tulee olla mahdollista asiakkaan olosuhteista riippumatta (kotihoito, pitkäaikaisasuminen, erikoissairaanhoido jne.).

Määrä

Kulttuurihyvinvointitoimintaa tulee olla säännöllisesti ja riittävästi, kuitenkin vähintään 100 minuuttia viikossa henkilöä kohden.

5. Kulttuurihyvinvointipalveluiden saatavuus

Tulevan maakunnan sote-palveluissa tulee olemaan kasvava tarve taiteen ja kulttuurin ammattilaisten toteuttamille kulttuurihyvinvointipalveluille. Tällä hetkellä palveluntarjoajia on valtakunnallisesti vähän, eikä ole olemassa portaalia tms., minkä kautta heidät tavoitaisi keskitetysti. Sote-valmistelutiimi piti keskeisenä palvelupakettien kehittämistä sekä taiteilijoiden yhteenliittymien (osuuskunnat, osakeyhtiöt jne.) perustamista ostoprosessien helpottamiseksi.

Hankkeen kautta kulttuurihyvinvoinnin asiaa on tuotu useiden tahojen tietoisuuteen sekä liitetty osaksi suunnitelmia ja toimintaa. Sidosryhmäyhteistyöllä tavoiteltiin paitsi aiheen tietoiseksi tekemistä, myös uusia kumppanuuksia, joiden kautta kulttuurihyvinvointipalveluita voidaan yhteiskehittää ja jalkauttaa sote-sektorille. Keski-Suomen kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyöryhmä toimi hankkeen epävirallisena ohjausryhmänä. Ryhmä koostuu Keski-Suomen kuntien kulttuurivastaavista sekä Keski-Suomen sairaanhoitopiirin hyvinvointikoordinaattorista. Lisäksi yhteistyötä tehtiin mm. Keski-Suomen Hyvinvoinnin Osaamiskeskittymä KeHon kanssa,

ja hanketta esiteltiin kunnanjohtajakokouksen yhteydessä keskisuomalaisille kunnanjohtajille, mitä kautta saatiin aiheen tunnettuutta lisättyä laajemmin maakunnassa. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kanssa tehty yhteistyö jatkuu edelleen: taide- ja kulttuuri on nostettu yhdeksi painopistealueeksi muutosohjelman sidosryhmätahojen, Keski-Suomen liikunnan ja Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKESin, valmistelemassa Meijän Arki – Hyvinvoivat perheet Keski-Suomessa -hankkeessa.

KultaSote-hanketta ja kulttuurihyvinvointipalveluiden käsitettä esiteltiin myös kansainvälisille vieraille CREADIS₃ – älykkäät luovat alueet -hankkeen Keski-Suomeen suuntautuneella opintomatalla. CREADIS₃-hankkeessa kuuden eurooppalaisen alueen tavoitteena on tuoda luova osaaminen ja kulttuuri tiiviimmin osaksi alueiden talouden ja elinvoiman innovatiivista ja uusiutuvaa kehittämistä. Keski-Suomessa keskitytään erityisesti siihen, miten luova osaaminen tuo lisäarvoa Keski-Suomi2040-strategian tavoitteisiin ja toteutukseen.

Hanke järjesti Taiteen ja kulttuurin tuotteistaminen sote-sektorille-seminariworkshopin taiteilijoille ja taiteen alan tuottajille. Seminaarin aiheina olivat sote-uudistuksen vaikutukset taiteilijana sote-sektorilla toimimiseen sekä taiteen ja kulttuurin tuotteistamisen erityiskysymykset. Tarkoituksena oli koota yhteen yksittäisiä taiteilijoita ja taiteen tuottajia kuulemaan, keskustelemaan ja verkostoitumaan; seminaariworkshopin tarve nousi sote-valmistelutiimin kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta koskien kulttuurihyvinvointipalveluiden saatavuutta.

Hanke koosti kaksi infokorttia taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista tutkimustulosten valossa. Kortit ovat saaneet hyvää palautetta usealta taholta helpon omaksuttavuutensa ja tutkimuksia kokoavan sisältönsä ansiosta. Lisäksi hanke laati infokortin ehdotukseksi kulttuurihyvinvointitoiminnan koordinaatiosta tulevassa maakunnassa.

Keski-Suomen sote- ja maakuntauudistuksen valmistelutiimin näkemyksiä:

”Kulttuurihyvinvointipalvelut tulee saada osaksi sote-sektorin rakenteita ja toimintakulttuuria” Mikael Palola, järjestämisen vastuuvastuuvalmistelija, Keski-Suomi2021

”Maakunta asettaa sopimuksissa palveluntuottajille tietyt reunaehdot, mutta palvelun toteutustapa on vapaa. Sen vuoksi esimerkiksi kulttuurihyvinvointipalvelut tulee sisällyttää palveluntuottajien kanssa tehtäviin sopimuksiin” Matias Lahti, palvelutuotannon ohjaus ja valvonta, Keski-Suomi2021

”Tutkimustulokset esiin, vaikuttavuuden osoittaminen tärkeää” Pirjo Peräaho, projektipäällikkö, Keski-Suomi

Kulttuurikeskus PiiPoo: %Taidetta

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Kulttuurikeskus PiiPoo

Hanke: %Taidetta

Yhteistyökumppanit

Ehtookoto (palveluasuminen ja palvelukeskus), Pirkanmaan senioripalveluiden palveluasumisen ja päivätoiminnan keskuksset sekä kotihoito, Kangasalan kunnan vanhuspalvelut ja kotihoito, Sorin Sirkus ry, Sopimusvuori ry /Askel-yksikkö ja Versta-toimintakeskus, Pirkanmaan Nauha ry/Villa Hockey huume kuntoutuskoti, Kylmäkosken vankila, Sisä-Suomen tanssin aluekeskus, Tampereen Parkinson-yhdistys ry, Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry, Teatteri Telakka ry, Kehitysvammaisten tukiliitto, Kulttuuri-
osuuskunta Uulu.

Toteuttamisaika

2016–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 195 000 €, kulttuuritoimijoiden laskennalliset ja rahalliset omarahoitusosuudet 39 000 €, sosiaali- ja terveystoimijoiden rahalliset ja laskennalliset omarahoitusosuudet 90 000 € (sisältää laitosten rahalliset omarahoitusosuudet 24 000 €, laitosten toimintaan kohdistuva materiaali- ja välinehankinnat 9 000 €, laitosten laskennalliset omarahoitusosuudet 57 000 €). Yhteensä 324 000 €

Toimijan kuvaus

PiiPoo on esteettömän kulttuurin keskus, joka tuottaa ja kehittää esteettöntä kulttuuritoimintaa sekä taiteen ja kulttuurin soveltavaan käyttöön perustuvia palveluita eri ikä- ja erityisryhmille. PiiPoon toiminta on monitaiteista. Toiminnan ytimenä on taiteen ja kulttuurin keinoin tapahtuva yhteistoiminta ja sen myötä osallistuvien henkilöiden hyvinvoinnin lisääntyminen. PiiPoon arvopohja perustuu saavutettavuuteen ja kulttuurisiin oikeuksiin. Toimintaa toteuttavat kulttuurin ja taiteen ammattilaiset. PiiPoo edistää ja koordinoi Pirkanmaan alueen kulttuurin, taiteen, osallisuuden ja hyvinvoinnin teemoihin kytkeytyviä hankkeita ja yhteistyötä sekä kehittää on mukana kehittämässä alaa valtakunnallisesti. PiiPoon toimintaa hallinnoi voittoa tavoittelematon Kulttuurikeskus PiiPoon kannatusyhdistys ry.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeen taustalla on mm. aiempi TEIJO-hanke ja silloin syntyneet kumppanuudet ja toimintatavat. Taidetta-hanke jakautuu kumppanien väliseen kehittämistyöhön (ankkurit) ja toimintakokeiluihin (taidepilotit). Kokeilutoimintaa ohjaa yhdessä asetettu tavoite tukea osallistujien hyvinvointia ja elämänlaatua ja mahdollistaa oman taiteen tekeminen ja kokeminen sekä laitospäristössä asuvien eri-ikäisten ihmisten osallisuus kulttuurielämään. Toiminta kohdistuu laajasti eri väestöryhmille.

Kehittämistoiminta:

Kunkin ankkurin teemaan järjestetään oma SOTEKU-työskentelypaja, jossa aihepiiriä tarkastellaan eri näkökulmista. SOTEKU-tiimi (14 hlöä) muodostuu kunkin toimijan nimeämästä yhteyshenkilöstä.

Taiteelliset kokonaisuudet hankkeessa:

Kokeilutoiminta jakautuu viiteen osaprojektiin. Osa toiminnasta toteutetaan monitaiteisesti kulttuuritoimijoiden yhteistyönä. Projekteissa toimii SOTEKU-työparit (taiteilija/sote-alan ammattilainen). Sisältöjen suunnitteluun osallistuvat taiteilijat, SOTE-toimijoiden edustajat, asiakkaat ja asukkaat. Kaikki hankkeessa mukana olevat kulttuuritoimijat tuottavat seuraavia sisältöjä: Taiteilijaresidenssit – taiteilija arjessa ja juhlassa; Taide-ryhmät – työskentely taiteilijoiden tukena; Monitaiteiset kokonaisuudet – taiteilijaparit ja osaamisen jakaminen; Esitysvierailut ja tapahtumat.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Synnyttää suunnitelmallinen toiminnanmalli tai -malleja, jossa kulttuuritoiminta nähdään kiinteänä osana SOTE-palvelua.
- Synnyttää toimintaa vastaamaan kysyntään. Lisätä saavutettavaa taide- ja kulttuuritoimintaa osaksi niiden ihmisten elämää, jotka elävät lyhyt- ja pitkäkestoisesti SOTE-palvelujen piirissä.
- Tukea jokaisen osallistujan hyvinvointia ja toimintakykyä yksilöllisesti. Vähentää syrjäytymiskehitystä.
- Synnyttää uusia mahdollisuuksia ihmisten osallisuuden ja tasa-arvoisen yksiköllisen elämän syntymiseksi.
- Tukea sote-toimijoiden mahdollisuuksia kohdata ja palvella ihmisiä kokonaisina.
- Laajentaa kumppanuuksia ja yhteistyötä.
- Tunnistaa eri toimijoiden rahoitusmallien rakenteet ja kulttuuritoiminnan sijoittuminen rahoituksessa sekä selvittää rahoituksen syntymisen esteet ja mahdollisuudet.

- Mallintaa toiminnan jatkuvuutta tukeva rakenne, jossa osapuolien vastuut ja toimintatavat on kuvattu ja jossa palveluiden sisällöt, rakenne, vaikutuslupaukset ja hinnoittelu määritellään ymmärrettävästi ja ”ostettavasti”.
- Synnyttää kulttuurin ja hyvinvoinnin TEIJO-aluekeskus 2020.
- Saada kaikkien mukana olevien toimijoiden vuoden 2018 budjettiin budjettirivi taide- ja kulttuuritoiminnalle.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Vaikuttavuuteen ja tavoitteisiin kytketty kulttuuritoimintaan liittyvä kirjaustapa, joka sitouttaa koko organisaation ja antaa työkaluja toimintaan.
- Budjettikirjausmalli tai -malleja (nk. kulttuurin budjettirivi) erilaisten sote-toimijoiden käyttöön.
- SOTEKU-yhteistyön laajemmat rakenteet.
- Osaaminen ja halukkuus monimuotoisen sosiokulttuurisen yhteistoiminnan toteuttamiseen ovat lisääntyneet.
- Yhteisötaiteilijoiden pitkäkestoinen ja tavoitteellinen työskentely on mahdollistunut.
- Hankemuotoisuudesta siirrytään perustoimintamuotoisuuteen).
- Elämän ilon ja laadun lisääntyminen, tukea tarvitsevien osallistumis- ja harrastusmahdollisuuksien lisääntyminen.
- Tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden kokemusten lisääntyminen. Eri-tyisryhmät nähdään toimijoina yhteiskunnassa.
- Kulttuurielämään osallistuminen ja vaikuttaminen nähdään kaikkien perusoikeutena ikään tai toimintakykyyn katsomatta.
- Kulttuuritoimijat haluavat tuottaa aktiivisesti toimintaa kaikille väestöryhmille: laadukkaan kulttuuritoiminnan toteuttaminen eri rakenteissa koetaan mahdolliseksi.
- Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden asenteellinen muutos hoivakulttuurista toimijuuden tukemisen kulttuuriin, osallistavan kulttuuri- ja taidetoiminnan merkitys hyvinvoinnin tukemisessa tunnistetaan ja sen ero ammattimaiseen taideteosten tuottamiseen ja kulttuuritoimintaan ymmärretään (SOTE-toimijat, taidekenttä, ministeriöt, rahoittajat, kunnat)

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimijoiden välisen yhteistyön edistäminen. Hankkeen tavoitteet ovat pysyneet ennallaan ja hanke on edennyt suunnitellusti.

- Tavoitteiden toteutumista voi estää maakuntauudistuksen eteneminen siten, että ei pysytä tuottamaan riittävästi uskottavaa ja kiinnostavaa tietoa ja näin vaikuttamaan syntyviin rakenteisiin.
- Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan rahoittaja-tilaaja-tuottaja -prosessin selkää kuvausta siten, että kaikki osapuolet ovat sitoutuneita toimimaan pitkäjänteisesti ja suunnitelmallisesti. Toiminnasta tulee olla sopimukset, kirjatut tavoitteet ja riittävät mittarit.

Odotetut tulokset:

- Ajattelu ja sanallistaminen, suositukset, rakenteellinen ajattelu ja vaikutukset Pirkanmaan maku-työssä.
- Lisääntynyt resurssien ohjaus taide- ja kulttuuri toimintaan, toiminnan jatkuminen sote-toimijoiden omalla rahoituksella.
- Kulttuurialan järjestäytyneen yhteistyön edistyminen
- Rahoittaja-tilaaja-tuottaja -prosessin vakiintumista pidetään erittäin todennäköisenä.
- Hankkeen toteuttaja ottaa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa vastuun hankkeen toimintojen ja toimintamallien juurruttamisesta tulevaisuudessa kunta ja maakuntarahoituksilla ja sote- ja kuto-toimijoiden yhteisbudjetoinnilla.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Hankkeen aikana on syntynyt paljon tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista kulttuurihyvinvointi toiminnan eri osa-alueista. Kytkeminen laajempaan valtakunnalliseen ajatteluun ja rakenteisiin vaatii jatkotyöstä.
- Hankkeen aikana toteutettu taidetoiminta on tuottanut toimintatapoja, ideoita ja hyviä käytäntöjä. Yhteisötaiteen tekemiselle ominainen toimija- ja osallistujia lähtöisyys on vahvistunut.
- Monialaisessa kehittämistyössä on syntynyt hyviä käytäntöjä ja rutiineja taidetoiminnan integroimiseksi käytäntöihin, mm. toiminnan koordinointi, tuottaminen ja laadun varmistaminen sekä kulttuuritoimijoiden että sote-toimijoiden välillä. Ajatus siitä, että kulttuurihyvinvoinnin toiminnan ja palvelujen tilaamiseksi ja tuottamiseksi on oltava yhteinen jaettu käsitys toiminnan arvopohjasta, merkityksestä, sisällöistä, laadusta, rakenteista ja resursseista, on vahvistunut.
- Keskusteluja ja kirjalliset määrittelyt alan palkkauksesta, kestävästä hinnoittelusta ja toiminnan tuottamisen tavoista, toiminnan merkityksistä eri osallistujaryhmien näkökulmasta sekä kulttuuritoiminnan luomista yhteistoiminta mahdollisuuksista sote-organisaatioiden välillä.
- Kirjausmallit sote- ja kulttuuritoimijoiden toimintasuunnitelmissa ja strategioissa. Ohjaavien laadun elementtien määrittely, tavoitteiden asettaminen, toiminnalliset valinnat (mm. arvopohjaan, tarpeen

tunnistamiseen ja saavutettavuuteen liittyviä toiminta- ja kirjaustapoja tapoja).

- Toiminnan tunnistaminen, budjetointi ja resurssien määrittely: selvitetty mitä eri toimijat mieltävät kulttuurihyvinvointitoiminnaksi ja siihen sidotuksi resurssiksi. Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaatima osaaminen ja kulurakenne: listattu mitä osaamista toiminta vaatii toteutukseen, käyty keskustelua taitelijoiden työllistymisestä sote-kentälle eri näkökulmista (esim. työehtosopimukset, hoivayhteisöön kuuluminen, taiteilijaidentiteetin tukeminen jne.) sekä palvelujen tuottamisen ja omistajuuden kysymyksistä. Pohdittu taidekentän ja sote-kentän rooleja ja mahdollisuuksia palvelun tuottajina. Keskustelu resursseista: kenen budjetista? Kenen tilaamis- ja tuottamisvastuulla? Mitä rahoitetaan? Ostettava laatu -kuka määrittelee? Tämä kokonaisuus tiedollisesti hyvällä mallilla, mutta ei juurtunut vielä käytäntöihin.
- Palvelujen hinnoittelun ja palkkatason perusteluja ja niiden suhdetta kestäväen rahoituksen syntymiseen.
- TEIJO/ SOTEKU-KESKUS – 2020 (kirjattu yhteisesti määritellyt tarpeet, keskeiset rakenteet ja toteuttamisen tavat).
- KULTU-työryhmän työskentelyyn osallistuminen (Kulttuurihyvinvointi suunnitelmatyö ja Pirkanmaan hyvinvointikertomus 2017-2020 ja Alueellisten Kulttuurivorumien valmistelu ja osallistuminen/ Taike Pirkanmaa)
- Pirkanmaan kansanedustajien tapaamisen järjestäminen ja poliittinen lobbaus 2017-2018.
- Alueellisten ja valtakunnallisten asiantuntijatapaamisten järjestäminen, valtakunnalliseen kehittämiseen ja keskusteluun osallistuminen (seminaarit, tapaamiset ja yhteydet Taikusydän -kehittämiseen) ja tiedon jalkauttaminen hanketoimijoille.
- Hankkeessa on lisätty taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Samalla kehitetään kulttuuritoimijoiden osaamista tuottaa sisältöjä yhdessä osallistujien toiveet ja kiinnostuksen kohteet huomioiden.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä. SOTEKU- kehittäminen on lisännyt tietoisuutta ja saavutettavia toimintatapoja. Ryhmien välisiä ja kaikille avoimia toimintoja on lisätty.
- Läänintaiteilija on osallistunut pajoihin, kommentoinut materiaaleja ja tuonut hyvää fiilistä sekä yhteyksiä yhteiseen kehittämiseen. Läänintaiteilijan välityksellä on päästy osallistumaan ja vaikuttamaan alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyöhön.

- Hankkeessa työllistetty yhteensä 16 taiteilijaa. Sote-sektori osallistunut taiteilijoiden tai taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien toimintojen rahoittamiseen laskennallisella rahoituksella.
- Sote-uudistuksen viivästyminen on hankaloittanut joidenkin tavoitteiden saavuttamista merkittävästi.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Pirkanmaalla Hyte-keskuksen suunnitelmaan on resursoitu 6 henkilöä, joista 2 olisi kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijoita.
- Uusia kumppanuuksia ja avauksia ja käsitteistöä.
- Alueellinen yhteistyö syventynyt ja monialaistunut
- Osallistuminen Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimiseen.
- Kiinnostus toimintaa kohtaan hankkeen ulkopuolisilta tahoilta on lisääntynyt (lisääntyvää kysyntää on havaittavissa).
- Kaksi vakituista henkilöä palkattu mukana olleisiin sote-organisaatioihin (nimikkeet: yhteisötaiteilija ja kulttuuriohjaaja)
- SOTEKU-yhteistyön sekä kulttuuri ja sote-toimijoiden välisen yhteistyön rakenteiden kehittäminen. Kulttuuritoimijoiden ja sote-toimijoiden välinen yhteinen kehittäminen jäi kuitenkin vähemmälle.
- 100 minuuttia-mallin kehittäminen ja mallin leviäminen.
- 3300 tuntia taidetoimintaa sote-ympäristössä.
- Taidekentän toimijat luoneet pohjaa tiiviille yhteistyölle.
- Tiivistänyt kulttuurikentän yhteistyötä. Vuoden 2018 aikana kokoonnuttu neljä kertaa nk. Pirkanmaan kulttuurikentän pyöreän pöydän – kehittämiskeskusteluihin, joiden tavoitteena oli kartoittaa kentän tahtoa yhteiseen organisoitumiseen, jakaa tietoa hankkeen edistymisestä ja kehittää sisältöjä kulttuurikentän näkökulmasta.
- Juurtumista on saavutettu (osa SOTE-toimijoista kirjannut kulttuuri-toiminnan kiinteäksi osaksi perustoimintaansa), mutta juurtuminen on pääosin paikallista tai osittaista ja vaatii edelleen työtä.
- Hankkeen kehittämistyön tuloksia kirjattu ja kiteytetty osaksi jatkokehittämistä, viestintää ja raportointia.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- 100 minuuttia kulttuuria viikossa –ajattelun syntyminen ja edistyminen
- Valtakunnallinen yhteistyö ja vastavuoroisuus rahoittajan kanssa
- Kansainvälinen näkyvyys
- Yhteistyö Tampereen Kulttuuri Ankkurina -hankkeen kanssa ja kärkihankkeen kokeilujen käynnistäminen kahdelle kohderyhmälle 2017–2018.

- Pirkanmaan yhteistyön syvenemisen taso, odotus yhteistyöstä oli olemassa, mutta sen hyvä laatu ja avoimuus yllätti.
- Alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman laaja käyttöönotto ja kuntien myönteisyys ja sitoutuminen asiaan.
- Uusien aiempaa laaja-alaisempien yhteishankkeiden valmistelu vuoden 2019 alussa

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

Arvot, tieto, tavoitteet, lait ja säädökset

- Toimijoiden tunnistettu yhteinen arvopohja
- Yhteisesti määritellyt, ymmärretyt ja jaetut tavoitteet
- Sitoutuminen ja yhteinen ymmärrys toimintatavoista ja menetelmistä.
- Keskeistä on avoimuus ja luottamuksellinen avoin ilmapiiri, jotta mukana olevat toimijat uskaltavat puhua rehellisesti arjen toiminnasta. Luottamus haavoittuu herkästi eikä se synny käskemällä.
- Tiedon ja toiminnan tuloksien tulee olla mietittyjä ennen kuin niitä jaetaan eteenpäin.
- Tiedon lisääminen. Viestinnän pitää laaja-alaisesti onnistua eri tasoilla (esim. maakunnat, sote-toimijat).
- Täydennys- ja täsmäkoulutuksen lisääminen sote-toimijoille
- Tutkimusnäyttö - näyttöä myös on jo, mutta olemassa olevaa ei aina hyödynnetä.

Rakenteet, resurssit ja yhteistyö

- Pysyvä, rakenteellinen ja johdettu alueellinen yhteistyö taide- ja sotetoimijoiden välillä.
- Eri tahojen ja tasojen yhteistyö: järjestö, kolmas sektori, kulttuuritoiminta, maakunta, kunta, hallinto.
- Vastuuhenkilöiden nimeäminen sekä työn mittaaminen ja arviointi.
- Ihmisten vaihtuvuuden minimointi.
- Riittävä budjetointi myös viestintään sekä ammattimaiseen markkinointiin ja tuotteistamiseen.
- Tarpeen, kysynnän ja markkinan tunnistaminen ja kuvaaminen.
- Pysyvän tarjonnan (alueellinen palvelutarjotin) ja hankintakanavien synnyttäminen ja olemassaolo, jossa ostajan raamiin sopivat palvelun tuottamisen mallit – tämä vaatii pysyvän kysynnän. Kumpi ensin – muna vai kana?
- Palveluiden tuotteistaminen (monistettavuus=taloudellisuus=hinnoittelu).

- Ministeriöiden ja muiden avaintoimijoiden (esim. STEA) sitoutumisen taso. Kulttuurisektorin tahtotila on kirkkaampi, mutta kenen kaikkien vastuulla asia todella on? Olemmeko vieläkin kuplassa?
- Poliitikoilla ja virkamiehillä on iso vastuu toiminnan lopullisesta vaikuttavuudesta, sillä toimintaa ohjaavat avainasiat, resursoinnin linjaukset ja lausumat tulevat ylhäältä.
- Tulisiko Ammattijärjestöjen ja AVIen (työsopimusasiat ja mitoitukset) olla vahvemmin mukana toiminnassa?
- Kulttuuritoiminta pitäisi saada sisällytettyä soten toiminnan arviointiin ja työtä ohjaaviin järjestelmiin (RAI ja muuta järjestelmät, työlistat, kriteeristöt jne.).
- Rahoitusrakenne – oltava yhteisvastuullinen sekä sote- tai kulttuuripuolelta. Raha sitouttaa ja mahdollistaa.

Taide ja ihmisyyys

Vaikka tämän hankkeen fokus on ollut rakenteissa, on toiminnan ytimessä aina ollut, ja aina on oltava taide. Toiminnan mielekkyyden ja laadun takeena on osaaminen ja kokemus, rohkeus viedä uusiin ympäristöihin taiteen toimintakulttuuria, ilmapiiriä, menetelmiä ja elämyksiä, jotka kutsuvat ihmiset itsensä ja toisten ihmisten ääreen. Juurtumisen kannalta on välttämätöntä taiteen läsnäolo - taiteen, joka koskettaa ihmisyyttä meissä, tekee näkyväksi, kirvoittaa mielipiteitä ja usein myös pyllistää normeille.

HANKETEKSTI

PROSENTTI MITÄ?

Ihmisyyys sosiaali-, terveys-, taide- ja kulttuurialojen yhteiskehittämisen ja rakenteiden keskiössä

Kulttuurikeskus PiiPoo koordinoi kärkihankekokonaisuuden osana toteutettua %TAIDETTA -hanketta ja sitä edeltänyttä Suomen kulttuurirahaston rahoittamaan TEIJO -hanketta. Näihin hankkeisiin on osallistunut viisi kulttuurialan organisaatiota sekä yhdeksän sote-palveluita tuottavaa pirkanmaalaista toimijaa, joilla kaikilla on pitkä kokemus kulttuuri- ja sote -toimialojen rajat ylittävästä yhteistyöstä.

Hankekumppanit ovat olleet Tampereen Parkinson-yhdistys ry, Lempäälän Ehtookoto ry, Pirkanmaan senioripalvelut Oy/ Tampereen Vanhuspalveluyhdistys ry, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Sopimusvuori ry, Kylmäkosken vankila, Kangasalan kaupungin ikäihmisten asumis- ja kotihoito, Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry (nyk. Mielen ry), Nauha ry/ Villa Hockeyn nuorten huume kuntoutusyksikkö,

Sisä-Suomen tanssin aluekeskus / Pirkanmaan Tanssin Keskus ry Kulttuuriosuuskunta Uulu, Teatteri Telakka ry, Sorin Sirkus ry ja Kulttuurikeskus PiiPoon kannatusyhdistys ry.

Yhteiseen kehittämiseen ovat osallistuneet kaikki eri toimijatasot sekä kulttuuri- että sote-puolelta; taidetoimintaan osallistujat eli ”varsinaiset kohderyhmät”, henkilöstö, yksiköiden ja organisaatioiden johto. Toimintaa on toteutettu tanssin, sirkuksen, kuvataiteen, teatterin, sanataiteen, elokuvan ja musiikin keinoin sekä monitaiteisesti eri taiteenlajeja menetelmiä yhdistellen. Toiminnan suunnittelu on perustunut yhdessä asetettuihin tavoitteisiin. Suunnittelussa ja toteutuksessa yhteisöjen ja yksilöiden ääni on pyritty kuulemaan kirkkaasti ja huomioimaan kaikissa prosesseissa ja eri hankkeen vaiheissa.

Hankkeissa on tuotettu yhteensä 3300 tuntia osallistuja- ja tarvelähtöistä taide- ja kulttuuritoimintaa. Toiminnan ytimessä on ollut taide ja ihmiset. Toiminnan tuottamisen tapoja ja sisältöjä on räätälöity mm. nuorille ja aikuisille mielen-terveys-, päihde- ja huume kuntoutujille, ikäihmisten palvelukeskuksiin, vangeille, kehitysvammaisille aikuisille sekä Parkinsonin tautia sairastaville pirkanmaalaisille ja heidän omaisilleen. Taidesisältöjä ja taidetoimintaa on toteutettu monimuotoisesti järjestämällä taideryhmiä ja -projekteja, kiertäviä taide-esityksiä sote-yksiköissä, eri osallistujaryhmiä ja taiteenlajeja kohtauttavia kulttuuri-tapahtumia ja taiteellisia tuotoksia, teoksia, kannanottoja, ulostuloja ja tekoja, joiden avulla osallistujaryhmät ovat tulleet taiteen kautta näkyväksi laajemmalle yhteisölle. Taidetoiminnan myötä on kehittämistyössä päästy tavoitteen ytimeen ja synnytetty yhteistä ajattelua ja tahtotilaa.

Tiivis yhteistyö alueen kärkihankkeiden ja avaintoimijoiden välillä sekä valtakunnallinen yhteistyö ja osaamisen jakaminen mm. muiden kärkihankkeiden, Taiteen edistämiskeskuksen ministeriöiden (OKM ja STM), Taikusydän -yhteyspisteen ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa on tuonut merkittävää lisäarvoa hankkeen onnistumiselle. Alueellisen kehittämisen näkökulma on ollut vahva. %TAIDETTA -hanke on kutsunut koolle Pirkanmaan taidekenttää keskustelemaan organisoituneen alueellisen osaamis- ja välittäjäkeskuksen perustamisen tarpeesta ja mahdollisuuksista. Samalla hanke on pyrkinyt proaktiivisesti luomaan taidekentän toiminta-mahdollisuuksia turvaavaa mallia taiteen ja hyvinvoinnin yhdyspinnalle maakuntauudistuksen rakenteisiin.

Miksi ja miten taide ankkuroituu osaksi sote-palveluita?

Yhteinen kehittämistyö on koskettanut toiminnan eri osa-alueita aina hallinnosta jaetun arvopohjan määrittelyyn, tavoitteellisesta suunnittelusta vaikuttavuuden arviointiin, hinnoitteluun, palvelujen räätälöintiin ja monitaiteisuuden ja taitelijatyöparimallin kehittämiseen.

Hankkeen rakenteellista kehittämistyötä tehtiin neljän ANKKURI -teeman alla, joista jokaista purettiin kehittämistyöpajassa hankkeen monialaisen tiimin voimin.

Hankesuunnitelman mukaiset ankkuriteemat olivat:

1. Tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus, vaikuttavuus
2. Kestävät rahoitus- ja kirjausmallit
3. Yhteistoiminnan ja palvelun tuottamisen rakenteet – tähtäimessä jatkuva toiminta
4. Kulttuurin ja hyvinvoinnin TEIJO-aluekeskus 2020 - SOTE- ja kulttuuritoimijoiden yhteinen alueellisen kulttuurin ja hyvinvoinnin koordinaatio- ja osaamiskeskuksen perustaminen.

Teemoja käsiteltiin eri näkökulmista ja niistä kiteytettiin olennainen tieto toiminnan edelleen kehittymistä ja juurtumista ajatellen. Yhteiskehittämisessä syntyi uutta ajattelua, määritelmiä ja käsitteitä. Yhteinen toiminta ja kehittäminen ovat kirkastaneet edelleen hankkeessa mukana olleiden käsitystä siitä, miksi ja miten taide voisi ja tulisi olla osa myös niiden ihmisten elämää, jotka tarvitsevat hyvinvoinnin ja osallistumiseensa erityistä tukea tai hoivaa.

Työskentely nosti esiin myös uusia kysymyksiä ja rakenteellisia haasteita, jotka ovat esteinä taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden ja saatavuuden toteutumiselle erilaisissa palvelurakenteissa. Taiteilijoiden palkkaus- ja vastuukysymykset, toiminnan laadun ja taidetoiminnan ”paikan” määrittely rakenteissa, ”kulttuurihyvinvoinnin minimi”-ajattelu, esteettömyys- ja saavutettavuuskysymykset ja muut keskeiset linjaukset jäivät vielä ilman tyhjentävää vastausta.

Uutta ajattelua ja avauksia

%TAIDETTA -hankkeessa on syntynyt uusia avauksia ja käsitteistöä. 100 minuuttia kulttuuria viikossa -ajattelu syntyi oman hankkeemme käynnistykseen liittyvässä kehittämisspohdinnassa. Prosenttiperiaatteen laajeneminen kytkettynä taloudelliseen raamiin tuntui hallinnolliselta ja byrokraattiselta tavalta lähestyä ihmisten kulttuuristen oikeuksien edistämistä sosiaali- ja terveystalouteen. Lopullisena tavoitteena oli ja on kulttuuristen perusoikeuksien toteutuminen ihmisen kaikissa ikä- ja elämän vaiheissa. Käänsimme ajatuksen rahasta elämään – yksi prosentti ihmisen elämästä on viikossa noin 100 minuuttia.

Vastaava terveystalouden suositus on lyönyt itsensä läpi ja yleisesti hyväksytty: 3 x 30 minuuttia liikuntaa viikossa pitää meidät toimintakykyisinä. Samankaltainen tutkimukseen ja tietoon perustuva ja helposti muistettava suositus voisi edistää yleisen ja yhteisen ajattelun syntymistä myös kulttuurin hyvinvointivaikutuksia vahvistettaessa.

Ajattelua on lähdetty ajamaan määrätietoisesti suositusmuotoon. Sitä on pilotoitu Pirkanmaalla osana Pirkanmaan sairaanhoitopiirin ja Taiteen edistämiskeskuksen (Taike)

koolle kutsuman monialaisen KULTU -työryhmän ja läänintaiteilijan työtä. Tavoite on kirjattu Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelmaan. Ajattelun innoittamana Taike on käynnistänyt valtakunnallisen 100 minuuttia taidetta -kampanjan, joka aktivoi ihmisiä ja organisaatioita tunnistamaan ja ottamaan kulttuurin hyvinvointia edistävät vaikutukset osaksi arkea.

SOTEKU JA ARVOPOHJA – keskiössä ihminen ja ihmisyy

Monialaisen yhteistyön myötä syntyneessä SOTEKU -ajattelussa (sosiaali, terveys ja kulttuuri) puhutaan uudesta hybriditoimialasta, jossa alojen tavoitteet, vahvuudet ja toimintatavat huomioidaan tasavertaisesti ja hyödynnetään ihmisten osallisuuden, toimijuuden ja yhdenvertaisuuden toimintaympäristönä.

Ajattelu on syntynyt sitoutuneen ja avoimen yhteistyön tuloksena, jossa keskiössä ei koskaan ole ollut rakenne tai hallintopuhe, vaan ihminen, ihmisyy sekä pyrkimys kokonaiseen ja hyvään elämään. Työskentelyn myötä vahvistuivat yhteiset tavoitteet tukea taiteen kautta ihmisten itsemääräämisoikeutta ja rohkeutta, vahvistaa osaamista yhteisöjen valtauttamisessa, kykyä kuunnella ja pysähtyä ihmisten äärelle sekä halua nähdä ihmiset aina sellaisina kuin he haluavat tulla nähdyksi ja kohdatuksi.

Hankkeen myötä vahvistui myös ajatus siitä, että kulttuurin, taiteen ja hyvinvoinnin rajapinnalla palvelujen tilaamisessa ja tuottamisessa tulee olla jaettu käsitys toiminnan arvopohjasta, merkityksestä ja toiminnan ja toimintatapojen laadusta. Arvopohjainen keskustelu ja tunnistetut motiivit ohjaavat toimintaa kautta linjan ja arvojen avaaminen ja määrittely yhdessä vahvistaa toiminnan laatua. %TAIDETTA -hankkeessa on syntynyt toimintaa ohjaava toimintatapa, jonka myötä yhteisötaiteen tekemiselle ominainen toimija- ja osallistujalähtöisyys on vahvistunut, ja joka on kannustanut tarve- ja asiakaslähtöisten mallien edelleen kehittämiseen koko prosessissa.

%TAIDETTA -hankkeessa määrittelimme arvopohjan, tunnistetut merkitykset ja laadun elementtejä seuraavasti:

Yhteinen ajattelu ja arvopohja

Yhdessä tuotettu kulttuuritoiminta perustuu sosiaali-, terveys ja kulttuuri-alojen jaettuun arvopohjaan, jonka keskiössä on ihminen ja ihmisyy, jonka toteutumisen välineenä ja toimintaympäristönä taide ja kulttuuri ovat.

Osana yksilön ja yhteisön hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta

Laajan tutkimusevidenssin mukaan aktiivinen taiteisiin ja kulttuuriin osallistuminen vahvistavaa yksilön sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä. Laajentuneessa hyvinvointiajattelussa kulttuuri ja taide nivoutuvat osaksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä mm. terveysliikunnan ja hyvän ravitsemuksen rinnalle ja näin kytkeytyvät kiinteäksi osaksi sosiaali- ja terveysalan palveluita. Tutkimusten mukaan kulttuurin ja taidetoiminta tukee koko yhteisön; asukkaiden, asiakkaiden ja henkilöstön hyvinvointia.

Taide ja kulttuuritoiminnan läpileikkaavat tavoitteet ovat:

1. mahdollistaa kaikille oman taiteen tekeminen ja kokeminen
2. tukea osallistujien ja koko yhteisön hyvinvointia ja elämänlaatua
3. luoda edellytyksiä laitosympäristöissä ja laajojen tukitoimien piirissä elävien eri-ikäisten ihmisten osallisuuteen kulttuurielämässä ja yhteiskunnassa yleensä.

Taidetoimintaa tulee toteuttaa niin, että se huomio kaikilla mahdollisilla tavoilla osallistujien tarpeet ja toiveet taiteeseen, kulttuuriseen aktiivisuuteen ja osallistumiseen liittyen sekä toimintaympäristön ja kulttuuritarjonnan mahdollisuudet. Osallistujien tulee voida vaikuttavaa merkittävästi toiminnan aikaiseen sisällön kehittymiseen erityisesti sellaisessa toiminnassa, jossa taidetta tehdään itse. Toiminnalle asetetaan tavoitteet yhdessä ja niistä viestitään kaikille sidosryhmille.

Yhteisesti on pohdituttanut, onko toiminta mahdollista silloin kun sote- ja taidetoimijan arvopohjat eivät kohtaa tai ovat ristiriidassa. Tässä pohdinnassa on muodostunut ajatus, että jos organisaatiotasolla arvopohjan yhtymäkohtia ei pystytä määrittelemään, on toiminnan onnistumisedellytykset hyvin heikot.

Vahva, mutta hauras alku

Kulttuuritoimijoiden näkökulmasta yli vuosikymmenen kestänyt taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiin liittyvä kehittämishankkeiden jatkumo on tuottanut vahvaa osaamista ja tiivistä verkostomaista yhteistyötä. Olemme kehittäneet ja mallintaneet kymmeniä, ellei satoja malleja tuottaa palveluita erilaisiin rakenteisiin ja toimintaympäristöihin. Olemme sanoittaneet taiteen ja kulttuurin ydintä ymmärrettäväksi ja kuvanneet tuhansilla sivuilla niitä vaikutuksia, merkityksiä, tutkimustuloksia, havaintoja, palautteita ja mahdollisuuksia, joita sisällöllisesti saavutettava, laadukas ja rakenteellisestikin yhdenvertaisuutta vaaliva kulttuuri- ja taidetoiminta tuottaa.

Hallitusohjelman kärkihankkeen yhteiskunnallisena tavoitteena on ollut löytää juurruttamiskelpoisia toimintamalleja, joilla varmistetaan lakien ja säädösten mukaisten kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja laadukkaan kulttuuritoiminnan ja monimuotoisen taidetarjonnan ulottamisen jokaisen elämään. Rakenteellisena tavoitteena on ollut synnyttää palvelu-, toiminta- ja rahoitusmalleja niin, että kulttuuripalveluiden tuottaminen olisi taloudellisesti mahdollista pysyvänä osana sosiaali-, terveys- ja hoivapalvelujen perustoimintaa. Taitelijoiden ja taideorganisaatioiden näkökulmasta tavoite on ollut synnyttää tapoja tuottaa sitoutuneesti, ennakoitavasti, riittävästi resursoidusti ja kestävästi tätä merkittävää ja vaikuttavaa työtä, jonka me alan ammattilaiset osaamme jo hyvin. Ihmisyyden kielellä tavoite on varmistaa, että jokaiselle on parhaat mahdollisuudet elää onnellista, monimuotoista ja rikasta elämää itse toivomallaan tavalla ja tulla nähdyksi, kohdatuksi ja arvostetuksi omana itsenään. Kun peilaamme nykytilaa näihin tavoitteisiin, olemme vasta matkamme alussa.

Osaamiskeskus Pirkanmaalle

Pirkanmaa nähdään edelläkävijänä kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksien ja niihin liittyvien palveluiden kehittämisessä. Meidän supervoimiamme ovat riittävän iso ja sitoutunut taideorganisaatioiden, yhteisötaiteen ja kulttuurihyvinvoinnin osaajaporukka sekä näkemyksellisiä ja ihmisten aidosta osallisuudesta kiinnostuneita sote-alan edelläkävijätoimijoita. Alueen kunnista muutamat ovat kehittäneet toimintaansa hyvin määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti jo vuosien ajan luoden kiinnittymispinnan laajemmalle kulttuurihyvinvoinnin kehittymiselle maakunnassa.

Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelman valmistumisen (2017) myötä maakunnan kaikkien kuntien strateginenkin sitoutuminen on tuonut ihan uutta painoarvoa taiteen ja kulttuurin roolille hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. Hallitusohjelman kärkihankeen myötä myös Pirkanmaan liitto otti jättiharppauksia kulttuurin mukaan tuomiseksi hyvinvointiajatteluun ja maakunnan kehittämiseen. Supervoimamme siis lisääntyvät hanke hankkeelta. Olemme toisaalta todella pitkällä ja toisaalta hanke- ja projektimaisuudesta, heikosta ennakoitavuudesta ja varsinaisten vastuuhartioiden puuttumisesta johtuen todella hauraita.

Pirkanmaan toimijoiden näkökulmasta olemme vedenjakajalla. On aika määrittää tälle toiminnalle pysyvä rahoitus ja vastuunkannon hartiat. Hyvin käyntiin lähteneen laaja-alaisen yhteistyön ylläpitämiseksi emme voi pitää välivuosia, tapahtuipa maakunta- tai sote-rakenteille tulevaisuudessa mitä vaan. Hankkeessa on luonnosteltu alueellisen kulttuurin ja hyvinvoinnin koordinaatio- ja osaamiskeskuksen tehtäviä. Pohjatyö tällaisen keskuksen perustamiseksi on nyt tehty. Varmaa on, että ihmisten kulttuurisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden tarve ei vähene tulevaisuudessa ja että maaliin päästään vain laajalla yhteistyöllä.

Pilvi Kuitu, toiminnanjohtaja Kulttuurikeskus PiiPoo

Lahden kaupunki: Vuoksi

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Lahden kaupunki

Hanke: VUOKSI-hanke taide- ja kulttuuripalveluiden ankkuroimiseksi osaksi Lahden kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa

Yhteistyökumppanit

Lahden kaupungin sosiaali- ja terveysalan vanhuspalvelut ja hyvinvointipalvelut.

Tutkimuskumppanuudet

Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto Lut, ArtsEqual (Taideyliopisto).

Toteuttamisaika

2016–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 7 1200 €, Lahden kaupungin kulttuurikeskus 3 000 €, sosiaali- ja terveyssektori 53 933 €. Yhteensä 13 0192,8 €. Laskelmassa ei ole huomioitu hankkeen tuloksena tulosyksikköihin palkattuja taiteilijoita.

Toimijan kuvaus

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä ympäristöterveyden palveluja Päijät-Hämeessä. Yhtymä on kuntien omistama julkinen organisaatio.

Hankkeen lähtötilanne

Hanke rakentuu Tukeva porras - kuvataiteesta hyvinvointia -hankkeen (2013–2015) jatkoksi. Tukeva porras -hankkeessa pilotoitiin taiteen prosessia. Hanke synnytti yhteistyön soten ja taiteen toimialan välille. Toimintaan oltiin tyytyväisiä palveluiden johdossa, missä nähtiin, että tarvitaan konkreettisia toimia mallin juurtumiseen ja ymmärryksen syventämiseen hallinnon tasolla.

VUOKSI-hankkeessa pyritään ratkaisemaan taide- ja kulttuuripalvelujen vakiintumisen ongelmaa osana sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa. Hanke käynnistää taiteesta hyvinvointia arvonluontiprosessin. Hankkeessa tärkeitä ovat laadulliset kriteerit sekä taiteilijoiden ammatti-identiteetin säilyminen vieraassa ympäristössä. Keskiössä on ajattelutavan muutos hoivakeskeisyydestä laadukkaan elämän ja asiakaslähtöisyyden korostamiseen.

Suunnitellut toimenpiteet:

- Kahdeksan taiteilijaa työskentelee neljän kuukauden ajan (20 h/vko) sosiaali- ja terveysalan toimipisteissä asiakastyössä. Taiteilijat ovat työsuhteessa hankkeeseen.
- Yksi organisaatiotaiteilija työskentelee taiteilija-kehittäjänä sosiaali- ja terveysalan hallinnossa ja työyhteisöjen, päättäjien ja taiteilijoiden kanssa koko hankkeen ajan (10 h/vko). Organisaatiotaiteilija on työsuhteessa hankkeeseen.
- Taiteilijat saavat työssään työnohjausta ja vertaismentorointia. Hankkeen toiminta kohdistuu Lahden kaupungin sosiaali- ja terveysalan vanhus- ja hyvinvointipalveluihin (8 toimipistettä asiakkaineen). Hanke muodostaa vuorovaikutus- ja yhteistyökumppanuuksia Lahden kaupungin Liikunnan- ja kulttuurin vastuualueet / Kulttuurikeskuksen, paikallisten taide- ja kulttuuriyhteisöjen ja toimijoiden sekä tutkimus- ja oppilaitostahojen ja muiden kehittämishankkeiden kanssa.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Syventää yhteisymmärrystä ja käynnistää juurtuminen soten sisällä. Kyse on asennetyöstä.
- Saada taiteilijat osaksi soten henkilöstömitoitusta.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Ammattimaisesti tuotetun taiteen ja kulttuurin käyttö osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa on lisääntynyt.
- Ymmärrys taiteen ja kulttuurin merkityksestä, vaikutuksista ja suhteista sosiaalityöhön on parantunut niin sosiaali- ja terveysalalla kuin taidekentällä. Soveltava taide nykytaiteen muotona on vahvistunut.
- Hanke on tarjonnut kehittämissympäristön ja tuetun toiminta-alustan taide- ja kulttuurilähtöisten ja taideperustaisten osallistavien ja aktivoivien menetelmien kehittämiseksi.
- Eri toimijoiden välinen yhteistyö ja tiedon tuottaminen sekä taiteiden välisesti, että sosiaali- ja terveysalan ja kolmannen sektorin, vapaan kentän, ja yksityisten ja taide- ja kulttuuritoimijoiden välillä on valtakunnallisesti tehostunut.
- Hanke on tuottanut tutkimuksellista tietoa taiteen soveltamisesta osana rakenteellista sosiaalityötä sekä verkottunut tutkimussidoksillaan ArtsEqual-hankkeeseen.
- Kehitetty toimintamallit ovat levinneet muualle Suomeen.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Uudenlaisen rahoitusmallin kehittäminen (taiteilijan, taiteen ja kulttuurin sijoittumiseksi sote-rakenteisiin).
- Hankkeen tavoitteet laajenivat huomattavasti Lahden kaupungin soten toimialan muodostettua kuntayhtymän. Tavoitteisiin lisättiin enemmän rakenteellista työtä ja osatyökykyisten työskentelyedellytysten edistämistä. Myös nuorten psykiatrinen hoito ja tilasuunnittelu lisättiin kokeilun alle.
- Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan taiteen käyttöä osana sotepalvelujen tuotanto- palvelu- ja asiakaslogiikkaa suunnittelu- vaiheesta asiakasrajapintaan, taiteilijoita työsuhteisiin palkkaamalla.

Odotetut tulokset:

- Ymmärrys ja näkemys taiteen käytöstä osana Sote-palveluja organisaation eri tasoilla verkostomaisena osaamisena.
- Käytäntöjen juurtuminen ja mahdollisuus palkata taiteilijoita avoimiin työpaikkoihin henkilöstökiintiöihin tai määräaikaisiin projekteihin. Toiminnan vakiintumista pidetään todennäköisenä.
- Valtakunnallisen standardin kehittyminen. Euroopan Phhyky -malli ja asiantuntijuustaso tutkimus- ja kehittämiskentän kv-sidoksissa. Vastuu kehitettyjen toimintojen ja toimintamallien juurruttamisesta on P-H:n hyvinvointiyhtymällä.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Hanke eteni suunniteltua laajempaan ja syvempään, mikä aiheutti haasteita koko hankkeen ajan.
- Hankkeeseen palkattiin eri alojen taiteilijoita (näyttelijä, ohjaaja, videotäiteilijä ja muusikko-laulaja sekä kuvataiteilijoita). Taiteilijat olivat työsuhteessa sote-organisaatioon. Aiemmin taiteilijoilla ei ole ollut työsuhteita organisaatiossa.
- Organisaation käsitys yhteisöntaiteilijakonseptin hyödyntämisestä osana palvelujen tuotantoa on lisääntynyt.
- Taiteen käyttö on lisääntynyt strategisen ja hallinnon tason työssä, ja esimerkiksi tuotekehittäjien työssä.
- Taide on osa osatyökykyisten työllisyyden edistämistä kuntouttavassa työtoiminnassa ja vammaispalveluissa.
- Taidetta on käytetty hallinnon tason kehittämisprojekteissa (toimialastrategia, palvelulupaukset, viestintä, brändinhallinta, rekryprosessien uudistaminen, palvelujen muotoilu, asiantuntijapuheenvuorot jne.)

- Tutkimuskumppanuudet: organisaatiotaiteilijan työnkuva sosiaalisena innovaationa - skaalattava mallinnus. Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto.
- Organisaatiolla on taiteen asiantuntija omana resurssinaan sairaalan rakennushankkeen käynnistyessä.
- Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa eli saatavuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa on lisätty. Asiakkaat ja yhteisötaiteilijat ovat tehneet yhdessä musiikkia, audiovisuaalista taidetta, kuvataidetta, teatterilähetoistä toimintaa ja käsikirjoittamista.
- Toiminta on laajentunut Lahden kaupungista 12 kunnan alueelle (sekä hallinnollisella tasolla että taidetoiminnan tasolla).
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa sekä ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria.
- Toimintaan on tullut mukaan uusia yhteistyökumppaneita, kuten Lahden kaupungin nuorten työllisyyspalvelut.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Organisaatiota läpileikkaava arvonluontiprosessi on toteutunut. Prosessien kautta organisaation ymmärrys taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista sote-sektorilla on lisääntynyt. Taidetta käytetään organisaation kaikilla tasoilla johdosta henkilöstötasolle ja erilaisissa yhteyksissä ja eri toimi- ja tulosalueilla.
- Vammaispalveluissa ja kuntouttamassa työtoiminnassa on uusia toimintamalleja, jotka ovat osa peruspalvelua. Marginaaliryhmien näkyvyys ja osallisuus on lisääntynyt.
- Organisaation tavoitteena on, että kaikissa ikääntyneiden asumispalvelujen yksiköissä toteutuu asukkaille #100minuuttiaidetta viikossa. (Päijät-Hämeessä on muitakin ikääntyneiden asumispalveluja kuin yhtymän.).
- Lean-koulutusten prosessien kehittämisessä ja tuote-kehittämisessä hyödynnetään taidelähtöisiä menetelmiä.
- Rekrytointikäytäntöjä on uudistettu, esim. kotiin vietävissä palveluissa rekrytoinnissa käytetään järjestelmällisesti taidelähtöisiä menetelmiä. Perhe- ja sosiaalipalveluihin, joissa tehtävä ei välttämättä edellytä sosiaalialan ammattilaispätevyyttä, voidaan palkata myös taiteilijan.
- Yhteistyökumppanit ovat laajentuneet ja yhteistyötä taiteilijakentän kanssa on lisätty.
- Hankkeeseen palkattiin yhdeksän yhteisötaiteilijaa, joista yhden työsuhde vakinaistettiin ja kaksi työskentelee edelleen määräaikaisina. Lisäksi organisaatiotaiteilija on edelleen työsuhteessa. (yht. 10 työllistettyä taiteilijaa, 4 töissä edelleen).

- Uudenlaisen rahoitusmallin kehittäminen on onnistunut osaltaan, mutta ei siinä mittakaavassa, mikä olisi ollut ideaalista. Esimerkiksi kunnostusrahojen käyttöä voisi kehittää siten, että niiden käyttö toteutuisi yhteisöllisemmällä tavalla.
- Osastojen tiloja ollaan järjestetty siten, että ne mahdollistavat erilaisen taidetoiminnan.
- RV7 -sairaalan rakennushankkeessa on mukana 4-5 kuvataiteilijaa. Taiteilijat ovat mukana hankkeessa alusta lähtien.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Organisaatiotaiteilijan työ asettui organisaatioon paremmin kuin oli ennalta oletettua.
- Tutkimuskentän kiinnostuminen kansainvälisellä tasolla oli yllättävää.
- Juurtuminen on toteutunut paremmin ja laajemmin, kun mitä aluksi tavoiteltiin. Asenneilmapiiri ja ymmärrys taiteen hyödyntämisestä on innovatiivinen ja organisaatiossa työskentelee loppuraporttia kirjoitettaessa neljä taiteilijaa.
- Toiminnan jatko on varmistettu. Ainoana haasteena nähdään, jos kunnat eivät riittävästi resursoi sote-sektorin nykytilaa.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

- Toiminta sote-rakenteiden sisällä mahdollistaa paremmin erilaisiin asioihin ja rakenteisiin vaikuttamisen. Tiedon saanti lisääntyy ja tiedetään, mihin pitää vaikuttaa ja milloin.
- Johtotaso tulee sitouttaa toimintaan heti alkuun, sillä toiminnan edistäminen edellyttää organisaation käytäntöjen haastamista ja byrokraattisuuden purkamista. Johdon tulee näyttää esimerkkiä. Johdolta edellytetään tukea ja suunnannäyttämistä, mutta tarpeeksi liikkumavapautta.
- Tavoitteissa pitää visionäärinen strateginen ylätaso, mutta samalla konkretiaa siitä, miten asiat jalkautetaan käytännön tasolla. Suunnitelmallisuus on tärkeää, mutta pitää myös uskaltaa kokeilla ja hyväksyä muutokset.
- Vakiintuminen edellyttää tahtoa ja rahoitusta. STM:n ohjelmallisilla tai toimenpidesuosituksien linjauksilla ja rahoituksellisilla palkitsemiskäytänteillä olisi merkitystä. Ei riitä, että taide- ja kulttuurikenttä tai OKM pitää asiaa esillä.
- Asiat (pienetkin) pitää osata kiinnittää ja perustella strategiisiin tavoitteisiin ja yhteiskunnalliseen muutokseen.

- Henkilöstön pitää kokea asia omakseen siten, että heillä on vapautta ja valtaa vaikuttaa asiaan. Tavoitteiden tulee olla yhdessä muotoiltuja (henkilöstö, johto, taiteilijat, asiakkaat).
- Toiminnasta tulisi keskustella myös yhteistoimintaryhmässä ja ammattijärjestöjen kanssa, jotta kaikki osapuolet jakaisivat näkemyksen siitä, että toimintaan voidaan palkata muitakin kuin terveydenhuollon ammattilaisia.
- Kuntien budjetoinnilla ja ohjeistuksilla kuntayhtymätapauksissa on merkitystä. Tällä hetkellä kunnat eivät kehitä ekosysteemisesti taiteen käyttöä osana sotepalvelujen tuottamista.
- Yhteiset ja selkeät määritelmät. Tarvitaan syvällistä keskustelua laadusta, käsitteistä ja rahoituksesta. Tällä hetkellä käytännöt eivät ole yhteneväisiä. Sellainen mikä toisaalla on esimerkiksi osa hoitokulttuurin muuttosta ja soten rahoittamaa, on toisaalla taide- ja kulttuuritoimintaa ja taide- ja kulttuuritoimijoiden rahoittamaa.
- Hankemuotoinen toiminta kykenee vakiinnuttamaan toimintamalleja, jos asialla on oikeat ihmiset, joilla on käsitystä siitä mitä ovat tekemässä ja syvällistä ymmärrystä tarkastella toimintaansa sekä taiteen kentän että soten näkökulmista.
- Yhteistyö ja dialogi saman asian kanssa toimivien kesken: tiedonjako, vertaistuki, verkostot. Yhteistyö ja dialogi luovat ympärilleen kulttuurin, että toiminta on normaalia. Tämä lisää asian näkyvyyttä.
- Toiminnan toteuttaminen vaatii taiteilijoilta monitasoista ymmärrystä (mihin palvelu kiinnittyy, millaisessa ohjauksessa palvelu toteutetaan ym.).
- Ostopalvelumallia ei nähdä kestäväksi, sillä se edellyttää taiteilijoilta lähtökohtaisesti hyvää taloudellista tilannetta (ostopalvelusopimukset) ja voi johtaa pakkoyrittäjyyteen ja sosiaaliturvan ulkopuolelle ajautumiseen.
- Sote-alan ammattilaiselle voi olla vaikea mieltää toimintaa, koska on kasvettu ihan toisenlaiseen ajatteluun. On tärkeää pohtia sitä, mitä tehdään ja milloin. Hoitajien tehtävä on tukea ihmisten laadukasta elämää.

HANKETEKSTI

Vuoksi luo taidetta ja hyvinvointia Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä

Auringonlaikut elämöi näytöllä, mutta lause piirtyy esiin selkeänä: Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä taide on implementoitu sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Tavoitteena oli syventää kokemustietoon ja näyttöön pohjautuvaa ymmärrystä taiteista ja niiden vaikutuksista kaikilla organisaation tasoilla, sekä tuottaa vastauksia taiteen käytöstä sote-alan palveluissa ja niiden suunnittelussa. Vuoksi -hanke elävänä ja toimialoja ylittävänä arvонуontiprosessina lavesasi Ikääntyneiden palvelujen ja kuntoutuksen ja Perhe- ja sosiaalipalvelujen toimialoja poikkitaiteellisesti, moniammatillisesti ja onnistuneesti.

Vuoksi-hanke (2016-2018) pohjautui Lahden sosiaali- ja terveystoimen ja Kauno ry:n Tukeva porras-kumppanuushankkeeseen (2013-2015). Vuoksi-hankkeen tavoitteena oli ankkuroida kuvataiteeseen keskittyneen Tukevan portaan käytänteet, laajentaa ne poikkitaiteellisiksi, sekä edistää sote-ympäristössä olevien ihmisten perusoikeuksia taiteeseen ja kulttuuriin tietoa lisäämällä ja taiteen saavutettavuutta parantamalla. Vuoksi-hankkeen alkuperäinen tarkoitus oli vahvistaa hyvinvointivaikutuksia asiakkaille, mutta sen vaikuttavuus on ulottunut asiakkaita laajemmalle. *Vuoksi – taide kuuluu kaikille* -hanke jäi elämään organisaatioon toimintamallina.

Vuoksi -toimintamallilla tarkoitetaan yhteisötaiteilijakonseptia sekä organisaatiossa kehitettyä tapaa taiteen ja taide-ajattelun soveltavasta käytöstä osana organisaation muita prosesseja. Yhteisötaiteilijakonseptissa taiteilijat työskentelevät osana työ-, asiakas- ja asukas-yhteisöjä kuukausipalkattuina tuottaen välitöntä kokemusta ihmisille. Lisäksi hyvinvointiyhtymässä työskentelee organisaatiotaiteilija, jonka tehtävä on projektoida taiteen käyttöä monenlaisiin kehittämissprosesseihin yhdessä muun henkilöstön kanssa asiakkaiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Voidaan sanoa, että Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä käytetään yhtenä laadun ja asiakaskokemuksen menetelmänä metodia, jonka nimi on taiteilijat. Hankekauden jälkeen yhtymässä työskentelee edelleen taiteilijoita niin vakituisessa työsuhteessa kuin pitkissä projekteissa ja sijaisresurssissa. Taiteilijoiden välityksellä taide on tullut noin parin tuhannen ihmisen elämään, arkeen, juhlaan ja työhön, joskus kertaluonteisesti, joskus jaksoksi ja joskus pysyvästi.

Vuoksi -hankkeen tuloksena syntyi siis asenteita ja ymmärrystä oikeuksista, taiteen kautta kasvavasta hyvästä laadusta, sovellettavia konkreettisia käytänteitä osaksi palveluja, sekä organisaation eri tasoilla omaksuttu näkykyky hyödyntää taidetta ja taide-ajattelua osana asiakas- ja asukaslähtöistä palvelujen suunnittelua ja toteuttamista. Yhtymän henkilöstössä toimii aidosti moniammatillinen osajien verkosto, jotka kehittävät uusia palvelumuotoja ja työnteon tapoja taide-ajattelua ja taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntäen. On kehkeytynyt positiivinen yhdessä tekemisen kulttuuri, joka elää ja vahvistuu edelleen.

Ihmisen äärellä

Vuoksi -hankkeen ansiosta Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä yhdeksän eri alojen ammattitaiteilijaa ovat solauttaneet taidetta soteen yhteisötaiteilijoina. Yhteisötaiteilijan nimike on luotu erotukseksi yhteisötaiteesta taidesuuntauksena, jotta

taiteilijoilla taidealastaan riippumatta olisi tilaa säilyttää ammatti-identiteettinsä ja oman taiteenalan luonne työskennellessään sosiaalisissa konteksteissa. Tämä antaa taiteilijalle vapautta käyttää kompetenssiaan ja luoda uutta ammattimaista taidetyön laatustandardia osana yhteisöjä, joissa hän toimii. Yhteisötaiteilijan ja yhteisötaiteilijan niin sanottu työn tyyli myös eroaa toisistaan suhteissaan julkiseen. Yhteisötaide tapahtuu tai sen tulos esitetään usein yleisölle avoimena. Yhteisötaiteilijan työ taas voi alkaa ja päättyä täysin osana muuta yhteisössä tapahtuvaa palvelua. Taiteellinen prosessi onkin usein avoin ainoastaan yhteisön sisällä, ja toisinaan sielläkin vain toisen yhteisön ihmisen ja taiteilijan kahdenvälisesti. Kaikesta työstä ei myöskään jalostu varsinaista taideteoslopputulemaa, vaan prosessi voi olla myös aineetonta tai tyystin esittämiskelvotonta. Teos on kuitenkin luonnollinen muoto, jonka taiteellinen työ usein ottaa. Näitä teoksia ollaan nähty elokuvateattereissa, teatterissa, kiertue-esityksenä, konserteissa, gallerioissa ja taidemuseossa. Projekteissa palvelujen asiakas ei ole taidetoiminnan kohde, vaan usein itse yhdenvertainen osa tuotannon työryhmää, joka tuottaa kulttuurihyvinvointia erilaisille yleisöille. Taide on mahdollisuus kajauttaa ilmoille ja ilmiöihin heidän omaa ääntä, joiden volume ei välttämättä muutoin yhteiskunnassa ole kovin kovalla.

Asenteita ja rakenteita

Yhteisötaiteilijoista poiketen organisaatiotaiteilijan toimenkuvassa taiteilijan työ kiinnittyy strategiseen-, organisatoriseen- ja palvelujen asiakasarvon kehittämiseen yhteistyössä henkilöstöjen kanssa. Organisaatiotaiteilija toimii kehittäjän ja muotoilijan kompetensseilla, mutta taiteilijan metataidoilla ja toiminnallisella filosofialla. Organisaatiotaiteilija työskentelee toimialojen johdon kohdistamana ja työtä valtuuttaa yhteinen ymmärrys siitä, että taiteen keinoin voi käsitellä ja kommentoida mitä tahansa aiheita, mielekkäitä ja vaikeita.

Organisaatiotaiteilija on ollut mukana luomassa ikääntyneiden palvelujen ja kuntoutuksen toimialan strategiaa, juoksuttanut sitä käytäntöön, osallistunut yhdessä henkilöstöjen kanssa eri tulosalueiden asiakaslupausten muotoiluun, brändinhallintataitojen viilaamiseen ja muun muassa uudenlaisten rekrytointimallien kehittämiseen, joista tunnetuin on valtakunnallista mediajulkisuuttakin saanut ”Mummosimulaattori”. Taidelähtöisten työskentelytapojen mahdollisuudet on otettu käyttöön osana yhtymän toimintaa laajemmin kuin Vuoksi-hankkeen suunnitteluvaiheessa osattiin ajatella.

Työntekijät ovat saaneet Vuoksi -hankkeen ansiosta uudenlaisia taitoja asiakastyöhön ja työn kehittämiseen. Monissa hyvinvointiyhtymän yksiköissä pyritään mahdollistamaan asiakkaille #100minuutiataidetta viikossa, mutta myös henkilöstön ajankohtaisia teemoja käsitellään taiteen keinoin. Yhtymässä on syntynyt kokonaan uusia palvelumuotoja, jotka tarjoavat uudenlaisia ratkaisuja asiakkaiden tarpeisiin. Näistä esimerkkinä vammaispalvelujen Studio Viis, jossa työskentelee visuaalisten

alojen ammattiin valmistuneita asiakkaita tai kuntouttavan työtoiminnan Luova paja, jossa taideprojektit tukevat osallistujien vuorovaikutusta, ongelmanratkaisutaitoja ja oppimista. Yleisöille aukeaa pian asiakkaiden ylläpitämä Kahvila, jossa sijaitsee myös tuotemyymälä ja galleriaseinä.

Yhtymässä toimii koko henkilöstölle avoin osaamiskiihdyttäjien verkosto, jossa kehittämistyössä hyödynnetään taide-ajattelua ja luovia kehittämisen menetelmiä. Taide taipuu palvelupuhelimen uusien työntekijöiden perehdytykseen, esimiesten vuorovaikutus-sparraukseen ja kuntoutussairaalan moniammatillisen palvelupolun käytänteiden koulutukseen ja käyttöönottoon. Palveluissa asiakaslähtöisyys mahdollistaa ihmisten osallistumista ja sitoutumista oman tilanteensa parantamiseksi, mutta myös vaikuttaa muun muassa työturvallisuuteen ja kustannuksiin.

Vuoksi -hankkeen tuloksena hyvinvointiyhtymän johto, esimiehet ja asiantuntijat ymmärtävät taiteen merkityksen ja mahdollisuudet. Kun taiteen toiminnan logiikka on ollut käytössä organisaation omissa prosesseissa, eikä selostuksina sähköisissä tietojärjestelmissä, on syntynyt yhdessä henkilöstöjen kanssa käytännön toiminnasta tarkentuneita ehdotelmia siihen, kuinka ja missä kaikkialla taideajattelua voidaan käyttää. Olemme kokeilleet ja nyt jatkamme.

Linkkejä:

<https://www.facebook.com/vuoksi.phhyky/>

<https://www.phhyky.fi/blogi/eletaan-koko-elama-blogi-osa-10-taiteen-aikapeili/>

<http://taidetutka.fi/2018/tyotovereina-sotessa-organisaatiotaiteilija-ja-yhteisontaiteilijat-minka-vuoksi/>

<http://taidetutka.fi/2017/organisaatiotaiteilija-ikonen-puhelimessa/>

Artropologinen tutkaelma : Taiteen toiminnan logiikka ja strategia-ajattelu aineettoman arvon luomisessa.

Ikonen, Eili (2018) pysyvä osoite: <http://urn.fi/>

URN:NBN:fi:amk-201802272807

Lapin sairaanhoitopiiri: Taide tavoittaa

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Lapin sairaanhoitopiiri

Hanke: Taide tavoittaa

Yhteistyökumppanit

Ammattikorkeakoulu, Lapin taitelijaseura, Monitaideyhdistys Piste, vapaan kentän yksittäiset taitelijat.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 40 000 €, Lapin sairaanhoitopiirin laskennallinen osuus 5 000 euroa, suora rahoitusosuus 7 600 euroa. Yhteensä 63 130 €, josta sosiaali- ja terveyssektorilta tuleva rahoitus 23 130 €.

Toimijan kuvaus

Lapin sairaanhoitopiiri on 15 kunnan omistama kuntayhtymä, joka vastaa alueensa väestön erikoissairaanhoidon palveluista sekä päihdeongelmaisten hoidosta ja kuntoutuksesta yhteistyössä perusterveydenhuollon ja sosiaalihuollon kanssa. Toimintaa ohjataan väestön sairaanhoidon tarpeiden ja hyvän palvelun periaatteiden mukaan siten, että saavutetaan laadukas ja taloudellinen tulos. Tuloksen saavuttamiseksi panostetaan erityisesti henkilöstön ammattitaidon ylläpitämiseen, väestön tarpeiden ja hoidon ja hoidon vaikuttavuuden seuraamiseen ja tiedottamiseen.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeen lähtökohtana on, että sairaalaorganisaatio ei ole vielä tunnistanut tarvetta taide- ja kulttuuritoiminnalle sairaalaympäristössä. Hoitolaitoksista puuttuu taidealan asiantuntemusta, tilaamiseen ja toteuttamiseen liittyvää käytännön osaamista sekä tarvittavia kontakteja. Sairaala on byrokraattinen ja hierarkkinen laitos, eikä osastoilla ole useinkaan valtaa päättää taide- ja kulttuuritoiminnan hankkimisesta. Aiemmin taide- ja kulttuuritoimintaa on ollut satunnaisesti, nyt tavoitellaan jatkuvuutta.

Hankkeessa taiteen ammattilaisten työtä viedään hoitolaitoksiin eri taiteenmuotoihin perustuvina projekteina. Projektit suunnitellaan yhteistyössä toteutettavien yksiköiden kanssa. Hankkeessa kokeillaan jo olemassa olevaa mallia paikallisesti. Taide- ja kulttuuripalveluja tuottavat Monitaideyhdistys Piste, Lapin taitelijaseura ja yksittäiset vapaan kentän taitelijat.

Keskeinen kohderyhmä on sairaalan henkilöstö (sitä kautta tapahtuu vaikutusten siirtymistä myös asiakkaisiin). Hanke toimii Rovaniemen kaupungin alueella, mutta koskettaa ihmisiä koko Lapin sairaanhoitopiirin alueelta.

Tavoitteet ja oletetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Taiteen saavutettavuuden parantaminen ja taidetoiminnan juurruttaminen osaksi Lapin sairaanhoitopiirin eri yksiköitä.
- Yhteistyön lisääminen ja kehittäminen taidepalveluja tarjoavien vapaan kentän toimijoiden ja Lapin sairaanhoitopiirin välillä.
- Kokeilla erilaisia tapoja toteuttaa taidetoimintaa hoitolaitoksessa siten, että organisaatio ja taiteen tekijät sitoutuvat yhteen ja keskustelevat keskenään.
- Rajapinnassa olevien ihmisten (henkilöstön) vakuuttaminen toiminnan mielekkyydestä.
- Lisätä henkilöstön työhyvinvointia, mikä välittyy myös asiakkaisiin. Koska potilaat eivät pääosin viivy kovin pitkään sairaalassa, on tärkeää kohdistaa hankkeen toimintaa myös työntekijöihin.
- Taidekäsitteen ajattelemisen uudelleen.
- Synnyttää uusi foorumi taiteilijoille saada elantoa, tavoitteina myös organisaation ja taitelijakunnan herääminen asiaan.
- Henkilöstö omaksuu ja oppii taidelähtöisiä menetelmiä osaksi työtään.
- Lapin laajenevan keskussairaalan (2020-luvulla) rakenteisiin ja ajatteluun vaikuttaminen.
- Pysyvän yhteistyöverkoston luominen nähdään tärkeäksi, jotta syntyy pitkäaikaisempaa yhteistyötä.
- Hankkeen tarkoituksena on tuottaa hyvinvointivaikutuksia keskittyen erityisesti sairaalan henkilöstöön ja pitkäaikaispotilaisiin. Hyvinvointivaikutuksia aiotaan seurata henkilöstön palautteen kautta ja mahdollisen opinnäytteen avulla.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- asenteiden muuttuminen
- työhyvinvoinnin paraneminen, taidetoiminta lisää yhteisöllisyyttä (työyhteisöpajat) parantaen työn sujuvuutta ja yhdessä tekemistä (mahdollisesti vaikuttaa taidetoiminnan juurtumiseen)
- välillisinä vaikutuksina odotetaan myös sairaaloiden tilojen viihtyvyyden lisääntymistä.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taiteen ja kulttuurin tarjonnan eli saatavuuden lisääminen sote-palveluissa.
- Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan sitä, että tilaaja (LSHP) ja taiteen tuottaja löytävät toisensa. Tähän liittyy hankkeen myötä tiedostettu tarve taiteelliselle työskentelylle sairaalaympäristössä.

Odotetut tulokset:

- LSHP:lle tulee halu ja kyky jatkossakin panostaa taiteen menettelyihin työhyvinvoinnissa ja asiakaspalvelussaan. Myös halua kehittää palvelujaan.
- Toiminnan juurtumista pidetään erittäin todennäköisenä.
- Vastuun toimintojen vakiinnuttamisesta ottaa Lapin sairaanhoitopiirin johtaja (ja mahdollisesti esimerkiksi hallintoylihoitaja). Asia resursoidaan %-periaatteen kautta.
- Tavoitteiden toteutumisen mahdollisina hidasteina nähdään sairaalan byrokratia, arkinen kiire ja lyhyet erikoissairaanhoidon hoitoajat sekä suuri potilaiden vaihtuvuus.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Taiteen ja kulttuurin merkitys sairaanhoitopiirin arjessa (ja juhlassa) on saanut lisää painoarvoa.
- On onnistuttu luomaan uusia verkostoja sairaanhoitopiiriin ja taiteen edustajien välille.
- Hankkeessa on lisätty taide- ja kulttuuripalveluiden tarjontaa eli saatavuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sairaalassa toimii Lapin taiteilijaseuran galleria (näyttelytoimintaa). Työhyvinvoinnissa draamaa, musiikkia ja improvisaatioteatteria. Nukketeatteria ja nukentekoa eri osastoilla, missä lapsipotilaita hoidetaan.
- Toiminnan maantieteellisen kattavuus ei ole laajentunut.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria sekä tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja strategiaseen työhön.
- Toimintaan ei ole tullut mukaan uusia toimijoita tai yhteistyökumppaneita.
- Läänintaiteilija on ollut suurena apuna ja asiantuntijatukena hankkeessa.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Kiinnostus taide- ja kulttuuritoimintaa kohtaan on lisääntynyt, niin asiakkaiden kun henkilökunnan puolelta. Toiminta toi asiakkaille ja henkilökunnalle paljon iloista mieltä ja joitain uusia työvälineitä, mutta toimintamallien ylläpitäminen vaatisi lisäsatsausta.
- Pystyttiin vastaamaan asiakkaiden toiveisiin taide- ja kulttuuritoiminnan suhteen lisäämällä erilaisen taide- ja kulttuuritoiminnan tarjoamista erilaisissa tilanteissa. Joitain pysyvämpiä toimintoja saatiin aikaan, esim. tuutulaulun käyttö on vakiintunut erilaisissa tilanteissa. On luotu edellytyksiä vakiintumiselle.
- Toiminta sai näkyvyyttä paikallismediassa (Seura-lehti, radio, paikallislehdet, lapin uutiset, Yle).
- Prosenttiperiaate on saatu mukaan suunnitteilla oleviin laajennushankkeisiin.
- Yhteisöllisyyden panostaminen oli onnistunutta.
- Tilojen viihtyvyyttä on parannettu (esim. muraali) ja käyttöön on otettu tiloja (esim. galleria), jotka jäävät elämään.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Ymmärrettiin, että toimintaa kannattaa ohjata myös henkilökunnalle. Potilaat ovat sairaalassa yleensä vain lyhyen aikaa, joten on järkevää panostaa myös henkilökuntaan. Kun henkilökunta tottuu taide- ja kulttuuritoimintaan, sitä myös pyydetään lisää. Henkilökunnan hyvinvointi vaikuttaa suoraan asiakkaiden hyvinvointiin.
- Vastaanotto on ollut hyvää kautta linjan.
- Esimiehet ja yksilöt lähtivät innolla mukaan senkin jälkeen, kun kuuliivat ettei taidetta osteta, vaan sitä tehdään.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijäistä

- Sairaalaorganisaatio tunnistaa tarpeen ja rohkaistuu tällaiselle toiminnalle. On välttämätöntä, että voidaan sanoa asiat ääneen ja viedä viestiä (alhaalta ylös) päätöksentekoon/päätöksentekijöille. Hierarkkisessa organisaatiossa johdon sitouttaminen toimintaan on tärkeää.
- Toiminnan toteutuminen ja/tai vakiintuminen edellyttää, että sairaanhoitopiirillä on resursseja työhyvinvoinnin ylläpitoon.
- Taiteilijakentän tulee organisoitua ja myydä ja tarjota palveluja sote-organisaatioille. On tärkeää, että taiteilijat oppivat lähestymään sairaanhoitopiirejä (osastokohtaiset kontaktit) ja osaavat tarjota palveluita oikeille ihmisille. Taide- ja kulttuuripuolelta tulisi saada selkeä alusta/nettisivut,

jossa palvelu olisi tuotteistettuna ja yhteystiedot, jotta palvelun hankkiminen helpottuu. Monesti ei löydetä tietoa taide- ja kulttuuripalveluista, joita voitaisiin hankkia.

- Sairaalaorganisaatiossa tulee olla henkilö, jonka vastuulla on ottaa taiteilijat vastaan ja opastaa käytäntöihin.
- Eri yksiköissä tulee olla yhteneväiset käytännöt. Esim. taidetoimintaa pitäisi pystyä toteuttamaan kaikissa yksiköissä. Jos kaikki yksiköt/henkilöt eivät sitoudu toimintaan, se vesittää työtä myös muilta yksiköistä.
- Tiedotus ja näkyvyys tärkeää, jotta toiminnasta tiedetään, se ymmärretään ja sitä osataan pyytää.
- Estävä tekijä voi olla, että lääkärit eivät ehdi tällaiseen kovin helposti (jonot pitkiä, aika rajallinen).
- Toiminnan toteuttamista ja alkuun saamista auttaa, jos mukana on henkilö, joka tuntee sekä taiteilijakentän, jolla on hyvät verkostot sekä näkemys sairaalaympäristöstä ja siinä toimimisesta.
- Työ vaatii pitkäjänteisyyttä ja aikaa, siksi lyhyet hankkeet ovat juurruttamiseen epärealistisia.
- Tavoitteiden tulee olla realistiset. Tavoitteissa pitäisi pohtia tarkemmin, mitkä on ne työkalut, joilla jokin asia juurtuu. Jos ei ole jatkuvuutta, asia unohtuu eikä vakiinnu. Tavoitteissa pitää lisäksi huomioida erilaisten paikkojen ja organisaatioiden erityispiirteet. Esimerkiksi yliopistosairaalat ja pienemmät keskussairaalat ovat keskenään erilaisessa asemassa. Esimerkiksi potilasmäärät ovat hyvin erilaiset. Tämä vaikuttaa siihen, onko mahdollista järjestää pysyvää toimintaa tai syntykö ryhmiä (esim. lapsiryhmiä). Vaihtuvuus on myös nopeaa ja useat potilaat ovat sairaalassa vain hetken.
- Hyvinvoinnin seurannan suhteen datan kerääminen on tärkeää, jotta voidaan vaikuttaa päätöksentekoon.
- Dialogisuus eri toimijoiden välillä.

HANKETEKSTI

Taide tavoittaa

Taide ja kulttuuri edistävät asiakkaiden, henkilökunnan ja koko työyhteisön hyvinvointia. Tutkimusten perusteella taideinterventiot muun muassa vähentävät potilaiden lääkkeiden käyttöä, lyhentävät sairaalassaoloaika, lisäävät henkilökunnan työtyytyväisyyttä sekä edistävät potilaiden ja hoitohenkilökunnan välisiä suhteita. Taide tavoittaa -hankkeen tavoitteena oli taiteen saavutettavuuden parantaminen

ja taidetoiminnan juurruttaminen osaksi Lapin sairaanhoitopiirin eri yksi-köitä. Hanke toteutettiin Taiteen edistämiskeskuksen avustuksella, joka oli osa hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihanketta.

Taide tavoittaa –hankkeen kohderyhminä olivat Lapin sairaanhoitopiirin asiakkaat ja henkilökunta sekä taiteen vapaan kentän toimijat ja taiteilijat.

Asiakkaita ja henkilökuntaa osallistava taidesisältö toteutetaan yhteisöllisen taiteen näkökulmasta. Yhteisöllisellä taiteella tarkoitetaan tässä jonkin yhteisön jäsenten yhdessä tekemää taidetta, jota ohjaa ammattitaiteilija. Taiteellinen prosessi lisää yhteisön sisäistä luottamusta ja iloa. Prosessin ja sen lopputuloksen julkinen esilläolo puolestaan sitovat mukaan laajemman yhteisön. Yhteisötaide on keino tunnistaa yhteisön ja sen jäsenten voimavaroja, harjoittaa itseilmaisua, tuoda yhteisöä askarruttavia kysymyksiä esille ja etenkin tehdä yhteisö näkyväksi.

Yhteisöllisen toiminnan olemukseen kuuluu, että kulttuurialan ammattilainen ja yhteisö luovat tavoitteensa ja työskentelytapansa yhdessä. Toimintaa ei ole mielekästä suunnitella liian tarkasti etukäteen, koska silloin prosessi menettää parhaat puolensa. Kulttuurin ammattilainen tuo mukanaan oman alansa, menetelmänsä ja erityiset kiinnostuksen kohteensa. Yhteisöllä voi olla pinnalla tai pinnan alla kysymyksiä, joiden monitaiteellinen käsittely huomataan tärkeäksi.

Hanke käynnistyi elokuussa 2016 sairaanhoitopiirin yhteisessä esimiestapaamisessa, jossa kerrottiin hankkeesta ja kannustettiin yksiköitä osallistumaan siihen. Pian tämän jälkeen jalkauduttiin kuulemaan mukaan lähteneiden yksiköiden (noin 10 yksikköä) toiveita yhdessä taiteilijoiden kanssa. Syyskuun aikana kartoitettiin ideat ja heti sen jälkeen hanke jalkautui käytännön toimiin. Ensimmäiset toteutukset olivat jo saman kuun aikana.

Käsinuket lapsipotilaiden hoidossa auttavat lasta suuntaamaan huomionsa pois toimenpiteestä. Näin tilanne on lapselle miellyttävämpi ja antaa henkilökunnalle mahdollisuuden keskittyä itse toimenpiteeseen. ”Nukke-ystäviä” henkilökunta työsti useissa työ-pajoissa lasten osastolla, lasten poliklinikalla sekä päivystyspoliklinikalla kevään 2017 aikana. Nukketyöpajoissa työstettiin myös omat tarinat jokaiselle nukelle. Lisäksi lastenosastolla valmistettiin myös lasten mielikuvitusta ja leikkejä virittävät varjonuket.

Naistenklinikalla elvytettiin tuutulauluperinnettä rohkaisemalla vanhempia laulamaan lapsilleen. Henkilökuntaa opastettiin tuutulaulujen maailmaan ja tarkoituksena on, että he kannustavat edelleen vanhempia laulamaan. Tuutulaulujen laulamisen tueksi koostettiin oma tuutulauluvihkonen annettavaksi vastasyntyneiden perheille synnytysosastolla. Lisäksi työntekijät pohtivat synnytykseen, syntymään ja vastasyntyneeseen liittyviä tunteita, toiveita, kokemuksia ja tilanteita. Erilaisten harjoitusten kautta niistä syntyi aineksia laulun sanoihin ja riimeihin. Lauluun haluttiin mukaan myös paikallisuutta ja Lapin luonnon kauneutta. Näin syntyi Lapin keskussairaalan oma tuutulaulu Rinnallani aina.

Käsihygieniä ja käsihuuhde kunniaan! Lapin sairaanhoitopiirissä järjestetään vuosittain kansainvälinen käsihygieniapäivä 5.toukokuuta. Tänä vuonna haluttiin kiinnittää erityistä huomiota käsihygieniassa käsihuuhdeiden oikeaoppiseen käyttöön. Käsihygienian tärkeyttä tuotiin esiin myös Taide tavoittaa hankkeen keinoilla: M.A.Nummisen käsihygienialaululla (Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=foq7kaHOPok>) sekä Lentävän Poron ”Puhasta komediaa” esi-tyksellä.

Sairaalan Hiljentymisen tila muutettiin Lapin taiteilijaseuran taidegalleriaksi ja taidelainaamoksi. Tila uhkasi täyttyä tavaroista ja muuttua varastoksi, mutta hanke onnistui saamaan sen arvoiseensa käyttöön. Tila antaa hienot puitteet näyttelyille, konserteille ja tapahtumille. Sen saavutettavuutta ja tunnettavuutta on vielä parannettava. Samoin valaistus ja muu tekniikka vaatii satsauksia. Sytostaattihoidossa oleville potilaille järjestettiin muotokuvapiirustusta. Taiteilija jututti potilaita ja piirsi heistä samalla muotokuvia. Tämä aiheutti yleistä vireystilan nousua kaikissa potilaissa. Patologian osaston henkilökunta valmisti oman kahvihuoneensa seinälle huovutustaideteoksen ohutleikkeiden inspiroimana. Tavoitteena oli parantaa kokoustilan akustiikkaa.

Päivystyksen potilaiden odotustilan ja henkilökunnan taukotilan ikkunoista avautuva betoniseinä haluttiin iloisemmaksi ja inspiroivammaksi. Päivystyksen osaston betoniseinään valmistui hankkeen tuella muraali Arctic Waters, jossa neljä vuodenaikaa ja Rovaniemellä yhdistyvät joet ikuistuvat. Muraalille tehtiin myös valaistus-suunnitelma ja potilaiden odotustilan sisustusta muutettiin viihtyisämmäksi mm. uusilla muraalin väreihin sointuvilla verhoilla.

Valokuvaus itseilmaisun välineenä. Henkilökunnalle järjestettiin valokuvauskurssi valokuvauksen ja kuvankäsittelyn perusteista sekä sommittelusta. Kurssin aikana otettuja kuvia oli esillä Hyvän tuulen viikon näyttelyssä.

Sisätautiosaston 5 henkilökunta teki oman räppinsä teemana tietenkin potilaat ja potilaan paras. Työpajat ovat tuoneet iloa ja hauskuutta osaston arkeen sekä vapauttaneet hauskaa luovuutta osaston porukassa.

Taiteilijat ovat tuoneet piristystä päivään musiikki-, sirkus- ja muilla taide-esityksillä. Erityisesti vuosittain vietettävä Hyvän tuulen viikko sai hankkeesta uutta sisältöä. Mukana oli teatteria, tanssia ja mm. Soiva luento bluesin historiasta. Sairaalan arkea on katkaistu myös flamenco-rentoutuksella ja joulun alla Open stage-joululauluesityksellä.

Sairaalan taideteokset kuvattiin ja ne julkaistaan katsottavaksi sairaalan verkossa. Synnytysosastolla kuvattiin äiti-lapsi-aiheisia mustavalkovalokuvia synnytyssalien seinille laitettavaksi. Draamatyöpajoja järjestettiin sairaala-apteekin henkilökunnalle ja psykiatrisen esimiehille. Joissa oli eräänä teemana organisaatio-uudistusten ihanuus ja kauneus. Muurolan sairaalan henkilökunnan laulukoorotoiminta käynnistettiin.

Hanke on saanut positiivista huomiota alueellisesti niin lehdissä, kuin uutisissakin.

Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä: Kulttuurisote

Kulttuurisote-hankkeesta ei koottu hankekorttia, koska hanke aloitti toimintansa vasta vuonna 2018.

HANKETEKSTI

Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke

Strategisessa kumppanuushankkeessa vuonna 2018 keskeisenä tavoitteena oli mallintaa taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen asemaa ja lisätä asiakkaiden kulttuuristen oikeuksien tukemista sosiaali- ja terveyspalveluissa (järjestämisenäkökulma) valmistauduttaessa uudistuviin maakuntiin.

Hankkeen hallinnoija ja pääkoordinoija oli Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä (Pohjois-Savo) ja osatoteuttajia olivat Etelä-Pohjanmaan liitto (Etelä-Pohjanmaa), Pohjanmaan liitto (Pohjanmaa) ja Pirkanmaan liitto (Pirkanmaa), Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä - Carea (Kymenlaakso) ja Turun kaupungin hyvinvointitoimiala (Varsinais-Suomi). Taikusydän- ja Itä-Suomen Hyvinvointivoimala -verkostot toimivat hankkeen tukena.

Kulttuurisote-hankkeessa tarkasteltiin, miten taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut saadaan integroitua uudistuviin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Tulevaisuuteen katsottaessa on olennaista, että kulttuurihyvinvointipalvelut kiinnittyvät sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoihin ja että ne kirjataan maakunnan keskeisiin toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin, järjestämissuunnitelmaan ja palvelustrategiaan.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa kulttuurinen toimijuus voidaan mahdollistaa monin tavoin. Arjen kulttuuriin vaikutetaan arjen toiminnoilla ja myös fyysisellä toimintaympäristöllä. Asiakkaat tai potilaat, heidän läheisensä sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat ja vapaaehtoiset vaikuttavat kukin toiminnallaan asiakkaan ja yhteisön arjen kulttuuriin. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen tai oman harrastuneisuuden mahdollistajia ovat edellä mainitut sekä taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin ammattilaiset.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettava taide- ja kulttuuritoiminta tulee liittää osaksi maakunnan toiminnan ja talouden suunnittelua, seurantaa ja raportointia. Kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi ja toimenpiteiden seurannassa onkin tärkeää, että käytössä on ihmisten osallisuutta, elämänlaatua ja toimintakykyä mittaavia indikaattoreita ja että kulttuurihyvinvointi näkyy alueellisessa ja kuntien hyvinvointikertomuksissa. Hankkeessa mallinnettiin kulttuurihyvinvoinnin tiekartta (taulukko 1.), jossa on huomioitu keskeisimmät asiat, jotka järjestäjän tulee huomioida hankinta- ja laatuksiteereitä määritellään sekä se, miten varmistetaan toimiva yhteistyö maakunnan, sen sosiaali- ja terveyspalvelujen ja kunnan sekä järjestöjen tai muiden

toimijoiden ja palveluntuottajien kanssa. Lisäksi tiekarttaan on nostettu taiteen ja kulttuurin sisällyttäminen toiminnan strategiseen kehittämiseen.

Hanke teki esityksiä asiakkaiden kulttuuristen perusoikeuksien huomioimisesta tulevien maakuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuotantoa ohjaviin asiakirjoihin ja mallinsi kulttuurihyvinvoinnin palveluja eri asiakasryhmille, kuten lapsille, nuorille ja lapsiperheille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille sekä ikäihmisille. Käytännön työvälineitä maakunnallisten kulttuuri-hyvinvointipalvelujen toteuttamiseen ovat muun muassa monipuolinen palvelutarjotin ja yhtenäinen laatukriteeristö sekä palvelujen saavutettavuutta parantavat käytännöt, kuten Kaikukortti tai kulttuurilähete ja Elämän puu -malli sekä sovitut viestintäkanavat ja yhteyshenkilöt toiminnan koordinoimiseen.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan jatkuvuuden kannalta tärkeää on eri osapuolten sitoutuminen tavoitteisiin ja toimintaan. Maa-kunnissa, kunnissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa tulee nimetä kulttuurihyvinvoinnin vastuutahot ja yhdys-henkilöt. Toimivan yhteistyön varmistamiseksi maakuntien, kuntien ja esimerkiksi järjestöjen kesken tarvitaan yhdyspintasopimus tai muuta sopimusohjausta, jossa sovitaan yhteistyöstä, työnjaosta ja kustannusvastuista.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettava taide- ja kulttuuritoiminta vaatii asiantuntemusta niin toiminnan toteuttajilta kuin hankinnoista vastaavilta. Hanke paneutuikin työelämän tarpeisiin sekä osaamisen ja koulutuksen kehittämiseen. Kulttuurihyvinvointipalvelujen hyödyntämisestä on tarpeen järjestää koulutusta muun muassa sosiaali- ja terveysalan henkilöstölle ja kulttuurialan toimijoille. Integraatio edellyttää myös toimijoiden välisiä yhteistyöverkostoja. Yhtenä mallina maakunnallisen osaamisen kehittämiseksi Kulttuurisote-hanke esittää Pohjois-Savossa toimivaa Voimala-mallia, jossa laaja-alainen kumppanuus-verkosto kehittää yhteistyöhön sitoutuneena ja suunnitelmallisesti kulttuuria hyödyntäviä hyvinvointipalveluja ja moniammatillista osaamista.

Kulttuurisote-hanke pyrki vaikuttamaan kannanotoin ja lausunnoin kulttuurihyvinvoinnin kysymysten kansalliseen valmisteluun. Hanketoimijat jakoivat osaamistaan opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemien suositusten valmistelutyöhön. Hanke suosittelee, että ministeriöiden laatima ”Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuudesta ja saavutettavuudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa – mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen” otetaan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon ja maakuntaudistuksen valmistelussa ja toteutuksessa.

Hanke on raportoitu Innokylään, josta löytyvät myös hankkeen yhteinen loppuraportti ja osatoteuttajien alueelliset raportit.

Hanke Innokylässä: <https://www.innokyla.fi/web/hanke6864175>.

Hankkeen työtila Innokylässä: <https://www.innokyla.fi/web/tyotila6978281/> materiaalit.

Hankkeen etenemisestä on viestitty uutiskirjein (3), nämä on julkaistu Itä-Suomen Hyvinvointivoimalan verkkosivuilla:

<http://www.hyvinvointivoimala.fi/kulttuurisote-uutiskirje-12-2018/>.

Lisäksi osatoteuttajat ovat viestineet omalla alueellaan ja oman organisaation viestintäkanavilla.

TAULUKKO 1. *Kulttuurihyvinvoinnin tiekartta (K. Siltanen)*

1. Maakunta järjestäjänä varmistaa, että kulttuurihyvinvointipalvelujen hankinta ja käyttö on mahdollista läpi palvelurakenteen.

- kirjaukset, jotka mahdollistavat kulttuurihyvinvointipalvelujen hankinnan maakunnan palvelurakenteessa
- palvelujen synnyn tukeminen
- kulttuurihyvinvointipalvelujen hankintamalli ja -periaatteet
- tilojen taiteen ja tekijänoikeusmaksujen sopiminen
- tilojen rakentamisen prosenttiperiaate.

2. Maakunta järjestäjänä edellyttää ja valvoo kulttuuristen oikeuksien toteutumista osana pitkäkestoista ympärivuorokautista hoivaa ja hoitoa.

- kulttuuri osaksi palvelukuvausta: pitkäkestoiset (>1kk) ympärivuorokautiset hoidon ja hoivan palvelut
- asiakastietomalli, joka huomioi kulttuuriin ja muihin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin liittyvät tarpeet ja voimavarat
- kulttuurin kirjaus asiakastiedoissa
- kulttuuristen oikeuksien toteutumisen valvonta, esim. kulttuurisuunnitelma em. palveluja tuottavissa yksikössä.

3. Maakunta järjestäjänä tukee kuntia ja muita yhdyspintoimijoita

- a) vahvistamaan omaa kulttuurihyvinvointitoimintaansa ja
b) tuottamaan laadukasta palvelua sovitulla yhdyspinnoilla sekä
c) mahdollistaa nykyisten yhteistyökäytäntöjen jatkumisen.*

- kulttuurihyvinvoinnin koordinaattori tai toimija/vastuutaho osaksi järjestäjän hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatiota
- kuntien kanssa tehtävän kehittämisen suuntaaminen matalan kynnyksen ohjaukseen ja lähipalveluihin
- palvelutarjottimen kokoaminen a) yksilöille ja b) palveluille yhdessä kuntien ja muiden palvelutuottajien kanssa sekä palveluohjauksen perehdytys
- kuntien ja muiden yhdyspintoimijoiden nykyisten palvelujen jatkuvuuden tukeminen.

4. Maakunta järjestäjänä ja tuottajana sisällyttää taiteen ja kulttuurin osaksi toimintansa strategista kehittämistä

- kirjaukset ja tavoitteet, jotka mahdollistavat ja vahvistavat taiteen ja kulttuurin aseman osana kaikkea toiminnan kehittämistä
- kulttuurimyönteisyys osana johtamiskulttuuria, rakenteita ja rahoitusta
- kulttuurihyvinvointi osana henkilöstön aloitteellisuutta, osaamista ja asiakaskokemuksen luomista tukevaa toimintaa
- kulttuuri työnkuviissa, esim. kulttuurivastaavat, osaajaverkosto-malli.

Kulttuurihyvinvointi rakenteissa avataan sitä, mille portaille kuntien hyvinvoinnin ja terveydenedistämistyö sijoittuu, mikä on selkeästi sosiaali- ja terveystoimen osuutta ja mikä jää yhteiseksi alueeksi (yhdyspinta). (Mäkinen, Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke, yhteinen loppuraportti 1/2019.) Voimatalatyön erityisyys on keskittyminen porraskuvan askelmille 4 ja 5. Toimintakulttuuri muuttuu: Vähitellen alakohtaisen ajattelun sijaan syntyy yhteinen näkemys ihmisen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista, jolloin kulttuuriosaaminen integroituu osaksi sosiaali- ja terveyspalvelujen koulutusta, toimintaa ja johtamista. Näin syntyy kysyntää kulttuurihyvinvointipalveluille, jotka ovat monialaisia hyvinvointipalveluja. Prosessi edellyttää myös kulttuurialoilla ajattelun muutosta; niiden koulutussisältöihin tulee liittää vastaavasti elementtejä sosiaali- ja terveysaloilta. (Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke, Yhteinen loppuraportti 1/2019, liite 8. Pohjois-Savon tiivistelmä.)

Asiakaslähtöisessä toiminnassa ihmistä tulee tarkastella kokonaisuutena omassa elämäntilanteessaan. Tavoitteena on kokonaishyvinvointi, joka muodostuu yksilöllisesti eri tekijöistä. Hyvinvointiin liittyvien tekijöiden sisällöt vaihtelevat ihmisen mieltymysten, reunaehtoien (mahdollistavat ja hankaloittavat tekijät), kunnan ja asuinympäristöjen mukaan. Osatekijöitä tulee tulkita niin, että mainitut hyvinvoinnin osatekijät ”pyörittävät” toisiaan, esimerkiksi riittävä liikuntakyky mahdollistaa osallistumisen kulttuuritapahtumiin ja kulttuurinen toimijuus taas antaa älyllisiä haasteita.

Asiakaslähtöisten palvelujen tulisi tukea ihmisen elämäntilanteen mahdollistamaa hyvää toimijuutta. Kun ihmisen toimintakyky säilyy hyvänä, hän pärjää usein kustannustasoltaan edullisilla palveluilla. Palvelutarve vastaavasti kasvaa toimintakyvyn heiketessä; tällöin myös kulttuurin saavutettavuuteen tarvitaan tukea ja mahdollistajia. (Virjonen & Rouhelo, Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke, Yhteinen loppuraportti 1/2019.)

Sairaalaklovnit: Läsnaolokloveria

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Sairaalaklovnit ry

Hanke: Läsnaolokloveria

Yhteistyökumppanit

Yliopistolliset sairaalat Helsingissä, Turussa, Tampereella, Kuopiossa ja Oulussa.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 90 000 €, oma rahoitus 31 536 €. Yhteensä 121 536 €. Ei suoraa rahoitusta sosiaali- ja terveyssektorilta.

Toimijan kuvaus

Sairaalaklovnit ry aloitti toimintansa vuonna 2002. Sairaalaklovnitoiminta aloitettiin samana vuonna Helsingin Lastenklonnikalla ja se laajeni nopeasti myös Turkuun ja Tampereelle. Nykyään toiminta on valtakunnallista ja kaikissa yliopistollisissa sairaaloissa on oma klovnitiihinsä.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeessa haluttiin vakiinnuttaa uudenlainen työmuoto. Työmuodon kehitys oli aloitettu vuonna 2015 yhteistyössä hoitajien ja lastenlääkäreiden kanssa. Kehitystyötä on tehty ennen kärkihanketta Helsingissä kokeiluna Helsingin kaupungin avustuksella. Nykymuotoisessa sairaalakloveriassa artistit kiertävät osastoilla tervehtimässä lapsia säännöllisen ja pysyvän aikataulun mukaisesti. Uudessa työmuodossa vanhojen käytäntöjen rinnalle kehitetään uusia työmuotoja, jotka palvelevat entistä paremmin potilaiden, perheiden ja hoitohenkilökunnan tarpeita.

Toimenpiteeseen valmistavassa kloveriassa klovni sopii ja aikatauluttaa henkilökunnan kanssa etukäteen tilanteet, joissa avustaa. Klovni ja hoitohenkilökunta muodostavat työtiimin. Hankkeessa toimintamuotoa lähdetään ensimmäiseksi vakiinnuttamaan leikkaustoimintaan, jossa hyöty potilaiden rentouttamisesta ja prosessin sujuvoittamisesta on suurin. Leikkauksiin kohdistuu eniten pelkoja, joten tilanteiden tekeminen miellyttävämmiksi potilaille ja perheille on tärkeää. Sairaalakloveria edellyttää esiintyvän taiteilijan ammattitaitoa. Sairaalan toimintaan ja käytäntöihin tutustutaan yhdessä sairaalan henkilökunnan kanssa. Sairaalaklovnit järjestävät myös omaa koulutusta.

Hanke on suunnattu leikkaukseen meneville lapsille, heidän omaisilleen ja leikkausosastolla työskentelevälle hoitohenkilökunnalle. Hanke toimii aluksi Helsingin yliopistollisessa sairaalassa, josta tavoitteena on levittää toimintaa Tampereelle, Turkuun ja Kuopioon sekä tehdä kokeilutoimintaa Oulussa.

Suunnitellut toimenpiteet:

HYKS

- Taustatyö: Työskentelyn ja osaston arjen seuraamista ja havainnointia.
- Workshopityöskentely henkilökunnan kanssa: Miten sairaalaklovnitoiminta voisi parhaalla mahdollisella tavalla palvella sairaalaa ja sen lapsipotilaita? Osallistujat: lääkärit, osastonhoitajat, omaiset, sairaalaklovnit
- Konseptointi: Uusien toimintamallien soveltaminen osastojen ja sairaalan arkeen sopiviksi.
- Pilotointi: Toimintamallien testaus joko osana nykyistä sairaalaklovnityötä tai kokonaan erillisinä toimintapäivinä. Palautekeskustelu henkilökunnan kanssa.
- Työmuodon vakiinnuttaminen ja kehittäminen: Jatkuva viikoittainen toiminta leikkausosastoilla yhtenä päivänä viikossa.

TAYS, TYKS, KYS

- Koulutus artisteille: Valitaan paikalliset artistit, jotka vetävät projektia sairaalassaan ja heille luodun manuaalin mukainen koulutus.
- Workshopityöskentely henkilökunnan kanssa: Miten sairaalaklovnitoiminta voisi parhaalla mahdollisella tavalla palvella sairaalaa ja sen lapsipotilaita? Osallistujat: lääkärit, osastonhoitajat, omaisten edustajat, sairaalaklovnit.
- Pilotointi: Toimintamallien testaus joko osana nykyistä sairaalaklovnityötä tai kokonaan erillisinä toimintapäivinä. Palautekysely omaisille ja keskustelun henkilökunnan kanssa.
- Työmuodon vakiinnuttaminen ja kehittäminen: Jatkuva viikoittainen toiminta leikkausosastoilla yhtenä päivänä viikossa.

OYS

- Toteutetaan pienemmän mittakaavan kokeilutoimintaa Oulussa (OYS), jossa toimenpiteeseen valmistavaa klovnertia on ehdotettu sairaalan neurologisen osaston toimesta potilaskokemuksen parantamiseksi.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Juurruttaa uudenlainen työmuoto eli toimenpiteeseen valmistava klovnertia (toimenpideklovnertia/läsnäoloklovnertia) osaksi lapsille tehtäviä toimenpiteitä (kuten päiväkirurgisissa toimenpiteissä, leikkauksiin, sädehoitoon ja magneettikuvaukseen saatettaessa sekä reuma- ja luuydinpunctioissa) yliopistollisissa sairaaloissa.

- Kouluttaa artistit työmuotoon ja löytää tiivis yhteistyö hoitohenkilökunnan kanssa.
- Tavoittaa syrjäytymisriskissä olevia ryhmiä.
- Saada sairaala/sote-sektori rahoittamaan työprosesseihin menevää klovnitöimintää.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Toimenpiteeseen valmistavan klovnerian -työmuodon tavoitteet on saatu jäsennettyä ja uusien toimintamallien manuaalit ja koulutusohjelma luotua.
- Osaaminen on laajentunut ja jalkautunut myös Turkuun, Tampereelle ja Kuopioon. Oulussa kokeilutoiminta käynnistynyt.
- Työmuoto on vakiintunut -> Jatkuva viikoittainen toiminta leikkausosastoilla yhtenä päivänä viikossa.
- Sosiaali- ja terveydenhuolto näkee Sairaalaklovnit haluttavampana yhteistyökumppanina. Sote-toimijat tunnistavat toiminnan hyödyt ja ottavat Sairaalaklovnit toimintaan mukaan entistä vahvemmin.
- Yhteistyö lääkäreiden kanssa on edistynyt.
- Taiteilijoiden työmahdollisuudet ja toimeentulo ovat parantuneet.
- Hankkeen myötä 500–1000 lasta muistaisi sairaalalojaksolta klovnikokemuksen (leikkaustoimenpiteen sijaan).
- Toimintamallin myötä hoitohenkilökunnan resursseja on vapautunut hoitotyöhön. Toimenpiteet nopeutuvat ja pelkotilojen aiheuttamat viivästykset vähenevät, koska lapset ovat paremmin valmistautuneita tilanteeseen. Tilanteet koetaan miellyttävämpinä ja koettu kivun määrä pienempänä. Toimenpiteistä palautuminen on nopeampaa, koska työmuoto mahdollistaa mm. esilääkityksen käytön vähenemisen. (Hyödyt perustuvat eurooppalaisten sairaalaklovnijärjestöjen tutkimuksiin työmuodosta.)

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Taiteen ja kulttuurin tarjonnan eli saatavuuden monipuolistaminen (uudet taiteen ja kulttuurin muodot) sote-palveluissa. Hankkeen tavoitteet ovat pysyneet ennallaan ja hanke on edennyt suunnitellusti.
- Hankkeessa pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan sitä, että toimenpiteeseen valmistavan klovnerian työmuodot vakiintuvat osaksi sairaalaklovnityötä ja että kustannusten rahoittamiseen sote-puolelta alkaa löytyä halua sairaalaklovnityön vaikuttavuuden (kohentunut potilaskokemus, mahdolliset kustannussäästöt) ansiosta.

Odotetut tulokset:

- Toimenpiteeseen valmistavan klovnerian -työmuodon vakiintuminen osaksi sairaalaklovnityötä on erittäin todennäköistä.
- Sairaalaklovni-toiminnan vakiintuminen osaksi sairaaloiden arkea on kohtuullisen todennäköisenä.
- Uuden rahoitusmallin järjestäminen tai rahoituksen löytyminen sote-puolelta on epätodennäköistä. Toiveissa on, että sairaalat/sote-puoli näkisi kehittyneen sairaalaklovnitoiminnan edut & vaikutukset ja sote-puolin rooli toiminnan rahoittamisessa nousisi esiin.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Toiminta on vakiintunut Helsingissä (2 toimintapäivää/viikko syyskuuden 2017 ajan) ja sairaalaklovnit ovat toteuttaneet satoja toimenpideklovnierian potilaskohtaamisia ja kymmeniä leikkaussaattoja.
- Tampereella, Turussa ja Kuopiossa edetään kokeiluvaiheeseen syksyn 2017 aikana.
- Helsingin toiminnasta/luodusta työmuodosta on tehty 70-sivuinen raportti ja työmuoto on konseptoitu.
- Hankkeessa on lisätty taiteen ja kulttuurin tarjontaa eli saatavuutta sote-palveluissa uusien työmuotojen ja lisääntyneiden työpäivien kautta.
- Toiminnan maantieteellinen saatavuus on lisääntynyt.
- Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta on edistetty ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset valmiudet ottaa vastaan ja osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan. Saavutettavuus on parantunut myös sitä kautta, että toiminta tapahtuu yliopistollisissa sairaaloissa, jonne tullaan ympäri maata ja kaikista väestöryhmistä.
- Läänintaiteilijan merkitys on ollut sparraajana ja keskustelukumppanina. Lisäksi läänintaiteilijan kautta on voitu lisätä tietämystä Sairaalaklovnien toiminnasta ja uudesta työmuodosta.
- Hankkeessa on työllistetty taiteilijoita, mutta sote-sektori ei ole osallistunut taiteilijoiden palkkakustannuksiin.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- On saatu aikaan uusi työmuoto ja kehitetty käytäntöjä (vaikka matkalla on ollut myös haasteita ja vaatinut kaikilta uuden opettelua). Työmuoto on saatu vakiinnutettua ja valtakunnallistettua, ja toiminta on jalkautettu kaikkiin viiteen yliopistosairaalaan. Seuraavaksi toimia tulisi kohdistaa keskussairaaloihin.

- Yhteistyö soten kanssa on toiminut hyvin ja luottamus on rakentunut entisestään. Toiminta otetaan entistä vakavammin ja sitä pidetään tärkeämpänä. Asenteet ovat muuttuneet toiminnalle suotuisimmiksi. Yhteistyö eri ammattiryhmien kanssa sairaalassa on lisääntynyt.
- On saatu näyttöjä, joilla voidaan perustella rahoituksen tärkeyttä/merkitystä (eli että työstä pitää maksaa, myös soten).
- Rahoitusmallia ei pystytty ratkaisemaan, eikä varmuutta sote-rahoituksen saamisesta ei ole. Tulevaisuuden haasteet: Miten ajattelumalli saadaan muutettua, että ennen ilmaisesta asiasta pitää alkaa maksamaan? Miten päästään mukaan varainhankintaorganisaatioiden työhön/työn kohteeksi?
- Ulkomaan ekskursion kautta päästiin näkemään erilaisia tapoja rahoittaa ja organisoida asiaa (esim. Israelissa rahoitus on 50%-50% eri sektoreilta).
- Kuopion yliopistollisessa sairaalassa käytetään lahjoitusvaroja toiminnan toteuttamiseen (=toiminta on kokonaan sairaalan rahoittamaa). Samanlaisia keskusteluja käydään myös muualla.
- Kärkihankekokemuksen myötä on tullut rohkeus tarttua signaaleihin ja kokeilla uutta.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Sairaaloiden oma kiinnostus/kysyntä uutta työmuotoa kohtaan on yllättänyt.
- Hankkeen myötä on palkattu kuusi osa-aikaista kuukausipalkkaista klovnia, mahdollisesti jatkossa jopa enemmän.
- Sairaalaklovnit halutaan ja otetaan mukaan ammattilaisryhmien palaveriin eri tavalla kuin aiemmin.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

- Yhteistyö sairaaloiden kanssa on ensiarvoista. Toiminnalle pitää olla sairaalan johdon tuki. Tämä edellyttää johdolta uskallusta ja asennetta. Uskallusta ja oikeaa asennetta tarvitaan myös taidepuolelta. Asioiden edistyminen tai epäonnistuminen/hidastuminen on hyvin henkilöriippuvaista.
- Selkeät tavoitteet ja vastuut eri toimijoiden välillä. Onnistunut kommunikaatio ja tiedotus, myös potilaiden suuntaan.
- Selkeän ja luotettavan rahoituksen puute on este toiminnan juurtumiselle.
- Yhdessä tekeminen ja kehittäminen on tärkeää: joukkovoima, osaamisen jakaminen ja tiedon leviäminen laajemmin.
- Pitäisi pystyä ymmärtämään, että muutos voi olla uhka tai mahdollisuus.

- Hyvät esimerkit edistävät asiaa, myös ulkomaiset esimerkit. Ne konkretisoivat toimintaa ja sen mahdollisia tuloksia.
- Lausunnot ja näkemykset korkeassa/merkittävässä olevilta henkilöiltä auttavat esim. neuvotteluissa.
- Sairaaloiden asennemuutos vaatii tutkimustietoa. Resurssien (aika, raha) säästöt pitäisi pystyä todentamaan. Kovan faktan esittäminen olisi tässä vaiheessa tärkeää, ei niinkään tieto kokemuksista.
- Kansainvälistä tutkimusta on olemassa, mutta sitä tarvitaan myös Suomessa. Ulkomaisesta tutkimuksesta voisi koostaa suomenkielisen artikkelin.

HANKETEKSTI

Sairaalaklovnityön ammatillinen kehittyminen – klovnit mukaan toimenpiteisiin

Sairaalaklovnit toimivat lapsen tukena hoitolaitoksissa tuottaen hyvää mieltä ja iloa tilanteissa, joihin liittyy kuormittavia tai rajoittavia tekijöitä. Toiminnan tavoitteena on vaikuttaa lapsen ja perheen sairaalakokemukseen ja siitä jäävään muistoon. Sairaalaklovnien työmuotona on myönteistä potilaskokemusta luova, sairaalaviihtyvyyttä edistävä ja psykososiaalista tukea tarjoava klovnitoiminta sairaaloissa. Sairaalaklovnieria on keino lapsilähtöiseen ja tilanneherkkään vuorovaikutukseen leikin, mielikuvituksen ja improvisaation kautta. Klovnitoiminta perustuu yleisinhimilliseen huumorintajuun, läsnäoloon sekä kohtaamisen voimaan. Suomessa sairaalaklovnitoimintaa järjestää vuonna 2001 perustettu Sairaalaklovnit ry – Sjukhusclowner rf, joka on vuodesta 2017 lähtien ollut myös eurooppalaisen EFHCO:n (European Federation of Healthcare Clown Organizations) jäsen.

Useiden muiden maiden sairaalaklovnioorganisaatioissa klovnien osallistuminen lasten toimenpidetilanteisiin on vakiintunut työtapa. Suomeen voitiin lähteä kehittämään kansainvälisten esimerkkien mukaista toimenpiteeseen valmistavan klovnierian työmuotoa Helsingin kaupungin kolmevuotisen projektiavustuksen sekä Taiteen edistämiskeskuksen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankerahoituksen ansiosta. Lisäksi työmuotoa voitiin jatkokehittää Opetus- ja kulttuuriministeriön strategisen TAIKA! -kokeilun rahoituksella, mikä mahdollisti myös ensimmäisen suomalaisesta sairaalaklovnieriaista tehdyn vaikuttavuustutkimuksen toteuttamisen vuonna 2018.

Toimenpiteeseen valmistavassa klovnieriaassa sairaalaklovni tukee läsnäolon ja leikin avulla lapsen valmistautumista ja siirtymistä toimenpiteeseen. Työmuoto tähtää toimenpiteeseen liittyvien pelottavien ja hankalien vaiheiden helpottamiseen

klovnerian keinoin. Klovni toimii näissä tilanteissa yksin, mikä on merkittävä ero perinteiseen parityönä tehtävään sairaalaklovnien osastokiertoon. Yhteistyö hoitohenkilökunnan korostuu, kun klovni toimii tiiviimmin osana hoitotiimiä. Sairaalaklovnien yli 15 vuoden mittainen toimintahistoria Suomen yliopistosairaaloissa (HYKS, KYS, OYS, TAYS, TYKS) oli avainasemassa uuden työmuodon kehittämisessä, jonka toteutuminen edellytti läheistä yhteistyötä hoitohenkilökunnan kanssa.

Ensimmäisenä toimenpiteeseen valmistavan klovnerian työmuotoa kehitettiin Helsingin Lastenklinikan leikkaus- anestesiaosastolla, jossa säännöllinen toiminta käynnistyi vuoden 2017 alussa. Kolme kokenutta sairaalaklovnia, Pia Tapio, Joonas Lindberg ja Dan Söderholm, muodostivat hankkeen ydinryhmän. Työmuodon kehittämisessä keskeistä oli, että klovneina toimivilla henkilöillä oli riittävästi mahdollisuuksia tutustua sairaalan toimintaprosesseihin ja tavata eri yhteyksissä hoitohenkilökuntaa. Helsingistä saatujen kokemusten perusteella työmuodosta laadittiin yksityiskohtainen työkirja, jota voitiin hyödyntää toiminnan laajentuessa muihin yliopistosairaalakaupunkeihin. Syksyllä 2017 käynnistyi kaupunkikohtainen kehitystyö (Kuopio, Oulu, Tampere, Turku), jonka pohjalta toimintaa voitiin rakentaa kunkin sairaalan omista toiveista ja tarpeista lähtien. Tässäkin keskeistä oli, että sairaalaklovneilla oli riittävästi aikaa yhteistyötapaamisiin hoitohenkilökunnan kanssa. Hankerahoituksen mahdollistama säännöllinen toiminta käynnistyi Kuopiossa, Tampereella sekä Turussa vuoden 2018 tammikuussa ja Oulussa vuoden 2018 syksyllä.

Klovnit toimivat nykyään säännöllisesti lasten tukena muun muassa seuraavissa toimenpiteissä: päiväkirurgiset toimenpiteet, leikkauksiin, sädehoitoon ja magneettikuvaukseen saattaminen sekä reuma- ja luuydinpunctiot. Hankerahoitus mahdollisti uutta työmuotoa arvioineen vaikuttavuustutkimuksen, joka toteutettiin osana Lapsus-hanketta (Lapsiperheiden uudistuva sairaala - Potilaskokemus palvelupolkujen arvon kehittäjänä). Tutkimustulosten mukaan toimenpiteeseen valmistava klovneria vaikuttaa lapsipotilaiden ja vanhempien potilaskokemukseen positiivisesti, jännitys lievittyy ja positiiviset emootiot lisääntyvät (Mäenpää, K. 2018: Digital service for measuring children's patient experience of preoperative medical clowning).

Elokuusta 2018 alkaen toimenpiteeseen valmistava klovneria on ollut vakiintunut osa sairaalaklovnien uudistettua työpäivärakennetta. Päivän jälkimmäinen osio tehdään edelleen perinteiseen malliin parityönä vuodeosastoilla vierailien. Aamuisin klovnit toimivat aamut erillään eri osastoilla toimenpidetukena. Kehityshankkeen myötä yhteistyösairaaloiden omarahoitussuudessa tapahtui merkittävä muutos; neljä viidestä yliopistosairaalasta on lähtenyt omista lahjoitusvaroistaan maksettavilla omarahoitussuuksilla lisäämään sairaalaklovnitoimintaa vuodelle 2019. Sairaaloiden toiveena on ollut klovnien toimenpidetuen lisääminen, minkä uusi työpäivärakenne on mahdollistanut ilman, että perinteisestä parityönä tehtävästä klovnien osastokierrosta on luovuttu. Sairaalaklovnityön ammatillisen kehittymisen seurauksena Sairaalaklovnit ry:n on ollut mahdollista luoda ensimmäiset päätoimisen sairaalaklovnin vakituiset työsuhteet jokaiseen yliopistosairaalakaupunkiin.

Lähteet:

<http://sairalaklovnit.fi>

https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kokeilukulttuuri-mahdollisti-sairalaklovnitoiminnan-vaikuttavuuden-arvioinnin

<https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/34749>

Tampereen kaupunki: Kulttuuri ankkurina

HANKEKORTTI

Toteuttaja: Tampereen kaupunki

Hanke: Kulttuuri ankkurina

Yhteistyökumppanit

Pirkanmaan liitto ja %TAIDETTA-hanke.

Toteuttamisaika

2017–2018

Resurssit

Taiteen edistämiskeskus 100 000 €, omarahoitusosuus 30 prosenttia.

Yhteensä 191 100 €. Ei sosiaali- ja terveyssektorin rahoitusta.

Toimijan kuvaus

Tampere on tehnyt viimeisen kymmenen vuoden aikana runsaasti poikki-sektorisia sisältöjä ja toimintamalleja opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön tuella. Tampereen perusopetukselle on 10 vuoden aikana rakennettu kulttuurikasvatusohjelma Taidekaari, jonka piirissä on vuosittain yli 14 000 lasta ja nuorta. Taidekaarta tuottavat Tampereen kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen lisäksi paikalliset kulttuuri- ja taidetoimijat ja kolmas sektori. Ikäihmisten kulttuuri- ja taidepalveluja on kehitetty systemaattisesti yli viiden vuoden ajan yhdessä kotihoidon ja asumispalvelujen sekä sairaala- ja kuntoutuspalvelujen kanssa. Viimeisen neljän vuoden aikana neuvolaterveydenhuollosta voi tukea tarvitseva perhe saada kulttuurilähetteen.

Hankkeen lähtötilanne

Hankkeessa tarkastellaan sitä, miten taiteilija voi työskennellä soten rakenteissa. Käytössä on kolme erilaista tapaa työllistyä: 1) työsuhde, 2) toimekiantosuhde ja 3) ostopalvelumallit. Hankkeessa analysoidaan, mitä eri mallit tarkoittavat sote-rakenteessa ja miten prosentti toteutuisi kussakin mallissa.

Hankkeen taustalla oli huoli taide- ja kulttuuritoiminnan yhteydestä sosiaali- ja terveydenhuoltoon sote-uudistuksen vaikutuksesta. Hankkeen tarkoituksena on turvata pitkällä aikavälillä luotua rakennetta Tampereella. Hankkeessa haetaan ratkaisua turvata toimintakyvyltään heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kulttuuriset oikeudet.

Hankkeelle perustetaan ohjausryhmä sekä erilliset työryhmät. Työryhmien (ikäihmisten palvelut, mielenterveys ja päihdetyö sekä lasten ja nuorten

palvelut) keskeinen tehtävä on tarkentaa suunnitelma kokeilujen toteuttamisesta, toteuttaa kokeilut omalla tuotantoalueella ja raportoida niiden edistymisestä projektipäällikölle.

Ohjausryhmä linjaa, suunnittelee ja ohjaa toimintamallin luomista ja kokeiluja, seuraa niiden toteutumista ja esittelee edelleen tuloksia omalle tuotantoalueelle ja toimintamallien juurruttamiseksi.

Hankkeessa toteutetaan kokeiluja neljässä asiakasryhmässä. Kunkin kokeilun haaste on rajattu muutama kysymykseen. Niitä ovat 1. kumppanimalli (kunta, maakunta, kolmas sektori ja asiakas), 2. sopimukset, 3. taiteilijoiden työllisyys, 4. palveluohjaus, 5. tulosten levittäminen ja alueellisuus sekä 6. tilaaminen ja tuottaminen sote-sektorin kanssa. Kussakin kokeilussa etsitään toimintamalleja yhdessä asiakkaiden kanssa laajemmille asiakasryhmille, joille kulttuuritoiminnan toteuttamisen rakennetta (vrt. koulujen kulttuurikasvatusohjelma) ei vielä ole olemassa.

Hankkeessa tehdään kustannuslaskentaa ja niiden vaikutusten arviointia. Eri taiteen ja kulttuurin muodot ovat monipuolisesti läsnä. Tampereella ideana kaikissa palveluissa on monimuotoisuus.

Tavoitteet ja odotetut tulokset

Hankkeen alkuperäiset tavoitteet:

- Luodaan sote-palvelujen piirissä olevien sekä toimintakyvyltään heikossa asemassa olevien ihmisten kulttuuriset oikeudet turvaava maakuntayhteistyön malli kunnan, kolmannen sektorin, asiakkaan ja maakunnan välille sekä tarjotaan malli valtakunnallisesti hyödynnettäväksi.
- Tuotetaan ehdotuksia siitä, kuinka taide- ja kulttuuritoimijoiden ja sosiaali- ja terveystoimijoiden pitkän aikavälin yhteistyötä eli palveluintegraatiota voidaan toteuttaa Suomessa.
- Esitetään ehdotuksia siitä, kuinka kulttuuritoiminta voidaan ottaa osaksi keskeisiä palvelun tuottamista ohjaavia asiakirjoja kuten alan suosituksia sopimuksia ja palvelu- ja hoitosuunnitelmia.
- Lisätään taiteen ja kulttuurin käyttöä sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä suunnitellaan joustavia yhteistyömalleja eri toimijoiden ja asiakasohjauksen kanssa.

Odotetut tulokset hankkeen alussa:

- Inklusiivinen ajattelu palvelujen tuotannossa on levinnyt Suomessa ja taide ja kulttuuri ovat luonnollinen osa ihmisten elämää sosiaali- ja terveydenhuollossa.

- On luotu valtakunnallisesti hyödynnettävissä oleva ehdotus mallista sote-yhteistyön toteuttamiselle sekä kuvattu vuokaavioina prosesseja kulttuurin tuomiseksi osaksi sosiaali- ja terveyspalveluita.
- Kulttuurille on osoitettu yhdessä määritelty osa sosiaali- ja terveyspalvelujen budjetista.
- Asiakkaan näkökulma ja rooli prosessissa on entistä paremmin esillä.
- On luotu uusia yhteistyön muotoja kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen ja sosiaali- ja terveyspalvelujen välille ja vahvistettu olemassa olevia.
- Kunta tunnistaa, miten toimitaan maakunnan kanssa parin vuoden päästä: tuotetaanko palvelu itse, maksetaanko itse, saadaanko kompensatiota.
- Raskaat palvelutarpeet ovat vähentyneet.
- Prosenttitaideasiakirja on päivitetty.
- On laadittu ehdotuksia suosituksiin ja lainsäädäntöön.
- taiteilijoille työskentelymahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteisiin.

Tärkein tavoite hankekauden puolivälissä:

- Olemassa olevan mallin (kuntatasolla vähintään) ja sote- ja maakunta-uudistuksen eri työryhmien kanssa yhteinen laaja-alainen keskustelu kulttuurin roolista sotesektorilla sekä sen rahoitusmallit. Tavoitteet ovat pysyneet ennallaan.
- Hankkeen pyritään ensisijaisesti vakiinnuttamaan sitä, että kulttuurinen toiminta mm. hankkeen kokeiluissa liitetään osaksi asiakkaan palvelupolkua.

Odotetut tulokset:

- Kunnan ja maakunnan rooli kunnan kulttuuripalveluista sotessa on selvillä ja sopimuksellista.
- Maakunnan sotepalveluissa on malli siitä, millä kulttuuristen palveluiden hankintaa toteutetaan ja laatua varmistetaan (palveluintergaattori). Kustannusten osalta on tiedossa maakunnan tasolla ennakoitujen summat, millä kulttuuria on sotepalveluihin tilattavissa.
- Kulttuuripalveluiden (kunnat, yksityissektori, 3. sektori) ovat tuotteistaneet palvelunsa sotesektorille ja tarjolla on kulttuuristen palveluiden tarjotin.
- Vakiintumista pidetään kohtalaisen todennäköisenä, mutta alkuun oltiin optimistisempia sen suhteen, miten paljon uudistuksia voidaan/ehditään tehdä. Hankkeen edetessä jouduttiin priorisoimaan sitä, mihin keskitytään ja mitä tavoitellaan.

Toimenpiteet ja aikaansaannokset vuoden 2017 lopussa

- Maakuntavalmistelussa sote-projektijohtajan kanssa on käyty paljon asiaa valaisevia keskusteluja ko. hankkeesta ja yleisesti kulttuurin osuudesta maakunnassa.
- Sopimuksellisuuteen sekä mahdolliseen maakunnan palveluintegraation rooliin on päästy alustavasti kiinni.
- Kokeilut ovat käynnistymässä, osin jo käynnistyneet.
- Kustannuslaskenta aloitetaan vahvojen kokeilujen vaiheessa.
- Hankkeessa on mm. Pirkanmaan liiton taholta keskusteltu enemmän hyte-kertoimen osasta ja maakunnan kulttuurimittaristosta kuin prosenttiperiaatteesta. Asia on tulossa keskusteluun.
- Hankkeessa on lisätty taide- ja kulttuuripalvelujen tarjontaa eli saatavuutta sote-palveluissa: työterveyden avokuntoutukseen on tuotu kulttuurisisältöinen osio, mielenterveys- ja päihdepalveluiden osalle on tuotu nuorille aikuisille kulttuurisisältöinen osio, sosiaalisessa perheyössä otetaan käyttöön kulttuurilähete joka ohjaa kulttuuriryhmiin ja ikääntyneiden osalla kulttuurisella sisällöllä kuvapuhelimissa aktivoidaan osallistumaan paikalliseen kulttuuritoimintaan alueella sekä tutustuttamaan kuvapuhelimen käyttöön siirryttäessä kotihoidon piiriin.
- Toiminnan maantieteellinen kattavuus ei ole lisääntynyt.
- Hankkeessa on huomioitu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia tekijöitä keskustelemalla taide- ja kulttuuritarjonnan sisällöstä asiakkaiden kanssa, ottamalla huomioon asiakkaiden erilaiset ominaisuudet ja valmiudet ottaa vastaan taidetta ja kulttuuria sekä tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja strategiaseen työhön.

Hankkeen keskeiset tulokset vuoden 2019 alussa

- Hankkeen kautta päästiin mukaan maku- ja sotekeskusteluihin, mikä edistää taiteen ja kulttuurin saamista mukaan maakunta- ja sotevalmisteluun. Tavoitteet ovat kuitenkin myöhästyneet/siirtyneet sote-uudistuksen myötä. Maakunta ja sote-osalta tavoitteita ei ole saavutettu. Asia riippuu siitä, miten kunta, maakunta ja sote-puoli tekevät yhteistyötä tulevaisuudessa.
- Neljä suunniteltua kokeilua saatiin toteutettua.
- On syntynyt uutta verkostoa.
- Hanke on työllistänyt taiteilijoita.
- Tällä hetkellä ei ole tiedossa mitkä tahot ottavat vastuun hankkeessa kehitettyjen toimintojen ja toimintamallien juurruttamisesta tulevaisuudessa.

Yllättävät tulokset ja kehityskulut

- Positiivinen yllätys: sote-puolen hyvä ymmärrys ja vastaanottavuus kulttuurin hyvinvointiasialle.
- Negatiivinen yllätys: köydenvedo kuntien ja maakuntien välillä.

Näkemyksiä juurtumista edistävästä tekijöistä

- Yhteistyö muiden kehityshankkeiden kanssa oli tärkeää. Kun töitä jaetaan, saadaan ratkottua useampia asioita. Yhteistyön kautta pääsee lisäksi vaikuttamaan oikeisiin paikkoihin ja tilanteisiin.
- Jos kulttuurin vaikuttavuutta ei tunneta tai sen hyvinvointivaikutuksista ei ole tietoa, ei näitä toimintoja tulla vakiinnuttamaan. Alueellisilla kulttuurihyvinvointisuunnitelmilla on suuri rooli tässä.
- Toiminnassa tulee olla mukana ihmisiä, jotka aidosti tuntevat asian (sote- ja makuasia).
- Tarvitaan tietoa siitä, millaista tietoa erilaisiin päätöksentekotilanteisiin tarvitaan.
- Riittävät resurssit. Esimerkiksi työntekijöiden resursointi: työn pitää olla palkattua.
- Kunnan ja maakunnan yhdyspinnan/vastuiden määrittäminen (mikä on kunnan peruspalvelua ja mikä maakunnan/soten hyteä). Kaikkiin kuntiin tulisi saada ymmärrys kulttuurihyvinvoinnista.
- Yhteiset tavoitteet eri sektorien välillä kun tehdään poikkisektoraalista työtä (voi olla omia tavoitteita, mutta suunnan täytyy olla sama).
- Nimetty henkilö/työnkuvien tarkastus. Sekä kunnan että maakunnan tasolle kulttuurihyvinvoinnista vastaava henkilö.

HANKETEKSTI

Kulttuuri ankkurina sosiaali- ja terveystalouksissa -hanke

Kulttuuri ankkurina -hankehakemuksessa tavoitteeksi asetettiin toimintakyvyltään heikossa asemassa olevien ihmisten kulttuuriset oikeudet turvaava maakuntayhteistyön malli kunnan, kolmannen sektorin, asiakkaan ja maakunnan välille, sekä tarjota tämä malli valtakunnallisesti hyödynnettäväksi. Eri malleja pyrittiin havainnollistamaan Tampereen kaupungin palvelujen piirissä tapahtuvien kokeilujen avulla. Tavoitteena oli tuottaa ehdotuksia siitä, kuinka kulttuuri- ja taidetoimijoiden ja sosiaali- ja terveystoimijoiden pitkän aikavälin yhteistyötä eli palveluintegraatiota voidaan toteuttaa Suomessa.

Hankkeessa tehtiin kokeilujen osalta kustannuslaskentaa mutta niiden vaikutusten arviointia ei pystytty todentamaan tarvittavaan määrään pienen otannan ja arviointiasetelman vuoksi¹⁵⁰. Hankkeessa toteutettiin kokeiluja neljässä eri kohde-ryhmässä: lapset ja perheet, nuoret aikuiset mielenterveys- ja päihdetyön asiakkaat, ikäihmisten palvelut ja työhyvinvointi. Alkuperäisessä hankesuunnitelmassa oli hahmoteltu kokeilujen rooli ehdotuksina lainsäädäntöön, suosituksiin ja yhteistyömalliin. Oletus siitä että Tampereen kaupungin jokseenkin mittava sote-puolelle tehtävä kulttuurinen työ olisi sellainen malli, joka olisi tavoitteellinen ja monistettavissa koko maakunnan ja peräti valtakunnalliseen käyttöön, perustui silloiseen, ehkä hieman idealistiseenkin ajatukseen. Toisaalta tällaiselle idealismille oli perusteita aiemman toiminnan onnistumisten kautta. Olihan malli toiminut Tampereen kokoisessa kaupungissa jo n. 10 vuotta. Tampereen malli oli kuitenkin luotu tilanteessa missä kaupunki toimi tilaaja-tuottajamallissa ja mahdollisti samoissa sopimusneuvotteluissa erilaisen talouteen liittyvän keskustelun sekä kulttuurin merkityksellisyyden ymmärtämisen sote-puolen, kulttuuripuolen että tilaajapuolen edustajien kesken. Yhteistyö oli syntynyt johtotason kanssa ja eteni siten sopimuksellisesti rahoituksen kautta tuoden lisäresurssia kehittää erityisesti ikääntyneiden kulttuurityötä. Tampereella oli kokemusta kulttuurihyvinvoinnin (vaikka sitä tällä nimellä ei vielä tuolloin tunnettu) poikkihallinnollisesta yhteistyöstä. Tästä syystä oli perusteltua pyrkiä edistämään mallinnusta juuri Tampereella missä toimintaa oli ja ajatus oli viedä tämä osuus sote-palveluiden sisälle maakuntauudistuksessa kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla.

Alun perin kärkihankkeissa koettiin kovaa kiirettä ja riittämättömyyttäkin siitä että moneen maakuntavalmistelun asiakirjaan toivottiin kulttuurin liittämistä kohtaan jos toiseenkin. Kärkihanketoimijoista suuri osa on kulttuurialan koulutuksen saaneita, joiden osalla vaadittu osallistuminen sote- ja maakuntauudistuksen asiakirjateksteihin saattoi tuottaa harmaita hiuksia. Lopulta tuntui että kulttuurihyvinvointi olikin asia missä ehdimme etenemään lopulta nopeammin kuin mitä itse maakuntauudistus eteni. Nyt asetelmat ovat ajankohdallisesti paremmat mutta uudistuksen tilanne antaa odotuttaa edelleen.

Kulttuuri ankkurina -hanke oli tässä kärkihanketoimijoiden joukossa ainoa kunnan roolia ratkova taho ja kulttuurihyvinvoinnin saralla poikkeuksellisen kunnan. Suureksi avuksi hankkeelle oli Kulttuurisote -hanke, tietysti Pirkanmaan osalta, mutta tuoden myös muiden maakuntavalmistelun alueita mukaan yhteiseen keskusteluun. Taiken vetämät kärkihanketapaamiset ja osaltaan Demos Helsingin (OKM) ohjaamat kokeilut olivat hankkeita yhdistävänä tukena.

Kulttuuri ankkurina -hankkeessa päästiin kunnan taholta eteenpäin kulttuurihyvinvointipalveluiden määrittämisessä, nykytilan ja tulevaisuuden osalta, mutta

150 Prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen kokeilut, arvioinnin loppuraportti, Ramboll Risto Karinen s.19

varsinaiseen yhdyspintasopimuksen osuuteen ei vielä valtakunnallisen uudistusten tilanteen vuoksi päästy. Kunnan osalta selkiytyi kulttuuristen peruspalveluiden taso ja niiden saattaminen entistä saavutettavimmiksi ja helpommin saatavilla oleviksi myös soten piirissä olevilla kuntalaisille. Sotessa oleva kulttuuritoiminta on äärimmäisen tärkeää, mutta kuinka iso osa, tai ollenkaan, siitä tullaan tulevaisuudessa toteuttamaan kunnan kustantamana. Kunnalla on vastuu kuntalaisten kulttuurisista oikeuksista, mutta kuinka pitkälle ne soten piirissä olevan kuntalaisen osalla toteutuvat on kysymys, jossa kulttuuristen oikeuksien toteutumisen vastuu siirtynee sote-palveluiden tuottajalle.

Edelleen tarvitaan siis tiivistä suunnittelua kuntien ja maakuntien yhdyspinoilla olevan kulttuurihyvinvoinnin osalla. Tämä edellyttää resurssointia ja aktiivisuutta niin kuntien kuin maakuntauudistuksen toimeenpanevalta taholta.

*Tampereen kaupunki, Hyvinvoinnin palvelualue
kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut
projektipäällikkö Jaana Ylänen*